



QUINTI
DECLAM
TIONES



~~244~~

~~Ca 236~~

Cap. 335.
87



222

78

Handwritten scribbles and a large loop.

018071



179819



M. F. QVINTILIANI

DECLAMATIONES C. XXXVII.

QVAE EX CCC. LXXXVIII. SVPERSVNT,
diuque latuere, nunc demum P. AERODII
Andegavi, in suprema Curia Patroni, studio
& diligentia castigata, scholiis illustrata, ac
in lucem postliminio reuocata:

AD V. C. CHRISTOPHORVM THVANVM

*Equitem, summi Senatus amplissimique or-
dinis Lutetiae Principem, ac Regis*

CAROLI IX. Patritium.



*Accipit locuples rerum & verborum in hisce Declama-
tionibus memorabilium Index.*



UNIVERSIDAD COMERCIAL
DE DEUSTO
BIBLIOTECA

PARISIIS,

*Apud Federicum Morellum, in vico Bellouaco,
ad urbanam Morum.*

M. D. LXIII.

CVM PRIVILEGIO.

EXTRAICT DES REGISTRES
de Parlement.

LA Court ayant veu la Requête à elle presentee par Federic Morel, Libraire & Imprimeur à Paris, a permis & permet audiect Morel, imprimer & exposer en vente les Declamations de Quintilian reueues, corrigees, & exposees es lieux plus difficiles par M. Pierre Ayrault aduocat en icelle Court. Inhibant à tous autres Libraires & Imprimeurs, l'impression & vente dudiect liure, iusques à quatre ans prochains, sans son gré & consentement, sur peine d'amende arbitraire, & de confiscation, de ce qui se trouuera autrement auoir esté imprimé. Faict en Parlement le vingtiesme iour de Iuillet. M. D. LXIII.

Signé CAMUS.



P. AERODIVS, CHRIST. THVANO
PRIMI GALLIAE SENATVS PRIMO
Prasidi salutem.

QUoniam ipsius non solum Quintiliani testimonio, sed ex scriptis aliorum, sub eius nomine, diuersa Declamationum volumina, Sermonum & Altercationum certum esset extitisse, ac etiam usque ad tempora Rodolphi Agricola peruenisse: mirabar quid esset, cur aut tam citò, quasi repentino periissent, aut nescio quo malo, inter hominum manus non amplius uersarentur. Nullus enim iam dubitauerit, opinor, ad Coloratas Quintiliani Declamationes, Iuenaalem illius discipulum alludere, cum ait,

Dic aliquem nobis, dic Quintiliane colorem. Et haec adeò disertè ab eo scripta, Homo neque alieni matrimonij abstinent, neque sui custos, &c. quae Lactatius Firmianus libris suis retulit, non minimam mihi cupiditatē ea legendi afferebant, unde tam praecelara sumpta uideretur. Id certe ne hodie quidē accidit: sed in una harum fuisse Declamationum, quae has praecesserunt, quas in lucem edimus, plane nunc ausim affirmare. Quid verò cum in eum Agricola locum incidi, de Inuentione dialectica lib. 3. cap. 14. ubi Quintiliani ex ea transcribit Declamatione verba, quae inscribitur, inquit (& extat hodie) Ignominiosus contra tres rogationes: quae ita profecto suo nitore, & Quintiliano dicendi genere, mihi auctorem suum redolere videbatur, ut tū eas Declamationes & ceperim efflagitare magis, & in ea me, cum plerisque aliis doctioribus, opinione confir-

mare, suppositas & adulterinas esse vulgares illas Cæci, Parictis dealbati, militis Mariani Declamationes (de quarum summis & argumētis nusquam in Institutionibus meminit) latere autem, necdum eas infantium more saltem expositas, quæ ueræ illius essent, legitimæ & naturales. Nihil aliud est Declamatio (ipse inquit Fabius) quam forensium actionum meditatio. quo genere Tullium ipsum, cæterosque omnes tum Græcos, tum Latinos oratores, ad pugnam forensē uelut præpilatis se exercuisse, notum est exemplis. Ideoque cum è medio foro, ab iis qui diutius in eo uersati essent, multa in scholam traducta uerisimiliter uideretur, quæ ad ius iudiciorumque ueterem morem & consuetudinem pertinerent (quod unum ex Cicerone & hoc nostro Quintiliano, præsertim in tanta Romanorum auctorum penuria, peti possit) mirum est, si hoc Declamationum opus (utinam integrum) unice nobis restitui, ac ueluti captiuum postliminio reuerti, aut redimi cupiebam? Amisā potiundi spe, languescit amor. Sed ecce nihil minus mihi cogitanti, nouissimis potissimum turbulentis & irreligiosis his temporibus, cum undique totis usque adeo turbatur agris, cum è patrio & pacato solo sit hosticū, nec iā linguæ aut animi religionis ergo (nec alūniā magis) pars corporis cæca & fera (ut Cyrus ait apud Xenophontē) manus uidelicet immaniter & impurè cōferuntur, dumq; silent leges inter arma, uiso tamen, ut aliās sapē, sed tū melioribus auib, meū Auratum. quāquam is me suum uerius possit dicere, cui debeo plurimum. Illic post uarios sermones, cum in quendā deprauatū Lysiae locum mecū incidisset, ac fortè, quia iuris erat quæstio, sceleriter satis (ut quidē ei uidebatur) eum cōiectura quadam restituissem: At verò (inquit) harum ad instar, quæ tam breues sunt & acutæ, Lysiae orationum, Quintiliani tibi Declamationes habeo, quæ si omnino emendari, non nisi certè à Iurisperito possint, atque adeo perspicaci. ἔργον (inquit) ὁ φῶλον, ἀλλὰ οὐκ ἐν βλάβει. Quid pluribus opus

est? E bibliotheca sua mihi profert has Quintiliani reliquias. Video *ἡμέτερον*: verba legum audio: agnosco plura è medio iure deprompta. Traditum igitur volumen accipio lubens: sed non eo imprimis animo, ut unquam mihi tantum assumerem, quantum existimant, sed amicè, me hodie amici mei præstitisse. Nam ut primū lineam lego unam aut alteram, *Cælum Undique, & Undique Pontus*: nulla ferè cohærentia, confusa, indistincta, manca, corrupta ac transposita omnia, ut iam mirari desierim, licet excusum opus Lutetiae per Ioannem Paruum, anno Christi M. D. LX. tamen quasi desperatum, & pro derelicto habitum, legi, & in manibus haberi desisse. ut testamentum id deserui, ac destitui dicimus, quo aperto signa confusa & conturbata conspiciuntur. Hoc adeo, quo vitio euenerit, ex Thadæi Vgoleti epistola, quā hic apponi iussi, cognosci potest. Sed omnino quā scæda essent omnia, nisi qui simile meo exemplar habuerit, nullus abundè iudicabit. Ergo perquiro prius undique, num manuscriptum, aut saltem alterius editionis librū inuenire possem: Vnum modò F. Bitaldus amicus & familiaris meus ex sorore affinis, mittit ad me, repertū Andegani, & excusum Parmæ anno Dom. M. CCCC. XCIII. sed ne vlla quidē literula à primo differebat. Quid igitur? non colligemus, si id in statuis usurpatur, ne Quintiliani quidē rudera? Expostulant itaque amici, ut quando nulla spes sit exemplaris veteris, quicquid tamen iudicio vel coniectura possem, hoc Quintiliano piè concederē: neue pateret has forenses meditationes, ego qui in foro versari vellem, iterum supprimi & obrui: me nullam fori, in quo tum nihil agebatur, habere excusationem: quin ut aliquid in eo maximè ageretur, qua sum ætate, nullos adhuc ob frequentiam postico me fallere clientes. Non est munus hoc tam impar, à meritiendi locus: nec mihi quod C. Lælio, conceditur, qui causa ampliat, cum existimaret se vltra nihil posse, censebat causam ad Ser. Galbam deferendam. Victus ergo non tam proculda-

biò precibus, quàm multorū virorū auctoritate, tum cum etiam (ut minus mihi vitio verti possit) omnes omnia veterum instituta & monumēta restituere & reponere videri volunt, Quintilianum, quā possum, tandem cunctādo ipse restituo, ac in lucem ex misera conditione, quasi in libertatem assero, vindico: sic tamen, ut quoniam nullis, nisi ex ingenio nostro (quod sentio quàm sit exiguū) tanquā ē domo adductis probationibus, nec absq; vlla codicis alterius fide, veluti sponfore, assiduōque fideiussore iudiciū agitur: ceteri liberum habeāt, quid omnino sequi, & pro iudicato habere velint. Quid prastiterim non meum est dicere. Hoc vnum affirmare ausim, cum aliqua nūc delectatione & utilitate has Declamationes legi posse, quę vix antea poterant, etsi extitissent. Sanē cum intelligerē id, quātulumcūque sit, quod prastiti, viris doctissimis satis approbati: inter quos honoris & virtutis causa nomino I. Ferrerium, F. Balduinum, B. Brissonium, L. à Quercu (quorum in his iudicio & opera sanequā vltus sum familiariter) facile permisi in lucē id exiret, cum aliquot meis ad obscuriores locos notis & animaduersionibus: in quibus, ne quoque longior essem, castigationum & emendationum nostrarum causam & rationem serē non attuli, quod vnaquaque Declamatione lecta semel ac iterū, facilē benē iudicātū apparebit, cur vnumquodque aut immutauerim, aut addiderim, aut subtraxerim. Omnibus satisfacere difficile est. Ergo ut à Varrone dicebatur, Si quis quid ignorat, discat: si quis scit, nunc vbi labat, obseruet. Sanē non committam vnaquā, ne, dum alij melius quid afferēti non gratuler, ipsi Quintiliano potius, bonā sui partem supprimendo, iurisq; studiosis inuideam. Voluerūt nescio qui eius auctoritatem minuere quondam: sed quo erunt ore vel stomacho, quibus ne quidem placet Aristoteles?

Faciunt nā intelligendo, ut nihil intelligant.

Id unum uereor magis, ne meritō (Præses amplissimi ordinis) arroganter & temerē fecisse me existiment, qui tibi

potissimū hoc opus dedicare, & sub titulo tanti nominis in vulgus emittere non dubitauerim, quasi & summā rerum, iudiciisq; tibi tam ualde occupato, uacet hæc legere: aut sint huiusmodi (si legere per Remp. liceat) quę tantę auctoritatis, prudentiæ, uirtutis, eruditionis, & excellentiæ uiro offerantur: quem ita non minus peritē & rectē de omni scientiarum genere, quàm sanctē & religiosē in Senatu de iure ambiguo statuere & iudicare, cum summa audientium admiratione conspiciamus: ac quem denique huius uerē Fabij oratorē possumus appellare, qui uir profectō civilis sit, publicarum priuatarūque rerum administrationi accommodatus, qui regat consiliis vires, fundet legibus, iudiciis emendet. Hunc tu remotiorum (inquient) subselliorum Aduocate, tam eximium Cēsorem, & seuerum iudicem non reformidas? nescis hunc Sacrosanctum? nec cum temerē appellari aut interpellari posse, nisi quod fraude & detrimento fiat? Sed & si totum esset meum hoc opus, qua te scio esse comitate, humanitate & facilitate (quę plus cōlaudari solet, quod gratiam, opes, & potentiā nata est) quali etiam animo cupidā iuuentutem te scimus amplecti, ut nō minus debere se tibi meritō pręferat, quàm se M. Crassus Q. Maximo, qui cum adolescentulus in initio accusationis (ut te iudicia tenente, non ignorantia plerūque, sed stupore accidit) exanimatus esset, continuō concilium dimiserit, simul ac eum fractum ac debilitatum metu cōspexerit. Hęc, iterum dico, si dete sola cognoscerem, omnēque hoc munus ex me proficisceretur, ne quidem horum reprehensionem pertimescerem. Sed ille ipse Quintilianus est, qui sese clientelę tuę dat, dicit, addicit: Quintilianus sua atate vir inter alios optimus, orator eloquentissimus, Domitiano Augusto familiarissimus, senex in hemicyclo sedens more maiorum, totius Romanę nobilitatis præceptor & moderator: Tibi olim Patrono omnium solertissimo & facundissimo: si consilij tui copiam faceres, ut M. ille Manilius transuerso

ambulans foro, peritissimo & consultissimo: nūc Præsidi verè primario, nec Regi solùm Reginaeque iucundissimo, sed Patrio sacrique consilij Comite. Quid? se Fabius Thuano commendat. cum iam apud te, cum sedebis, laudari finito. Illius ergo est, non mea liberalitas. Sed si quid ad me attinet, nulla alia verborum vtar, vel obtestatione, vel præparatione, qua nec quidem vti necessarium existimaui Aristoteles, apud bonos & æquos iudices: at vnum id dixero, Cum in lege Deditionis nihil Quintilianus de se receperit, transit ad te velis nolis quantulumcunque de meo est, indiuisa videlicet opera, & industria. Hanc si æqui bonique consulas, cumulatè mihi satisfactum arbitror. Bene vale. Lutetiae Parisiorum, xiiii. Calend. Augusti, M. D. LXIII.

THADAEVS

THADAEVS VGOLETVS, GEORGIO Anselmo Nepoti, viro eruditissimo, S. P. D.

M. Valerium Probum grammaticum acutum & diligentem, quampluribus cōtractis exemplaribus veteres libros mēdōsos, & ob id propè neglectos, emendare, distinguere, adnotare solitum accepimus: nec vlli præterea grammatices parti deditum. Hunc morem siue temporum incuria, seu doctorum penuria, diu intermissum, & penè aboletum, pauloantè Laurētius Valla vir eloquens & eruditus, cum in aliis, tum in Liuiana emendatione reuocauit. Multi quoque ætatis nostræ celeberrimi nominis viri, & vtriusque linguae doctissimi, hūc æmulati, nō minimū adminiculū liberaliū artium studiosis attulerunt. Quorū exēplo cum me prouocares, vt M. F. Quintiliani, Quintilianus (vt opinor) Institutionum oratoriā scriptoris, cui: Declamationes (hoc est forēsium actionum meditationes) quæ diu in ruinis linguae Latinae delituerant, emendarem: quò forensis eloquentia, quæ multis annis euauit, his fundamentis restauraretur: aut saltem qualescunque apud me essent, impressoribus quotidie efflagitātibus, traderem, nec in arca strangulatas tenerem: quemadmodum hi quos festinè & eleganter (vt omnia) Biliopexys appellitare soles: in hoc quā lubenter adquireui, in altero enixè repugnaui. Nam cum trifariā exemplaria deprauētur, appositione, aut commutatione, aut subtractione: multaeque huiusmodi essent in his libris corrosis, squallidis, ac carie obfatis, utpote nuper è ruderibus erutis, quæ ex vnicō exēplari emendare desperarem: malui vt, qualescunque essent, tuo auspicio in lucem postliminò redirent: quā a tineis (vt maior earum pars) corroderentur. Confusas tamen antea leges, argumenta, declamationes, sermones (ne beneficium nostrum gratia sua fraudemus) separauimus: & in pristinam formam redigere curauimus. Correximus etiam nonnulla librariorum vitia, temporum nequaquam: multa intacta omisimus, ne fortè magis deprauaremus. Addidimus declamationum indicem, vt curiosus lector exoptatas facilius inueniat. B. V.

IO. FERRERII SVBALPINI,
sive Pedemontani, Decastichon.

*En meus Aerodius studiis subnixus honestis,
Quintiliane, tibi vinere posse dedit.
Sedulus apponit, suppletque indagine scita,
Quæ tibi formoso deminuit senium.
Emissus tenebris carieque solutus, ad auras
Prosiliens vultu iam meliore nites.
Fælici excipiet plausu te docta iuuentus,
Censebit maius commodi sue nihil.
Nos etiam Aerodio grates pro talibus ausis
Debemus: Latium, Gallia magna, forum.*

2
AD INTEGRRIMVM VI-
RVM CHRISTOPHORVM
Thuanum primum in Parisio
Senatu Præsidem.

*Nequicquam argutas Fabius reuocarat Athenas
Ad Latios ludos, & puerile forum:
Nequicquam Latio simularat Graia colore
Schemata, dum dubium tractat vtrunque nefas:
Tantum operis, tantumque operosa funditus artis
Hauserat ore vetus, perdideratque dies.
Sed Vulcanus opem Graia tulit ipse Minervæ,
Palladia incudi texta deditque sue:
Illa tamen confusa, nec agnoscenda vel ipsi
Autori, si quis tam mutilata ferat.
Nil subito totum sese profundit in vlla
Arte: suos sed habent singula quæque gradus.
Quæ Parma, quæ Parisiis incudibus olim
Massa, sed informis prodieratque rudis:
Hæc nunc Aerodij solerte polita labore,
Docta sub ora virum ceu rediuiua redit:
Et redit, auspice te, Præses venerande Thuane,
Debeat ut Fabium Gallia nostra tibi.
Pro quibus officiis, quod Plinius ille Secundus
Huic erat Autori, sis precor Aerodio.
Sic tu sis CARLO, Traiano quod fuit ille:
Ipse tuo cum sis, quod fuit ille, foro.*

I. AVRATVS.

A ij

DECLAMATIONVM QVÆ
hic supersunt Index.

252.	Sacerdotij petitio	fol. 5. a
253.	Tyrannicida volens dedi	fol. 7. a
254.	Exul accusator, & sententia pares	8. b
255.	Transfugæ excludendi	12. a
256.	Furiosus trium filiorum	13. b
257.	Nuptiæ inter inimicorum filios	14. a
258.	Fortis contumax patri forti	16. a
259.	Pauper naufragæ liberator, maritus	17. b
260.	Pastor abdicatorum	21. a
261.	Aequatio patrimoniorum	26. b
262.	Maritus virginis raptor	27. b
263.	Ignominiosus contra tres rogationes	29. b
264.	Fraus legis Voconia	31. b
265.	Ignominiosi pulsator in templo	33. a
266.	Ex proditore exule, fortis	35. a
267.	Flens ad arcem, depositor tyrannidis	36. a
268.	Orator, Medicus, Philosophus	37. b
269.	Diues sub Tyranno auctionatus	40. b
270.	Rapta è duabus geminis	42. b
271.	Ter fortis contra tertium fortem	46. a
272.	Orbata proditrix	48. a
273.	Debitor adulter	50. a
274.	Tyrannus fulminatus	52. a
275.	Heres ob adulterum fratrem	54. a
276.	Bona raptoris qui se suspendit	55. a
277.	Pregnans adultera	57. a
278.	Expositor perens cum forte .x. millia	58. b
279.	Diues speciosi adulter	60. a
280.	Raptor reuersus	63. a
281.	Abdicandus, cum gladio	65. a
282.	Tyrannicida veste muliebri	66. a
283.	Cynicus disertus filius	66. b

284.	Adulter sacerdos	67. b
285.	Imperatoris exulis filius	68. b
286.	Adulter fratris sponsæ	68. b
287.	Fortis filius [pater] proditoris reus	70. a
288.	Tyrannicida filiorum duorum	70. b
289.	Amator filia	71. b
290.	Abdicans reductum ob furorem	72. b
291.	Adulter uxoris, qua cesserat fratri	73. a
292.	Laqueus Olynthij speciosi	74. b
293.	Tyrannus victæ ciuitatis	75. b
294.	Diues proditoris reus	76. a
295.	Demens ex vinculis	77. a
296.	Exul tace	78. b
297.	Meretrix ab amatore cecata	80. a
298.	Rusticus Parasitus	81. b
299.	Ossa eruta parricidæ	84. a
300.	Adultera apud filium indicem rea	85. a
301.	Rapta à diuite pro ancilla	86. b
302.	Auctoratus ad sepeliendum patrem	89. b
303.	Proditoris rei, fortes	90. b
304.	Tria præmia diuitis sacerdotis	91. a
305.	Exules à diuite pugnare coacti inter se	91. b
306.	Expositus, negatæ matris nuptias petens	94. b
307.	Consciens veneni	98. b

DECLAMATIONES COLORATAE.

308.	Duo testamenta	100. a
309.	Raptor conuictus	102. b
310.	Fortis bis adulterij notatus	105. a
311.	Addictus manumissus	107. a
312.	Heredes de deposito	108. b
313.	Falsò cadis damnatus	109. b
314.	Ego te, pater, occidi	112. a
315.	Fortis pater desertoris	114. a

316.	<i>Flens luxuriosi pater</i>	116.b
317.	<i>Imperator prouocatus à filio</i>	118.a
318.	<i>Legatum inter liberos</i>	119.b
319.	<i>Adultera venefica</i>	121.a
320.	<i>Multati socius</i>	122.b
321.	<i>Inuicem venefici frater & medicus</i>	124.a
322.	<i>Abdico te nisi desinis</i>	127.b
323.	<i>Alexander templum dedicans</i>	129.a
324.	<i>Bona sacrilegi</i>	132.b
325.	<i>Hereditas fideicommissa</i>	133.b
326.	<i>Legati filius victima pestilentie</i>	136.b
327.	<i>Sterilis trium</i>	138.a
328.	<i>Discordes fratres filij familie</i>	138.b
329.	<i>Sepultura tyranni qui se occidit</i>	140.b
330.	<i>Abdicandus qui alit adulteram matrem</i>	143.a
331.	<i>Bis damnatus iniuriarum, tertio absolutus</i>	144.b
332.	<i>Diuitis & pauperis testamenta</i>	148.b
333.	<i>Pauper impensis diuitis disertus</i>	152.b
334.	<i>Proditionis accusator</i>	155.a
335.	<i>Infamis in nouercam vulneratus</i>	156.b
336.	<i>Ager communis, & noua tabula</i>	159.a
337.	<i>Seditio populi & exercitus</i>	160.b
338.	<i>Lis de filio expositoris, & repudiate</i>	163.a
339.	<i>Rogatio Demosthenis</i>	167.b
340.	<i>Nonitius praeextatus</i>	169.b
341.	<i>Res furtiuas improfessa apud Publicanos</i>	171.b
342.	<i>Ancilla in Archipirate nuptias missa</i>	173.b
343.	<i>Circumscriptor pauperis, diuitis raptoris hospes</i>	176.a
344.	<i>Redempta meretrix à diuite pauperis filio.</i>	177.b
345.	<i>Pauper ad tyrannicidium mercede conductus</i>	180.b
346.	<i>Tutor filij sui in adoptionem dati</i>	183.b
347.	<i>Absente marito rumor & nuptiae</i>	184.a
348.	<i>Cum proditoribus carcer incensus</i>	185.b
349.	<i>Raptoris pater, dementie reus</i>	187.b
350.	<i>Aqua frigida priuigno data</i>	190.a

351.	<i>Exul index tyrannidis</i>	192.a
352.	<i>Reus tyrannidis, qui deliberauit victor arma deponere</i>	193.a
353.	<i>Dispensatores torti</i>	194.a
354.	<i>Morietur antequam nubat</i>	194.b
355.	<i>Tutor lenocinij reus</i>	194.b
356.	<i>Filius pro meretrice patris, suam redimens</i>	195.b
357.	<i>Vxor non relinquens ob adulterium cecatum</i>	196.a
358.	<i>Exposito pulsatori amputata manus</i>	196.b
359.	<i>Lis Publicani de vnionibus</i>	197.a
360.	<i>Lis de dotibus socrus & nurus</i>	197.b
361.	<i>Depositi rapti quadruplum</i>	198.a
362.	<i>Inuicem pulsatores patrum</i>	198.b
363.	<i>Vestiplica pro domina</i>	198.b
364.	<i>Conuiciator pauper occisus</i>	199.a
365.	<i>Diuisi septem iudices</i>	199.b
366.	<i>Legatus filius proditoris occisus</i>	201.a
367.	<i>Luxuriosi pater fortis</i>	201.b
368.	<i>Alens patrem rapta abdicata</i>	202.a
369.	<i>Armus sepulchri victor</i>	203.b
370.	<i>Rapta competitrix diuitis filiae</i>	204.a
371.	<i>Viri fortis pater, reus prodicionis</i>	204.b
372.	<i>Pulsator educatoris expositus</i>	205.a
373.	<i>Ornamentis redemptus</i>	206.b
374.	<i>Abdicatus haeres ob tyrannicidium</i>	207.a
375.	<i>Fortis, filius prodicionis rei, frater desertoris</i>	208.a
376.	<i>Expositus iuratus ob nuptias educatoris</i>	209.a
377.	<i>Locatus à patre in militiam, venenum terens</i>	210.b
378.	<i>Auctor pacis abdicandus</i>	212.b
379.	<i>Diues à parasito sacrilego reus cadis</i>	213.a
380.	<i>Crux scripta seruo non danti venenum</i>	213.b
381.	<i>Nouerca torti filiam consciam dicens</i>	214.a
382.	<i>Tyrannicida conductus</i>	214.b

383.	<i>Rapta male tractata</i>	215.a
384.	<i>Virgo immolata pestilentiae</i>	215.b
385.	<i>Lenoni reus, qui meretrici amatorium dedit</i>	216.a
386.	<i>Epicrates cum gladio reus est</i>	216.b
387.	<i>Fortis abdicans seruatum</i>	217.a
388.	<i>Ania testis</i>	217.a

PRAESENTES DECLAMATIONES,
variis in locis scholiorum P. Aerodij,
M. Fabio Quintiliano luculenter asseruntur.

In primis, Pag. 11. a. p. 25. a. p. 40. a. p. 65. a. p. 67. b.
p. 68. a. p. 72. b. p. 75. a. b. p. 78. a. p. 85. a. p. 93. b.
p. 108. a. p. 122. b. p. 162. b. * p. 166. b. p. 189. b. p. 190. a.
p. 207. b. * p. 208. a. p. 209. b. & p. 210. a.

Lector hic obseruet, quae in mutilis ut videbatur locis adiecta sunt, his veluti [] cancellis adscripta.
Veterem autem lectionem quae omnino ferri non potuit, sub hoc signo v. in marginem reiectam: & emendatam sub asterisco illius vice repositam. Vbi quid temere reici non oportuit, aliam in margine coniecturam superadditam. Qui adhuc verò suspecti sunt loci, hos sic, †, ut alij diiudicent annotari.

M. F.

M. F. QUINTILIANI

DECLAMATIONES

TRACTATAE.

Ex declamatione CCLII.



EXCUTIAMVS. Submisit raptorē:
habuit enim causam: eundē honorem
virgines competebar, nostra filia sub-
moueri aliter non poterat. Si incerta
populi iudicia, non professae palam
sententiae essent, dicerē tanti tibi fuisse
uel securitatem uel indignationem. Nemo est tam ar-
rogans sui aestimator, ut accessurus ad comitia, ac pericu-
lum sortiturus humanitatis, non malit sine aduersione
esse. Haec de incertis iudiciis dicerem. Quid si ad securi-
tates & indignationes accedit metus? manifestum erat
non futuram sacerdotem filiam tuam. Fortē argumentis
hoc colligo: longa difficilique coniectura probandum pu-
to. Loquutus est populus. Si alia quacunque fama mi-
hi defendenda foret, dicerem tamē (iudices) rem esse mi-
raculo similem, quod cum pauci ad uos testes producun-
tur, fidei uestrae iurisque iurandi satis idonei auctores ha-
bentur: quotiens uerō ciuitatis uniuersae consensus, &
omnes qui intra hāc sedem sunt, unum aliquid certūm-
que dixerint, rumor uocatur. In aliis fortasse falli ista
nolunt: utique uerum dicit fama quae de se loquitur.

B

Quis enim loquebatur? populus: de qua re? quam facturus erat populus. Cum de comitiis consentiunt rumores, de se quisque dicit, hæc fiet: hoc est dicere, hanc faciam. non est ista fama: comitia sunt. Neque est quod mirari, diues, aut indignari uelis, in comitiis plus semper pauperes posse: non omnia possunt opes uestra, neque in cūctis quæ humanam continent uitā, domina pecunia est. Latius possidebitis, & numerosiores familias uestras ignorabitis: magnam partem ciuitatis occupabunt domus uestræ: ingens pondus argenti perstringet oculos. Sed hæc intra priuatum ualēt: cum in publicum ueneris & in campum, spectabitur innocentia, fides. Forsitan gratia quoque non parum nobis affert ipsa tenuitas: ubi tabellam pauperes ferunt, tum subit tacita quemque cogitatio superbie uestræ: tum omnium [recordatio est eius] quam singulis facitis iniuriam. At tamen in cæteris (petentes magistratus dico atque prouincias) possitis Tribus emere, dispersa pecunia parare gratiam. Vbi uerò de sacerdotio queritur, & iudicium religio agit: illam populus spectat, illam intuetur quæ semper futura sit uirgo: quæ à cultu templorū, à sacris non recessura. Non uereor ne ista uidear præsentis gratia iudicij dicere: Sacerdotiū filiæ meæ ante rumorem speraui. Sed cur ego diutius circa causam maleficij istius & morbi cōfessus est: An diutius quæri potest an maleficiū sit, cuius penam soluat [et] præmium opera, non clā neque secretò (quanquam ista quoque profecto facta sunt) sed palam apud magistratus in medio foro numeret? Vidimus decē millia quæ:

parasito donasti: interrogo quare? non est istud propter longa seruitutis officia, nō illarum quibus gratiā meruit cōtumeliarum: decem dedisti, quod rapuisset. Nisi* uo- ^{r. deberes} lueras, summa indignatione etiam vindicare* deberes: ^{r. uolueras} nam qui candidatam sacerdotij rapuit, nocuerat exemplo, & tibi. Igitur & scriptum maleficiū* est aduersus eum cum quo agitur: & maleficiū non solum cōfessum, sed etiā graue ex his apparet, & ex persona parasiti, qui nunquam ad tantam peccadi audaciam processisset sua sponte: & ex persona diuitis, & ex causis, & ex numeratione pecuniæ: ex euctu denique, quis impulerit, quis coegerit. Superest ut ostēdam non quid parasitus acceperit, sed quid diues ipse [dederit.] Queritis quid iste. X. millibus emerit: uidete filiā contra [arbitriū populi] sacerdotē, uidete uittas, uidete honores. Fortasse ego superbe faciam atque arroganter qui tanquam priuatam iniuriam, tanquam maleficiū aduersus me cōmissum persequar*: quotus enim ego sum istius indignationis? perdidisti sine dubio honorem, preciosissimum pauperum censum: perdidisti uirginitatem filiæ meæ, & cui modò sacerdotium sperabam, difficile inuenturus sum etiam maritum. Sed populus perdidit arbitrium dandi honoris: sed paulò ante sacerdotē creauit, quam noluit. Ite nūc & excludite campo diuites, & corrumpi sacra uetate, de ambitu leges conscribite. Comitia nostra decem millibus rapta sunt atque trāslata: quā sanctum istud sacerdotium fore putatis, quod stupro debetur?

PETRI AERODII AD M. FAB.

QUINTILIANI DECLAMATIONES.

SCHOLIA.

H T argumētum & initium huius declamatio-
nis desideratur: sed partim ex eo quod reli-
quum est, partim ex argumento declamatio-
nis CCLXX. infra, & ex Seneca lib. 2.
Contro. 2. thema colligi & restitui potest
hoc modo:

SACERDOS CASTA B CASTIS, PVRA E PVRI SIT.
QVI INGENVAM STVPRAYERIT, DET DECEN
MILLIA.

INSCRIPTI MALEFICII SIT ACTIO.

Pauperis & diuitis filiae petebant sacerdotium: rumor
erat pauperis filiam futuram sacerdotē. Eam parasitus sub
diem mysteriorum submissus à diuite, rapuit. Diues pro
parasito obtulit decem millia: inscripti maleficii reus est.
De hac poena decem millium Fabius noster Institutionū
orato. lib. 4. cap. 2. ea primū lege Scatinia constituta
est. Porro quid sit scriptū sine inscriptum maleficiū, vide
Declam. CCCXLIII. *tanti tibi fuisse uel securitatē*
tanti, nempe decem millibus. Nam cum filia pauperis ali-
ter submoueri non posset, quā iactura pudicitiae, cuius
decem millium legitima aestimatio est: diues tanti redem-
it aleam comitorum, & indignationem quod pauperis
filia uideret anteferri. *sine aduersione esse* pro, sine aduer-
sario, sine competitore: sic Vlpianus aduocationem pro
aduocato: sic Plinius aduersitatē pro aduersario. *sed pau-
lo ante* facile est hic lacunam deprehendere: quasi ita esset,
Sed populus perdidit arbitrium dandi honoris: sed popu-
lo libera uoluntas in comitijs crepta est. An te sacerdotem
creauit, quam noluit?

M. F. QVINTIL. DECLAM.

7

Tyrannicida volens dedi. CCLIII.

In duabus ciuitatibus vicinis tyranni erant: in altera cum
quidam tyrannum occidisset, alter vicinæ ciuitatis ty-
rannus petit cum in deditionem, & bellum minatus est
nisi darent: fert ipse rogationem ut dedatur.

DECLAMATIO.

V T meo nomine sim vobis (Quirites)
obligatus, quod quāquam necessariū
& ad salutem pertinens ciuitatis re-
medium praesentis timoris, respectu
tamen mei pratermisistis: ita ipsius
reipub. nomine irascor, neminem exti-

tisse priorem, qui pro salute communi me offendere au-
deret. Neque id satis est: sed inuenio qui adulentur, &
ne à me quidem latam hanc rogationem existiment re-
spectu mei recipiendam. Cum quibus mihi resistere for-
tius, atque etiam si ita res exigat, acerbius necesse est: cū
in id quoque periculum uenire intelligam *al. rogationē
el orationem* ^{*optionem}
meam, an hoc uelim. Satis erat mihi dicere, rogationem
fero utilem ciuitati. Ista enim speciosa dictu, & *al. vna
v. hominū* ^{*uana}
quadam imagine *al. v. vna* ^{*nominis} tam circūdata, non *al. v. vna* ^{*respi-}
ciunt praesentes necessitates. Si tantas vires haberet ciui-
tas ut bella suscipere, ut frangere impetus tyrāni posset,
non tam diu seruissimus, non illum cruentissimum domi-
num unus ex insidiis occidisset. Atque ego etiam si *al. v. vna* ^{*plu-}
rimum esse ciuium in hac ciuitate spectarem, bene tamē
redimi capite unius ciuis pacem putarem. Facile est ista
B. iij.

M. F. QVINTILIANI

in concionibus & consiliis dicendo. Iam si exercitus hostium intra fines nostros fuerit, si ardere uillas, si frugifera succidi, si fugam rusticorum in urbem, si compulsam intra muros pecora uiderimus, si mœnia oppugnabuntur, si turrets quatiantur, si ad delectum ab amplexu matrum iuuenes rapiuntur, quam serò pœnitebit tam charo uni pepercisse? Et si quid tamen deforme habitura ciuitas fuerit, dedito (ut subinde dicitis) tyrannicida, id omne mea rogatione detractum est: omni pudore liberati estis: ^{v. in vitium} inuitum non dedissetis: quod ad uos pertinet, bellum suscipere maluistis. Sed hoc est præcipue, quare ego hæc ferre debeam rogationem. Ego pro ciuitate tam grata, pro populo tali, non subibo qualecunque periculum? Sed non solum Reipublicæ, uerum etiam mea interest hanc recipi rogationem. Quem uultis enim ponite euentum: periculum mihi mortis est. Quid ego, nō satis uixi? NON enim annorum numero nec spatium ætatis terminari certum est fortium uirorum uitam, sed laude & fama, & perpetua posteritatis ^{v. mortalitate} immortalitate. Ita Dii faciant, ut magnum exemplum posteritati etiam pœna dare possim. satis uidebitur mihi omnia facere fortuna, ut tyrannicidium meum maius sit. Sed illud interim uereor, ne tyrannus ex me petat famam lenitatis. Habet enim apud malos quoque multum auctoritatis uirtus: & forsitan hoc ille ambitiose faciet, ut potestate contentus sit. Quicquid est, videant me, ^{v. sanctoribus} [uideat] & illa ciuitas uicina: multum illis seruientibus prodero. Videant quo uultu tyrannum feram, quam interritus tribunali eius assistam, quam me

DECLAMATIONES.

8

nihil minæ, nihil supplicia ipsa moueant. Potest fieri ut exhortetur illos hic animus meus, hæc mens. Vobis quidē custodire pacem, reddere quietem maius ipso tyrannicidio puto: nam si bellum imminet, si periculum uniuersa ciuitas habet, quod illū, cuius nomine mihi gratias agitis, occidi, maximam uobis iniuriam feci.

SCHOLIA.

In duabus ciuitatibus.] De huiusmodi argumentis ita Institu. orato. lib. 7. cap. 2. Erat mihi curæ in cōtrouersis forensibus nosse omnia quæ in causa uersarētur. Nam in schola certa sunt & pauca, & ante declamationē exponuntur quæ ἱστορία Græci uocant, Cicero, proposita, præter quæ nihil est diluendū, ut alio loco ait author noster lib. 4. cap. 2. & cap. 1. quo fit (inquit) ut declamatores ea licentia utantur, ut eorum semper ita sit exordium, quasi causam iudex iam nouerit, quod ante declamationem illa uelut imago litis exponitur. Sed in foro quoque cōtingere istud principiorum genus secūdis actionibus potest. Item lib. 7. cap. 3. Verū illa scholarum cōsuetudo itur in forum potest nocere, quod omnia quæ in themate nō sunt, pro nobis ducimus. ^{imagine nominis} hoc est, in tanta necessitate & utilitate res se ipsa commendat, nec uerbis speciosis & nominibus opus est, quorū miti & blāda appellatione (quod primum à Solone factum est) deditionis bene de Rep. meriti tegatur acerbitas. tam charo uni] hic locus adiuuat coniecturam nostram, qua plurimi uitam esse, pro plurimum esse, reposuimus. Sic uerò Attilius Regulus, sic Sp. Posthumius, sic C. Mancinus rogationem tulerunt ut ipsi dederentur.

M. F. QVINTILIANI

Exul accusator, & sententiae pares. CCLIIII.

EXVL QVI SECRETVM AD REMPVBLICAM PERTINENS
INDICARE VOLVERIT, HABEAT IN CIVITA-
TEM REDEVNDI POTESTATEM: ET SI INDICA-
VERIT, MANEAT IN CIVITATE.

Exul dixit se habere quod de affectata Tyrannide diceret:
venit in civitatem: postulavit reum: is æquis sententiis
absolutus est. fert quidam rogationē ut maneat. CD.

SERMO.

POTEST venire in dubiū quo genere diuisionis uti
nos in hac controuersia oporteat. Videtur enim quadam
posse dicere etiā citra rogationem aduocatus huius exu-
lis, per * quæ ius manēdi uendicer. Vtrum ergo hæc quæ
citra rogationē quoque pro illo futura sint, dicemus ante
principium: an statim post rogationē? Species eò ducit,
ut quo modo & præcedant & leuiora uideantur, &
prima sint. Sed ratio diuersum mihi suadere uidetur:
ideo quòd necessaria nobis quæstio superabit, an hæc ro-
gatio contra legem feratur: in cuius parte sint necesse est
illa quæcunque dicturi sumus, an uideatur hic etiam a-
lia lege remanere potuisse: an rogationem ferre oporteat
ad singulos pertinentem, an cōtra legem: an hæc rogatio
contra legem sit, an meruerit ille remanere.

DECLAMATIO.

SI aut minus uerecundus esset is quem roga-
tione mea retinere in ciuitate constitui, aut
iudicia feliciter expertus: nihil concione, ni-
hil scripto meo, nihil denique opera rogatio-
nis

DECLAMATIONES.

9

nis opus esset. Prima igitur carere hac inuidia vel pro-
pter hoc possum, Quirites. Nemo enim crediderit me ro-
gatum ab eo ad vos processisse, qui ipse ut remaneat nō
laborat. Verū ille quidem multas, atque utinā minus
potētes, huius propositi sui causas habeat. Ego præter cæ-
tera, propter hoc quoque eum existimo esse retinendum,
quòd manifestum fecit, ad iudicium tyrannidis affecta-
tæ venisse, non remanēdi cupiditate. Quòd nisi vetustis-
simū ius (Quirites) eos qui secreta ad rempub. pertinen-
tia indicassent, remanere in ciuitate iussisset: forsitan di-
cendum mihi necessariò existimarem, quæ gratia hic
* pressus, quibus inimicitias in exilium esset actus. Sed
quid necesse est repetere hæc quæ uideris? Et quod ad
animū quidē illius pertinet, satis uobis est (ut existimo)
probatum: quòd quanquam damnatus, quanquā in exi-
lium actus, Reip. tamen non potuit irasci. Iudicium pro-
fessus est: uiderimus an uerū. Interim tamen nihil eum
sinxisse manifestū est, quod persuaderi tam multis, * at-
que [dissuaderi] potuerit. Causam qua conditione dixe-
rit damnatus, exul, contra potentem, contra gratiosum,
quid necesse est diu dicere, quando is exitus iudiciū fuit,
ut non plures sententiæ pro aduersario fuerint: non enim
causa iustus est, sed legibus, sed publica humanitate:
quæ quidē ipsa me in hoc exhortata est, ut rogationem
ad uos de retinendo ciue ferrem in ciuitate tam miseri-
corde. Negant rogationem esse recipiendam, quæ ad sin-
gulos homines pertineat. Ego porrò hoc in eo iure quod
perpetuū, & in omnia tempora scribitur, existimo esse

M. F. QVINTILIANI

seruandum. Potest enim dici mihi, In honorem hominis
unius *obligabis tempora futura, & omnes eadem ne-
cessitate cōstringes. * At quoties ad præsens tantummo-
do tempus rogatio fertur, ne ferri quidē, nisi de singulis,
potest. Quod si hanc tollimus consuetudinem, nec duces
ad exercitus ducemus, nec prouincias decernemus, nec
imperia prorogabimus: omnia enim ista rogationibus
ad singulos pertinentibus *cōsumuntur. At enim contra
legem rogatio est. Si confiterer: dicerem tamen non ferē-
dā rogationis esse causam, ubi lex est. Quid enim necesse
est conuocari Tribus, contrahi populum, si idem effici
iure vetere, & iam olim constituto, potest? Igitur si roga-
tio supernacua [ubi lex est] ubi lex non est, non ferri po-
terit, nisi contra alicuius legis uoluntatem. Et hoc tamen
apud quos dicit: uideo enim *prescriptionē excludi pos-
se iudicio. At in rebus paruis ac [minus] periculosis, ista
index recipiat. Caterū quidem, quotiens de iure populi
agitur apud populū, cui mutare, cui obrogare, cui ferre
quas uelit leges, accipere quas uelit rogationes liceat,
nūquam se ipse diminuet. Quomodo tamen rogatio ista
contra legem *est, contra commodum suum, contrāque
eam que hunc in exilium misit: [si] nō iure nouo, sed ue-
tere atque olim constituto reuersus est, manere etiam ci-
tra hanc rogationem potest? De quo priusquam loquar
necessariō illud quod ab aduersariis frequentissimē obie-
ctum est, depellendum uidetur. Cur enim (inquiunt) si
remanere suo iure poterat, expectauit rogationem? Ut
uerēcundia eius adeo nihil apud uos prosit, ut etiam in

7. obliga

7. ita

ad cōsummā-
tū

ad prescri-
ptionē exclu-
di, aut eludi
posse iudiciū

7. &

DECLAMATIONES.

10

causa plurimum noceat: ante omnia non miror hominē
toties [iudicia] infelicititer expertum, tot in ciuitate ini-
micos habentem, nihil tentasse priuatim. Litigauit inno-
cens reus, damnatus est. Detulit affectata tyrannidis
reum (ut pars iudicum putat) manifestum: impedi-
to publicæ humanitatis uictus est. Hodie *citra rogatio-
nem contra ius uestrum, contra potestatem populi pu-
gnabit? Ille tamen mihi alias & (ut dixi) grauiores in
exilium abeundi causas uidetur habuisse. Absolutus est
quidem reus: sed innocentem se esse accusatori nondum
persuasit. Ego uerō nō miror quod hic *timeat huic ciui-
tati, quod uult impendentem quandam omnibus nobis
ruinam subfugere, & euitare quod prauidit periculū,
cupit: sed tanto magis retinendus est. Putemus alioqui
citra rogationem, talem institutam esse legem, qualis es-
set, si hic in ciuitate remanere uellet. Lex quid dicit?

7. contra

7. timet: ad
hic ciuitatem
quod uelut

QVI SECRETVM AD REMPUBLICAM PER-
TINENS INDICARE VOLVERIT, HABEAT
REMANENDI POTESTATEM. Nemo *dubitatur
an indicauerit. Verba igitur legis pro nobis omnia: sed
ad interpretationem uoluntatis uocamur: nec enim scri-
ptum putant esse, nisi quod certum approbatum sit. Ne-
gant indicari, nisi id de quo non dubitetur. Ego autem
existimo, Legumlatori non defuisse eloquendi faculta-
tem, ut approbatis demum his quæ detulisset, remanere
in ciuitate exulē uellet: id ipsum planē *apertēque in-
dicari [non etiam approbari] contentum puto esse legū
latores: *uoluntatem eius retinuit. Satis est igitur ut

7. dubitatur
an dicauerit

7. apertēque
dicere non uo-
lentem:

al. uoluntatē
animi intuetur

C ij

al. dolo fecerit

7. iudex

al. habet com-
mendatione

7. al. ianē pu-
savit

7. veluti

nihil finxerit, nihil cupiditate reuertendi mēritus sit, ni-
hil denique *ideo fecit ut remaneret. Vos quid dicitis?
mentitum cum uultis? interrogemus partem iudicum.
Non accuso nunc reum: euasit, absolutus est: habet bene-
ficiū legis. Illud tamen contentus sum dicere, fuisse a-
liqua quibus *index moueretur: illa quæ mouerunt iu-
dicum partem, illa quæ tot tristes sententias effecerunt.
Iam ergo animum dignum *habeo emendatione fortu-
næ: cum affectari tyrannidem putaret (sic enim loqua-
mur) non dissimulauit: non *ultionem optauit: non cum
ipse patriam perdidisset, inuidit, sed venit in ciuitatem,
& suscepit grauissimū laborem & nouas inimicitias,
& recentem emulationem: non excepit diuitem ab in-
dice, fortuna. Hæc ego dicerem, etiam si victus iudicio
esset: nunc fortiter hoc possum contendere, quod fuisse di-
citis eum causa inferiore. Quid est igitur? Lex iubet
eos absolui, qui pares sententias tulerint. Imputabitis
istud publicæ misericordiæ, imputabitis humanitati: nō
ego arguo hanc legem, sed dico esse communem. Eodem
enim tempore non id modò quæsitum est, an affectatæ
tyrannidis reum damnari oporteret: sed illud etiam, an
hunc remanere in ciuitate oportet. Quod si pares sen-
tentie periculo profunt, pro utroque sunt. An uerò affe-
ctatæ tyrannidis reus absoluator, quoniam non plures
pro accusatore, quàm pro reo sententia fuerunt: hic qui
periculi, qui exilij vel eadem, *vel utique grauiorē pæ-
nam, experiretur, non eandem experiretur legis huma-
nitatē? Hæc de iure, hæc de rogatione: illa iam de equi-

tate. Dignum esse existimo, qui maneat in ciuitate. Pe-
ricula nostra tētauit, seruitutem reipub. discutere, quā-
tum in ipso erat, uoluit. Nescio an plus debeamus, si ad
iudicium non certis argumentis productus sit, *quàm si
manifesta detulisset: si *ea de quibus dubitare nemo no-
strum posset, crederetur cupiditate manendi in ciuitate,
fecisse. Solam pietatem in causam indicij habuit, qui in
urbem detulit litem, & litem iniustam conditione: ex
altera parte homo solus, & exul, damnatus: ex altera
parte potens, graciosus. Omnia ista diligenter perpēdi-
te: intelligetis non esse sententias pares. Quid est igitur?
*Cur ego pro ipso qui absolutus est reo, existimo esse ma-
nere hunc in *ciuitate? Illud dicere pro Republica satis
erat, habemus in ciuitate custodē. Inquiret adhuc: for-
sit an omnia *tam uidere non potuit exul, nō omnia tam
clara perspicere: hoc uisuri pro opinione eius qui abso-
lutus est, non timebitur quandiu hic fuerit in ciuitate.
Immo hercule si mentitus est, si fictum detulit crimen:
satis alioqui daturus est pœnarum inter inimicos poten-
tes, & inter inimicos graciosos.

7. Nam
al. enim

al. Cum

al. ciuitate: tū
illud

7. iam

†

SERMO.

TOTAM autem existimo cōmodiorem esse partem diuersam:
suadeo his qui dicturi sunt, in illam potius incumbant.

SCHOLIA.

CD.] nota est cōtradictionis, ut apparet ex quibusdā ar-
gumētis sequentiū declamationum, tū ex Seneca, tum ex
aliis declamationibus, quæ falsò Quintiliano huic nostro

M. F. QVINTILIANI

tribuuntur. De cōtradiet. infrā decla. CCCXXXVIII. Sermo] Sermo qui ἀποσφοφῆ dicitur in forēsis actionibus, est auersa à persona Iudicis oratio, vel ad coronā, vel patronū diuersæ partis, vel ad ipsum aduersariū. Quint. lib. 4. cap. 1. In scholis verò est ἀποσφοφῆ ad discipulos, quæ ferè semper ante declamationē, post etiā sæpè, rarò Quintilianus in medio vtitur. *quæ ad singulos homines pertineat*] fuit enim lex XII. NE PRIVILEGIUM IRROGATOR. Cæterum interuersum ordinem in hoc loco esse arbitror, vt aliàs plerunque. Igitur subiungo, potest enim dici mihi, In ho. ho. v. obli. te. f. & o. ea. nec cōstringes. Ego porro hoc in eo t. q. p. & in o. t. scr. ex. e. seruandum. At quoties &c. *superuacua ubi lex est*] corruptissimus erat hic locus, & tamen adhuc obscurus. sensus est, meo quidem iudicio: Lex est quæ uetat rogationem recipiendam, quæ ad singulos homines pertineat. Item lex alia, quæ permittit exulē manere in ciuitate, ita si indicauerit. Dicitur hæc rogatio contra legem, tum quia reum non condemnauerit, & ut æqua tulerit suffragia, si ideo manere eum oportet, ad id contra legem priuilegio opus est. Respondet patronus exulis, atque ita refert. Si confiterer, in hoc genere cū reus paribus sentētiis absoluitur, exulem indicasse non uideri, atque adeò rogationem hæc contra legem esse: omnis igitur aut superuacua sit necesse est, aut cōtraria legibus. Superuacua, si lex est de ea ipsa re, de qua rogatur populus. Si lex non est, hoc ipso alicui legi cōtraria, quia priuilegium irrogatur. Sed hæc rogatio nec superuacua est, licet lex scripta sit, ut docebit paulò post: nec ei legi contraria, quæ rogationem ad singulos pertinentem recipi uetat, quia ad præsens tempus tantūmodo fertur, non vt ad exemplum trahatur, & legis perpetuæ loco sit: quod vtrunque rogationis appellatione cōtineri, vel ex ipso Gellio lib. X. cap. XX. manifestum est. Et hoc tamen vel superuacuum, vel alicui legi contrariam rogationem esse, apud quos hic dicitur? Ita enim fortassis si lis esset corā iudice, qui præscri-

DECLAMATIONES.

12

pta à Prætorē formula iudicat, exul tanquam præscriptione & exceptione submoueri posset, *Si non tua rogatio superuacua aut legi contraria est.* Sed cū de iure populi apud populum agatur, nunquam se ipse ita deminuet, hoc est, nūquam feret vt præscriptione soluat hoc iudiciū & translationibus minuatur eius auctoritas: vel (si placet hoc ad exulem referre) nūquam adeò de iure suo decedet, vt non secundum legem esse hanc rogationem omnino affirmet, minimèque superfluam: nemo enim tam demens fuerit (inquit Fabius) ut id quod firmissimum duxerit se habere, remittat & ad leuiora transcendat.

Transfugæ excludendi.

CCLV.

Inter duas ciuitates bellum erat: in alteram multi transfugæ ueniebant: fert quidam legem ne recipiantur.

SERMO.

PROXIME ad suasorias accedit hoc genus: nā & suasoriarum, & legis suasio & dissuasio est. Ergo dicit is qui legem fert, non esse honestum recipere transfugas, nihil prodesse: forsitan ad finem belli [recipiendos.] Summum illud, propter quod lex fertur, periculosum esse.

DECLAMATIO.



ETIAM si non esset in eo statu bellum, vt honesta cogitare uacaret: uel cum periculo tamē, optima & ad famamitura fecisse, fortasse honestius foret, quàm vt obstare utilitas uideretur: nunc minus laudis, immò plus tamen securitatis est honesta facere. Nemo igitur dubitauerit turpissimos esse, qui trās-

M. F. QVINTILIANI

fugerint. Spectemus enim rem ipsam, neque eo decipiamur quod utile uidetur. hostis est qui facit: aliter constituamus, quàm ut intelligamus potuisse & hoc & nostros facere. NVNQVAM prodest malum exemplum: etiam si in presenti occasione quadam delectat, in futurum tamen aliis nocet. Proximos existimo esse eos transfugis, à quibus transfuga recipiantur. Hoc natura simile est, facere scelus, & probare. An si quis nostrum transfugisset, non ipsum modò pessimum ciuem & omnibus suppliciis dignum iudicaretis: sed infamia etiam* si qui receperunt* eos, velut auctores scelerum, uelut magistros turpitudinis* colligaretis: idem ne reflectemus in nos, tandem utilitate ducti: In auxiliis habituri sumus, quos recipiemus. Fingamus eam ciuitatis esse fortunam, ut auxilii opus sit: hos in auxiliis? scilicet qui cum ex altera parte intueretur patriam, & memoriam pueritiæ, & necessitudines omnes, ad fortunam tamen inclinauerunt, pro more, pro nobis, sacramento, fortiore animo, stabunt. ADEO facilius est in istis scelus deprehendere, quàm penitentiam. Inutile ergo militum genus nobis minimè necessarium. Quippe etiam hi qui recipiendos esse transfugas [hos dicunt,] hoc dicunt, in superiore esse loco nostram ciuitatem. Neque enim amore, sed metu imminetis fortune transfugiunt. An facilius, deposituros propositum bellandi hostes putamus, si plures transfugerint? minimè: nam hi qui bellum gerere* contra nos non audet, si locum in ciuitate nostra non habuerint, sapè deponendi belli auctores erunt: nunc in priuatum sibi singuli consulunt.

Est

DECLAMATIONES.

13

Est magnū in singulis momentū: ac si fuerit preclusa hæc spes, quod singuli faciunt, uniuersi suadebunt. Hæc dicere, etiam si nihil ex istis metus esset. Nunc uerò non possum non confiteri sollicitudinem meam, quotiens oculos circumtuli, & singulas castrorum metior partes: non aliter quàm si uallū hostis inuaserit, alienos habitus, aliena arma uideo: uersantur inter domos nostras, inter templā, inter muros, in mediis Reip. uisceribus. An aliquid mali uelint facere, postea uidero: interim possunt. Ego istud credidi scelus cum à singulis spes est, cum à paucis spes est: cum à plurimis, iam consensi. Nouum hercule genus artis: superuacuum est cuniculos fodere, & per occultos specus ingenti labore exhaustis terris, in mediā subito emergere ciuitatem: superuacuum est redimere proditorem, & scelus pecunia pacisci. Videntes, palam, imò gaudentes etiam, *accepimus intra uiscera hostem: al. accipimus uos æstimabitis an susceptū debeatis habere, quo ad tantum numerum per singulos peruenerint. Nemo illos receperit, si uniuersi uenissent. Omnes ne hi desperauerunt? omnes ne consulere ac prospicere uoluerunt? adeo ne facilius est transfugere, quàm cadere? Omnes hi reliquerunt in ciuitate coniuges, in ludibrium atque contumeliā eorum, qui ea scelera maximè ulcisci uelint: manifestiore quadam coniectura* cadere possumus: num minus animi sine his, num minus pertinaciæ desertis? Age, sanè hoc non cogitatis, quòd nec custodiunt, nec reprehendunt, nec portas præcludere, nec publica retinere cura tanti putant. Miratur aliquis timere me ho-

D

M. F. QVINTILIANI

stes: quod isti transfugiunt, illi me non timent. Caueamus, obsecro, dum plures sumus.

Furiosus trium filiorum. CCLVI.

Pater qui tres filios habebat, duos per furorem occidit: à tertio sanatus, abdicat eum.

DECLAMATIO.

POTERAM etiam si nō irascerer, abdicare tanquam bonus pater. Omnia de fortuna mea timeo, omnia de tam fragili, ac tam mutabili mēte: & propter hoc dimittendus mihi à domo filius erat, ne incideret in meum furorē. Sed quatenus & causas quoque abdicationis interrogor, id est quod cogit me frequentius malorum meorum meminisse: quanquam inter præcipua propter quæ abdicem, hoc est, quod mihi ista narranda sunt: dicam tamen. Imputo filio meo orbitatem. Respondebit: non ego occidi. Scio, mea manu actum est: ipse ego pater qui genueram, qui educaueram, per viscera liberorum ferrum exegi (credo enim tibi) *sed orbitatem tamē tibi imputo, tibi æstimo illā ex die mei doloris. *Quædā ignorare simile nō passi estis: tunc liberos perdidisti, cum perdidisse me sensi. Esto, graue sine dubio manibus meis iniuriam fortuna fecerat: posuerat tamen huius rei in ipso animo remedium, illo tempore quo furere & agi dementia uidebar. Frequentius in ea cogitatione eram, ut crederem

v. &

al. Quædam
ignorare,
haud secus
simile

DECLAMATIONES.

14

esse cum liberis omnibus. Abstulisti mihi ignorantiam malorum. Quanto miserabilior fui ex die mea sanitatis? furiosum me non sic cecidi: tum lacerare uestes, tum uerberare uultus meos capi. Omnia igitur hæc nō in aliam uim accipi debent, quā si filios meos ipse occidisses, quā si ipse abstulisses. Vnde tantum boni reddere possis, illam ualerudine, illum furorem? Quod unū possum præstare infeliciissimis illis iuuenibus meis, præstabo: ne quis eorū morte gaudeat, ne cui prosit quod filios meos occidi.

Nuptiæ inter inimicorum filios. CCLVII.

Qui habebat filium & diuitem inimicum, captus à piratis, scripsit filio de redemptione. Ille cum pecuniā non haberet, offerente diuite filiam suam, duxit eam in matrimonium: & pecunia redemit patrem. Reuersus ille, imperat ut dimittat: nolentem abdicat.

DECLAMATIO.

SI ab alio redemptus esset pater, statim ut redisset à grauissima fortuna, & abdicare me instituisset: dicerem tamē, quid intra tam breue tempus commisi? quid tam sceleratē à me factum est, ut *ita patris perderem ipsam gratulationem? Nunc certū habeo indigna quædā expectare vos facinora, cum abdicetur filius qui redemit. Est sine dubio istud non meū beneficium, & omne redēpti patris munus ad socerum redit. Ego tamen nauigauī: ego periculosa maria ingres-

v. ira patris
perderet

facienda

no paruisse
filios veros
q. d. v. e. plerū-
que sue pote-
statis vti ea
prætereque.

video

si quære-
tur: hoc iudi-
cium ac mihi

v. enim
al. Nunc dem
confirmata

sus sum, ut redimerem patrem, quemadmodum ipsum
dicere audistis: quædā etiam non *patiēda passus sum.
Quæ ei ratio abdicationis est? Non obsequeris (inquit)
mihi. Si hoc ad abdicanum satis esset, superuacua erāt
omnino iudicia ipsa: cur enim nobis defensionis potesta-
tem dedistis, si nihil nostris consiliis libertatis relictum
est? Serui mehercule quadam liberius ex bona mēte fa-
ciunt: & aliquando indicium fidei putāt, precio empta
mācipia non paruisse. *Filiis verò quis dubitauit unquā
esse pleraque suæ potestatis? Vt ea (præteribo quæ sub
tam bono patre, ne argumenti quidem causa referenda
sunt: nec dicā, non coges templa incēdere, non coges ope-
ribus publicis manum afferre: leuiora certè nostra me-
diocritatis esse manifestum est) ut sentētiā iudices di-
cere uelimus, ut testimoniū non ad arbitrium parētum
reddere, *in eos suadere quod animus dictauerit. Quod
si licet aliquando etiam contra patris uoluntatem, ea
quæ alioqui reprehensionem non merentur, filio facere:
nusquam tamē libertas tam necessaria, quā in matri-
monio est. Et hoc dicerem si quæreretur *hoc iudicio, an
mihi aliqua ducenda esset. Ego eligam cum qua uictu-
rus sum: ego comitem laborum, sollicitudinum, curarum
ipse perpendam. QVIS enim amare alieno animo po-
test? Nunc *uelim firmitus hoc esse atque facilius. Cepi
uxorem, iam duxi (non dico quare) meo impulsu, mea
uoluntate. Eripuerat enim te mihi fortuna, dederatque
mihi illam miseram libertatem. Repudium igitur impe-
ras, & copulatos iam diu deducis animos. [cur?] neque

enim hoc tu spectaueris, quod cum uxore mea diu nō ui-
xi: sine dubio secundum nuptias profectus sum, cōtinuō
me peregrinatio excepit: & uel hoc ipso iniquius est re-
pudiari eam, quæ certè non potuit offendere. *Defenda-
mus sanè ad hāc quoque necessitatem, ut imperante pa-
tre, etiā repudium filius debeat pati: quid de ipsa quam
repudiari *vis? queratur sanè, pater fuerit inimicus: cur
hæc nurus esse desinat, quam nihil peccasse tu quoque
confiteris, qui expellis? Negas idoneam esse matrimonio
meo locupletem. Quā uereor ne cui uideatur, pater,
*ni inimicus diuiti esse *cæpisses. Non enim fortuna in
utramlibet partem intuenda est? an uerò apud me no-
ceat puella, quod diues est: cum apud patrem illius, non
nocuerit mihi, quod pauper sum? Diues est. Nūquid er-
go hoc dicere potes, superbior erit, & fastidiet? Securus
sis, pater: petiti sumus, empti sumus. *At inimicus (in-
quis) fuit. Nolo adhuc sic loqui, tanquam odia utraque
parte durent. NON oportet immortales esse inimicitias:
& ita demum tutum perpetuumque *erit humanum
genus, si amor ac fides nullam habuerit obliuionem: ea
rursus quæ aliquo incommodo commutātur, breui mor-
te deficiant. Sed non est mihi diu in hac parte cōmoran-
dum, quæ certè satis potens apud diuitem fuerat. Inimi-
ci nomen habuerit aliquādo: nec quæro quā immeri-
tò, nec quæro quā iniuste, modò redire in gratiam cum
eo potuerim. Sed hoc solum reprehendit, quod se absente
omiserim cum diuite inimicitias. Ita (opinor) feci hoc
contemptu patris, feci uilitate. Restituite nos in integrū:

al. Defenda-
mus, ut nostro
Brissotto ri-
deant.

v. ius quæra-
tur.

v. si
cæpisses

v. vi

v. vii

M. F. QVINTILIANI

putate (iudices) captus est pater meus à piratis, uincta & ultimos metus patitur, & ea quibus grauius id tantum est quod imminet. Hoc scio, hoc ipsius epistolis cognoui: hinc redimi potest: duram putate conditionem poni, nonne subeunda est? Si pirata hoc mihi pollicerentur, ut uicarias pro patre manus acciperem, non recusarem cathenas: si [ut] obligarer senore, as alienum tamē non timuissim, ut redimerem patrem. Ego tamē (si ulla mihi dicenti fides est) non hoc in ista conditione spectavi. Ille me mouit, ut beneficiis uinceremur. Sed neq; in me ille probauit aliud, quam pietatem. Vidit fletus meos, uidit rotius animi atque etiam corporis defectionem: sic [me] homines inter principes nostrae ciuitatis numerando, [mea] cepit bona esse conditio. Itaque intelligo mihi (iudices) non in hoc tantum laborandum, ut iram patris mitigem, ut leniam: illud est partium mearum, illud uobis adhibitis rogo, in gratiam uelit redire iam cum propinquo meo, cum redemptore suo. Non enim iactabo meam pietatem: illius opus est, quod redemi.

SCHOLIA.

Non obsequeris (inquit) mihi.] Lex enim est, minus dicto audientem filium liceat abdicare. Quintil. Instit. ora. lib. 7. cap. 2. sed abdicabis (inquit) non quicumque uoluntati tuae non paruerit. nos de hac re alio loco. in eos suadere] nam si quid cum populo agatur, & ubi quid pro Rep. consulendum, filio licet à patre in aliam ire sententiā: sed vel meritò contradicendi tanta reuerentia est, ut prudentissimè nostris sit olim, ut aliorum legibus constitutum (de quibus Aristot.

DECLAMATIONES.

16

lib. 5. Politic. cap. 6.) ne simul pater & filius magistratum adipiscerentur. Eripuerat enim te mihi fortuna] ait captiuitatem patris interim sibi libertatem attulisse, ut quam uxorem veller, duceret. Nam iure Ciuili certum est, dum pater potitur hostibus, aut ubi sit ignoratur, filium sine consensu patris, nuptias potuisse contrahere. l. si filius eius. ff. de ritu nupt. l. in bello. §. medio. ff. de captiuis. Sed Iulianus addit exceptionem, si eam filius ducat, cuius conditionem certum sit patrem non repudiaturum. in quo versatur haec controuersia. Defendamus sanè ad hanc quoque necessitatem] hoc est, demus vel filij aut filiae seu repudium seu diuortium in potestate patris esse, contra id quod iure & ex aequo & bono receptum est: quid de ipsa &c. Paulus lib. 5. sentent. tit. de Interd. Bene concordans matrimonium separari à patre Diuus Pius prohibuit. Vlpian. tit. de liber. exhib. l. 1. si quis filiam suam, quae mihi nupta est, velit abducere, vel exhiberi sibi desideret: an aduersus interdictum exceptio data sit, si fortè pater concordans matrimonium, & fortè liberis subnixum velit dissoluere? Et certo iure utimur, ne bene concordantia matrimonia iure patriae potestatis turbentur. Quod tamen sic erit adhibendum, ut patri persuadeatur (ut in hac decla.) ne acerbè patriam potestatem exerceat. Vulgaris est hic locus apud nostros iuris auctores. l. cum hic status. §. si socer. ff. de dona. inter. vir. l. cum te. C. de inoff. test. l. filiae. l. dissentientis. C. de repudiis. petiti sumus, empti sumus] petiti à diuite, & ideo empti: nam petere uel rogare, satis emere est. Genus item erat nuptiarum quod coemptione fieret: & eò fortassis alludit.

Fortis contumax patri forti. CCLVIII.

SI DVO AUT PLURES FORTITER FECERINT, DE
PRAEMIO ARMIS CONTENDANT.
VIR FORTIS OPTET QUOD VOLET.

M. F. QVINTILIANI

Pater & filius fortiter fecerunt: petit pater à filio, vt cederet
sibi præmio: non impetrauit: cessit ipse, & abdicat,

DECLAMATIO.



ETIAM si dissimulari posset, quæ cau-
sa patri fuisset: ipsum tamē hoc abdi-
catione dignum erat, aliquid petenti
negasse. Quātum enim mihi presta-
re poterat, vt paria redderet? Nō iam
imputo illa vulgaria, lutem & ius li-
bertatis, & usum uitæ. Hoc imputo: quod fortiter fecisti,
roboris & corporis mei, meum est: animus iste ad con-
tendēda pericula paratus, ex meo fluxit. Ego te diu præ-
ceptis feci uirum fortem: proximē quidem, etiam exem-
plo. Quantumcunque sit istud quod peto, non *indicare
satis est, non desiderium peruenire in notitiam tuam suf-
ficat, nisi preces adhibuero? nisi auctoritatem paternam
submisero? multum peccaueras etiam si præstitisses. Nūc
uerō quid à te petierā? vt mihi præmio cederes, non dico
quid fuerit secuturum. Sanē ita sit constituta lex, vt in
iudicio contendamus, vt citra periculum feratur de no-
stra uirtute sententia: non erat æquum cedere te, vt non
dicam patri, seni? tibi approbandæ uirtutis multa tem-
pora supersunt: tu sperare id quod hodie cesseris, potes:
mihi indulsit fortuna hunc supremum honorem. Inter
extraneos quoque & alienos est aliquod priuilegium
ætatis. Honores prior peterem: ad *signandum aduoca-
tus, prior rogarer. In his etiam minimis obseruationibus,
inhumanum

indicare

al. ad desi-
gnandum

DECLAMATIONES.

17

inhumanum ni cederes honore lateris. Age uerō, nō præ-
ter hoc etiā indignior præmio fuit uirtus mea? Nō est tā
admirabile cū fortiter facit iuuenis: hoc ætas postulat,
hoc robur iuuetæ poscit. *benē, turpe est, non fecisse: hoc
est honore dignius, uicisse annos, & ultra ætatem durā-
tes agere uirtutes. Eo tempore fortiter feci, quo cogi non
possem ut militarem. Vtrum tandem uis magnum esse
quod ego feci, an minus esse quod tu fecisti? Videamus
nunc hæc, qui fuerit secuturus exitus. Si in ista conten-
tione præmij, idem animi ego quoque habuissem, armis
contendendum erat: & letissimo alioqui domus nostræ
prouentu, grauissimum funus & crimen inurebatur.
Iam uides quare non cesseris: hoc tibi præmio maius ui-
debatur, cōmitti cum patre & parricidium facere. Iure
hoc profecto etiā in aciem facere cogitasti: & cū imi-
tari uirtutem meā, non optandi ius, sed pugnandi qua-
rere uidebaris. Ego quantum est in te, in medio foro, &
uniuersa spectante ciuitate, filij manu trucidatus sum:
uel (quod est grauius) occidere tu perseuerasti, cū me
cupere sic uideres. *Etiamnū interrogo, staturū (ne con-
tra fueris dicturum? Nam si fuisti perseueraturus: uide
an grauius etiam crimen sit, [quā] patri negasse quod
prestare poteras. Habe ergo præmium istud, quantum-
cunque in eo honoris est: sed contentus esto appellasse
Rempub. discede de domo mea. Non iam ultionis gratia
facio, sed etiam securitatis: insomnes noctes ago, & ad
omnes terreor strepitus: nulla mihi segura nox est: habeo
in domo filiū, qui me petiuit occidere. Nam præmij qui-
E

v. pone,

al. Etiam nūc

M. F. QVINTILIANI

dem gratia strinxisse ferrum contra patrem, & in conspectu ciuitatis, populorum, parricidium fecisse, ut heres citius fias, ut bona mea occupes: homo tam cupidus non audebis parricidium facere secretum? Non ignoro omnium ferè qui abdicantur hunc esse morem, ut acta iam causa ad preces conuertantur, & mitigare patres rogando uelint: hoc ne tu concipis animo, posse, ut exores?

SCHOLIA.

Hv i c declamationi respondet illa apud Senecam lib. 10. decla. 2. & lib. 6. cōtr. 31. ubi pars filij potissimū tractatur: patris, tractatam esse ait à Labieno. Quintiliani non meminit, cum quo inimicitias exercuit. Bene turpe est nō fecisse] Adolescenti bene non fecisse & fortiter, turpe est: nec statim præmio dignū, si strenuè quid egerit: nam hoc facile est adolescētī. Sed honore dignius, &c. Etiamnum interrogo staturusne] aliās staturusne contra fueris? an contra fueris dicturus? vel, statuerisne te mihi contradicendum. ut ut sit, sensus est, Etiam si non duello, sed in iudicio iure & legibus de nostra virtute & præmio litigandū esset, an tu item qui aduersus me in iudicio stare non potes, nisi uenia à Prætorē impetrata, statueris te mihi dicenti opponere, & verum parare aduersarium? id autē (inquit) grauius crimen sit, &c.

Pauper naufragæ liberator, maritus. CCLVIII.

Diues cum amico paupere & filia nauigabat: naufragiū fecit: extulit filiam diuitis pauper. Rumor erat eam nupturam cuidam nobili iuueni. Quodam tēpore in domo diuitis tumultus fuit: inuenti sunt vnā pauper & puella: *vulgòque dictum est uitiatam puellā. Imperauit filia diues, ut nuptias optaret.educta ad magistratum, optauit:

v. utroque di
ctū est uitiatam
puellā.

DECLAMATIONES.

18

postea comperit diues, non esse uitiatā puellam. imperat ut relinquat pauperem: nolentem relinquere, abdicat.

SERMO.

IN omnibus quidem abdicationis cōtrouersis, quatenus pro liberis dicimus, submissa [esse] debet actio, & satisfactiōi similis. In hac tamen controuersia, istud aliquantō magis seruandum est. Nam & filia est quæ abdicatur: & hic pater aliquid etiam boni & clementis uiri fecit: & nobis tutissimum, uti hac etiā bonitate.

DECLAMATIO.

NON ignoro (Iudices) quantum cause nostræ oneris accedat ex persona abdicantis: nō propter illud commune, quod pater est: sed quod pater indulgentissimus, amicus optimus: etiam siquādo iniuriam accepisse uidetur, mitissimus. Itaque priusquam defensionem aggredimur, in hoc satisfaciemus animo nostro, ut gratias agamus ante omnia filia nomine: quam sic amauit, ut eam deduci à se [ne] nauigaturus quidē, noluerit: cui ad magistratus eductæ præstandum putauit, ne qua occisi hominis infamia inquinaretur: quam tradidit amico suo (quod iam dici potest) optimo marito. Proximum est, ut amici quoque, & (si permittit) generi, mandata perferamus. Sunt autem similes: nam & plurimum cum couixit: & nulla causa, nullo deductus est loco: & usque

E ij

in hoc tempus in ea fuit opinione, ut se crederet uiuere beneficio istius. Erat profecto felix domus, si in illa prima simulatione humana res ualuisent. Sed dum hanc quoque beneficiis optimi senis referre gratiam voluit, *ut simpliciter fateretur omnia: inciderunt ambo in hanc dicendae causae necessitatem: dum scilicet ambitiosus gener uult uideri socero suo innocentior, quam uidebatur. Equidem peractis gratiarum agendarum mandatis, hoc primum peto, ut isti (si permittit) gratuletur. Filia eius probissima puella ac uerecundissima, nullam accepit iniuriam: amicus & gener nullum scelus fecit. Nam si quid tale cogitare, & in animum inducere potuisset, illo tempore uitandi habuit occasionem, quo naufragam in litus eueherat. Reliqua pars actionis meae, non tam ad defensionem iudicii, quam ad deprecationem [pertinet.] Nam nulla profecto certior ratio est, quam ut istum priorum temporum admoneam. Hic enim (Iudices) adolescens (quod in hoc quidem iudicio audiimus à diuite dici) pauper, unam sibi domum quam coleret elegit, unum hunc cui fidem suam impenderet. Ac breuioribus sanctitate innocentiae fecit, ut inter omnes etiam superioris fortunae charissimus uideretur. Itaque hercule, cum peregre proficisci destinaasset: quamquam nauigationum pericula non ignoraret adolescens, tamen secutus per maria, per tempestates. Non nimium de fortuna querimur: etiam si naufragium illud multos metus, longam uexationem, aliquod attulit detrimentum: tamen rem difficillimam expressit, fidei experimentum: in illa omnium

trepidatione, in qua pro sua quisque salute sollicitus, nihil de proximo cogitabat: cum inter fluctus & turbati maris minas, uix euadere, ac suae quisque consulere salutis uideretur: non mehercule miror, quomodo, quanuis optimus pater, filiam tamen respicere non potuit. Quis enim crederet posse fieri, ut non modo salutis suae consulere, uerum etiam suscepto onere infirmitatis alienae, euadere in terram, & uincere eminentis fortunae metus posset? Itaque non seruus ullus tam fidelis, non libertus tam beneficio obligatus manumittentis fuit, ut hoc subire periculum posset. Vnus amicus (nondum enim illud faciebat tanquam gener) accepta humeris suis puella, per tot difficultates, per tot pericula, nihil pro seipso sollicitus, tulit. Quam istud non humani tantum operis, sed diuini cuiusdam beneficii arbitrandum? Tum hos coniunxistis, *copulastisque. Fortunae nihil necesse habeo diutius hoc imputare. Tanquam non intellectum, non perdidit beneficium: & puella se nihil non huic debere credidit: & pater ita interpretatus est, maius istud existimare amico in se, ac suos, omnia licere. Rumor itaque in ciuitate, non qui aliis assolet causis, exortus est: sed homines dum indignantur, nescio cui iuueni optimo & nobili dari puellam, conuitium moribus huius tanquam *ingrati fecerunt. Intelligo (iudices) quam difficili, ac uelut scopuloso loco uersetur oratio mea. Quomodo enim narrare istud quod confessi sumus? Illud puto tutissimum est: rapere uoluit: (huic enim certe crimini ignoscitis) inde tumultus, inde uoces repugnantis, inde fortasse etiam

v. culpa istiusque

al. ingrati,
vel ingrata

nimia puella querela, quod audaciam pro iniuria tulit: quod se raptam, quomodo ille rapere nolisset, proclamavit. Nec hic sanè negandum existimavit: & quamquam nihil acciderat tale animo suo, confessus est. Illud certū, manifestum est: pater filiam putavit irasci. Itaque sollicita quoque, nec pro imperio tantum patris, sed etiā pro auctoritate, pro sententia deprecatus est. Tum admonuit illam: Memento hunc esse, cui uitam debeas: hūc esse qui te ex periculis seruauerit maris. Quanta illa gratulatio? quanta laus patris fuit? quā felix domus? nihil deerat gratulationi nostrae, si raptor fuisset. His moribus suis, ac tanta bonitate meruisse uisus est pater, qui non falleretur. Indicauerunt integritatē. Quo modo sperauerant futurum, ut magis amarentur, incidunt in offensam. Nisi fortē inuicem ludimur, & nos pater mutuo mendacio tentat: * quasi non omnia simpliciter dixerimus, * minatur. Dū faciant ut iste sit euerus, qui adhuc in hac domo omnium periculorum fuit. Nostra tamen quatenus forma iudicij proponitur, agitur defendentis imitatio. Nam si te prorsus irasci * existimarem propter optionem illam: dicerem, cur filiam abdicas? Nondū defendendo factum, nihil de isto crimine loquor: satis tutum esse potest apud iudices. Fulmen istud patrum aduersus + ferociam adolescentiae datum est. aduersus filias abdicare non debet plus filios, qui peccare plus possunt. Filia verò vix nutricum minas tulerit, uel eorū a quibus educatur, tristitiam. Et ut uirgo pertineat ad patrem, tamē nupta pertinet ad maritum. Post illum, quo spes libero-

v. quare
f. abdicatio-
nē, non seriō
agit.

v. existimare
optionē pater
illam dicerem
filiam abdi-
cas nondum.

rum inchoata est, quo in * nepotes usque cogitationem misisti, quid aliud potes exigere à filia tua, quā quod placuit ei cui * collata est? Si latius agendum esset, illud dicerem, Abdicari propter matrimonium non potest. Paulò fortius: [Etsi] recusaret etiam nubere, nisi nupserit cui uolisset. Hec subiecit in hoc se imperio tuo: ex arbitrio patris nupsit. Paulò fortius uendicare debet, matrimonium iam factum ut est: iam nuptias imperare possis: repudium imperari non potest eius ad quem puella legibus, & per magistratus, & iureiurando peruenit. Verum contra hac, paulò * latius repetit abdicacionem: & non est contentus ea obicere, propter quae iudicium est: * Minata est (inquit) patri de raptu: mentita est deslendo. Ista (iudices) absoluta sunt. Ego uerò malo esse crimen, ut patri plus debeamus. Deceptus es: ita malles filiam tuam raptam esse. Volo sic defendere puellam, tāquam factū sit ipsius culpa. Hac quid? ignoscis? non est hic amor: gratus animus est. An illa ullum sibi fideliorē fore tota uita existimaret, quā cum cui secundum te, debeat plurimum? Cogita quae fuerint illa pericula, ex quibus euasit: quae tempestates, qui fluctus & naufragia, & cetera, quae nihil diuisione egent, nomina. Sed omnem hanc culpam maritus ad se trahit. Nihil tantum puella cogitauit: quicquid est istud, ego feci: quaecūque istud est, meum cōsiliū est. Tu ignosce, qui soles. Recedere iubet à marito tali: quae tandem causa? pauper est. Non solebat hoc illi apud te nocere. Relinquam: nec dico pauperem: nam in matrimonio quidem filia, quod sole-

v. inde potes

al. collocata
al. liberius

al. altius

al. Mentita

M. F. QVINTILIANI

bat nocere: te auctore nupsit, te hortante nupsit. Redde rationem illius sententiæ. Quauis putarem turpe, tamē cogitasti quid præsstitisset filiae tuæ.

SERMO.

IN summa parte declamationis vtrunque producemus, & pro utroque pariter rogabimus, & aliquantò magis pro marito misero. Decet enim illum amare: dicat se moriturum. Totum est enim in eodem. Periturū se afficmabat, cum tu illum exemisti, cum ad magistratus eductus est. hinc animum tuum exigit priorem, hinc illam misericordiam.

SCHOLIA.

OCCISI hominis infamia inquinaretur] Lex erat, RAPTA RAPTORIS MORTEM, AUT INDOTATAS NUPTIAS OPTET. Igitur quauis iure & lege mors optari posset: quod humanius, ac propè minus infame est, maluit filiae auctor esse, ut eum sibi maritum posceret, cui ex naufragio uita debebatur. huius mortē optari non posse, sine scelere & flagitio. Caterū ne deinceps ulla mulier, uel consentiente patre, raptoris eligeret sibi nuptias, à Iustiniano sancitū est lib. 9. de rap. virgi. & cōstitutione C. XLIII. Sed rursus Pontificio iure, aliquid ex illo antiquo renouatum est. XXXVI. Q. 1. & 2. cap. vlt. de rapto. & huc pertinet cap. 22. exo. Si in illa prima simulatione] hoc est, si in illa diuitis, non iam ut apparet, uera amicitia, sed simulatione: nihil humanitus ex tumultu accidisset. Aut uerius, si perpetuò & filia, se raptam: & pauper, se rapuisse simulasset: non autem celebratis nuptiis, diuiti quasi cumulationis habendæ gratiæ, ueritatē omnem exposuisset. Caterū hinc exclamari potest, quod ab Euclione in Aulularia:

Di

DECLAMATIONES.

21

Di immortales facinus audax incipit,
Qui cum opulento pauper, cepit rem habere aut negotium. cc
Tanquam ingrati fecerunt] ingrati, hoc est, inuiti: uel, ut adnotauimus, ingrata. Sensus est, Qui rumor in aliis causis exoriri solet, indignè factum: uiolatam ab amico, amici filiam: atque tum maximè, cum dignæ opibus, dignæ potentia, & nobilitate nuptiæ dignæ parabantur. Non hi rumores (inquit) exorti sunt: sed dum diuitem audiunt immemorem tantorum beneficiorum, alium sibi generum quærere: oblata illa ex tumultu occasione, qua solū cum sola nacti essent, de industria raptam à paupere diuitis filiam, quisque iecit in vulgus, ut bono hoc dolo illum iuuenem nobilem à nuptiis auerteret: quasi pauper iure suo fecerit, non vi, non clam, non precario. Rapere uoluit.] Hoc ad filiam refero, quæ uoluit pauperem rapere, id est, ut pauper eam raperet. Igitur se raptam proclamauit: nec hic sanè negandum existimauit, & (ut supra) tāquam non intellectum non perdidit beneficium. Huic certè crimini ignoscitis, inquit. raptus enim non committitur in uolentem, etsi demus raptam. Ita enim usurpatum est, ut ex hoc loco apparet, & ex l. 1. de raptu virgi. in C. Theodo. sed postea meritò emendatum. Satis tutum esse potest apud indices] cum id tuo imperio, & ex uolūtate tua fecerit. Aduersus filias.] Si non scripsisse, at id Quintilianum dicere uoluisse existimo, Fulmen istud patrum aduersus ferociam adolescentiæ datum est: aduersus filias non datum est, quas abdicari non decet, sed filios, qui peccare plus possunt. Quo in nepotes] id est, per quem. Etenim idcirco filios filiasue cōcipimus, atque edimus, ut ex prole eorū earūm ue, diuturnitatis nobis memoriam in ænum relinquamus. ut elegāter scripsit Callistratus lib. 2. Quæstionum. cc

Pastor Abdicatorum.

CCLX.

Diues adolescēs Abdicatos recipiebat, & de suo alebat: læsa Reipublicæ reus est.

F

M. F. QUINTILIANI
SERMO.

IN plerisque controuersis, plerunque hoc querere solemus, utrum ipsorum persona utamur ad dicendum, an Aduocati: vel propter sexum, sicut feminis: vel propter aliquam alioqui uitae, vel ipsius de quo queritur facti, deformitatem. Hic adolescens & honestus est, & cum sit locuples quoque, nihil tam turpe commisit, ut illi pro se fas loqui non sit. Ego tamē existimo dandum esse aduocatum. Primum, quod etiam si quid remissius ac liberalius fecit, etate excusari potest. Non consentiunt autē hac inter se, ut idem: & tantum infirmitatis animo, ut hic excusandus sit. Alterū illud est, quod si defensionem ultra excusationis terminum proferimus, laudandus est adolescēs. Arrogāter autē faciet & tumide, si se ceperit ipse laudare: praesertim iactaturus id quod facere possit, a fortuna esse. Dabimus ergo illi, his causis, Aduocatū.

DECLAMATIO.

NON necesse erat mihi, Iudices, de facti huiusce quod in crimen vocatur, ratione differere. Scio quid aduocato satis sit. Sufficiebat hoc solū, si eximerem legi reū. Et si cetera fiat, fortasse pro dignitate fiat, pro conscientia, pro laude. Ad vos id unum pertinet, an legi, qua cognoscitis, obligatus sit qui accusatur: quae uobis quod atrocior est, hoc diligentius intuenda est. Si intolerabile formula er-

DECLAMATIONES.

22

rare, & in petitione pecuniae: *nonne iure concesso, aliquis caput hominis perperā petit, ut terreat, ut occidat? Reipub. laesa quaedam sunt (Iudices) ad quorum pronuntiationem oculi sufficiant. Satis erat accusatori hostem edere, *cui hic adhaerit: aliqua publicorum operum impense uersa, uel corrupta: naualia arma usibus belli erepta: aliquid denique eorū quae publicē posidemus. Ea sunt enim Reipublicae deterius, huius fraude atque iniuria. Facta cetera habent suas leges, sua iura, suas actiones. Si hos, quos recepisse dicitur, occidisset: non tamen Reipub. laesa iure teneri videretur. Sunt igitur ista grauiora quae obiciuntur: aliquid fecisse clementer: contra duos & asperos patres, interposuisse misericordiā, pro sua etate. Non hoc uidit lex, quae recitata est: non uoluntas eius, quicumque conditor iuris istius fuit. Haec ego fortius dixi, quia remissurus sum. Quid enim obicitur? Abdicatos recipit, & sua pecunia alit. Ut grauissimē iudicemus de hoc crimine: stultas & superuacuas impensas facit. Quis est iste qui nobis tanquam pater irascitur? Patrimonium consumis, & alioqui splendidas opes quotidie effundis. Quae tandem ista inter se pugna est? Legem recitas laesa Reipub. & agis *quasi abdicēs. Sic respondēbo tanquam abdicati. Ignosce: iuuenis est: non satis roboris, nondum satis iudicij confirmare potuit. Et tamen si faciendae sunt impense, si perdendum aliquid: non potest honestiore uia impendere. Non meretricibus donat: non in parasitos profundit: nō illi magno cupiditates suae constant. sumptuosus est misericordia. Liber etiā

F ij.

Ita fortasse re-
stare potest.
Cur nō satis-
faciam (in-
quit) animo
meo?

augere crimen: & si quid nesciūt accusatores, indicare.
Vos eum largiri tantū Abdicatis putatis? Iste aliquid
& mendicātibz porrigit: iste & multos fortuna iniu-
ria lapsos, sustentat atque erigit. *cū faciam (inquit)
autumo meo: quotiēs infelicem uidi aliquem, & neces-
sarij etiam uictus egentē, lachrymas tenere non possum.
Inuidiam mihi facere uidentur, patrimoniū meum pul-
sant, frontem meam cedunt. Qui etiam si taceant: ipso
habitu, ipsa tristitia, ipso silentio [loquūtur.] Sed & ro-
gant, & prouoluūt ad gēua: nec mihi illa saltem si-
mulata (vt plerisque) excusatio superest, vt dicam: Nō
possum. Tu uerō tantō adolescens fortior: atque omni
laude, non in nostra modō tempora, sed etiam in futura
omnia secula dignior: solus mihi mortaliū uideris usum
pecuniæ intellexisse. Frustrā tibi aliquādo fortuna tan-
tum patrimonium dedit: & in breue humani tempus
eui, ueluti graue pondus imposuit. Relinquendum erat
istud. Vt res transisset ad alios: quandoque locupletem
fecisset nescio quem, mors liberalis. Libet uobiscum loqui
nostro nomine. Auari, parci que, qui aliquid non fecisse
sordidē, iam etiam scelus existimatis. pecuniam non esse
*laudandam. Non sunt ista ferenda nobiscum: neque ad
infernō seruata fortuna persequitur. Tolle usum: quid est
pecunia? Quis igitur usus honestior? nullus. Nec hic lege
possit fieri reus, si hanc ipsam pecuniā, quam per tot be-
neficia diuisit: per gulam utrēque transmitteret. Ni-
hil obesse tibi uideretur, si uitiorū institores, hos eosdem
sumptus diuisissent. Ego uerō huic comparare ne illos:

*laudandū.
hæc autē rei-
tio, ut de mar-
gine sumpta

quidem timeo, qui aliqua, in Repub. opera posuerunt.
Hæc enim muta: & *in humanis tamen constructa mu-
neribus, & speciem modō, & breuem quendam usum
uoluptatibus nostris attulerunt. At hercule [si] refera-
mus ad illam, de qua modō locutus sum, speciem: quātō
pulchrius integrum populi uultū, illibatam dignitatem
cuiū seruasse? Si ad utilitatē: quātō melius ac maius,
seruasse suum numerum ciuitati, suos ordines? An uerō
illos qui ingentes noxiorum familias occisuri, tamen pa-
scunt, plausu *fouebimus, & in omnibus spectaculis ad
*gratulationem multā prosequemur: hunc, qui partem
ciuium leuibus offensis miseram, sustentat, ac penitētiæ
sue suorūque, integram seruat, lege etiam grauissima
persequemur? Quid enim nobis tam naturale, quid ab
ipsa Prouidentia magis datum cōcessūque uideri po-
tēst, quā alere homines ac sustinere? Multa me hercule
animalia, quæ uenire ad manū, & mansuescere queūt,
non humanum modō, sed etiam uoluptuosum est, alere
ac pascere. Quid de homine dicam? Quisquā ne magis
negotium publicum, nō ciuitatis modō, sed totius rerum
Naturæ, agit: quā qui animal hoc Deo proximū, &
in cōtemplationem omnium, quæcunque mundo conti-
gerunt, constitutum, prorogat producit que: [qui] opes
suas in publico posuit: quo locuplete nemo pauper est,
nemo eget? O misera tempora! hoc defendēdum est. Sci-
licet illud honestius liberos sublato, iāmque in adolescē-
tiam prouectos, pellere domo, & prohibere penatibus:
& omīssa emendēdi cura sic punire, vt his succurri non

al. & in ina-
nimin

al. fouebimus
*ad utilitatē.
al. ad adula-
tionem

liceat. Abdicatos in domo recipit & pascit. Sic istud, tāquam sacrilegos? tanquam latrones? Si tam graue crimen est, atate labi: si tam inexpiabile, offendisse aliquādō paternam seueritatem: nouas excogitate leges, asperiora aliqua constituite supplicia. Hos si pascere non licet, *paruum est abdicare. Audite, Patres, quos optimum adolescentem ad misericordiam mouerint, quae ad liberalitatē: aliquid & discite. Nulli horum obiectum est, quod venenum patri parasset: nulli quod percussorem in fata parentis sui cōduxisset. Creditis, Iudices: alioqui puto non tam leuem subituros fuisse pœnā, sub tam asperis patribus. Quid est igitur? amauit ille meretricem, & intra concessos adolescētiæ lusus (licet aliud parentibus videatur) natura tamen datos, forsitan minus tenuerit cupiditatum frēnos? en quod fames emēdet. Ille ductus aequalitate, cum sodalibus inuit paulo tempestiuora cōuiuia? en quod mēdicitas coerceat. Ille liberalius uixit? & quomodo crimen istud hoc tempore est? Aliquid fortasse donauit? Non uultis in his causis, in hac criminum summa, misereatur hominum, qui dicunt, Dum iuuenis es. At nimium diu (Iudices) sic defendo optimum iuuenem, tanquam *iustē ne abdicatis praeſtiterit. Nolo iam [eum] *abdicatos [alere.] Reipublice (fortius liber agere) imputo: & magis imputarem, si *tales accusatores esse concederet. NIHIL periculosius (Iudices) in hominibus, mutata subito fortuna: nihil ad uilitatem sui propius, miseris delicatis. Iuuenes in magnis patrimoniis, atque in summa nati dignitate, subito excussi, non dico

al. parum est abdicare?

*iustum:
*abdicare
Reipub.
*si tales esse
accusatores
se cōderet.
al. si ta. essent
accusatores,
vel esse cōderet.

opibus, sed necessarius etiam ad victum, spiritumque ultimum sustinendū, non redibūt ad opus quotidianum: non *suscipiēt assiduos labores. Supereſt ut audeant aliquid, uel propter quod moriātur. tot hos *abiicitis. nam turbam quoque abdicatorum esse dixistis. Emittite subito nudos, omnium egenos: ipsis ne aliquis poterit irasci, si quid fecerint? si in latrocinia se praedaſque miserint? Quantumlibet animis nostris remittamus, ac totam innocentiam credamus esse persuasionis, multum contra iustitiam neceſſitas ualet: ac si nihil aduersus alios, aduersus se certē multa fecissent. Ornatam ne Rempublicam atque adiutam (Iudices) crederetis, si horum fortissimus quisque, uenisset in ludū, atque arenam? si paulō mollior frōs ad laqueum, ad praecipitia, ad qualemcunque uita festinasset exitum? Tum ciuitas felix, tum numerus iste minus inuidiosus fuisset? Volo (Iudices) reſta iam hac, quam ad Rempub. composui, defensione, transire ad eos [qui] praecipue irasci uidentur, ipsos qui abdicauerunt. Quibus hoc primū (Iudices) dico, Quam accipitis iniuriam? malis vos sanē filiis leuastis, & exonerata sunt uestra patrimonia. Sinite illos perisse, & uelut expositos in aliquam solitudinem, aut in maria proiectos, nihil ad animum uestrum, nihil ad cogitationes pertinere. fortunā sibi querant. Quid ad uos, quid sint, postquam uestri esse desierunt? Renati sunt, nouūque fatum quodāmodo sortiti. Num inuidiam uobis faciūt? Hoc enim malebatis fortasse, ut oculis uestris sordidati obuersarentur: ut impexi, squallidique incederent. Ve-

*sufficient
*obiicitis

et seruati recunde nomine *seruituris, dissimulatur uestra crudelitas. Minus uos malos patres putauimus. Quod quidē animaduersionis adest, pendunt pœnas, magnūq; supplicium miseri luunt. An uos in hoc demū creditis paternam animaduersionem, si esuriāt, si inopia omnium deficiant atque tabescant? Illud paruum est, exulem esse domus suæ, Larium suorum? nūc uos putatis esse fœlicem quemquam horum, aut hilarem? Experiatu aliquis: reuocet. Et hæc quidem (Iudices) duris atque asperis patribus: illa *melliora. Speraui (inquit) adolescēs aliquam impetus uestri pœnitentiam. Credidi futurum, ut aliquando succurrerent initia infantia, blandimenta pueritiæ. Reseruauī filios iudiciis uestris: & si aliquando ignosceretis, in integro habui. Vos [si] existimaretis causas, propter quas expulistis: sic crederetis, Satis pœnarū dederūt. Ego illud præsto, illud promitto: nihil postea turpiter fecerunt. Ne tamen nimium iactare atque [sibi] imputare uideatur, illum quoque misericordiæ suæ ordinē confitebitur. Vnus (inquit) fuit primò, qui sollicitaret hanc nimiam liberalitatem. At qualis? alioqui & in studiis comes, & in lusibus. Hic fecit exemplum: ausus est rogare proximum: nec adhuc illud onerosum *patrimonio uidebatur. Vnde factus est ordo: etiam legem mihi uideor dixisse misericordiæ. Cui negare? omnes idem excusabant, omnes idem pollicebātur. Ego uerò (inquit) quandiu fuerit hoc patrimonium: sic ero, sic utar: & si defecerint omnia, non tamen pauperem me putabo, neque egentem. Sed pro illis paternis possessionibus, hos ostendam

ostendam ciues: pro illo fœnore, hunc populum. Et quæ tanta patribus ira, quæ tanta infelicitas nostræ ciuitatis, quod Reipublicæ *factum, ut istud diutius aut pluribus *factum* necesse sit [defendere?]. Et ne uobis multum uidear imputare: non sunt isti onerosi facultatibus meis: non quos ampla, quia sic à parentibus meis constituta est, fortuna, graues sentiat: quia uiuimus parcè. Quantulum est enim quod accipiunt? quantulum quod exigunt? vos fortasse plus consumpseritis, patres, qui studia fouistis, qui ad hanc ætatem usque uixistis. Mihi seruare ciues satis est. Ac nihilominus quòd in istos impèdo, si creditis, ipse frugalius uiuo. Quicquid in hos confertur atque congeritur, de meo est: detrahatur adolescentiæ uoluptatibus, detrahatur concessis, alioqui quandiu in his annis sumus cupiditatū, duo simul assequor: quòd & liberalius & frugalius uiuo.

SCHOLIA.

In plerisque controuersis] hic locus, & alius infra Decla. CCCXXI. pertinet ad editū de postulando. Ut autē planè cōfirmē, has illius esse Quintiliani declamationes, nihil ex Institutionibus oratoriis præteribo, quod nō huc transferam. Ait lib. 4. cap. 1. In iis quæ negari non poterunt, elaborandum, ut aut minora quàm dictum sit, aut alia mente facta, aut nihil ad præsentem quæstionem pertinere, aut emendari posse pœnitentia, aut satis iam punita uideantur. Ideoque agere aduocato, quàm litigatori facilius: quia & laudat, sine arrogantiæ crimine: & aliquando etiā utiliter reprehendere potest, &c. Ideoque primū intueamur, litigatoris an aduocati persona sit utendum,

quoties utrunque fieri potest. Nam in schola, liberum est: in foro rarū, ut sit idoneus suæ rei quisque defensor. Quoties (inquit) utrunque fieri potest: quia reo affectata tyrānidis, aliisque certis personis adesse, vix aut ne uix quidem licebat, ut alio loco uidebimus. *Non consentiunt autem hæc inter se* Tale quid desidero, ut idem qui iam eius ætatis & animi est, ut sua se uoce & oratione defendat: hic tantum infirmitatis animo defendendus sit. vel; ut idem pro se dicat fiducia ætatis, cui tantum crimen obicitur, ut infirmitatis animo excusandus sit. *Non necesse erat* Vnus locus est in iure nostro, ubi mentio fiat de abdicatione. Abdicationis (inquit Diocletianus Imperator, ti. de patr. pot.) quæ Græco more ad alienādos liberos usurpatur, & ἀπαρχή dicebatur, Romanis legibus non cōprobatur. Ad alienādos, accipe, non uendendos quidem aut pignerandos, sed pellendos & ciiciendos domo penatibusque nostris, ut iam prorsus nobis alieni sint, non sui. Hac certè pœna usi sunt Græci, nec ulla erga liberos eis alia erat grauior, teste Dionysio Halic. Sed non nisi ob grande maleficium, καὶ μετὰ τὴν φασὶς δικαστῆς, (ut etiam à Platone scriptum est lib. 11. de Legibus) quod publico præconio fieret, & causa utrinque amplissimè cognita. Illic Plato formam abdicationis præscribit. Certè abdicatos ali, nec ab aliis adoptari non prohibet, τὰ γὰρ πῶν νέων ἴδον, πολλὰς μεταβολὰς ἐν τῷ βίῳ μεταβάλλειν ἰκάζοντες πεφύκει. Hac præscripta forma, ab initio Romani filios suos non abdicabant: nec eis causas probari apud Magistratū necesse fuit, cum priuatim maiorem etiam potestatem haberent uitæ & necis: sed una erat cognitio patris & animaduersio. Quod quia lōgo interuallo emendatum est, ut id patri, nisi causa cognita, non liceret (quæ forma à Græcis sumpta est) ideo scripsit Diocletianus, suis temporibus hæc Græco more usurpari. Nam si quis interpretaretur legibus Romanis omnē omnino prohibitam fuisse abdicationem, ignoratione historię aberraret. Cic. lib.

de Finibus: Torquatus, filium Macedonum Legatis accusantibus, causam apud se dicere iussit: reque ex utraque parte audita, pronuntiauit eum non talem uideri fuisse imperio, quales eius maiores fuissent: & in conspectum suum uenire uetuit. Val. Max. de eodem: Cū Syllanum filium meum pecunias à sociis accepisse mihi probatū sit: & Rep. & domo mea indignū iudico, protinusque è conspectu meo abire iubeo. Tam tristi (inquit) sententia percussus Syllanus, lucē ulterius intueri non sustinuit, suspensioque se prima nocte consumpsit. Idem lib. 5. cap. 7. Cæsetus Eques Romanus, qui Cæsari iubenti ut quendam filiorum abdicaret, respondit: Celerius mihi Cæsar, omnes filios meos eripies, quàm ex his unum nota pellam mea. Suetonius in Octauio cap. 65. Sed latum Octauium atque fidentem sobole & disciplina domus, fortuna destituit: Iulias filiam & neptem omnibus probris contaminatas relegauit. Agrippā ob ingenium sordidum ac ferox abdicauit, seposuitque Surrētum. Festus: Abdicare, est quasi non dicere & negare filium. Plinius libr. 7. cap. 45. Abdicatio Posthumi Agrippæ post adoptionem secuta est. Denique nihil hîc & apud Senecam frequentius, quàm de abdicationum cōtrouersiis. Quæ tamen, quia paulatim minus frequentari solitæ: ideo Quintil. ait lib. 7. ca. 5. Hæc genera causarum, plus esse scholæ, quàm fori: & quæ abdicatorum in scholis, hanc in foro exheredatorum à parentibus, & bona apud Consules repetentium, rationem esse. Nam hoc genus tandē abdicandi, abiit in desuetudinem: & abdicationum causæ, in exheredationem reiectæ sunt, quæ sanè longè mitior est. Ideo quia nullus exheredatur nisi post mortem: & nunc ab iratis patribus, nunc etiam adeo ut filiis suis consulant. l. multi. ff. de lib. & posthum. Præterea exheredatus, filius esse nō desinit, nec sacra nec iura amittit familiæ: secus in abdicatione. Fuerūt (ait Quint. illo loco) qui has causas, materias officiorum appellarūt:

M. F. QVINTILIANI.

ut in foro querela inofficiosi dicitur, & quedam interdicta officij causa competere. l. 2. §. 1. ff. de interdic. Sed abdicationum (inquit) formæ sunt duæ: altera criminis perfecti, ut si abdicetur raptor, adulter: altera imperfecti, & adhuc in cōditione positi: quales sunt in quibus abdicatur filius, qui non pareat patri: cuius item partitionis meminit infra Decla. CCLXXI. Si intolerabile formula] aliās, Si tolerabile formula errare, at in petitione pecuniæ nō est iure concessum: aliquis, &c. Facta cetera habent suas leges] vel, ea sunt deteriora huius fraude atque iniuria facta. Cetera habent, &c. hoc est, ad horum pronuntiationem oculi non sufficiunt: sed inquisitione opus est, quo animo, quo consilio, qua uoluntate facta sunt. Et agis quasi abdicēs] nam si tāquam pater abdicās, quod patrimonium effundit: ne Maiestatis reum facito. Ad gratulationem multam] Seneca lib. 10. de cla. 4. Quid uidetur Lanista? qui iuuenes cogit ad gladiū, & tamen non accusatur læsæ Reipub. Quid Leno, qui stuprum pati cogit inuitas, nec Rempub. læsit? Impuro & magis imputarem] Ecce (inquit) si hactenus præstitit abdicatis, esto, ne præstet in posterum. Sed tamen huius benefici accusatores esse in Repub. Reipu. imputabitur, eiūque id cedit magno malo. Nam quos non alas, & fucos & fures esse oportet, ut ait Plato libris de Rep. Illud paruum est exulem] Sophocles in Oedippo, τὰ τῶν πόντων ὁμιλοῦν ἡλύσαντες. Omnes idem excusabant] Non omnes primū induxerat abdicatos alere: sed ubi semel ab uno rogatus est, cui negare nō potuit: dum multorum aliorum parem intellexit esse vicem & conditionem, cū factum excusantium quod abdicati essent: tum omnem operam huic diuiti adolescēti pollicitantiū, cœpit passim abdicatos alere.

Aequatio patrimoniorum. CC. LXI.

In qua ciuitate frequenter Tyranni erant: fert quidam legem, ut patrimonia æquentur.

DECLAMATIONES.

27

SERMO.

HÆC quoque aliquotiens tractata controuersia est, & per summas digeri potest.

DECLAMATIO.



Rimū incusamus legem nō satis significāter scriptam, & multa obscura in se habentem. Nam hoc non satis distinxit, vtrumne patrimonia nunc demum æuari oporteat: an quotiens aliquid* eminebit: an si uerè remedium id solum pro Republica est, perpetuum esse debet: & ideo lex repudianda, quia non satis dispexit. Si hæc uis est legis istius, ut sit de æqualitate patrimoniorum: idem census omnibus detur: omnes penè dies, omnia tempora necesse erit in hac partitione consumi, si quis* frugaliter uixerit, si quis luxuriosus uixerit. Est præterea contra leges omnes scripta hæc lex. Quippe* nullum ius non ita compositū est, ut suum quisque habeat, & alieno abstinere. Sed ne seruari quidem potest. Quid enim futurum* est? Prætereo illud quod aliqui negociabūtur, aliqui acquirēt, aliqui frugaliter uiuent. Quæ ratio relinquenda hereditatis erit? quæ ratio testamentorum? cū is qui creuerit hereditatem, continuò non plus sit habiturus, quàm ceteri: & diuisurus cum his qui non eundem honorem supremis defuncti tabulis habuerunt? His adiciamus quod etiam inutilis est, duabus præterea causis. Nam & frugalitatem eorum, qui seruaturi sunt

al. imminet

al. frugaliter
luxuriosus
uixerit

al. nulli minus

al. futurum est
præterea

*imminet

*imminet: & luxuria eorum qui consumpturi sunt, prospiciet. Cur enim quisquam seruet, tam perditurus aliena luxuriâ, quàm sua? Cur enim quisquam[non] abutatur? Hac de ipsa lege dixisse satis erat, remota temporum existimatione. Nunc uideamus quid sit propter quod ponatur. Frequentes Tyranni sunt. Primum, quàm iniquum est, ideo quòd aliquos improbos habeas, ex suis patrimoniis paternis atque auitis: eos etiam[pu-
nire] quos bonos esse ciues constabit? Nam si tyrannidem timemus: erat aliquàto æquius in personas eorum, qui possent Reipub. esse suspecti, dirigi actiones: quàm pœnam esse publicam, metus (ut dicitis) publici. Adice, quòd ne præcipua quidem causa est affectandæ tyrannidis, magnitudo facultatum. Quin ex diuerso facilius aliquando occupauerint tyrannidem hi quorum fracta ratio, quorum clauda fortuna, & qui stare in Republica salua non possunt. Deinde adeò non inhibetis instare tyrannidem, ut si qui in ciuitate nostra dementes sunt, etiâ causam habituri sint affectandæ tyrannidis. Nam si quis tyrannidem occupat, ut aliena bona possideat, quantò facilius ad tyrannidem perueniet, ut sua uindictet, sua recipiat?

Maritus uirginis raptor. CCLXII.

INIUSTI REPV DII SIT ACTIO.

*virginem

Qui habebat *vxo-rem, rapuit virginem: nuptias rapta optauit: ille repudiavit vxorem: agit illa iniusti repudij.

DECLAMATIO.



LEX INIUSTI REPV DII maxime necessaria ad continenda matrimonia, & his præcipue moribus quibus finem tantum *necessitas fecit, su-
per omnes leges tuenda est. Repudia-
tam ab hoc uxorem esse manifestum est. Reliquum est ut aliquid repudiata obiciat. Ita de-
mum enim potest esse iustum repudium, si meruit id quæ repudiatur. Ne ipse quidem tam impudens est (quan-
quam non desit audacia) ut crimē ullum fingat in uxorem. Necessitate defenditur. Poteram dicere, aliud esse iustum, [aliud necessariū.] Nam lex INIUSTI RE-
PV DII, spectat utranque personam: nec satis est id mo-
dò intueri, quid maritus facere debuerit: uerum id quo-
que intuendum est, quid pati debuerit uxor. Quare li-
cet nunc necessariò repudiaueris, hæc iniuste repudiata est. Hæc dicerem si non tua culpa accidisset, ut repudia-
res. Sed miror si in hac ciuitate diligentissima iuris, ulla lex contra alteram scripta est: aut hoc prudētissimi con-
sultores iuris non uiderunt. Quomodo necesse est, quod iustum non erat? Rapta (inquit) nuptias meas optaue-
rat. Non est hoc tale, quale si diceres, Tyrannus coegit: quale si diceres, Aliquis cui potestatem dederat Respu-
blica, hoc iussit: Senatus aut Populus pertinere id ad Rempublicam existimauit. Vt rapta repudiare coege-
rit, ut cogi posses, tu fecisti. Et ipsum hoc repudiū tempus,

*necessitatem

M. F. QUINTILIANI

male computas. Tunc repudiata tu credis uxorem, cum
al. Equid nō in. ad nō posse esse vxor. cui alia obstat. r. qua nō obstat. r. dimisisse
 res suas sibi *habere iussa est? cum egredi domo? Vxorem
 tunc repudiasti, cum rapuisti: cum potestatem huic, le-
 gis aduersus te dedisti: cum egisti ut [tantum] raptæ ad-
 uersus te liceret, quantum aduersus cælibem licet. RA-
 PTA RAPTORIS MORTEM, VEL NVPTIAS
 OPTET. Hanc potestatem aduersus te uitiata habuit.
 *Et quid intelligis iam non esse uxore, quoniam optat?
 Ego adeo non te puto defendi hoc genere patrocini pos-
 se: ut quocumque alio modo *dimisisses uxorem, meliorem
 cum causam fuisses habiturus. Egregia hercule defen-
 sio. Dico, Repudiasti uxorem pudicam, obsequentem, si
 delem. Respondes mihi, Sed rapui: sed alienam domum
 expugnaui. Pessimus maritus uidereris, si amorē in ali-
 quam meretricem deflexisses: si ancillarum cupiditas, a
 geniali thoro auocaret. Iam tum non eras maritus, cum
 animus tuus spectauerat *vocantes: & hoc si tantum li-
 bidine & cupiditate fecisses, repudiata tamen causa ad
 te rediret. Quid? sanè credibile quid est, nisi eo pacto fa-
 ctum hoc esse, ut tibi raptori ignosceretur? An uerò tu in
 tantum periculum uenisses, ut raperes maritus, ut cri-
 mini tuo hanc quoque adiceres inuidiam? Nisi succur-
 ritis (Iudices) inuentum est iam quomodo uxores opti-
 mas repudiare liceat. Prospicienda tantum uirgo est, ra-
 pienda est: ceterum defendemus istud, quod nullo gene-
 re licet facere, specie necessitatis. Præter hæc, illud quo-
 que quod intueri oportebit, quò maximorum istum cri-
 minum, aliqua tamen uindicta contineat. Per se indi-
 gnum

DECLAMATIONES.

29

gnum erat, raptorem impune fecisse: indignum erat, in-
 iuste repudiatam esse uxorem. *vtriusque criminis una
 pœna erit, leuis quidem. Et sanè habeat hoc lucrum ma-
 gna nequitia, quòd non ferè puniri pro meritis potest: ab
 ea quidem rapta uindicanit nos ipse.

SCHOLIA.

Quintil. lib. 7. Institutio. orat. cap. 3. Simpliciores illæ
 cauillationes iniusti repudij: sub qua lege, controuersia il-
 lud proprium habent, quòd à parte accusantis defensio est:
 & defendentis, accusatio, &c. Illic omnes ferè loci, qui in
 scholis tractari solent, summam referuntur. Necnon
 ibi Fabius explicat, quibus fori actionibus & formulis
 respondeant. Iniusti repudij, aut malæ tractationis, rei
 uxoria actio est, cum queritur utrius culpa diuortium fa-
 ctum sit. Ceterum de diuortiis, causis diuortiorum, & pœ-
 nis culpa diuertentium, pleni sunt libri & oratorum & iu-
 risconsultorum: inter quos uide Vlpian. in Fragmentis tit.
 de dotibus. *Quantum aduersus cælibem licet* Tantum aduer-
 sus te maritum, quantum aduersus cælibem, & eum qui
 nondum vxorem duxerit, licet: nēpe ut vel mortem, vel
 nuptias optaret. *Et quid, intelligis iam non esse vxorem* quasi
 dicat, nō sola optio sufficit, ut statim ueluti ipso iure, vxor
 raptoris esse incipiat: sed & iurciurando & decreto magi-
 stratus opus est. Prius igitur uxorem aliā repudiassē, cul-
 pa est mariti, & ideo iniusti repudij agi potest. Altera le-
 gitio & restitutio nostra, nec coniectura caret: nā cui vxor
 est domi, huius potius mors quàm nuptia optari possunt:
 sic ut electioni raptæ præscribi posset, Si non vxorē habeo.
Vtriusque criminis una pœna erit, leuis quidem. Cum bis (in-
 quit) puniri eum oporteret, & quia unam rapuit, & quia
 alteram culpa sua repudiat: quæ duo crimina, suam pœ-

H

M. F. QVINTILIANI

nam habet legitimam & separatam. Nunc minus odiosa sit hac agentis mulieris actio, quod utriusque criminis poena erit unica, & ea quidem leuior, quia pecuniaria, quam mariti iniuste diuertentes, uxoribus praestant. De hac poena Plutar. in Romulo. Iustitia. in l. consensu, & l. ult. C. de repud. Apud Athenienses dotis etiam usuras praestabat maritus, & quaedam frumenti annua, Demosthenes *rat. naiegs.*

Ignominiosus contra tres rogationes. CC.LXIII.

QVI TRIBVS ROGATIONIBVS CONTRADIXERIT, NEC TENVERIT, IGNOMINIOSVS SIT.

Duabus quidam rogationibus contradixit: non tenuit: Tertia rogatio ferebatur, [per] quam ignominia remittebatur * notatis: contradixit & huic: non tenuit. dicitur ignominiosus.

DECLAMATIO.



VI TRIBVS ROGATIONIBVS CONTRADIXERIT, NEC TENVERIT, IGNOMINIOSVS SIT. Lex manifesta (fortasse superuacuum ista dicere, uerum tamen permittit lex & hoc dicere) iusta.

Quis maiore ignominia dignus est, quam homo inquietus, qui publicis utilitatibus ter obstiterit? qui ne metu quidem ignominiae ad silentium compelli, saltem tercio potuerit? Ergo de lege dubitari nihil potest. Videamus an hic in legem inciderit. Tribus rogationibus contradixit. Num fallimur numero? num aliquid aduer-

DECLAMATIONES.

30

sus istum mentimur? Non (ut opinor) ipsum saltem dicere ausutum. Bis iam contradixerat: bis non tenuerat. Proximè * contradixerat: non tenuisse eum scimus. Ergo *v. dixerat* si & lex ignominiosum uult esse eum, qui ter contradixerit, nec tenuerit: & hic contradixit ter, nec tenuit: quomodo non sit ignominiosus, inuenire profecto non poterit. Non negat se in hanc legem incidisse: sed eadem rogatione, cui contradixit, solutum esse contendit. Placuisse enim publice ut omnibus ignominiosis nota remitteretur. Non miror istum tam frequenter contradicere. Vim legum parumper aspicit: quod pertineant rogationes, aut dissimulat, aut ignorat. Ferri profecto rogatio quotiens poena aliqua remittitur, non potest, nisi de his qui poenam tenentur. Id uel cogitatione eius qui tulit rogationem, uel aestimatione populi, uel ipsa rei natura perspiciamus. Is qui ferebat rogationem, num aliquid cogitare de eo potuit, qui non erat ignominiosus? non, ut opinor. Neque enim hic iam ter contradixerat rogationi: nec antequam contradiceretur esset, diuinare poterat. Ergo qui ferebat rogationem, nihil de eo cogitauit. Populus cum in consilium mitteretur, & miseratione hominum moueretur: de his cogitauit, qui ignominiosi iam erant. Fortasse motus est numero: fortasse motus est personis: fortasse motus est causis. Hic neque in numero esse poterat: nondum enim ignominiosus accesserat. Neque causa miserabilis, qui ne damnatus quidem esset. Neque persona. Ergo nec qui ferebant rogationem: nec qui accipiebant, de hoc cogitauerunt. Nunc ipsam rei naturam

H ij

intueamur. Quid remitti potest, nisi quod creditur: Hæc rogatio nihil aliud fuit, quàm ignominiosorum in pristinum statum restitutio. Tu nondum eras in ea fortuna, ut restituendus esses. Sed eodem (inquis) tēpore ego ignominiam merui, quo remissa est. Postea dicam, quàm dignus ista ignominia. Interim ista, temporis computatio ne excludo: quauis enim ea *rogatio recepta sit, cui tu tertio cōtradixisti: ante tamē rogatio recepta est, quàm tu ignominiosus esse cœpisses. Lex enim quid dicit? QV I rogationi ter cōtradixerit, neque tenuerit, ignominiosus sit. De præterito & de perfectō intransactōque tempore loquitur. Cū de rogatione ageretur, [et] contradicebas, nondum eras ignominiosus: nondum enim rogatio erat. At cū recepta est rogatio: tum quia non tenueras, ignominiosus esse cœpisti. Illud etiam adiciendum uidetur, neminem unquā digniorem fuisse ignominia, quàm tu. Viderimus enim quales illæ fuerint rogationes, quibus antea cōtradixisti. Vtiles utique: recepte sunt enim, & pro Republica placuerunt. Enimvero huic aliquis rogationi *contradixit tam misericordi, tam leni, quæ ciuium numerum ampliat? Si alius quilibet cōtradixisset, inhumanam rem fecisset. At tu istud contradicis, ne ignominiosi restituatur, homo extra periculum positus. Dignus es ergo ut patiaris ea, quæ pati omnes uoluisti: nisi forte sic intelligimus istam receptam rogationem, ut nemo sit unquam in ciuitate nostra ignominiosus. *At si id uel populus uoluisset, uel ille qui ferebat, *ab eo rogasset: potius hanc legem, quàm nouam constituisset.

r. dignus
Istas ignominias interim
r. ea rogatio
ne cœpta

r. contradicis
tam misericordia talē quā

r. An id
r. abrogasset

[quām] rogationem appellaret, de his tantummodo latam qui erant ignominiosi. Illis remisit *istam ueniam. al. ignominia. Fortasse isti placebunt, si plures inciderint in eandē sortem, in eandem conditionem.

PARS ALTERA.

IDEM tempus est ignominia mea, & recepta rogationis. Nam natura prius est, ut ego nō teneā, quàm ut recepta lex sit. Nam si ego tenuissem, lex recepta non esset: quoniam non tenui, recepta lex est. Igitur *ignominia mea r. nomina. præcessit tempus rogationis. Prius apud animos suos constituerunt homines, non parere cōtradictioni meæ, quàm rogationem receperūt. Antequā tabella referretur, antequā excuteretur numerus populi, ego iam nō tenuerā. Rogatio nōdum erat recepta, nisi posteaquam dinumerata sunt populi sententia. Hoc ergo tenui. Atque etiam r. tenuit ad: si hoc tempus mihi nō remitteret totam ignominiam: lex tamen quæ ignominiosis demi notam uoluerat, remiserrat mihi duas illas cōtradictiones. Non enim fecit ignominiam, tertia contradictio, sed tres. Quod si duæ illæ præcesserant, quæ maiore partem ignominie conficiunt, id quod iam me premebat, remiserrant.

SCHOLIA.

Neque persona.] Hic tale quid desidero, Quia humilis & abiectus, nulliusque in Repub. auctoritatis, qui cū iam duabus rogationibus contradixisset, nunquam obtinuit.

M. F. QVINTILIANI

Homo extra periculum positus] quia si obtinuerit, infamis nō erit: sin rogatio recepta sit, dicet eadem se omni nota liberari. *At si id vel populus voluisset*] Nouū ius hoc quod cōstitueret (inquit) legem, quæ dat formam futuris negotiis, & omnes homines comprehendit, potius appellasset: quàm rogationē, quæ ferè de singulis, & præteritis cauet. *Hoc ergo tenui*] vt saltem (inquit) rogationis beneficio vterer.

Fraus legis Voconia.

CCLXIII.

NE LICEAT MULIERI NISI DIMIDIAM PARTEM BONORVM DARE.

Quidam duas mulieres dimidiis partibus instituit hæredes. Testamentum cognati arguunt.

DECLAMATIO.



al. formabitur, vt Brissotio videtur.

ANTEQVAM ius excutio, & vim legis (quæ per se satis manifesta est) intueor: primū illud apud vos dixisse contēsus sum. Adsum testamento. Euentū huic legi dabit religio uestra, & excussa parte utraque, sententia* formidabitur. Interest tamen supremæ hominis voluntati, legem fauere, ut quod de bonis suis constituit, in supremis dominus fecerit. Nec me confundit, quod ex diuerso sunt propinqui. Iactent ut uolent sanguinis conjunctionem. Ego intelligo quasdā fuisse causas, propter quas u[bi] cognatos habebat, aliis moreretur hæredibus. Ac si in hac parte haberent fiduciam: arguerent testamentum tanquam impium, tanquam inofficiosum.

DECLAMATIONES.

32

Nunc apparet, neque de personis earū quæ hæredes sunt instituta* dici, possunt apud vos ipse: neque eorum qui sibi contra testamentum uindicant, merita proferri. Solum enim ius excipiunt, & circa legem calumniantur. Quæ lex tamen, qualis est? NE liceat mulieri plusquā dimidiam partem bonorum suorum relinquere. Etiam si forma iudicii unius est, apparet tamen nobis cum legibus esse litem. Quæro igitur ab istis, utrā eligant in qua malint consistere. Nec enim litigant de bonorum parte, sed totum arguunt testamentum. Incipiamus igitur ab ea quæ prior scripta est. Quid in hac parte testamenti uiciosum est? Veratur plusquam dimidiam partem patrimonij accipi. Excutiemus postea quale sit illud quod consequutū est. Interim hoc ius firmum est, nec uerti sequentibus potest. At enim ius quidē illa habuit capiendi: sed ea quæ postea scripta est, non habuit. Iterum interrogabo, quare? Quoniam plusquā dimidiam partem patrimonij, relinquere femina non potuit. Atqui hac quoque non plusquam dimidia parte patrimonij hæres instituta est. Nec uideo rationem, cur id quod illi capere licuit, huic non liceat: cū* inscripta sit testamento. Manifestum est nihil posse calumnie admittere uerba legis* ascripta. Nunc peritissimi litium homines ad interpretationem nos iuris adducunt. Non enim hanc esse legis uoluntatem, quæ uerbis ostēdatur, uideri uolunt. Quorum ego prudentiam (Iudices) magnoperè miror: tantum uicerunt illos maiores nostros, illos constitutores iuris, illos qui rudem ciuitatem, legibus ac iure formarunt. In hoc

rest. dici posse, turpe esse

al. cum eadem scripta

al. à scripto. & id ex maxime sumptu existimo

approbare conentur, defuisse huius sermonem, defuisse consilium. Ac prius quam rationem ipsius legis excutio, interim hoc dico (iudices) PERNICIOSISSIMAM esse ciuitati hanc legum interpretationem. Nam si apud iudices hoc semper queri de legibus oportet, quid in his iustum, quid æquum, quid conueniens ciuitati: superuacuum fuit scribere omnino leges. Et credo fuisse tempora aliquando, quæ solam & nudam haberent legum estimationem. Sed quoniam hæc ingenius [in] diuersum traheretur, nec vnquam satis constitui poterat, quid oporteret, certa forma ad quã uiueremus instituta est. Hanc illi auctores legum complexi sunt: quam si mutare, & ad utilitates suas peruertere licet: omnis vis iuris, omnis usus eripitur. NAM QUID interest nulla sint, an incerta leges? Lex illa cõplexa est, * Nec plus liceat quam dimidiam partem mulieri relinquere. Neutri ex his quibus adsumus, plus dimidia parte relictum, manifestum est: & apparet uoluisse legum latorem, * sui partem demum patrimonij ad feminas peruenire. * Interrogo enim: Si pluribus feminis, sed minores aliquantò portiones reliquerit: quæ tamen computatæ, & in unum cõtractæ, plusquam semissem patrimonij efficiant: quero an moueri lis possit? Nam si mouetur lis, non hac (ut opinor) lege litigabitur, quæ plusquam dimidiam partem patrimonij relinquere feminæ non liceat, cum ex illis nulla dimidiam partem acceperit. Siue ad totam nos uocas computationem: nihil interest quantum cuique feminæ relinquatur. Quid? sanè ratio quidem repugnat scripto,

al. ne cui

v. potuisse
v. ut si
v. integro

& uerbis legis istius. Quid enim putas uoluisse legis latorem, cum hoc ius constitueret? Ne feminæ nimias opes possiderent, ne potentia earum ciuitas premeretur. Hoc ergo aduersus singulas constituit, & ad uitandas opes faminarum, satis hoc quæsitum, ne uni plusquam dimidia pars patrimonij relinqueretur. Caterum quidem illud non cauerunt leges, ne plures feminæ eodem testamento scriberentur: non hercule magis quam illud, ne plures hæredes iisdem feminis relinquerentur.

SCHOLIA.

Ex hoc tandem loco fit manifestum, ut accipi id oporteat, quod ab aliis auctoribus, absque vlla speciali nota, scriptum est de coercendis ex lege Voconia mulierum hæreditatibus. Atque adeo mulieri non solum quartam, uti ex Dione colligebatur, sed dimidiam totius hæreditatis relinquere ex lege licuisse: ut iam nullus Augustino fuerit tam acriter in Voconium Saxam inuehendi locus, si quale caput hoc legis fuit, ex Quintiliano cognouisset.

Ignominiosi pulsator in templo. CCLXV.

SI QVIS IN TEMPLO INIURIAM FECERIT. X. MILLIA DET EI, CUI INIURIAM FECERIT: DECEM MILLIA CIVITATI.
IGNOMINIOSO NE SIT ACTIO INIURIARVM.

Quidam ignominiosum pulsauit in templo: decem millia petit Magistratus, nomine ciuitatis.

M. F. QVINTILIANI
DECLAMATIO.

SI pudor cōmendandus est (cuius difficillima ratio est in lite pecuniaria) non nobis litigamus, ac ne Reipublicæ quidem & ciuitatis nomine auari sumus: & hæc omnis actio non tam lucri gratia, & acquirendæ huius pecunie constituta est, quàm in ultionem Deorum immortalium, & tēpli (ut propriè dixerim) expiationem. Nec minus manifestum ius est, quàm integer pudor. Lex enim palam scripta est, ut is qui in templo iniuriam fecerit, decem millia det ciuitati. Mihi hoc satis est, qui ciuitatis nomine litigo. Sed totam legem à nobis pars diuersa legi desiderat. Decem millia (inquit) ipsi qui iniuriam acceperit. Non habeat actionem sanè contumeliosus, & pro cetera morum suorum petulantia. Aduersus magistratum uestrum audax, qui prescribere tentet ciuitati tanquam ignominiose. Facile (ut opinor) constabit, nihil ad nostram actionem pertinere, quam legem habeat ipse qui pulsatus sit. Existimemus enim esse aliquem nō ignominiosum in templo pulsatum, sed uel dedisse huius iniuriæ ueniam, uel alio aliquo impedimento * non agere: ciuitas quidem ius suum tuebitur, ut omnia impune fecerit. Verum ipse quidem aduersarius tantum in exemplo fiducia habet, quātum [in] ipsa iniuriæ interpretatione. Non enim [inquit] iniuriam dicimus esse, quod iniuriosum pulsauerit, cui actio non est. Ego (Iudices) plurimum interesse existimo.

* impedimento
to. Non iure
ciuitati &c.
atque ut pro
na

DECLAMATIONES.

34

utrum quid facere liceat, an uindicare non liceat. Non enim continuo si ignominioso actio nō datur, licet aduersus ignominiosum quod quisque velit. Tale est ignominiosum pulsare, quale furtū sine teste facere: ut daminari quidem non possit, admittere tamē nō debuerit. Quin ex hoc ipso quod ignominioso actio non datur, apparet esse Reipub. actionem. Quid enim lex eripuit, si eius demum rei non dedit actionē, quam facere licuit? Non autē ius peccādi aduersus ignominiosos dari, uno & breui & manifesto uideor argumēto probaturus. Quem pulsare licet, occidere licet. Atqui ignominiosum si quis occiderit, cadis lege tenebitur. Quare? Quoniā actio huius necessariō ad alium pertinet. Apparet ergo non tibi aliquid aduersus ignominiosum licuisse, sed ignominioso nihil pro se licere. Itaque ignominiosus non agit tecum iniuriarum. Tu tamen iniuriam feceris: & hoc ad pānam eius uitæ ac turpitudinis pertinebit, quod tu non dabis pānas peccati. Hæc dicerem si ubicūque pulsasses ignominiosum: iniuria tamē est in templo pulsare. Nam si id est utriusque nostrum confessione iniuria [factum,] quod manifestum est nō esse iure factum: ut tibi ius fuerit alibi pulsandi ignominiosum, (quod nō esse iam docui) in templo tamen pulsandi ius non fuit. Hæc ego ista dicere, etiā si omnis ista ultio pertineret ad eum, qui iniuriam accepisset. Nunc res duplex est: crimina duo sunt eius, qui in tēplo pulsatus sit. Quid enim lex dicit? QVI in templo iniuriam fecerit, decem millia denariorū det ei, cui iniuriam fecerit, decem millia ciuitati. Non si hæc

Ad si cogno-
scere: duos au-
ctores habet.
Hec.

iuncta & contexta, continuò unius legis habet vim & proprietatem. * Id sic cognoscere. duos auctores habet: nec potest uideri una lex, cuius pars ad priuatum, pars ad Rempublicam pertinet. Ergo si iuncta sunt ista (ut dixi) duas causas habent. Pars est legis eius quæ uindicat templum. Ergo ut remittantur tibi ea quæ [ad priuatum pertinent: restant ea quæ] pertinent ad templum, restant ea quæ pertinent ad ciuitatem. Dua enim sunt iniuriæ in hoc tuo facto, & ideo due pœnæ. An uerò iniquum uideri potest, eum qui in templo pulsauerit, decem millia ciuitati dare? Quid enim magis in ulla Republica curari obseruarique oportet, quam religionem? Sanè petulantia alius locis mediocrem habeat reprehensionem. In templo uerò, in quo uerbis parcimus, in quo animos componimus, in quo etiam tacitam mentem nostram custodimus: pulsare uelut in solitudine, uelut in secreto quodam, non est serendum. Dic nunc, Ignominiosus erat. Sed in templo captis urbibus, vis hostium ac metus, religione templorum defenditur. Qui iam arma ferre non possunt, qui salutem suam tueri fuga nequeunt, circa aras iacēt. In templo pulsasti hominem: rem petulantem fecisti inter sacra, fecisti religiosissimo loco: * nec utcunque, temeraria licet, aliqua ratio tamen apparet facti tui. Et si impetu lapsus esses, si ductus ira: nullam petulantiam magis odi, quam quæ se propter hoc exerit, quia putat licere. Et sine dubio & hoc ipsum dignum odio, persequi hominem fortasse infelicem, uerecundum certe quod confessus sit. Sanè mereatur ille pœnam ulte-

al. imprudens.

riorem: [parce] manibus tuis, parce animo tuo: aut certe relinque istius * impudentiæ locum. Respicere ad ictus tuos coëgisti patres, fortasse qui uota faciebant, tumultuosa lite aliqua. Nescio an etiā publica sacra turbasti. Quomodo enim cecidisse te existimamus, qui faciebas hoc tanquamliceret?

Ex proditore exule, fortis. CCLXVI.

BIS DE EADEM RE AGERE NE LICEAT.

In quadam ciuitate proditoris dānatus, missus est in exilium. Bello eadem ciuitate laborante, reuocati sunt exules. Is qui proditoris damnatus fuerat, fortiter fecit. Petit ut iterum causam suā agat. Accusator præscribit, quod bis de eadem re agere non liceat.

SERMO.

INITIA communia habet controuersia. Præmium peto: lege concessum est sine exceptione. Sequuntur & illa, ut iustum quoque sit, uirum fortem optare quod uelit. Secunda illa quæstio est, an contra legem optare liceat: in qua illud dicere solemus, Nullum præmium posse inueniri, quod non contra legem aliquā sit: & ideo magnam esse uirorum fortium potestatem, quia supra omnia iura sit. Deinde comparabimus etiam legem, & dispiciemus utram seruare magis Reipub. sit, si utique altera tollenda sit. Postea uenimus ad id quoque, an utique ista præscriptio ualere debeat. Super hoc est, an etiam in publicis causis, bis de eadem re agere liceat. In quo illud dicitur: priuatis litibus quando & minus momenti, & plus numeri habeant, succursum esse hac lege: publicas

M. F. QUINTILIANI

Sup. momenti
esse

actiones maioris, *quàm ut cadant exceptione. Insequetur denique illud, ut dicamus, Etiam si in aliis publicis causis, bis de eadem re agere non liceat: non tamen eam conditionem esse proditoris, quam in ceteris. Fortasse de pœna tantum & periculo queratur eius qui accusatur: in causa proditoris, de totius ciuitatis discrimine litigetur. Illud quæramus, an ista præscriptio ad eos tantum pertineat, cum quibus agitur: [an] patiente eo qui accusatur, liceat bis agere. Putemus te esse qui uelis accusare, reum non contradicere: quis *tum prohiberet, quò minus *iterum accusarer? Ergo quod tibi liceret facere, me patiēte: necesse erit, me optante. His excusis quæstionibus, ueniamus ad æquitatem. Dicemus hoc esse pro nobis, dicemus hoc esse pro Republica.

et tamen
interim

DECLAMATIO.



PTO ut causam iterum dicā: nec me fallit, quàm multa præterea quæ mihi lege concessa sunt. Sed quis tandem me innocentem, quis dignum cōuersatione uestra putaret, si aliud optarem [quàm quod pro Rep.] est, [non] pro me? Non enim & tum ideo tantum defensus sum, ut in ciuitate remanerem, ut essem uobiscum: sed ut approbarem me innocentem, nihil cōtra patriam meam molitū. Et nunc [non] est satis [si] mihi ignouistis, si me ciuē uestrum publica necessitas fecit. Ego uerò si merirò damnatus sum, si quid tale, quale contra me pronuntiatum est,

DECLAMATIONES.

36

feci: non utor isto beneficio. Non est pro me, sed pro ciuitate. Homicidæ damnatus, etiam si meritò exulabat, si reuocatus est, potest de eo dici, Satis dedit pœnarū: alia scelera finem suppliciorum acceperint: vos proditorem in ciuitate sinetis esse? Cum toties bella interueniant (nō dico de extremo illo discrimine, *tanti inest metus quisquam) toto animo aduersus hostem non respicietis? non expauescetis? Est pro Republica. Sed accusatoris quid interest? aut quid est, cur causam quā antea dixi, [non iterū dicam?] Tum detulerat eum, cui nihil obici posset: hodie deferet dānatum. Hoc in primis mihi obiciet, quòd contra me sententiam tulerint sanctissimi Iudices, qui proditorem me esse pronuntiauerunt. Obiciat, & sic defendam. Et ne quis me (Iudices) sic audiat, tanquā ego de his querar, qui pronuntiauerunt. Si istud iniuriosum iudicibus esse poterat videri, non immeritò premio meo aliquis obstaret. Sed non semper iudicum culpa est, cum innocens damnatus erit. Aliquando testis corrumpitur: aliquando parum diligenter causa defenditur: aliquando reo nocet & ipsa fiducia. Vultis scire hoc non pertinere ad iudicum pudorem? nemo contradicit nisi accusator.

est, tātus inest metus quibusdam

Flens ad arcē, depositor tyrānidis. CCLXVII.

AFFECTATAE TYRANNIDIS SIT ACTIO.

Qui tyrannidem deposuerat sub pacto abolitionis, iuxta arcem flens deprehensus est. Affectatae etiam tyrannidis reus est.

M. F. QVINTILIANI
DECLAMATIO.



ON fui dubius (Iudices) eo tempore,
quo iuuenilis temeritatis pœnitentia,
Rēpublicā legibus ac potestati red-
didi: quin mihi multum uexationis,
siue ab iratis, siue ab inuidis immi-
neret. Nec enim iste accusator, hodie

Sup. gratia

* futura tyrannidis in iudicium descendit: nec mihi ullum
imminere periculum, ex eo crimine quod intentatur, in-
telligo. Quapropter & initio actionis, & per omnem
orationē nihil magis faciendum mihi esse intelligo, quā
ut inuocem publicam fidem: ut id quod remisistis, cuius
obliuisci optimum putastis, non intra uerba modō, pri-
mūque promissum steterit: sed penitus animis, ac mēte
impetrasse uidear. Reliqua adeo * lōgē à suspitione affe-
ctatē tyrannidis aberunt, ut proprius spectent ad poste-

v. longa

vest. Lachry-
mas q. meas si
hic in iudi-
cio, si hū tēpo-
ribus eiciam,
in hac parte
trāquillitate
te, &c.

riorum temporum pœnitentiam. * Lachrymas quidem
meas si hic in iudicio temporibus etiam in hac parte trā-
quillitate degendum est, cum sint exorandi adhuc ani-
mi, multorū sustinenda malignitas? hęc mihi omnia ara
fecit. An ego possum non flere, quotiens cogito quos ha-
buerim parentes, quam domus famam, quas spes adole-
scentia, infelici temeritate, damnandis cupiditatibus,
euerterim (ut sentio) in perpetuū? Nihil est enim quod
accusator meus simulatione quadam, ad ea quę prae-
teriere, * obliqua malignitate obicere conetur. Ego me
fecisse quod nollē, & scio (Iudices) & confiteor: & quā-
diu

DECLAMATIONES.

37

diu uiuero, semper hoc animo tota mente inhærebit: ne-
que enim illas quę me tetigerant suspiciones, pertinere
ad presentem defensionem puto: * succurrisse me sēpē, ne
quid iniustum fieret, an alienis cupiditatibus obstite-
rim, * dū meis [indulgerē.] Simul omnia ista absoluta esse
credo. Eo tempore quo inter me Rēmque pub. conuenit,
ut hęc omnia memoriā exciderent, ut non ad leges, non
ad odium pertinerent: tunc certē laudabatis. Sed quem-
admodum apud uos moderationis famā consecutus sum,
ita apud me ipsum. Hęc quoque grauius uerecundia a-
nimo fuit, quod uidebar hoc fecisse tāquam moderator.
Quid postea? satellites ne contraxi ad arma? habui an-
tē diuisam pecuniam? aliquid inter amicos continui?
Quid obiici mihi potest in futurum, cum præsertim affe-
ctatio tyrannidis multa crimina, & quę non * cōiectu-
ra colligi oporteat, uerū * manifestō, cōprehēdat? Ap-
paret (inquit) cupiditas tua: fles enim iuxta arcem. Si
confiterer depositę potestatis illius pœnitentiam, dicerem
tamen * aliud esse affectare tyrannidem, aliud cupere.
Verū quid signi, quid argumēti istę lachrymę habēt?
flere miratur aliquis hominē? Sed iuxta arcē fles. Num
ego possum continere lachrymas, quotiens illum locum
uideo, à quo tūm libenter descendi? Illic mihi succurrit
infamata adolescentia: quotiens arcem uideo, succurrūt
inde hęc inimicitie. [Flentem] accusatores, deprehēdistis.
Quantum me putatis fleuisse antequam descenderem?
istius enim affectus argumentum lachrymę habēt. Cæ-
terū affectare tyrannidem, sperantis, erectioris animi

+

v. secretissima
spe: ne quid
illud fueris

v. cum meat
simul o. i. a. e.
credo eo t.
&c.

v. iactura

v. manifestum
deprendat.

v. illud

K

sunt ista crimina: fletus, remissi, fatigati. Tu id mihi criminis vis augmentum eius uideri, cuius desperatio est. Quæro enim ex te, unde istum fletum putes? Nam si affecto, si spero, si rediturum me ad ea, ex quibus [non] inuitus descenderim, puto: quæ causa lachrymarum est? Si uerò hoc est quod animum meum torqueat, quod ex illo fastigio descēderim, quod ex æquo uiuam, quomodo affectarem quod scio mihi non posse contingere? Eodem reuoluatur oratio necesse est, unde cæpit. Ego publicā appello fidem, quæ inter piratas sacra est: quæ inter armatos hostes inducias facit: quæ deditarum ciuitatum iura conseruat. Qualecunque istud est, promissistis: censuistis de me quidem nihil. Mihi enim iam tedio uita est: iamque hæ lachrymæ quotidiana accesserunt propè ad uota mortis. Illud uidete, an si aliquem Reipu. error, aut fortuna: si quem aut consiliū aliquod, aut temeritas tyrannū miserit, detis locum *pænitiæ, permittatis emendari: uelut si ne meliores fieri ciues.

Orator, Medicus, Philosophus. CCLXVIII.

Orator, Medicus, Philosophus contendūt de bonis patris, qui testamēto eum heredem reliquerat, qui se prodesse amplius probasset ciuibus.

DECLAMATIO.

EX contētionis, & formula, & omne præscriptum ex testamento patris pendet: cuius vis non est ea, ut queratur ex nostris [ars] speciosissima (quanquam sic quoque

vincerem) sed quæ ciuitati sit utilissima. Nihil est ergo quod ingenia iactent, nihil quod ex animo suo tantum referat. Queritur quis [amplius] hominibus prosit. Philosophia, res summa, ad paucos pertinet. Sit Eloquentia res admirabilis, non pluribus prodest, quàm nocet. Sola est Medicina, quæ opus sit omnibus. Et patrem quoque nostrum id uoluisse, ut hanc quam in contentione reliquisset uidetur partem, quodammodo ciuitati daret, manifestum est. Non sibi utilissimum, non amicis utilissimum, non de patre optimè meritum, *proprie quid ferre al. proprium, vel principium ex testamēto suo uoluit, [sed cum] qui fuerit utilis ciuitati. Ergo & equaliter ad omnes Medicina sola pertinet, & nulla tam necessaria est omni generi hominum, quàm medicina. Reliqua conferamus. Ac mihi primum agendum est cum fratre Philosopho, cuius ego in hodierna contentione, propositum mirari satis non possum. Nihil enim habet in Philosophia præstantius, quàm quod modicis contenta est, [quàm quod] ampliores opes nō desiderat. Nam si cupiditates easdem, quas ceteri habent: nō uideo quid prosit. Neque me præterit (iudices) quàm multa dici aduersus hanc professionem ab his soleant, quorum libertatem non impediunt personæ. Sed persona fratris mei impedit me ut ego dicā, quæ possent contra philosophos. Quippe hos illi & uanos uocant & otiosos, & in ambitum ipsum, contra quem maxime differere uidentur, alligatos. Mihi cum fratre quæstio est. Hæc ergo leuiora dixisse satis est, Philosophiam nō esse necessariam. EGO enim mores nasci puto, & propriam curam

iusque naturæ virtutem. alia forsitan discatur: quædam
experimentis cognoscenda sunt. BONI mores constant
uoluntate. Id patere diuersis utriusque partis exemplis
potest. Nam & optimos uiros citra philosophiam fuisse
cōstabit: & studiosos sapientiæ, usque ad ultima exem-
pla scelerum atque nequitie uenisse. Non enim (ut opi-
nor) ex istorum scholis abstinentiā didicere Fabritij, Cu-
rij: nec uti mortē contemnerent, Decij consecuti sunt: nec
uetera horum explicādo monumenta. Tulit ciuitas * po-
puli liberatores Brutos, tulit Camillos, antequā ulla
istius artis simulatio irreperet. Iam uerō si ex diuerso in-
tueri placeat, quis ignorat ex ipsa Socratis (quo uelut
fonte omnes philosophi iam manasse creduntur) schola,
cuius tyrānos & hostes patriæ suæ? Non est igitur ne-
cessaria philosophia. Atqui enim ut studio perueniri ad
sapientiam possit: uia tamen eius certa est? Nanque ut
omnes in unum philosophos contraham, non tamē inter
eos constare potest, quæ potissimum secta discenda no-
bis: quibus præceptis parēdum. Pugnant inter se, atque
dissentiant: & perpetua hanc per sæcula litem trahūt.
Aliis summū bonum, voluptas habetur. Quidā id in nu-
da uirtute posuerūt. Nōnulli miscere ista conati sunt, at-
que cōfundere: & ex bonis corporis, animiq; * eorūq;
quæ extra essent, ad finē uitæ beatæ perueniri posse exi-
stimarunt. Delectauit quosdam * honos hominum. Iam
uerō quanta circa Deos pugna? Quidam * nihil hīc agi
sine providentiā & ordine. Alij curam Deorū intra sy-
dera continē. Quidam in totum Deos sustulerunt. Qui-

†
v. populi li-
beriores

v. totum, que

v. modis, vel
adū, ut Bris-
so, videtur.
v. in hoc

dam cū hoc erubescūt, cura uacare, * iraque, dixerūt. v. iraque
Hi nos ad administrationem Reipublicæ hortantur: Illi
nihil periculosius ciuilibus officiis credūt. Quosdam ui-
deo odio pecuniæ ferri, nudos expositosque, ueluti ad
prouocandas calamitates. Sunt qui uoluptates non ani-
mi modō, sed etiam corporis, inter præcipua ducāt bona.
Quibus credam? quibus accedam? quicquid probaui, *
plures negaturi sint. Nec porrō quæcunque præcipiun-
tur, stare possunt. Ergo & non necessariam philosophiā, v. quicquid
& difficilem esse electionem diximus: atque inter ipsos probaui
etiam pluresque philosophos, constat uix posse percipi. pluris ne,
Neque ego ignoro esse quosdam, qui quanquam nomen, pluris ne-
Sapientiæ faciliē atque auidē (ut sic dixerim) dederunt: gari sint.
tamen quidam * sapientem, & ex tabulis Reipub. tunc, v. Sapientia
& inter eos qui studuerunt, qui elaborauerunt, nullum ex tabulis
adhuc inuētum esse confitentur. Veruntamen, ut aliqua
etiam de uniuerso loquamur: quis usus ipsorum uirorū?
Militiæ ne utilis? an ciuilibus officiis? Quid in his depre-
hendas, præter fictam frontem & perpetuū otium, &
quandam ex arrogantiā auctoritatem? Verū sint ista
(ut dicitur) magna. Ego hæc ad * formam legemque pa-
terni testamenti uoco. Quid ciuitati profunt? Amputat
uicia. Nimirū [nemo] luxuriosus est, nemo pecuniæ cu-
pidus. Hæc de Philosopho dixisse satis est. Transeamus
ad Oratorem: quem intelligo fiducia eloquentiæ ad hāc
descendisse causam. Multum se ualere in iudiciis putat:
rapiunt malas aliquando causas. Et sanē si Iustitia ua-
leat, quid ergo ciuitati conferunt? Illa enim sanē remit-

v. quicquid
probaui
pluris ne,
pluris ne-
gari sint.

v. Sapientia
ex tabulis

al. normam,
vel formulā,
ut in princi-
pio decla.

M. F. QVINTILIANI

tamus: omne circa uerba studium: & (cū rerum natura beneficio suo ita homines instruxerit, ut nulla res non uoce explicetur) superuacuum quendam in exorādo laborem. Eodem redeant omnia. Quid ciuitati profuisti? Aduocatione tua defensus est aliquis. sed latus qui ex diuerso erat. Eripuisti periculo reum. unde scio an nocentem? INNOCENTIA quidem per se ualet. Damnatu est aliquis accusante te. unde scio an eloquentia uitium sit? Quid ego de priuatis loquor? Ciuitatum status scimus ab oratoribus esse conuersos. Siue illā Atheniensium ciuitatē quondam latē principem intueri placeat, eius uires [extinctas] animaduertemus uitio cōcionantium. Siue publicæ rei statum excutere uoluerimus: nōne grauissimas seditiones, nōne turbidissimas conciones eloquentissimus quisque habuit? Nōne illi Gracchi ad euerendam Rempublicam, his ueluti armis succincti, accesserūt? Quid ego dicam, quantū ciuitati profuerit Eloquentia? sibi nocuit. Summos utriusque partis oratores uideamus. Nōne Demosthenem illum oppressum ueneno suo scimus? nōne Ciceronē in illis quibus totiens placuerat Rostris, pœna sua expositum occidisse? Nunc si ciuitati nihil utilitatis afferūt hi cum quibus contendit: satis erat, relictum esse me solum. Aliqua tamē de Medicina dicam: non mehercule iactandi mei causa, sed cōmendandæ artis ipsius, cuius auctores ante omnia accepimus Deos: siue (ut maximè reor) ut hæc infirmitas hominum haberet adiumenta aliqua, atque solatia: siue tantū huic arti tribuere maiores, ut eam uix

DECLAMATIONES.

40

crederent humanis potuisse ingeniis inueniri: siue ipsa medicina per se sacrum est. Contendamus sanē apud securos. Si quem (quod absit omnibus) subita deprehenderit ualitudo, oratorē ne consulat? Quid nunc ego enumerem contrā, quot fortune iniurias Medicina *auocet? Illam ualitudinem qua spiritus frangitur? an illam qua uisus periclitantur? an illam qua vulnera curanda sunt? an illam qua debilitati occurritur? remoue am medicinam, *tu philosophia consolaberis? Quod hominum genus est, qui sexus, quæ ætas, quæ nō utilitatem ex hac peteret? Itaque si medicina uinci fata non potuerunt, productus est tamen usque ad ea pater noster, qui tres liberos *haberet.

aduoctur

tu philosophia consulta
beru quod

haberet

SCHOLIA.

Quintilianus huius cōtrouersie meminit lib. 7. Instit. cap. 2. Multis millibus uersuum (inquit) scio apud quosdā esse quæsitum, quo modo inueniremus utra pars deberet prior dicere, quod in foro, uel atrocitate formularum, uel modo petitionū, uel nouissimè sorte diiudicatur. In schola quæri nihil attinet, cū in declamationibus iisdē narrare, & contradictiones soluere, tam ab actore, quā a defensore, cōcessum sit. Sed in plurimis cōtrouersis ne inueniri quidem potest: ut in illa, Qui tres liberos habebat, Oratorem, Philosophum, & Medicum, testamento quatuor partes fecit, & singulas singulis dedit: unam eius esse uoluit, qui esset utilissimus ciuitati. Contēdunt quis primus dicat: incertum est: propositio tamen certa. Ab eo enim cuius personam tuebimur, incipiendum erit. Et cap. 5. Pinguntur & testamenta, in quibus de sola quæratu uoluntate. ut in cōtrouersia quam suprà exposui, in qua de

parte patrimonij quarta, quam pater dignissimo ex filiis reliquerat, contēdunt Philosophus, Medicus, Orator. De hac parte hic agitur, non de omnibus bonis parternis, ait enim, vt hanc quam in cōtentione reliquisse uidetur partem, &c. *Neque me praterit* totus hic locus ita legebatur & deprauatē, & peruerso ordine: *Neque a me poterunt indices quam multa dici aduersus hanc profefsionem quae ab his soleant, sed persona fratris mei impedit me vt ego non dicam quae possent contra philosophum: quorum libertatem non impediunt personae.* Tamen quidam sapientem] Sapiens (inquit) adhuc inuentus est nemo, ex quorundam etiam Philosophorum sermonibus: siue eos laudare licet, qui primi in Rep. versati sunt, ad quos tamen hac laus maximē pertineret, vt de septem Sapiētibus Græcorum refert Plutarchus in Solone: siue eos spectes, quos sciungentes se ab omni ciuili administratione, somniare potius quā philosophari dicit Plato lib. 5. de Repub.

Diues sub Tyranno auctionatus. CCLXIX.

DEPOSITI SIT ACTIO.

Pauper & diues amici erant. Pauperi duo filij adolescentes. Cū Tyrannus esse cōpisset in ciuitate, diues facta auctione discessit. Rumor erat pecuniam apud pauperem esse depositam. Tyrannus accersit pauperem: torfit ipsum, torfit & filios eius. Cū ille pernegaret penes se esse: dimissus est. Postea Tyrannus occisus est: redit diues: petit pecuniam quam se deposuisse apud pauperem dixit: & duos seruos quos solos exilij comites habuerat, in quæstionem pollicetur.

DECLA-

DECLAMATIO.

DEPOSITVM peto. Scio hunc esse ordinem probationis, vt primū ostēdam habuisse pecuniam, quam deponerem. De hoc nemo dubitat: diues fui. Etiam si me cupiditas amici ad* duos seruos redegit: aliquādo tamen numerabar inter principes huius ciuitatis. Et vt sciatis pecuniā† non satis esse, patrimonium meum detinet: si domus, si* mācipia, si uendita esse omnia, si in pecuniam redacta constabit: superest vt deponēda pecunie habuerim causam. Fuisse me in metu fortune huius, quam patior, manifestū est: nihil minus fuisse rationis, quā ut mecum pecuniam ferrem, liquere omnibus credo. Nec illud tantummodo dico, ne persequeretur tyrānus, ne quis itineris casus auferret, ne fugiētem onus ipsum grauaret. Potestis aliquid etiam ex ipso fuga comitatu colligere: ne seruos quidem amplius quā duos duxi. Deponendi [ergo] fuit ratio. Proximū est, vt queramus, apud quem deponendum fuit. Apud aliquem in* ciuitate qui amicior mihi, in quo plus esse fidei existimaui. Hoc probandum diutius foret, nisi sciretis. cōstitit inter omnes. Dicat iste quā multa uolet aduersus famam, dum tamē constet nil aliud esse istam, quā sensum ciuitatis. Si ab uniuersis tamen ad singulos uocamur, & tyrannum testem dabo. Illum quidem neque ego laudo: sed ipsa uitia eius, ipsa scelera faciēt huic rei auctoritatem, ubi pecuniam credidit esse. Qui querebat, nō dubitauit, vt torto

tibi & pernegati non crederet: ut questionem usque in
liberos inniteretur. Sed in tormentis (inquit) perseveravi.
Quam honeste feceras, si redderes. Sed & liberi perse-
uerarunt. Nam & tu fortasse propter illos perseverasti.
ad bonam fidem Neque ego dubito quin prius istud * a fide feceris: sed te
male (ut sic dixerim) docuit sapientia. Indignum puta-
sti tam multa passum esse, propter alienam pecuniam.
Illud certe manifestum est, hinc tibi uenire fiduciam ne-
gandi, quod negasti. Si tortus non esses, mihi illa suffice-
rent, Pecuniam habui: deponere debui: apud neminem
aliud deponere illam debui. sciunt serui mei. Mutasti a-
nimus post istud tormentum. Si tamen tibi magnum
uidetur in tormentis esse momentum: & isti torquebun-
tur. Rem quidem facio misera. Do in questionem (iam
dices mihi) seruos. Sed qui propter hoc serui sunt, ut tor-
queantur: alioquin non eram tam ingratus, ut in hoc no-
mine adhuc eos detinerem, qui mecum soli fuissent. Su-
stinebitis igitur tormenta fidelissimi comites: sustinebitis
questionem optime meriti: sed ignorete. FACILIVS
est egestatem ferre, in hac natis. Me onerat maiorum meo-
rum dignitas: onerat prioris consuetudo uitae: onerat etiam
fama: & omnino de innocentia mea quaeritur, an debi-
tam pecuniam ab amico peto: * an hunc potissimum quem
[dilige] calumniari elegi: cum si effodi, si abscondi: cum
si hic uere pauper est, ne damnato quidem sim receptu-
rus. Rem incredibilem & iniquam, me demerere crimi-
ne damnari. Necesse est ante omnia perdidisse me (omne
pecuniam dico) ne diues esse possim? Ideo demum men-

* hunc po-
tissimum quem
calumniare
ualegi.

tior, ut mihi cum duobus seruis tortis (si tamen questio-
ni superfuerint) uiuendum sit? si minus, soli, qualis in exi-
lio fui, qualis cum tyrannum fugerem? Ego si calumnior
amicum meum, grauiorem penam ferre non possum: perdo
quicquid peto. Et quam causam irascendi tibi habui?
quid tantum mali fecisti mihi, ut ego non sim tormentis
* istis contentus? Scio dici simile aliquid etiam ex parte
diuersa. Quae sibi usum fore pecuniae, dicit? Ante omnia
hoc dissimile est: quod pauperi alioqui, & duorum li-
berorum patri (quae res acerbiorum paupertatem facit)
tamen secreta pecunia & abdita, addit securitatem. Nam
ut possessiones non pares, ut familiam non emas, non la-
xior habites domo, aduersus fortunam tamen tutus es:
tibi pecunia hoc praestat, ut sis pauper securus. Adice
illud: tu de longioribus temporibus cogitas. In summa, si
uincis, aliquam tamen potes spectare rationem. Ego cur
litigem, quid est? ut aliquid auferam? Quid habes nisi
depositum? Ego me (Iudices) hanc pecuniam perdidisse
scio. * Nam ut daret is, quo manumittam: perseverabit e-
nim in ista simulatione homo, quem nec tormenta uice-
runt. Omnes lites huiusce causae mihi in hoc sunt, ut de-
fendam pudorem meum. Ut tamen * inueniri [possit] ubi
perdiderim, quare tu. Serui a me non recesserunt. Hi consilij
sunt omnium: hi mihi irasci possint: hi tormentis sine causa
offeruntur. Non est tamen equum, comparari fide tormentorum.
Ex altera parte liberi & ingenui torti sunt, ex altera
parte serui. Non facit ista res pertinaciam: sed causa men-
tiendi. Ergo, quomodo ego dico, * perseverasti, ut pecunia

* istis

* Nam ut daret
netis cum, quod
manumittam?

* est

* inueni

* perseverasti

M. F. QVINTILIANI

*lucriferes: spectasti sequentia tempora, spectasti lucrum. Sic tu dic, Serui mei quid spectaturi sunt? quid ex hoc consequentur? Et uos quidem Tyrannus (ut parcissime loquar) dimisit: tu arbitrio tuo torque, & quicquid passus es, quicquid adicere inueniende ueritatis gratia potes, * adhibe dum spes erit, dum loqui poterit. Quare, an negent: & si perseverauerint, aude dicere, Homines in tormentis solere mentiri.*

SCHOLIA.

Sed te male docuit Sapiencia] ad id alludit, quod ex Medea dicebatur: Qui ipse sibi Sapiens prodesse nequit, nequicquam sapit. μὴ σφισὶν, οὐκ ἔχοντες σφίσι, Euripides. Aude dicere, homines in tormentis solere mentiri.] Nā si id ausus sit dicere aduersus seruos diuitis: ecce idem pauperi obicietur, Ergo & tu mentitus es, qui perseverasti.

Rapta è duabus geminis. CCLXX.

QVI CAUSA MORTIS FVERIT, CAPITE PVNIATUR.

Ex duabus geminis adolescens alteram rapuit: ea se suspēdit: pater alterā eduxit ad magistratus, & præcepit illi ut mortē raptoris optaret. Adolescens putauit eam esse quam rapuerat: duci eum iussit magistratus. Postea compertū est, quod occidisset. Accusatur pater, quod causa mortis fuerit.

SERMO.

FACILIS & in promptu ratio est huic seni, quod pertinet ad effectum pœnitentiæ, quod pertinet ad æqui-

DECLAMATIONES.

43

*tatem. Nisi tamen etiam iure defenditur, uerendum ne illum flentem iudices damnent. Diligenter ergo pugnare circa legē debemus. Et sanè asperiore vsi cōtrouersia, partes fortasse * recti declamatoris relinquunt. Diuisio ^{recte declamatores} penè hoc proprium habet, ostendere ossa & neruos controuersie: secundum & meum quidem iudicium, idem præstare declamatio debet. Nam sine his de quibus loquutus sum, caro ipsa per se quid sit intelligitis. Sed in declamatione uestiēda sunt hæc, ut ex illis interiores uires habeant. Finiamus ergo necesse est, quid sit CAUSA MORTIS. Tota enim lis, & omne discrimen controuersie, in hoc positum est. Nam si ad finitionem partis aduersæ accedimus, ut causa mortis sit, qui attulerit causam alicui moriendi, per quem factum sit, ut aliquis moreretur: nullo modo defendere nos possumus. Neque enim dubitatur, quin per hunc factum sit, ut ille moreretur, qui filiam ad magistratum perduxerit: qui præcepit ut mortem raptoris optaret. Nos ergo causam id esse mortis dicemus, Quod nullis extra accidētibus causis, mortem homini afferat, quod solum mortem homini intulerit. Deinde dicemus, si accedendum sit finitioni partis aduersæ, frequenter etiam honestissimum in hanc calumniam cadere posse. Subiungemus questionem, an possit quisquam accusari, quod causa mortis fuerit, in eo qui iure sit occisus. Sequitur questio, an hic iure sit occisus. Post hæc, licebit nobis dicere illa, quæ * sola dicuntur.*



VI CAUSA MORTIS EVERIT,
CAPITE PVNIATVR. Satis ostē
dit ipsa p̄na, eum demū teneri qui
idem commiserit, quod si occidisset.
Neque enim grauius quicquam ad-
uersus eum qui sua manu intersece-
rit, constituere potuit legum lator, quā aduersus eum
qui causam pr̄stitisset. Ergo & similitudine p̄na, etiā
crimē par exigere debetis. Hoc quoque pertinet, ne exi-
stimetis ueram illam esse finitionem, quam pars diuersa
complectitur: vt per quemcūque steterit, vti homo *oc-
cidatur, hic continuō causa mortis fuisse uideatur. Alio-
qui ista ratione, & ille qui nocentem accusauit, causa
mortis fuit: & ille qui testimoniū in reum dixit, etiam
si uerum id fuit, tamē causa mortis haberi potest: & ille
qui adulteros *maritis prodidit, causa mortis haberi po-
test: & ille qui sceleratum deduxit in publicum. Cur
igitur hi accusari ista lege non possunt? quando non per
ip̄os tantū stetit: quoniam iure perierunt hi, quibus
mors allata est. Sed hanc partem reseruē. Interim ui-
deamus quid sit CAUSA MORTIS. Nos id dicimus
causam esse mortis, quod homini mortem attulerit, quod
nullis extra accidentibus causis noxium fuerit, quo ho-
mo periturus fuerit, etiamsi nihil ipse fecisset. Id quod di-
cimus tale est. Intuendae sunt res ip̄ae, quae in crimen de-
ducuntur. Produxi filiam ad Magistratum: quid hoc ad

* occidatur.
si

* maritos

inferēdam per se *pertinet mortem? Pr̄cepi vt mortem
optaret. Detrahe, quod ille raptor est: detrahe, quod &
lex raptorem interfici iubet: detrahe, quod filia mortem
optauit: ipsum quod ego feci, mortem homini asferre nō
potuit. Nō possum ergo uideri causa mortis hominis fuis-
se. Quid feci? quod innoxiiū erat, si nihil ille fecisset. Fin-
gite enim hac accidere potuisse: produxi filiam: optare
mortē inssi: ignoret sanē quae sit ad magistratū *dedu-
cta. Si potest dicere Nihil tale admisi: nihil nocuerunt
ea quae ego feci. Quid ergo illi causa mortis fuit? quod ra-
puit, quod lex mortem constituit: & hoc penē aduersa-
riorum confessione manifestum est. Non agunt cum ea
quae optauit. Neque ego sum tam durus ac demēs, vt pro
salute filiam meam periculo meo opponam: sed uti mihi
hoc argumento licet, quoniam & illa tuta est. Eadem
enim quae dicuntur à me, ab illa dicerentur: optauit mor-
tem: num tamen hoc nocuisset, si aduersus aliū fecissem?
quemlibet apprehendi ex turba circumstātiū credite:
huius mortem optauit: num occidetur? non, vt opinor.
Non ergo ipsa *optio in causa mortis est: sed id propter
quod optio ualet. Tuta est hac defensione filia mea: &
vt dixi, sentētia quoque accusatorum securā. Quid mi-
hi accidit? supra haec, unum adhuc. Non enim hoc tantū
dico: si ille non rapuisset, causa mortis fuisset: sed illud e-
tiā, Si filia mihi non paruisset, causa mortis nō fuisset.
Haec si nō iure occisus esset: si errore tantū perisset, dicere.
Nunc illud utique inter me & *partem diuersam con-
ueniat necesse est, non posse eum accusari, qui unus uel

* p̄nam

* seducta

* opinio

* partem di-
uersam

attulerit mortem nocentis, si erit unus ex his de quibus paulò antè loquebar: vel accusator, vel testis, vel *iudex, uel *iudex. Videamus igitur an iure raptor sit occisus, & sic agamus tanquam adhuc uiuat, tanquam adhuc de eo queratur, an occidi raptore oporteat. *Non deduco aliam filia ad magistratum: nihil ut *optet, precipio. Filia mea uitiata est: ob hoc perit: dico raptorem occidi oportere. Nec statim nitor illa aequitate, ut dicā, quòd iustum sit eum qui intulerit iniuriā, interfici, cūm perierit illa quæ accepit. Iure ipso loquor. Lege cōprehensum est, ut RAPTA RAPTORIS MORTEM, VEL NVPTIAS OPTET: ut opinor, una causa legis huius fuit, ut de rapto secūndum uoluntatem rapte cōstitueretur. Alioqui multa accidere possunt, propter quæ *rapta non optet: fingamus uitiatā esse eam, quæ loqui non possit: num impune iniuriā fecerit, quoniam [in] miseram effecit? nutum nempe eius, aut uultū, aut aliquod signum animi intueri oportet. At id non est optio, nec satis uerba legis explebuntur, occideretur tamen raptor, si id illam uelle raptam intelligeremus. Fingamus ualitudinem cōsequutam *rapta, ut ea deduci ad magistratus non posset: deerit aliquid legi. uindicari tamen eam tantò magis oportet, quòd credibile erit etiam ipsam ualitudinem ex iniuria natam. Quòd si non utique (ut ex his manifestum est) uocem rapte exigi oportet, sed solā uoluntatem: uideamus tamē an quæ rapta est, mori raptore uoluerit. Plūne uobis uideretur (Iudices) si apud magistratū locuta esset: *quæ [quia] ad magistratum uenire

r. iudex

r. index

r. nōne

r. oportet, & postea ab hoc petit.

r. raptam nō oportet.

r. recepta ut teea duci

r. quā ad

Venire non *ausa est, quòd oculos suos ostendere circumstantibus, ostendere luci non potuerit, *ipsa sua manu uiam miserā puniuit? Quæ prius occidit, quæ prius propter hanc iniuriā perit, dubium est scilicet quid factura fuerit, si uixisset? Raptorem ergo perire oportuit. Iam fortiter dico: quid interest quomodo perierit? cur ergo hoc modo, si poterat occidi? Falsò alteram filiam eduxi. Dicerem, Luctus cōfundeat (si liceret) dolor suadebat: ignosceret istamet: nunc mihi necessarium consiliū, praesens iniuria dedit. Duas filias habueram: *rapta erat altera, & perierat: alterā muniēda domus fuerat: & uoce potissimū alterius virginis, soror uindicāda, ne quis dubitaret quid factura esset [in] iniuria sua. Partis quidem aduersa impudentiā mirari satis non possum. Causam mortis esse existimant eum, propter quem perierit: cūm eum qui causa mortis fuerit, occidi oportet. Et hæc omnia quæ pro causa mortis fuerit, occidi oportere constet. Et raptorem periisse indignantur, cūm certum sit filiam meam propter raptorem periisse. Hæc ista causam mortis uocat: cur ergo *occisum uindicari oportet, quem certum esse constaret occidi oportere? Et hæc omnia quæ pro causa mea dixi, quibus collegi me nō esse obligatum huic legi, non temporis causa, nec praesentis periculi fingere me, uel ex eo manifestum est, quòd raptorem aliter occidi. Nam si id esset causa mortis, quòd isti uideri uolunt, hæc lege me ulcisci potuissem. Iandiu me (Iudices) circa iura morari scio, longēque recessisse à paternis affectibus: ergo in uisione filiae meae nihil feci, nisi quod

r. causa

r. ipsi puniuit

r. Da uires occidit prius quæ propter

r. rapta erat altera: altera perierat: munienda

Reiitit hæc uerba inclusa

r. occisum

licuit. Adij magistratus: fortio rem puellæ uocem impe-
raui, quia tutum erat. Ego uerò totos in medium profero
affectus: nec mihi in cogitatione. * an lex fuit, nec iura
respexi: sed quæ proxima uindicanda in felici filia uia
occurrit, hanc intendi, hanc secutus sum: bene cessit, quòd
et licuit. Age si non habuissem quam educerem ad ma-
gistratus, cuius uice me ulciscerer: non in publico, non in
foro his me senilibus manibus uindicassem? Tu fortuna
facies quod occurrerit: iam nō potes efficere ut pœniteat.
Filiam perdidisti: scio hoc minimum esse malorum meorū.
Sunt qui grauissimum existimant unicos perdere: et
quotiens aliquod solatium, quod respiciant, calamitatis
[amittūt,] uidetur sine medicina dolor. Hoc grauius est
(Iudices) perdere alterā è geminis: quotidie mihi occur-
rit imago funeris mei: quo magis placet filia uerecūdia,
quo magis probitas, ualidius subeunt cogitationes: Ta-
le miser perdidisti. Si tamen hoc uulnus intulisset fortuna,
si casus: cōmuni mortalitatis conditione solarer me. Nūc
miser filiam quomodo perdidisti? ante omnia nec uirginē,
nec nuptam. Quales ergo infelix uultus, casus aliqui
laceratosque, ac laqueo tumētes, pater uidi! qui me me-
tus, qui intus æstus agitant! quæ fuit uerecūdia illa,
quæ ultionem expectare non potuit? Horret animus re-
cordari, refugiunt cogitationes, Misera quid passa est.
Nec sanè in causa raptus, amor fuit: nō propositum ma-
rimonij, non cupiditas nuptiarum. Nihil horum cogi-
tauit, qui nescit quam rapuisset.

Partes recti declamatoris relinquunt] hoc est, Qui tractan-
tes hoc iudicium, asperiore controuersia vsi sunt, dum in
raptorē dūtaxat inueherentur, nec id potissimū refelle-
rēt, in quo totius litis & ossa & nerui cōsistunt, an uidelicet
hic causa mortis fuerit: parū fortasse rectē declamātis offi-
cio functi sunt. Nam ut carne, ossa & nerui, ita & æquitas
iure & lege quodammodo uestiēda est. Huc uerò pertinet
lex Vlpiani: Nihil interest occidat quis, an causam mor-
tis præbeat. *Vel accusator, vel testis*] Certum est hic relata
fuisse singula singulis, de quibus in initio declamationis.
Alioqui ista ratione et ille qui nocentem accusauit, &c. Sed il-
lud *vel uideā*, quod eò refertur oporteret, *et ille qui adulteros*
maritis prodidit, quid planè significet ignoro. Meminit certē
Quintilianus huius loci lib. 7. cap. 4. Hæc finitio est ac-
cusatoris: Per quem factū est, ut quis perierit, causa mor-
tis est. Rei est: Qui fecit quid sciēs per quod homini perire
necesse esset. Remota finitione, accusatori sat est dicere,
Causa mortis fuistis: per uos enim factū est, ut homo peri-
ret: quia nisi uos illud fecissetis, uiueret. Contrā, non sta-
tim per quem factū est, ut quis periret, is damnari debet,
ut accusator, testis, iudex rei capitalis. Nec undecunque
causa fluxit, ibi culpa est: ut si cui quis profectiōem suase-
rit, ut ad amicum accedat trans mare, & is naufragio pe-
rierit: ad cornam inuitarit, & is cruditate illic contracta
perierit, &c. Fieri uerò potest, ut cū ita scriptum esset,
vel accusator, vel testis, vel iudex, in margine aliquis adno-
tasset, vide an iudex, quod in textum irrepperit. Aut sanè
ita legamus, *vel iudex, vel iudex*. Atque etiā illo loco Quin-
tiliani mallet *iudex rei capitalis*, quā *iudex*.

Ter fortis contra tertium fortem. CCLXXI.
Pauper & Diues inimici erāt. Pauperi, vnus filius: diuiti-
bus fortiter pugnauerūt. Pauperis filius, & vnus ex di-
M ii

M. F. QVINTILIANI

uitis filiis, è lege fortes armis contenderūt. Occisus est diuitis filius. Iterum alter diuitis filius, cum filio pauperis fortiter fecit, & de præmio dimicans, occisus. Tercio bello quoque is, qui residuus erat diuitis filius, fortiter fecit: & idem ille pauperis filius. Diues prohibet filium pugnare: non parentem abdicat.

SERMO.

PRIMA illa communis omnibus fere ex abdicatione pendentibus controuersis quaestio, an utique necesse sit facere filio, quicquid pater iusserit: in iis tamen controuersis quibus de praesenti agitur, non de praeterito. Duo enim genera scitis esse abdicationum: aut obicitur quare fecerit filius aliquid: aut obicitur quare non faciat. Asperius & illud genus abdicationum, in quo iam praeterit crimen, nec emendationem recipit. In hoc lenius uersantur patres, & filij paulò liberius, in quo est emendationi locus. Ergo non omnia necesse est facere liberis, quae cumque patres imperant: multa sunt quae fieri non possunt: & ideo iudicium constitutum est aduersus abdicantes, quoniam recipiebat natura, ut etiam patres aliquando errarent, aut iniuste imperarent. Illis argumentis adiuari solet hac quaestio, Si imperes filio ut sententiam dicat, contra quam existimat: Si testimonium iubeas dici eius rei quam ignorat: Si sententiam in senatu. Hac magis ciuilia & in medio posita, si ex nostra libertate argumenta repetenda sunt: Si capitolium incendere me iubeas, arcem occupare: licet dicere, Hac sunt quae fieri non oportet. Secundo loco quaerimus, an abdicari posset, pro-

DECLAMATIONES.

47

pter id quod facere uult è lege. Postea uidebimus [quid] iussisti: utrum tale sit, ut permittat mihi pugnare: an tale, ut iubeat etiam interimere. Si uxor mea potestate, non debeo tamen incidere in penam huius offensionis. Tercio loco quaerimus illud, an pugnare uiris fortibus etiam necesse sit. Hac quoque quaestio in multis controuersis tractata est. Secundum nos erit scriptum legis, SI PLURES fortiter fecerint, de premio armis contendant: Iubemur pugnare: cogimur, etiam si ego noluerō. Hoc unum acturi sumus, ut me aduersarius timere putet. At enim de premio iubet contendere: & si premium remittitur, non est necessaria pugna. At id ipsum lex complexa est, quae premium contendere armis iubet. Post hac dicemus, Domi etiam honestam esse hanc contentionem: adiua-
bimus propositionem nostram, ipsius patris iudicio.

postea uidebimus iussisti utrum, & sequens pro, na.

DECLAMATIO.

PRIMO filio pugnare permisisti. Iterum (quanuis experimentum triste, quod nunc maxime mihi oppones, iam haberes) pugnare tamen permisisti. Quid est quod de me pessime sentias? omnis abdicationis causa, ex timore tuo pendet. Est quidem istud inconsultum, & sibi repugnans, Abdicare filium, indulgentia patris: & aliquem carere liberis, orbitatis metu. Verum hanc quoque detrahere tibi sollicitudinem uolo. Erat illud quod à bono pa-

M. iij

tre & à pio dici posset, etiam si periculosum sit: [Non] tanti est mihi [premium:] non tam me ducit gloria militaris, nec fama uictoria. [Sed] uindicandi mihi fratres sunt. An ego qui paulò ante arma (ignoscat patria, ignoscant leges minores sacramento) tuli, & contra hostes sine respectu mei sanguinisque pugnaui: ubi mihi uindicandi sunt fratres, & duo fratres, non pugnabo? non uel discrimen uitae subibo? Ego accederem tuo consilio, si timerem. Sed multa sunt quae me faciunt fortio-
v. inde rem: non dico quid fecerint hostes: non *unde ceciderunt fratres mei. Fortiorem me faciet & causa pugnae. Ille pro premio pugnaturus est, quod iam bis accepit: ego pugnaturus sum pro fratribus, *pro pietate. Fortiore me faciet & fortuna. Solet fatigari: solet postea quam nimium indulget, in fine deficere. Facit me fortio-
v. pro fratribus: proprietatem fortio-rem rem etiam usus quidam: pugnantem illum saepius uidi. Scio quid maximum fratrem fefellerit: quomodo is qui
v. secundo loco *secundo loco pugnabat, deceptus sit. Illud autem plusquam uerecundum & erubescendum nobis est: pauper pugnare filium suum non uetat. Quantum *tu adiciis illi animi, quod times? sed forsitan & incautiorem illum faciat haec ipsa fiducia. Illud scio, fauebit pugnantem mihi populus: scio futurum ut Di *immortales stent pro mea parte. Non solus mihi stare uidebor: habeo in commilitio, fratrum meorum animas. Si quid est in animo praesagii, si quid in mente ipsa spei, concipio uictoriam: neque aliunde haec pertinacia uenit, [quam quod] non precibus

tuis, non minis terreor. Alioqui *quod agis abdicando *v. quid* me, nisi ut non pugnem: incolumi rerum mearum statu, cogitabo de uictoria, cogitabo de uindicta. Si uero cum hac me infamia dimittis, iam nunc dico, arma dimittam.

SCHOLIA.

Duo enim genera scitis esse abdicationum] Citauit antea locum Quintiliano, lib. 7. cap. 5. huic omnino simile: Abdicationum (inquit) formae sunt duae. Una criminis perfecti: altera imperfecti. Illa semper asperam abdicantis actionem habet: immutabile est enim quod factum est. Haec, ex parte blandam & suadenti simile: mauult enim pater corrigere, quam abdicare. At pro filiis, in utroque genere summissam, & ad satisfaciendum compositam.

Orbata proditrix.

CCLXXII.

QUI CONSILIA PVBICA NVNCIAVERIT, CAPITE PVNIATVR.

Ad colligendum filij corpus, nocte processit mater. Comprehensa à cohortibus, & torta, indicauit auxilia uenire. Quibus oppressis, de uinculis effugit, & nunciauit cuniculum agi. Oppressis hostibus, rea est quod consilia publica nunciauerit. C. D.

SERMO.

POTIOR in hac causa, controuersia, quam lis est. Lis enim circa *nudum factum uersatur: in qua illae sunt *v. r. r. r.* questiones, an hoc enunciare sit: an etiam si hoc est enunciare, quisquis enunciauit, puniendus sit: an haec punienda, quod enunciauerit. Cetera uero controuersiae, ma-

M. P. QVINTILIANI

io rem tumultum habet: occisum praesidium, & oppres-
sus hostis: & filius ille: & hac causa egressa portas. Hac
themata tractanda sunt omnia: sed cura habendum, ut
suo quidque loco tractetur.

DECLAMATIO.



VI PVBLICA CONSILIA EN-
VN CIAVERIT, CAPITE PV
NIATVR. Possum mirari (Iudices)
hac lege ream esse feminam: neque
ideo dico, quò modò non etiam gra-
uius punienda sit, si mentem proden-

v. defenden-
dam

da Reipública, perdenda ciuitatis in hoc sexu deprehen-
derimus. Sed publica consilia quomodo in feminam ce-
ciderint, inuenire non possum: quam quidem ego postea
affectus necessitate meritò defendam: interim defende-
re uerbis legis uolo. Nam ut confiterer sic enunciari con-
silia, satis poterit tamen uindicta in eam expensum ui-
deri per tormenta. Deinde nec consilia enunciaſſe uide-
tur, quæ nobis rursus quid hostis ageret, enūciauit. Quod
enim dicitur feciſſe, indicaſſe uenire auxilia: hoc neque
noſtræ ciuitatis conſilium, neque illius alterius iam tan-
tū conſiliū [fuit.] Enūciare uerò aliud eſſe quā con-
fiteri, nemo adeò ignarus eſt loquendi ut neſciat. Enun-
ciatio, uoluntatem habet, & animum non coactum: cō-
feſſio, expreſſi doloris multi neceſſitatem. Sed intelligo
non eam eſſe perſonam de qua loquimur, ut ſatis ſit exi-
mere

v. multo. al.
expreſſam do-
lore multo.
vel, doloris
ab inuito

DECLAMATIONES.

49

mere eam accusationi. Volo ire per ſingula, cū tamen
illud prius interrogauero uos (Iudices) an eadem ira, e a-
demque pœna dignos putetis eos, quos fortuna, quos uis,
quos dolor coëgerit confiteri aliquid: & eos quos odium
Reipublicæ, ſpes prædæ, amor hoſtis in hanc egerit pro-
ditionem? Quod ſi nullo modo apud quenquam bonorū
uirorum poteſt uideri ſimile, iam & quemadmodum in
hoſtes inciderit uidebimus, & quanta neceſſitate con-
feſſa ſit. Ac ſatis erat primum illud dicere, Quæ filium in
præliū miſit, cuius partus & ſanguis in prælio ſtetit: cu-
ius filius dum nihil charius habet patria, dum propul-
ſare hoſtem, vel morte ſua, vel ſanguine, vel poſtremo
corpore ipſo morari ſtudet, ſpiritum pro nobis in certa-
mine amiſit: ita profeſſo inſtitutus, ita à matre dimiſ-
ſus: hanc accuſari æquum eſt, cui miſereri ſatis non poſ-
ſumus? Noſte egreſſa eſt. Quis hunc in matre, quis mi-
ratur affectum, tanquam nouum? Ego uerò plura confi-
tebor, & quæ forſitā planè admiratione eius digna ſint:
Noſtem illam tenebræſque non timuit, horridam ipſius
loci, in quo pugnatum erat, imaginē tulit. Hæc per ſan-
guinem humanū, & per fracta tela, & per mixta ui-
rorum equorumque corpora, quaſiuit filium ſuum: &
ne in totum nulla ſua culpa inciſſe in hoſtes uideatur,
planxit, & Deos inuocauit. Neminem puto hæcenus
iraſci calamitati huius. Cetera iam imputari ipſi non
poſſunt. Hoſtibus confeſſa eſt (nondum dico cōtra) illud
ſatis eſt dicere, femina. Si mehercule primæ tantū mi-
næ, ac timor ille exercitus, qui modò feliciter pugnaue-

v. incertū in
eam miſit

v. calamitas
tibus

rat, confudisset feminam, orbam, stupentem malis: erat tamen res digna uenia. Confessa est dum torqueretur. Vbi tantum robur animi, ubi tam firmam solidamque mentem, quæ non dolore uincatur, non ignibus cedat, non uerberibus ingemiscat? hanc uero satis fortiter, ac supra sexum suum fecisse credo, quod nihil dixit antequam torqueretur. In his tamen necessitatibus, in his malis, num monstrauit aditus, quibus in urbem uenire possent? num proposita nostra? num occultam ciuitatis uoluntatem patefecit? cum torqueretur, minata est. At oppressa sunt auxilia à sociis missa. Si damna bellorum deslere hic (Iudices) uacat: plura perdidimus, & aciem illam quæ circa filium miseræ huius iacet: tot fortissimi ciues nostri ceciderunt. Si uero lex ista belli est, si nulla unquam incruenta uictoria contigit, quæ non haberet aliquam tristitiæ recordationem: pensabimus omnia ista, uictoria. Recuso ut possit uideri secundis ^{et} ominibus, & quadam prouidentia pro nobis Deorum immortalium, factum, ut hæc caperetur? Intrassent ciuitatem hostes: nobis ^{et} somno sepultus, & ^{et} securitate ab omni cogitatione bellorum, totus subito in uisceribus ipsius urbis, hostis apparuisset exercitus: nec prius desisset, quin incenderet, opprimeret, diriperet. Hic (si placet) femina animum, & in amore patriæ assumptas culpate uires. Discussit uincula illa, quæ (ut parcissime dicam) hostis imposuerat, femina, anus, torta rupit. Queritis quo animo fecerit? Cogitate quid passura fuerit deprehensa: torta est antequam offenderet: iterum ingressa nocturnum iter, non

cōfusa tenebris, non periculo, uicini cursu atatem, sexum, infirmitatem: *secuti ciues quicquid dixerat, quicquid fecerat mater. Salus ergo ciuitatis & uictoria, quæ nunc gaudemus, huic debentur. hoc est enunciari?

SCHOLIA.

Neque illius alterius iam tantum consilium fuit] neque (inquit) hoc ciuitatis nostræ consilium fuit: externa enim erant auxilia, non domestica. Ergo publica consilia non enunciauit: cum sua cuiusque populi ciuitatisque sint, publica consilia, ciuiliæque iura: nec sunt publica Romanorum, quæ sunt Latinorum aut aliorum sociorum publica consilia. At uero (ait) neque illius alterius ciuitatis, unde ueniebant auxilia, iam tantum consilium fuit, sed ad actum peruenerat: ueniebant socij, aderant, in ipsa erant expeditione. Protectionem igitur, non consilium protectionis enunciauit. Hoc crimen apud Græcos τὴν ἐπαγγελίαν appellatur. secuti ciues quicquid dixerat] fidem nunciati habuere, agi cuniculum. Salus ergo, &c.

Debitor adulter.

CC.LXXIII.

MARITVS DEPREHENSUS ADVLTERI BONA POSIDEAT.

ADVERSUS SPONSOREM SIT ACTIO, QUAE ADVERSUS DEBITOREM.

QVOD DEBITOR NON SOLVERIT, SPONSOR SOLVAT.

Quidam debitorem suum in adulterio deprehendit. Bona omnia ex lege occupauit: petit debitum à sponsore: Ille C D.

SERMO.

PRIVS QUAM VENIAMUS AD CAUSAM, PRÆPARARE DE-
N 4

M. F. QVINTILIANI

bebimus animum iudicis, pro ipsa persona sponsoris: non in illum reum, pro nostra.

DECLAMATIO.

PETITVR à nobis pecunia, quam non accepimus, non consumpsimus, nec in usum conuertimus. Etiam cum istud periculum est sponsoris, miserabile est: bonitate labitur, humanitate cōturbat. Hoc quò pertinet? non ut extorqueam uobis (Iudices) religionem: sed ut intelligatis, quod profectò cognoscitis, non esse exigendum à sponsore creditum, nisi iure summo. De quo priusquam loquor, etiamnum ea, quæ humanitatis & consuetudinis gratia dici solent, nō omitto. Debitorem appellasti: cum ipso cui dederas pecuniam, egisti. Non enim aliter saluo pudore ad sponsoem uenit creditor, quàm si recipere à debitore nō posset. Inhumanè exigis, iniuste petis: pecuniā quam credideras, recepisti: nihil mea interest, qua uia. quicquid est istud quod à te ad debitorem tuum peruenit, penes te est. Sponsor porro in hoc accipitur, ne creditor in damno sit. Vis scire quàm sponsoem appellare non potes? & quoniam constendum est eādem esse causam meam quæ debitoris, nec tu aliud uideri uis: uolo sic agere, tāquam petas à debitore, semota illa ratione, quod honestior persona sponsoris est: detracto eo quod debitor adulter est, quod deprehensus est, quod punitus est. Fingamus ergo petere te à debitore, cuius nos sponsores sumus: respondere pro debitore tuo uolo. Recepisti omnia:

DECLAMATIONES.

51

quacunque possedi, ad te transferunt: in his quæ possedi, erat debitum tuum: totum habes, immò plus habes. aduersum hæc quid respondes? Lege mihi bona debitoris tradita sunt, quoniam eum in adulterio deprehendi. Nō facimus * lege istam controuersiam: quid tamen contingatur? ut ad te bona debitoris pertineant. Bona porro quæ sunt? ut opinor, ea quæ detractis alienis deprehensa sunt. Finge alium creditore fuisse eius, quē tu deprehendisti: num * dubiū est quin quāuis ad te bona pertinerent adulteri, recepturus tamen suum creditor fuerit? * Ponamus cum debitore, sine spōsore, rationem: ut opinor, detracto ære alieno omni, detractis oneribus bonorum, quod residuū ex patrimonio fuisset, id tibi lex concederet. Quem igitur calculum cum alio posuisti, ponas necesse est tecū: nam patrimonij in alium transitori ea ratio est, ut primum credito satisfiat. Partem tanquam debitor soluit, partem tanquam * debitum accipis. Etiam nunc fingamus alios creditores, & nihil in patrimonio quod supersit: id ut manifestius atque apertius dicam: sint ut possessiones huic deprehenso, sint mancipia, supellex: sit æs alienum, cui æri alieno non sufficiant ea quæ in patrimonio: occupabis mancipia, occupabis supellectilem, creditores inanes excuties, atque dimittes? Non potest hoc æquum uideri * tibi metipsi fæneranti. Omnia igitur ea quæ apparerent in creditum, & in æs alienum transissent: tu quāuis legem haberes, qua tibi adulteri bona deberentur, nihil tamen ex eius adulteri bonis, qui nihil haberet, recepisses. Sic ergo tecum debitor tuus lo-

al. legi, vel lege ista

v. debitum

v. Ponamus enim debitorē

v. debitor, al. lias, creditor, & omnino rectius.

v. timet

M. F. QVINTILIANI

debet. Legit
prius soluo

quitur, Bona mea, id est, quod liberum in patrimonio meo est, & quod propriè meum, ad te transire* debet, are prius soluto: & quid interest ego soluam, an tu auferas? non debet ergò tibi is, cui pecunià credidisti: multò minus ego, qui profectò solutus sum, si alter iam soluit. Quid enim alioqui facere me uis? integro statu debitoris mei, si à me petere maluisses, ad debitorem reuerterer: si debitor decessisset, & bona eius ad heredem perueniret, ad heredem redissem, id est, bona persequeretur patrimonio, pro quo ego sponendi. Idem es reus à quo fui repetiturus, si quid tanquā sponsor soluisset: nunc ad te trāsfit patrimonium: cōpisti uicem habere heredis. Quid enim interest, iure testamēti à defuncto ueniat ad te hereditas, an lege adiuuante? si patrimonium mihi persequi licet, ad te redeam necesse est: ita istud quod accipere non potes, si posses accipere, solueres. Hæc de iure: illa iam de circumscriptione huius sponsoris. Ego fortiter sponendi, sine periculo: pro quo homine? qui bona habebat: tu, quousque auaritiā perduxisti? Parum est frēnare ciuibus, *si nec aliqua tua fraude factū uidebitur, ut qui aliena pecunia utebatur, incideret in hoc potissimū adulteriū? Sed inciderit sanè: neque enim mihi causa pro illo hodie dicenda est. Quod protulisti habes: est *quod in rationes tuas, tāquam creditor referas: est quod in lucrum, tanquam maritus, referas.

7. sine

7. quod numerationes

SCHOLIA.

Bonitate labitur, humanitate conturbat.] Cū pecunia cre-

DECLAMATIONES.

52

dita ad sponsoris fideiussorisue periculum pertinet, hoc ipsum (inquit) miserabile est: qui quia nimium bonus, beneficus ac liberalis fuit, idè facultatibus labitur, & cōturbat, non ob suum debitum, sed alienum: & principalis debitoris uel perfidia, uel contumacia. Conturbare autem is dicitur, cuius fractæ sunt rationes, & qui seu aliena iniuria, seu uitio suo, ad egestatem redactus est. Hinc nata locutio, quòd cū antiqui magnam diligentiam adhiberēt tabulis & rationibus conficiendis (uti ex A sconio ipso uidere est) in quibus nominum & obligationū, quin etiam actionum omnium quotidianarum, separata & disposita erant capita: qui iam in iis nullum teneret modum, & cuius accepti quā expensi ita ampliores essent rationes, ut nulla spes unquā parationis esset: factum est ut is rationes conturbasse diceretur, eo exemplo, quo signa testamenti conturbata & totum ius conturbatum appellamus. l. ad testium. §. si signa. ff. de testa. Pertinet potissimū hæc locutio ad seruos, qui pecuniam præsentem à dominis acceptā, ut particulatim confecta ratione huc illucque impendāt, dissipant tamen, & nulla mensura collocant. Vlpianus in l. cuicumque. §. item Labeo de instit. actio. Alphenus in l. quidā fundū, de in rem verso. Cicero li. 2. epist. ad Q. fratrem. Iocum autem illius de sua egestate, ne sis aspernatus. ad quem ego rescripsi, nihil esse quòd postea arcæ nostræ fiducia conturbaret. Cælius ad Cicero. lib. 8. epist. penult. Si aliquid apud te nos, si uir optimus gener tuus ualeat, eorum fortunas non debes uelle cōturbare. Græci *ῥεῖνον* appellant.

Tyrannus fulminatus.

CCLXXIIII.

QVO QVIS LOCO FULMINE ICTVS FVERIT, EODEM SEPELIATVR.

TYRANNI CORPVS EXTRA FINES ABIICIATVR.

Tyrannus in foro fulminatus est: quæritur an eodem loco sepeliatur.

M. F. QVINTILIANI
SERMO.

IN legum cōparatione, multa quari possunt: sed vā-
riē in quaque controuersia. Interim quari solet, an pri-
uata altera, altera publica sit: & vtrum militaris alte-
ra, altera pertinens ad ciuilia officia. Hic omnia fere cā-
tera paria sunt: vtra utilior & magis necessaria ciuita-
ti sit, querendum est.

DECLAMATIO.

NONDVM rem cōparo: interim vtrū
magis necessariū putatis esse, seruari
eam legem, quæ ad sepulturam ali-
cuius pertineat: an eam quæ ad pæ-
nam tyranni? si in totum lex altera
tollenda sit, *nec [in] præsens modò
tempus, sed in uniuersum: si neutra, [vtra] tandem fa-
cilius ciuitas stabit? Icti fulmine vt eodem loco sepelian-
tur, quo sunt percussi, ad quam tandem ciuitatis perti-
net utilitatem? At herculē ut insepultus abiiciatur ty-
rānus, ad uindictā, ad securitatē pertinet. Nō satis puta-
uerūt maiores, eas pænas aduersus tyrānum cōstituere,
quas possit excipere in uita. Multos magis tangit sepul-
tura: ad cogitationem post se futurorū, plerique grauius
mouētur. Vultis scire? propter hoc litigatur. est ergo uti-
lior. Quid si de eo quærimus hodie, ad quem leges, nisi in
pænā eius scriptæ, non pertinent? Exiit se tyrannus, &
erigit:

v. hac

DECLAMATIONES.

53

erigit: supra leges [se] imponendo, extra illas se posuit.
Hominem occidere non licet, Tyrannū licet: expugnare
domum fas non est, arcem expugnabit optimus quisque.
Insidiatus ciui, etiam si non effecerit scelus, pænas tamen
legibus soluet: at qui hoc idem aduersus tyrannum fece-
rit, etiam si deprehensus fuerit, laudabitur. Lex præci-
puē ista ad eos pertinet, qui alioqui sepeliendi sunt: id-
que uerbis legis ipsius manifestū est, QV O quis loco ful-
mine ictus fuerit, eo sepeliatur: apparet non de sepultu-
ra quæri, sed de loco sepultura. Magis aliquanto esse con-
traria lex huic uideretur, si ita scripta esset, vt fulmi-
ne icti sepeliretur: tum enim ipsa sepultura illis assigna-
ri *videretur, non tantum locus. Et porro cui sepultura
non dari debet, assignari locus debet? Sed tyrannus ful-
mine ictus est: non dico, quo loco, nec adhuc ad tracta-
tum huius inuidiæ accedo: hoc illi proderit? Si nobis li-
bertatem humana manus, & mortalia consilia attulif-
sent, traherent publicis manibus corpus extra fines, &
vnusquisque uexatione eius ludibrioque gauderet: ne-
mo non suam manum esse quæ traheret, suas uires pu-
taret: quoniam scelera eius atque flagitia ab ipsis Diis
immortalibus cōdemnata sunt, quoniam patientiam no-
stram ac seruitutem numina non tulerunt, continget illi
honor? Hoc enim uoluit ille qui fulmen uibravit? hoc co-
gitauit, cum illud noxium caput sacris flammis petiuit?
Parum erat sepeliri tyrannum, nisi in foro etiam sepeli-
retur? Quoniam fato ego nostrā ciuitatem (iudices) la-
borasse *in illo homine crediderim? Si præterea quæ ad-
erigit:

v. videretur.
Num

v. nullo homi-
ne crediderim

al. robu

†

uersus nos singulos uniuersosque fecit: partem speciosissimam ciuitatis, & celeberrimam *nobis ablaturus est. Si meheculè aliquis liberalis ciuis, imò si optimè meritus, in foro fulmine esset ictus: dicerem tamen excipienda quaddā. Immo neque omnes casus prouidere legumlatores potuerunt: nec templa excepta sunt. Forum mihi quidem templum quoddam pacis uidetur, in quo iura exercètur, propter quod leges ualent: [id] bustis occupabimus, infaustus cineribus polluemus? Forum herculè potius relinquamus: tyranni sepulchro amitemus locum. An decorum, ut sepeliatur superstitione sola?

PARS ALTERA.

SERMO.

EFFICI potest ut in comparatione legum, illud potentiissimè dicamus, eam legē magis esse seruandam, quæ Deorum gratia scripta sit, quàm quæ hominū. Aduersus tyranni ultionem, hominibus tantum esse scriptam, & scriptam leuissimam partem ultionis: hoc uerò quod constitutum est, ut quo quisque loco fulmine ictus esset, eodem sepeliretur, religionis esse.

DECLAMATIO.

* in sub. ict.
illum in q.
federant.
al. sed in r.
Deorum fa-
ctū est ne sub-
mouere liceat
in quem

NEQUE hoc propter personam, neque in honorem alicuius scripsisse potest legumlator uideri: sed in reuerentiam Deorum. [Ergo] fas non est *hoc submouere ictum *loco, in quem ceciderant flammæ. ita [ibi] concremandum cor-

pus uniuersum putauerunt: *existimantes locum illum ^{r. existima-} corpori datum, [qui] fulmini datus est. At tyrannus fulmine percussus est. hoc magis omnia religiosè, & cum cura Deorum facere debemus. Sed in foro sepelietur tyrannus? magis mihi inter cætera, etiam hoc quoque prouisum esse factò à Diis immortalibus uidetur, quòd illi loco destinatus est. Nemo inire forum nostrum potest, quin uideat illud sepulchrum: protinus enim sequatur cogitatio necesse est, Tyrannus fuit ille, & fulmine ictus est, & ob hoc pænam Diis immortalibus dedit. Quotiès noxios crucifigimus, celeberrimæ eliguntur uia, ubi plurimi intueri, plurimi comoueri hoc metu possint. Omnis enim pæna, non tam ad *delictum pertinet, quàm ad ^{r. dictum} exemplum.

SCHOLIA.

Nec templa excepta sunt] Verisimile est post nec particulam, aliquid deesse. uidetur enim dicere, Lege qua agitur, templa quidem nominatim excepta fuisse, non forum aliaue huiusmodi loca publica. At in foro, pugnare legis exceptionem, quia templi loco est. Iam uerò (inquit) si ibi sepeliatur, amitemus locū & iuris nostri esse desinet: nam ex publico, communie loco, nunc nullius erit, quia fiet illatione mortui, religiosus. Cæterum totus hic locus ita legebatur: tyranni sepulchro mittemus locum: tu deorum. Pars altera. Vt sepeliatur, &c.

Hæres ob adulterum fratrem. CC.LXXV.

QUI OB ADULTERIVM PECVNIAM ACCEPERIT,
IGNOMINIOSVS SIT.

Maiores frater, minorem in adulterio deprehendit: *proro- ^{al. perrogat}

○ ij

M. F. QUINTILIANI

gante patre, & abdicationem eius promittente, dimisit: abdicatus est adulter. Mortuo patre, inuictus hæres qui *deprehenderat, ignominiosus dicitur.

DECLAMATIO.



VI PECUNIAM OB ADULTE-
RIVM ACCEPERIT, IGNO-
MINIOSVS SIT. Hæc legem ad-
uersus eos primū constitutā esse [cō-
stat] qui pecuniā acceperūt, ut adul-
terium cōmitteretur: ideoque igno-

miniam adiunctam, quod uideretur rem fecisse lenonis. Verum etiam *hi quoque tenentur, qui in pænam com-
missi adulterij, pecuniam acceperint. Is tenetur, qui pe-
cuniam accepit. In mea causa, utrum contendis pecuniā
me accepisse, cum dimitterem? Non probabis: alioqui si
hoc putaris esse pecuniā accipere, abdicari fratrem, sta-
tim *detulisses. Postea uidebo qua causa dimissus sit: in-
terim nego hoc esse pecuniā accipere: sine dubio est tam
manifestum, ut nulla interpretatione egeat, quid sit ac-
cipere pecuniam. Ego tamen non sum contentus hac de-
fensione, nisi illud probauero, ne spem quidem pecuniæ
oblatam. Quid enim mihi pollicitus est pater? si dimi-
sissem, futurum ut abdicaret. Quis uetabat, substitui in
locum abdicati, alium heredem? Nō possum ergo uide-
ri, propter pecuniam dimisisse, etiā si propter *oblatam
spem dimisissem. Hunc uero quā multa fuerunt, pro-
pter quæ dimitterem? si hoc tantum me mouit, quod fra-

*deprehen-
ditur.

*fuit.

*dimisisset.

ad. heredita-
tē, vel legatū
rem, r. locatū
bona.

DECLAMATIONES.

55

ter erat: erat tamen satis plena defensio, & quod minor
frater, & quod sub patre frater: ut etiam si ipsi nō par-
cerem, tamē & patris & mea causa non debuerim *oc-
cidere. Nunc uero quis dubitet exorari me debuisse, cum
pater peteret? Putemus nihil patrē esse pollicitum, nul-
lam mihi ultionem prestitisse: quis non impium me, quis
non sceleratum putaret, si non impetrasset? Nunc uero
promisit ultionem pleniorē, integris inuiolatisque ma-
nibus meis, & ipse pater seuerus: nec enim est quod pu-
teris defuisse ei grauitatem, defuisse ad uindictam ani-
mum: abdicauit: & non fecisse hoc eum temporis causa,
manifestum testamento fuit. Ergo nec pecuniam mihi
pollicitus est pater, & ego alias causas dimittendi ha-
bui, quā pecuniam: & ille abdicatus est, non ut ego
lucrum facerem. Nec enim persuaderi cuiquam potest,
eum qui abdicatus sit, hæc passum esse causa mea, *quā-
do plenior mihi uindicta cōtigit. Breuis enim pæna mor-
tis est: nunc diu eget, nunc diu malè audiet.

r. accipere

r. quanto

Bona raptoris qui se suspendit. CC.LXXVI.

RAPTA RAPTORIS MORTEM, AUT BONA OPTET.
Raptor se suspendit: rapta optat bona.

DECLAMATIO.

RAPTA RAPTORIS MORTEM, VEL
BONA OPTET. Rapta hanc esse, pro
qua loquor, cōstat: [et] ab eo raptam esse,
cuius bona optat. Non negatur, lege datam.

O iij

esse potestatem, utrum vellet: cōuenit inter nos. Quid est igitur quod obstat? Negant dādam esse optionem puellae, quoniā perierit raptor. Id nulla lege exceptum, nullo scripto uerbo cautum est. Interpretatione igitur temporis nituntur. Videamus hāc qualis sit. Lex (inquit) quae optare uel mortē uel bona permittit, hoc satis significat, ex duobus optādum esse. Quoniam igitur iam alterum optari non potest, ne optioni quidem locus est. [Si] hanc legis uim esse *cōcederemus, si ex duobus esset optio eligenda puellae, duo tamē hāc esse contenderē, natura & vi. Nec enim si raptor nobis subductus est, mors ipsa nihil est. Sed quomodo non satis est unum superesse, cum etiam si duo essent, nō potuerit optari nisi unum? & hāc duo ita demum petenti à *parte diuersa proponerentur, si essent iuncta: nūc uerò discreta sunt, ipsa legis scriptura, MORTEM VEL NUPTIAS: ita duo simplicia, singula sunt tamen. Præterea lex ita scripta est, ut eligi iuberet: posset opponi uel electioni, si ex pluribus non esset: *uerum una optio potest esse, etiam singulorum. Et illud (Iudices) ante omnia intueri uos oportet, si quid lege *iudicādum sit, spectare ut quā minimum ex eadem pereat. Aduersarius enim queritur, aliquam uerbi interpretationem perire: nos, totam legem, totum ius. *Tolerabilior enim esset mihi cum aduersariis contētio, si quererent, an hoc optare puella deberet: nunc id agūt, ut nihil optet: & noua quadam ac peruersa actione nituntur, ut bona raptoris optare puellā non debeat, quia optare nihil aliud potest, quā bona. Et nō est æquum,

& mortem raptoris cōtingere, & bona. Sed hoc eō pertinet, ut si mortem *optauit, optare non debeat bona. ita al. optabis demum enim & mortē ei cōtigisse raptoris dicemus, & bona: a quō est enim interpellari posse optionem etiam factō ipsius, alieno uerò iniquissimum. Quare si per hāc *stetisset, ut raptor periret: quanquam possem dicere, illud non optauit, & legi non est satisfactum: haberem tamen aliquam rationem, saltem falsa eius calumnia: nunc quid fecit puella ut raptor moreretur? Itaque huic non tantum in hoc labor est, ut bona raptoris accipiat: sed in illo maior aliquātō, ut *nobis approbet, quid optatura fuerat, si uiueret. Duas enim sine dubio pœnas, aduersus raptorem lex cōstituit: alterā tamen mitem: *ne semper hac agitata & publica, tam crudeli lege & sanguinaria teneretur. Hodieq; alioqui nonne meritō à uobis, meritō à ciuitate reprehēderetur, si aliud nō optādo hoc ostenderet & *scisse raptorem, quid ipsa esset optatura? Hinc transeunt ad coniecturam, & suspicari uos uolunt ea, quae probare nō possunt. Non enim (inquiūt) esse credibile, periturum fuisse raptorem, nisi hoc optaturam scisset puellā. Ante omnia, cum dicitur scisse: illud ostēditur, posse probari quo modo scierit. Quæro enim à uobis ipsis aduersariis, quo modo colligitis scisse eū, cum non *liqueat hoc uobis? Si quid est, afferte & ad iudicē. Vnum argumētum est ipsum, quod perierit. Hoc etiam si mortis fecit metu, potuit tamē naturaliter fuisse timidus: etiam nullo accepto signo, propter quod uitā desperaret, cōfusione tamen, & proprio animi sui perisse mo-

v. alterius

al. facta.
v. sancta

v. quia, &
que

tu. Nunc uero credibile non est, quenquam perire mortis metu. quid enim timuit *ulterius? Quare etiam credibilis uideatur mihi, idcirco periisse eum, quod optaturam puellam bona existimaret. Sunt enim plerique, qui mortem potiore, quam egestatem putent: quibus delicatè educatis (ex delitiis enim hæc licentia *nata est) intolerabilis uideatur nuda illa uita, & omnibus quibuscunque antea abundauerunt, destituta. Hoc igitur est credibilis: & hoc puella uoluit, & in hoc perseuerat. Et certè nulli tolerabile, aut æquum uideri potest, in grauissima iniuria, *qua uirginitatem perdidit, *qua flore ætatis amisit, *qua prima illa gratia apud maritum futura, prærepta est, neque mortem optauerit, neque bona accipiat.

SCHOLIA.

Mors ipsa nihil est.] Etsi mortuus sit raptor, ideoque mihi subductus (inquit) ne mortem eius optare possim, neque etiam nunc bona, quia, ut cauillatur aduersarius, ex duobus sit optio: natura tamen, & *τὴ φύσις*, duo sunt, quæ optare possim. Nam cum morimur, non ita malè nobiscum agitur, ut nostri nec post mortem nihil sit reliquum: & mors ipsa, in rerum natura nihil sit. Quin animus, potior nostri particula, uiuit & uiget, cuius uel mors quædam (quod Christiano absit) optari potest. Præterea qui raptor semel in reatu hac uita functus est, ita adhuc uiuere iuris fictione intelligi potest, ut si rapta ad magistratum educta, mortem exposcat: tunc non natura, sed vi & supplicio periisse uideatur. Hæc fortasse subtiliora sunt: uerò in re tam obscura, quia corrupta & deprauata, quid non experiri possumus: præsertim cum hæc argutia è libris philosophorum

philosophorum depromptæ, potissimum ad scholam pertineant. Si ex pluribus non esset] hæc uerba excipientis, & raptam præscriptione submouētis esse, equidem existimaui. Electio est de pluribus, inquit: ergo licet cā à lege habueris, nunc raptoris morte consumpta est. Sed iure civili certum est, in alternatiuis tot legata, tot stipulationes esse, quot sunt res, quia discretæ & separatæ: aliter atque si coniunctæ sint, qualis est, familia, grex, quadrigæ, &c. l. scire debemus. ff. de verb. obligatio. Et ideo re una extincta, manet altera in obligatione. Sic in hac optione legitima, licet raptor defierit esse, cuius mors optari possit: ius tamen optionis omnisque eligendi facultas, ad raptoris bona delapsa est, ut ea sola, ab initio, re integra, optari potuerit. Hæc aliis obscura, Iureconsultis sunt peruia.

Pregnans adultera.

CC.LXXVII.

SUPPLICIA PRÆGNANTIVM IN DIEM PARTVS DIFFERANTVR.

Pregnantem in adulterio deprehensam occidit maritus: reus est cædis. Contradicit.

DECLAMATIO.

CVM reus agor cædis, nihil fortius confiteor, quam à me occisos homines: & si quid numerus quoque adicere inuidia potest, duos. Verum istud non potest uideri sæuitia, non crudelitas, quæ per leges uenit: occidere adulterum licet, cum adultera. Ex alia parte nascitur origo huius calumnie: Prægnantem (inquit) occidisti: & supplicia prænantium, lex differre in diem partus iubet. Ut confiterer hoc esse

supplicium, atque eo nomine appellandum: fortiter tamen dicerem, Leges omnes quacūque de suppliciis scriptae sunt, ad eos pertinere, qui damnati sunt, qui in iudicio conuicti, qui per ministeria publica, & carnificum manus occiduntur. Nam & ceterorum supplicia, ante iudicium non solent esse, & non nisi per magistratus exiguntur, non nisi certa lege ordinationū. Hoc, inscriptum est mariti dolori: hoc, iuris ille conditor, inscriptorque legis huius, uoluit esse priuatum. Non magis ergo tempus aut diem praestitisset adulterae, quā manum carnificis, quā sententiā iudicis, quā imperium magistratus. Quid si ne differri quidem hoc supplicium potest? non enim dubiū est, quin lex de his loquatur, qui quandoque sint in Reipublicae potestate. Damnatus aliquis, custodia publica continetur, carcere cōtinetur: potest de hoc suppliciū sumere magistratus cū uoluerit. Adultera dimissa, non redit in manum mariti. Nec hoc tantum in lege est, ut adulterae supplicium differri non possit: sed illud etiam, ut non tantum adulterae parcant. Nam lex, cū occidere mihi adulterum cum adultera permittit, manifestē illud ostendit, non posse eos diuersis temporibus occidi: ac si alteri remittatur suppliciū, impunitatem etiam alteri dandam. Ergo non solum praegnantis supplicium (ut etiam sic loquamur) sed etiam adulteri non differendum tantum, sed tollendum omnino fuisset. Quod si hoc quidem supplicium appellari cōuenit (habēt enim omnia haec nomina suam proprietatem) non semper homo supplicio affectus dici potest: non

ubicunque [leges] pœnam habēt, etiam supplicium est. Nomen hoc, est publicae animaduersionis nomē, exactae per magistratus pœnae. Indignum fuit occidere eam, quae praegrans facta est. Nondum dico quātum grauius peccauerit: interim, cuius *miseretur? infantis ex adultero fortasse *concepti? Et, Iudices, interrogo uos cuius rei gratia legem cauisse existimetis? illius qui erat cōceptus a nocēte femina? non est credibile legem prospexisse ei, cui rerum natura [lucem] datura fortasse non erat: qui an nasci posset, dubium fuit: qui etiam odium, ex ea quae conceperat, merebatur. Quare ergo scripta lex est? pro patribus qui nihil fecerunt. Indignum enim uisum est, etiam si mortem meruisset mater, auferri filiū innocenti patri. Dixero, Lex pro me scripta erat: non potest uideri cōtra me ualere. In hac uerò, ne illius quidem, quicūque futurus sit, mouere uos miseratio potest: quis enim illum agnosceret, quis *educaret, cū manifestum esset ex crimine & flagitiis ex eare, quae morte punitur, esse conceptum? Ipsam uerò adulteram, adeo oportuit occidi, ut nulli unquā irasci magis leges debuerūt. Vltra cōmune flagitium est: praegrans adultera aliqua hoc tēpore, quo saluo pudore à marito secubaret, cum adultero uoluta est. Et cū animalibus mutis, etiam quorum libido [nulla] ratione cōtinetur, haec tamē sit natura, ut posteaquam conceperint, omnem refugiant venerem: Matrona ne pudore quidem partus (ut vos dicitis) iam instantis, moueri potuit, ut pudicitiam, si non marito, *at futuro certe filio praestaret? Illa igitur prior damnauit uen-

r. miseretur

r. concepit

r. educeret

r. aut

trem suum. Victurus autem fuit ille, si ego adulteram
nō occidissem. Non ^{novissemus} nouimus hos mores turpissimarum
feminarum, ut oderint puerperia: ut filios, uelut indices
etatis, abominentur?

Expositor petēs cū forte. X. milia. CCLXXVIII.

VIRI FORTIS PATER, DECEN MILLIA ACCIPIAT.
Is qui uidebatur filium habere, decem millia cū ille for-
titer fecisset, accepit. postea iuuenem pater naturalis ag-
nouit: solutis alimentis recepit. petit decem millia.

DECLAMATIO.

DECEN millia à me petis: quo iure? qua cau-
sa? credidisti, an deposuisti? an ex alicu-
ius rei uenditione, precium ad te pertinet?
Nihil horum, nullus inter nos contractus
fuit: nisi quod mihi nuper aliquid debuisti. Legem af-
fers, qua patri uiri fortis, decem millia dari oportet: cu-
ius quidem summa si non praestetur fides, petitio (ut opi-
nor) à Republica est. Nam ut iam constet, uter accipere
debuerit, si patri debetur, debet Respublica. Viderimus
an ego à ciuitate, ^{an ego} an ego [à Repub.] accepi id, quod tibi
debeatur. Puta me in praesentia cōfiteri: repeter fortasse
qui dedit. Interim tibi non alius debuit, quā qui mihi
dedit. Sed nolo nunc agere etiam Reipub. causam: et
sic respondere tibi, tanquam istud à magistratibus pe-
tas. Non est tempus hoc actionis istius: quando enim fi-
lius tuus fortiter fecit? multum iam trāsisse tempus, ante

hanc actionē confiteberis. Interrogabo ubi fueris. etiam
si te peregrinatio detinuit, etiā si absentia in causa fuit,
quominus acciperes: dicam tamen, pleraque iura tem-
pore circumscribi. Si uerò ^{et} in ciuitate fuisti, ^{et} pra-
sens eras cū honoraretur filius, ut nunc res est, tuus: in-
terrogo, cur non petieras? nam ut non acceperis, sufficit
hoc, quod non petisti. Non eras illo tempore pater, quia
nesciebas te esse. Non debebatur igitur tibi eo tempore,
quo Respublica debuit. Illud quoque interrogo, quomo-
do factum sit, ut ego acciperem? Pater uiri fortis eram.
quorum utrunque breuiter ostendere iudici necessarium
est: et me tum patrem fuisse, cū decem millia debebā-
tur patri uiri fortis: et te non fuisse: ideoque te non acce-
pisse. Patres enim non tantum natura ^{et} illo initio con-
tinentur: satis est plerumque ad hoc ius, ^{et} videri. Num
dubium est, quin si intestatus decessissem, antequam tu
agnosceres, aditurus ille hereditatem, quasi filius, fuerit?
num dubium est, quin si honores peterē, profuturus mihi
tanquam filius fuerit? num dubium est, quin si (^{et} quod
lōge ab eius animo ^{et} moribus abest) pulsasset patrem,
non iniuriarum tantum lege teneretur? si occidisset, non
caedis tantum lege poenas daret? Quod si haec omnia in
confesso sunt: ne Magistratus quidem errauerūt eo tem-
pore, quo decem millia mihi dederūt. Si intestatus tu de-
cessissem, ad alios quoslibet tua perueniret hereditas. Vis
scire quā pater non fueris? recipere illum, nisi solutis a-
limentis nō potuisti. Lex tibi dicit, Alienus est: et tibi,
ut pater esse incipias, emendus. Iam illa profecto citra

M. F. QVINTILIANI

interrogationē sunt: cuius tulerit nomen: [in] cuius censum delatus sit. Nimiū diu de re iudicata. Reliquū est ut intueamur, uter nostrū hac pecunia dignior esse uideatur. Et (ut breuiter dicam) tu exposuisti: ego sustuli. Scite capturū altius, ut dicas, genui. Hoc est, quare tibi debeamus irasci. quātum enim ad te pertinet, non habere.

sup. quantum in te fuit Respublica uirum fortem: aut *illum fera lacerauerunt, aut aues diripuerunt, aut aliquis (quod multo sit indignius) sustulit leno, aut lanista. ex meis ille *beneficiis natus est. Intuēdum nobis etiam illud praeipue est, quae causa constituēda legis huius fuerit: aut unde ortum sit, ut non cōtēta ciuitas fuerit, praeium ipsi uiro forti dedisse, sed etiam patrem huius honorandum censuerunt. Ideo ne honoratum putamus patrem, quod genuerit? aut eo magis praeio dignum ciuitas existimauit, quod educasset, quod impensas fecisset? Vis scire quā hō uerur sit? pecunia honorauit. Si quid *pietatis est, quod impurare nos Reipub. *propter alimenta possumus, illud est. Sic educaui, talia praecepi, sic formaui mores. Non est satis hoc indignum, quod talem tibi filium feci? Sed haec utcūque uideri possint tolerabilia: illo tempore quo pugnabat filius noster (vindicabo enim mihi semper hoc nomen, neque à beneficiis meis appellatio ista discedet) qualis uterque nostrum fuit? non ego sollicitus, de *muris pependi? non ego omnes accepi ab acie redeuntes? non nuncios sollicitus captaui? at tu securus eras, tanquam id quod uolueras, cum exponeres, contigisset. Agē, redeuntis vulnera quis *religauit? sanguinem quis abluuit? ad

v. pietas
v. prater
al. sollicitus de armis, &c.
v. religauit sang.

DECLAMATIONES.

60

repla quis duxit? quis gratulatus est? *Sciebas hoc iam non esse officium tuum. Nam consiteris ad te hac nō pertinuisse, dissimules licet: & uideatur alioqui hoc cōtra causam meam, sciebas: & illum esse apud me passus es. Hac decem millia agnouisti: non te mouerunt tituli adulescētis, non illa gloria de eximia uirtute, quam ego praeceperam. Hac fiducia alimenta soluisti, *computasti mecum, ut solus omnium mortalium expositum receperis, & lucrum feceris?

v. Sciebat ne iam tuum esse officium tuū. 11a.
v. soluisti com putat.

Diues speciosi adulter.

CC.LXXIX.

ADULTERVM AUT OCCIDERE, AUT ACCEPTA PECUNIA DIMITTERE LICEAT.

Diues pauperem speciosi patrē, de stupro filij appellauit: ille tacuit. iterum adiecta pecunia, appellauit: ille tacuit. Tertiō appellatus, uxorem filio dedit. Puer diuitē cum uxore sua deprehensum, accepta pecunia dimisit. abdicatur à patre.

DECLAMATIO.

PRIVS QVAM venio ad aestimationē criminis. & propriam iudicij huius summā: necesse habeo id dicere, quod in oculos ueniuscuiusque vestrum (Iudices) incurrerit. Abdicatur puer: nolite illum aestimare ex hoc, quod matrus est. in quo illud praeipue (Iudices) uereor, ne apud animos uestros suspectus sit impudentiae, ac uideatur intra hos annos nimium citō uirum egisse: uxore patris impuberi dedit. Quid igitur hec atas committere potuit

tanta animaduersione dignum? Lex abdicationis, ad-
uersus ferociam * iuuenum constituta est. Hæc uerò in-
firmas, adeò nocentis nomē non recipit, ut uix recipiat
innocentis. Si tamen perseueras abdicare, tanquam iu-
uenem defendam. Vultis igitur dicam illa (Iudices)
omnibus ferè abdicationum iudiciis vulgata pro libe-
ris? Nō ego luxuriatus sum, non ego meretricem amavi,
non paterna bona uitiiis cōsumpsi. Sed si hoc proposuero,
respondebitur (potest enim) Adulteros (inquit) non oc-
cidisti. Dicamus & tanquam pro marito: Non habes
ius abdicadi, propter hoc quod lex huic permisit. Vereor
ne risum mereatur hæc defensio mea, tanquā hic utrum-
libet potuerit. Sanè marito uel * occidere adulterum,
uel accepta pecunia dimittere licet. nō potes propter id
irasci, quod iura huic permiserūt. Loquatur maritus
cum animo suo, loquatur cum affectu suo, cum proprii
animi sui natura. Si propter hoc licet abdicare: istud
quod fecit maritus, non licet: alioqui enim tolerabilius
& certè humanius erat, arbitrium uel occidendi adul-
teri, uel accepta pecunia dimittendi, transferri ad patres:
quoniam certè leuius est uetare aliqua, quā * punire.
Sic defenderetur, si de iure tecum ageret: ipsius uerò fa-
cti, uel hoc * modo tibi rationem facile reddidissim: Nō
est istud turpe, quod lex permittit. Accepta pecunia di-
misisti. nisi oporteret, nec liceret. An parū sancti illi ui-
dētur fuisse maiores, illi constitutores iuris, qui ciuitates
adhuc, uelut antiquo illo errore confusas, ad certam ui-
uendi formam redegerunt? illis non est uisum nefas, ac-
cipere

at. iuuenem
r. iuueni

r. occiderit a-
dulterium

r. quā punire
sic defenderetur:
sed iure
r. modo ad o-
rationem f. re-
dissim

cipere pecuniam. Sed * & ad hanc, pænā animaduer-
sionis [pertinere] putauerūt: sicut pleraque delicta pu-
niuntur: nec enim semper usque ad mortem perueniūt.
Credo autem illum, quisquis fuit legis huius constitutor,
illa intra se cogitasse, Nō omnium animos maritorū du-
rare ad sanguinem: esse quosdam mitiores, qui ne conspi-
cere quidem cruorem sufficeret: multi se à gladiatorum
vulneribus auertūt: & tanquā nemo dubitet * vel illud r. &
spectaculum in parte esse pænarum, tamen nequissimo-
rum quoque hominum suprema pericula, * gratiam de
spectaculo habuerunt. Cogitauerunt quanto esset diffi-
cilis occidere: ac scierūt futurum, ut si unam hanc mor-
tis pœnam contra adulteros constituisent, sepius impu-
nè cōmitteretur adulterium. Constituerunt ergo pœnā,
* [qua] seruādo [adulterū], prospexerūt infirmioribus, r. & seruādū
prospexerunt lenioribus. Forsitan cogitauerūt & illud:
non omnibus futuras esse uires. ita temperauerunt * se-
ueritatē, ut uindicaret se quomodo quisque posset. Dixi
tanquam pro iuvene, dixi tanquam pro marito: dicen-
dum est tanquā pro impubere. Non meherculè satis con-
stituere apud animū meū possum, an huic licuerit adul-
teros occidere. * Quo enim tādem modo defenderetur si-
lius tuus, si quis extitisset, qui diceret, Occidisti homi-
nes nondum maritus. nec enim vis ista nominis huiusce,
appellatione * prima consistit: nec satis est maritum r. primo
tantum osculo putari. Postea nudari filium, atque in
conspetu iudicum constitui coëgisset: atque interro-
garet, an ille maritus esset, qui fieri pater non posset.

al. & adden-
dam hanc p.
a. putauerunt

r. gratia (de-
spectaculo lo-
quor) cogita-
uerūt. Quāto

r. seueritate
ut vindicaret

r. Quod

r. primo

Q

Ac si tantum illi* quantum adultero irasceris: satis erat hoc dicere pro filio tuo: Puto, nondum habebat mariti dolorem. Ad vulnera adulteri, & cadem, & tristissimum* occidendi hominis ministerium, magno quodam impetu, & (ut sic dixerim) furore opus est. Nec miror eos concitari, qui ueterem matrimonij consuetudinem, qui pudorem cubiculi, qui spem liberorum expugnatam esse credunt: qui illos occultos atque inenarrabiles patiuntur aestus. Non potest uxorem suam sic odisse, qui adhuc amare non potuit. Verum illi quoque parti respondendum est, qua uindicandum priorem iniuriam fuisse dicit. de qua hodie dum abdicat, multa uehementer grauitèrque dixit: cum fieret, tacebat. Nō existimo adeo inimicum filio suo patrem, quanuis abdicet, ut aliquid turpiter suspicetur, præter id maledictum, quod ipse audiuit, quod intra uerba constitit, maximo atque admirabili potius experimēto, grauitatem huius pueri, *seueritatemque (Iudices) diligenter: quia is qui tantum nefas concupiuerat, ipsum puerum appellare non ausus est. Facilius illi fuit loqui, cum hoc patre, hoc se uero: & loqui non semel, & pecuniam polliceri, & adicere precium. Tum iste tamen non adiit magistratus: non uociferatione saltem inuidiam facere apud populum conatus est: tātō facilius est exigere magnum animum, quā pręstare. Si hominē occidere facile est, tum fieri oportuit, cum de stupro filij tui loquebatur: cum tuarum id partium, tui animi, tuarum etiam* uirium fuit. Nam singamus sanē istud matrimoniū fuisse, quis* tan-

r. sanguinem

r. occideri

r. seueritatemque iudicis

r. iurium

al. tandem

tum omnium mortalium hoc exigat,* ut fortius uxor, quā filius, uindictetur? Sic ego hunc defenderem (Iudices) si occidere nolisset. [Sed] rursus mihi ad id redeundum est, quo defensionem huius ingressus sum. *Ecquid uos cogitatis etatem, ecquid uidetis annos, ecquid semoto illo nuptiarum* uano atque inani tantummodo nomine, uirum esse cogitatis? & dignum qui abdicetur, quod hominem non occiderit? Itāne tu pater bonus es, qui charitate filij neglecta, imitatus es pueri infirmitatem aduersus eum, qui de stupro filij tui te appellare ausus est? quem punire, etiam si tibi moriendum esset, debuisti? *te huic irasci, qui ex duobus adulteris nulli eorum par erat? qui certē præstita* sibi [de pecunia fide, eum] quantum plurimum potuit, diu moratus, derinuit: dum pecunia affertur, dum* reperitur, dum numeratur, fuerat tuæ curæ, tuæ seueritatis interuenire. [At emissus est] emissus dicitur, qui poterat erumpere?

al. ut fortior uxor, quā filius tuus iudicetur? an enim postea, nulli eorum par erat

r. & quid

r. in uno

r. tu

r. tibi

r. repetitur

SCHOLIA.

[Lex abdicationis aduersus ferociam] Hic locus elucidat illum declamationis CCLIX. supra, Fulmen istud patrum, aduersus ferociam adolescentiæ datum est, &c. Dicamus & tanquam pro marito] Patet ex declama. CCLXXV. atque ex iure nostro, quicūque ob adulterium pecuniā acceperit, eum famosum esse, quia id est lenociniū agere. Sed marito, sicut nec ea iura quæ tādē in Pādektas relata sunt, omnē omnino adulterum, nec ubicunqueprehenderit, permiserunt occidere: quia mariti calor & impetus facile decernentis fuit refranandus, ut eleganter à Papiniano scriptum est, de adulteriis lib. 1. nec facile

uia concedenda, quod uiri maximè confugerent, leuibus & momentaneis suspicionibus offensi: potiùsque hoc ius ad patres translatum est. Ita siue illo antiquo iure Romanorum, quo uelut in magna paupertate poenae omnes erant ferè pecuniariae: siue legibus Athenièsiis, ut ex oratione Lyfici *ἡ δὲ τῆς ἐργασίας πόρις* colligi potest, marito non etià alij citra fraudem infamiae, pecunia accepta, & id poenae quidem non precij nomine, adulterum dimittere licuit. Ergo iustae non sunt hic abdicationum causae, nec huiusmodi ut à iudicibus approbari debeant, siue hunc imputerem iam maritum appellare placet, quia quod licuit, fecit: siue ius mariti aetas impedit, quia uirum excusationem habet, quod simul adulterum cum adultera in ipsa turpitudine *ἢ ὡς ἐργῶ* occidere non potuisset. *Postea nudari filium*] Adhuc enim in masculis id obseruabatur, ut non solum ex annis, sed etiam ex habitu corporis & aspectu pubertas aestimaretur. Vlpia, in frag. tit. de tutelis. Liberantur tutela masculi quidem, pubertate. Puberem uerò Calsiani quidem cum esse dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id est qui generare potest. Proculci autem, eum qui quatuordecim annos expleuit. Verum Priscus eum puberem esse, in quem utrunque cōcurrit, & habitus corporis & numerus annorum. Virgilius, *Alter ab undecimo tum me iam ceperat annus*. ubi Seruius, Benè cum annis iūgit habitum corporis. nam iure pubertas ex utroque colligitur. Quod ius (si Diis placet) etiam à Pontificibus nostris conseruatum est cap. puberes de despon. impube. sed decenter & pudicè emendatum à Iustiniano, sententiam Proculi secutus l. ult. C. quan. tuto. uel cura. esse desi. & in Institu. ubi etiam Theophilus. *Qui certè praestita sibi de pecunia fide*] Et hic mancus corruptusque locus sic restitui potest commodissimè meo iudicio, ut ad quintum caput legis Iuliae pertineat. de quo Vlpianus in l. 25. ff. ad leg. Iuliam de adulte. hoc modo, *qui eius rei testād. e. causa*

adulterum quantum plurimum potuit, retinuit. & postea, remis-
sus, non emissus, ut cum Vlpiano loquamur.

Raptor reuersus

CC.LXXX.

RAPTA RAPTORIS AUT MORTEM OPTET, AUT NUP-
TIAS.

Quidam rapuit & profugit. Raptam pater alij collocauit.
Rediit postea qui rapuerat: vult illum ad magistratus
educere pater: patitur ille se educi: rapta tacet: maritus
contradicit.

SERMO.

*ELECTIONEM oportet esse submissam & blandam. nam primum omnium dicendū est ei aduersus socerum: deinde ita dicendum est, ut sciamus **hunc agere,* *ut hoc a. cūm*
qui ut socer sit, praeferat causa illius nihil habeat firmitus *ut socer sit.*
quam [si] sit aliena. Etiam sollicitudo quodammodo temperanda est, ut neque desperare, nec securus esse uideatur. *Præterea. al.*
sed modus & color declamationis sic ducendus est: *finiamus hūc*
questiones illae erūt, an **educi* rapta nisi protinus possit: *duc.*
an etiam tempore interposito possit, possit tamen post
nuptias: an quia antè deduci non potuit raptor, nunc
educi debeat: quo animo pater educere ad magistratus
uelit: an patiente eo qui educendus est, contradicere liceat: an aequū sit quo animo hic educat. [Alia] scio posse
queri: **at illa quæstio quæ ad personam *pertinet, in* *queri de*
prima parte ponenda est, quæ à me supra constituta est. **pertinet. Et*
Ego **alioqui* in hoc etiam themate ordinem spectauimus, *aliquid*
quo loco ponitur illud quod tacete raptore hic loquatur,
quid uelut **spectare: & illud, quod [hoc aliquantò ma-* *al. expectare*

Q iij

gis ad se, quàm ad raptore pertinet.] Affectibus, qui sequuntur sunt, magis hac quaestio, quàm ulla alia coniuncta est.

DECLAMATIO.

Si contradiceret ipse qui rapuit, id est, si timeret: sic pro se ageret, Educere tibi ad magistratum raptorem non licet, nisi statim: quare? quoniam omnium uel pœnarum uel prœmiorum tempus, aut constitutum est, aut præsens: quotiens finitur, dies expectandus: quotiens uerò nō differtur, præsens est. Itaque * sicut si dies finiat, nihil ultra eum iuris futurum est: ita die nō præsinito, proximum esse manifestum est, [ut] nihil ultra proximū * ius sit. Id porro quod in quolibet iure alio manifestum foret, in hac lege aperius est: quid enim dicit? RAPTA RAPTORIS MORTEM VEL NVPTIAS OPTET. Neutra res est, quam differri oporteat: * siue is est raptor qui pœnam mereatur, non meretur aduocationem: siue ignoscitur raptori, non debent habere moram nuptiæ uel inchoata. Si tantum non statim educeres, * hæc fortiter dicerentur: nunc educere uis post nuptias. Vtrum igitur iure prius, an æquitate consistes? ius ipsa legis positione manifestū est: nam cum raptam educi in hoc iubeat, ut mortē uel nuptias optet: manifestò ostendit eam educi oportere cui utrumque liberum sit. Prætereà iam ne rapta quidem nomen habere * potest, quæ nupta est: sicuti * nomen pu-

* sic dies

* ius sit id
petra

* siue siue in

* hoc f. duce-
rentur nupt

* post.
numen.

pillorum legitimo tēpore finitur: sicut orbam nemo post nuptias dixerit: sicuti uirginis appellationē, nox illa maritalis aufert: ita ne rapta quidem dici potest, quæ maritum habere cœpit. Licet igitur * raptae permissum sit ^{et. et. p. et.} quocunque tempore optare, nuptæ optare permissum non est. Hæc ex lege manifesta sunt: illa ex æquitate. Ante omnia non tam durā esse lex uoluit conditionem, ut semper raptor puniretur: ideo & misericordiae locum fecit. Et idcirco iam non ad ipsum tantummodo qui rapuit, sed etiam ad eum qui * contradicit pertinet, qui ^{et. educta} certē nihil peccauit, qui certē remanere potuit. Hoc loco mihi illud opponitur, non potuisse antē educi eum. Quasi uerò intersit causæ, qua ratione ius interierit. Profugerat (inquit) raptor. scio quid facillimum sit dicere: persequutus * esses, inquisisses: si uerus hic dolor, si ^{et. esset, inquit, si esset, omisit.} uera indignatio erat, non omisisses. Non hoc illi profuit, quod profugit: sed illud, quod redire permisisti. Fortasse enim contentius fueras, ac ipsa pœna exilij satis uindictam te credideras. Ne illud quidem uerēdum, ne raptoribus exemplum profugiedi permittamus, si optari aduersus eos amplius non potuerit. Satis enim magnū supplicium hoc est, & certū: nam is qui permāserit, sperare & nuptias poterit, etiam si mortem timebit: ei uerò qui profugerit, exilium sine dubitatione erit patiēdum. Hæc diceret ipse, quæ nūc ego dico quoniam ille non dicit, & ob stare nihil hoc loco putat ius. Si nō possem reddere rationem (Iudices) quantum mea interesset id quod uindico, illud tamen responderē: Pro iure loqui nemini non

licet. Cōueniat inter vos fortasse: hoc est quod me solici-
tissimū facit. Loquar tamen pro lege, loquar pro aequi-
tate. Quid si uerò hoc (ut paulò ante dixi) aliquatò ma-
gis ad me, quàm ad raptorem pertinet? periclitor enim
nuptiis, periclitor matrimonio nō una nocte cognito: nec
propter errorem fortasse, nec propter iniuriam, sed * dele-
cto, sed probato, sed imperato. Tentat me aduersus hęc
socer spe fallere, & non palàm ostendit quid sit optatu-
rus, * ita blanditur tandem actioni. Libenter (Iudices)
credo, remansura est in meo matrimonio: [sed] misereor
raptoris: neque ego primus * cæpi. Misereor: errauī for-
tasse. Vt scelus commiserit homo, dum periclitatur, etiā
imago pænæ me confundit: hoc cū mihi accidat, quid
accidere potest puellæ? Neque tamen illum defendo: fecit
enim rem improbam, fecit rem inconsultam: sed exula-
uit, sed absfuit. Hęc si considerē: illud uerò ad metus per-
tinet: & tamen non ego de uxore diffido, non de animo
illius dubito: alioqui minus sollicitus essem. Scio meruisse
me ut amarer, scio obsequutū, scio omnia maritalia offi-
cia plena indulgētia consequutam. Illud dubito quī pos-
sit [mei meminisse] cūeducta fuerit ad magistratus, cū
ille periturus accurrerit ad pedes, cū produxerit pro-
pinquos, cū amicos. Quare alius dicat uxori meæ, Amo:
& ideo rapui? quare sit qui contra me * dicat, Misere ti-
meo fauorē illum populi, misericordiā ciuitatis? Quid au-
tem fieri iniquius, pater, potest, quàm abduci mihi uxo-
rem, propter quam aliquando raptor ausus sit reuer-
ti? qui ipse satis iudicauit, nō esse legi locum, quòd reuer-
sus

al. dilecto.
v. delicto
al. impetrato

v. ita blandi-
tur. Tamē a-
ctioni libenter
al. cæpi misere-
ori

al. dicat, mi-
serere amanti.
Timeo

sus est? Cōfundit me maximè spes illius: cū timeret, pro-
fugit, ac nunc educi se patitur. Silentium quidem uxoris
meæ, ego uerò neque suspēctū habeo, nec timeo: decet hoc
matronalem pudorē, & * sieducta ad magistratus fue-
rit, hoc illam maximè facturā arbitror, ut taceat. Qua-
re, socer, tu opta. si hoc quasisti educendo raptorē ad ma-
gistratus, ut cōfunderes, ut terreres, ut temet illius uin-
dicares: intellectum artificium tuum est: nō timeret. Tue-
re nuptias quas uinxisti, tuere matrimonium quod co-
pulaisti. istum raptorem puta abesse.

SCHOLIA.

Quintilian. lib. 7. Institut. orator. cap. 9. Ratiocinationis status in has fere spe-
cies venit, an quod semel ius est, idem & sepius: an quod in vno, & in pluribus:
an quod ante, & postea: ut, Raptor profugit, rapta nupsit: reuerso illo petit optio-
nem. Quod tacente raptore, hic loquatur.] nempe maritus qui contradicit. nam
si quæ sunt contradicendi partes, hæc potius raptori (ut quidem videtur) quàm
marito conueniunt. Raptor enim præscriptione uti possit, si non intra tem-
pus agat, nec alij in presenti nupta es. Sed maritum, est aliquid quod ab hac con-
tradictione dimoueat, cui iam liquet se virginem non duxisse: ut nunc de re-
tinenda vxore minus sollicitus esse debeat. Sed tamen hoc vel aliquanto ma-
gis, ad maritum, quàm ad raptorem pertinet, &c. quam lacunam ita repleuimus
ex sequentibus his, coniectura ducti: Et ideo iam non ad ipsam tantummodo.]
Noluit lex ut semper raptor puniretur, perpetuæque esset aduersus eum accu-
satio & electio. Ita sit cū rapta nullam amplius actionem habeat, quæ non
præscriptione excludi possit, ut iam hoc iudicium non tantummodo ad rapto-
rem, sed ad maritum pertineat, atque adeo magis, quòd ipse omnino nihil pec-
cauit, nec ullam fugiendi causam habuit: eius uerò interest ne ei vxor abdu-
catur. Ergo præcedentia sic dicta sunt quasi raptor contradiceret: sequentia
sunt mariti ex se suo iure suoque nomine contradicentis.

Abdicandus cum gladio. CC. LXXXI.

Qui abdicabatur, contradixit: inter moras iudicij, stricto
gladio occurrit in solitudine patri. rogauit, ut sibi abdi-

M. F. QVINTILIANI

cationem remitteret, & cogit iurare. iurauit ille, & accusat filium parricidij.

SERMO.

NARRATIONE preparandum est, ut quoniam nulla certa causa est abdicationis, uideatur pater parricidij suspitione fecisse, & has insidias praeuidisse. Quaestiones illae sunt, an ad legem parricidij satis sit probare, hoc in reo propositum fuisse: an hoc propositum huic fuerit.

DECLAMATIO.



P RIMUM hoc mihi responde, an occisuri habitu fueris: non enim tibi proderit dixisse, Non feci. Nunquam mens exitu aestimanda est. Nam & qui impetum in patre stricto gladio fecisset, retentus, diceret, non occidi: si uenenum paratum deprehendissem, diceret, non occidi. quin etiam si permittitur ista defensio: & ille potest dicere se non occidisse, qui percussorem * suum miserit. Satis ergo est probare animum parricidae. Superest ut cogiteis, an hic animum habuerit. Si occultius esset coniectura dicenda: dicerem, turpem adolescentem: dicerem, abdicatus est: & si innocens, magis potuerit irasci. Sed quid causam infirmo dicendo? in aliqua vos positos specula putate: [putate] illa quae facta sunt videre. Abdicatus in solitudine est: locus opportunus insidiis: habet gladium, instrumentum parricidij: accedit ad patrem, manuque sublata, rogo, dicit, imò iubet. Non sunt enim

al. summisseris

DECLAMATIONES.

66

preces, ubi negandi libertas non est. Vtriusque intue-
mini animum, & (si videtur) prius meum. Occisurum
te non dubitavi: ideoque ille seuerus, negare non potui:
reliqua à vestris animis interrogate: is qui armatus ro-
gat, quid facturum sit, si non impetrauerit? duo sunt
(opinor) inter quae quaestio interposita videatur: hic si
non impetrasset, aut occisurus fuerit, aut moriturus. non
dico* utrum credibilis sit, utrum facilius. Exorare me
volueras: quanto opportunius alibi rogasses, alio tem-
pore, cum primum abdicatus es, adhibitis propinquis,
amicis? Quid facit ad preces solitudo ista? instrumenta
sunt parricidij, hac occasio, hic locus, hoc tempus. Si ab-
dicarem te, moriturus fuisti: [ideo] reum parricidij ago.
Quid superest igitur, nisi ut vindicaturus fueris eam,
quam iniuriam vocabas? Non (inquit) occidi. Hoc qui-
dem in genere nemo non defendi potest, cui uoluntas
parricidij obiicitur. Non (inquit) occidi: si dicere, diffi-
cilius putasti. SCELERA propius admota, plus habent
horroris. si dicerem, obstitit tibi ius* minimū, & tacita
quedam illius* solitudinis religio. Nunc verò mani-
festum est, cur non occideris: distulisti hunc animum,
dum haeres fieres.

v. verum.

al. nuntium

v. sollicitudo
nis

Tyrannicida veste muliebri. CCLXXXII.

TYRANNICIDAE PRAEMIUM.

Tyrannus cum in arce duci iussisset cuiusdam sororem: fra-
ter habitu sororis ascendit, & occidit tyrannum. eodem
habitu magistratus illi, praemij nomine, statuam collo-
cauit, iniuriarum reus est.

R ij

M. F. QVINTILIANI
DECLAMATIO.

al. Amicitia



v. trāsibit ut
al. monstrabitur.

NIMVS liber est, nec interest quo habitu statua ponatur: varia gentibus consuetudo est. Et hoc tibi honestius erat: inter multos tyrānicidas notabilis eris, in eadem re, in qua pro sorore uenisti. Bella quoque insidias habent. Statua ergo tua non trāsibitur: habitus faciet, ut interrogent transcurrentes. Iam illa tempora cogita, quibus senex aliquis narrabit, fuisse te qui inexpugnabile arcem intrares pro sorore: puerum adhuc fecisse fortiter. Debes igitur mihi beneficium, quod tyrannicidiū tuum semper monstrabitur.

Cynicus disertifilius. CC.LXXXIII.

Disertus Cynicum filium abdicat. CD.

DECLAMATIO.

v. parente iste

al. abdicatus
vel exclusus.
v. excusatus



N quacunque parte, non parentem te abdicarem. Ideo enim uos sustulimus, ut nobis obsequamini: & certē nullus accusatus a patre nō probabitur, quā qui non probat patrem. Scilicet nos stulti, qui forum, [qui] Reipublice dignitatem intuemur. Discede ab insipiente, ab insano. Sed non necesse habeo (Iudices) diu commendare uobis officia ciuilia, in quibus iam diu satis feci. Omnis mihi

DECLAMATIONES.

67

aetio in *dispicenda uita filij posita est: uidete, ut alia ^{v. dispicienda} taceam, ^{vita filia} habitū ipsum. Ceteros enim quos abdicant patres, sine narratione culpa, abdicare non possunt: in hoc filio, satis est ad odium, habitum ostendere. Quis est iste filij habitus? quae sordes? quid mihi hanc inuidiam facis, ut cū habeas patrem, cibum ab aliis petas? Aduersus fortunā te exerces. Quid enim accidere grauius potest? frigus, famem pateris, ne quando accidant? & ideo aliquid pateris, ne quando patiendum sit? Vos uero nouo genere ambitus, adorationem miseria captatis, inde illa impudentia, quod uerecundiam inter crimina ponitis, & [timiditatis] appellationē quoque passim nuper dedistis. Omnis uero philosophia tractatus [et si] alienus moribus nostrae ciuitatis est, tamen utique placuerat. Nōne alia secta iustiores? attenderes Physicis: quæ res utrum ne ignis esset initium rerum: an uero minutis editis & *mirabilibus elemētis, perpetuus hic mūdus, <sup>al. innumera-
bilibus, vel
inseparabilibus</sup> an mortalis esset. Viderint te alij: ego in te hanc patientiam corporis ferre non possum: in alias te spes sustuli: de dignitate tua cogitabam. Quod si abdicationem ferre non potes, si carere hereditate malum iudicas: deprehensus es, damno pecuniae moueris, & detrimento fame: & homo qui has ipsas opes quotidie incusas, tamē concupiscis. Dignus es igitur [abdicatione.] Verū fateamur ea quae sentimus, nec nos extra rerum naturam ambitus ponat. Cuius enim est hominis, pugnare cum moribus, [eius est] damnare se.

R ij

M. F. QVINTILIANI
SCHOLIA.

Quam qui non probat patrem.] Fortes nascuntur fortibus. merito igitur hic abdicatur, quia Cynicus filius, ad urbanum & facundum patrem pertinere non uidetur. dissimilitudine morum non probat patrem. Et Varro quendam in testamento ita cauisse retulit, Si quis mihi filius unus pluresue in decem mensibus gignuntur, ij si erunt omnes liberi, exheredes sunt. Quintil. lib. 4. cap. 2. Sed in scholasticis quoque nonnunquam euenit, ut pro narratione sit propositio. Nam quid exponet quæ zelotypum malæ tractationis accusat? aut qui Cynicum apud Censores, reum de moribus facit, cum totum crimen uno uerbo, in qualibet actionis parte, satis indicetur?

Adulter sacerdos. CCLXXXIIII.

SACERDOS VNIVS SUPPLICIO LIBERANDI HABERE POTESTATEM.

ADULTEROS LICEAT OCCIDERE.

Quidam sacerdotem deprehendit in adulterio: & eum sibi ex lege impunitatem petentem, occidit. Reus est cedis.

SERMO.

AN sacerdos adhuc fuerit deprehensus: id est, an eo momento quo deprehensus est, perdiderit ius sacerdotis: an si adhuc sacerdos erat, potuerit se postulare in hoc crimine. an* optare usquam, nisi in publico possit.

DECLAMATIO.

QUOD mihi sufficit, adulterum deprehendi: nec enim vlla excipitur persona: & turpius est adulterium in sacerdote: Legem (inquit) habuit, hoc tale est, quale si ignosci sibi uelit dux proditor, vitiator pupille tutor. Sed finge me ex

DECLAMATIONES.

68

suspicionem egisse cum illo adulterij: nempe damnatus caruisset sacerdotio. Adice quod lex potestatem seruandi concedit alterius. Scriptum est, ut qui ciuem seruauerit, honoretur: nunquid potest premium accipere, qui se seruauit? aut iniuriarum damnari, qui se pulsauerit? Præterea lex adulterij prior est, quam sacerdotis. Sacerdos enim optat in publico: quod si* adulterum petierit, euasit. Quid, quod ille pro duobus petebat? nam adultera sine adultero non poterat occidi: & tunc vique eadem commississem.

* adulterium tetigerit.

SCHOLIA.

Meminit Quintilianus huius controuersie lib. 5. cap. 10. Hoc genus argumentorum sanè dicamus ex circumstantia, quia *πρόστατον* dicere aliter non possumus: vel ex iis quæ cuiusque causæ propria sunt. ut in illo adultero sacerdote, qui lege, qua unius seruandi potestatem habebat, se ipse seruare uoluit: proprium est controuersie dicere, Non unum nocentem seruabis, quia te adultero dimisso, adulteram occidere non licebit. Hoc enim argumentum lex facit, quæ prohibet adulteram sine adultero occidi. *dux proditor* qui cum ex lege premij petendi ius habeat, pro premio abolitionem petat: & quod tutori pro salario debetur administrationis tutelæ nomine, id sibi stupro acceptum ferat. Præterea lex adulterij prior est] lex qua adulterum licet occidere, prior & potior est ea lege, qua sacerdos unius supplicio liberandi potestatem habet. Ideo quia adulterum in priuato licet occidere: sacerdos usquam nisi in publico optare non potest. Et prius sit commissum adulterium necesse est, quam sacerdos alio postulante iure suo utatur. hic ergo quia ipsemet adulter est, prius ex lege adulterij in priuato

M. F. QVINTILIANI

occidi potuit, quàm deductus in publicum, tum demum
impunitatem ex priuilegio suo peteret.

Imperatoris exulis filius. CCLXXXV.

PRAEMIUM VICTOR IMPERATOR ACCIPIAT.

Imperator cuius pater in exilio quinquennij erat, vicit: al-
liud præmium petit. reuersus pater post quinquennium,
abdicat.

SERMO.

PATER hic & honestus & miser est, vt qui filium
Imperatorem habeat. quæstio, an quinquennij illius, quo
pater exulauit, filio sit ratio reddenda.

DECLAMATIO.

COLORATE affert quidem iste tale patro-
cinium, ut me neget exulem fuisse. Sed ti-
muit ne si ego essem reuocatus, transferre-
tur imperium.

SCHOLIA.

Qui per imprudentiam hominem occiderant, quin-
quennium exulabant. ita ergo filius excusat factum, quia
proprie exilium non est, quod tēporale est. Igitur aliud ex
lēge uiri fortis optare maluit, quàm patris sui redditum,
quia alioqui certus est.

Adulter fratris sponsæ. CCLXXXVI.

ABDICARE ET RECUSARE LICEAT.

RAPTA RAPTORIS AUT MORTEM OPTET, AUT
NUPTIAS.

Peregrinantis

DECLAMATIONES.

69

Peregrinantis quidam fratris sponsam rapuit. puella de-
precante patre, raptoris nuptias optauit. Iuuenis, reuer-
sum fratrem & in adulterio deprehensum, cum pro illo
pater deprecaretur, occidit, abdicatur.

SERMO.

AN omnia, quæ aduersus uoluntatem patrum ad-
missa sunt, debeant abdicatione puniri: an propter id de-
beat abdicari, quod lege fecerit.

DECLAMATIO.



* OELICIORES patres sic irasci ^{a. facilliores}
solent, Nihil non facere debuisti se-
cundum meam uoluntatem: obiicio
tibi munus lucis. lætat se potestas
illa patrum, etiam in magistratus,
etiam in victores: non exigo tamen

vt facias quod iubeo: peto vt facias quod rogauerim.
Quod si certè non sufficeret ad abdicationem, multum
proficeret ista defensio. * Non dicit, tanquam fratri op-
portuit facere, sed licuit mihi tanquam alieno: lex est
quæ permittat, adulterum cum adultera occidere. Sic
agam * hic tanquã cædis causam: quod si facerem, igno-
sceretur mihi. Maior sit eorum libertas, qui matrimonia
iunxerunt, qui per * uota uenerunt: uos uerò qui nuptias
facitis in pœnam, ad quos uxores per lictores deducun-
tur, id uindicare non potestis, quod sic impetratis. Sed
ut omnia * prætermittam, nihil præter animum præsens
estimare debuisti. Ceteris forsitan defendi legibus possis:

S

* Adulter fra-
tris. Exponso
abdicare.

* non dici sã-
quam patre

* hoc

* nota

* premit tam

7. voluntatem ea quæ ad præsens te obligauit* uoluntate [patris non
obedientium,] exui non potes. Abdico te uel quod uni-
cum, uel quod alterum perdidisti. * Elige tu ipse qualem
7. eligis ipse sortiri uelles patrem, mitem an fortem. Det mores dum
†
al. custodias quos dederis * custodiat quos dederis: cum adulteros occideris, necesse
habes seuerum patrem sortiri. Abdico raptorem, nec
dum dico, cuius: hoc certè dico, rapuisti uirginem: pacis
faciem turbasti: fecisti, propter quod iuste occidi posses.
Adiisti me prætereà, & propter te sollicitus fui: quod
erat grauissimum, necesse habui rogare. Si rapuisti fra-
tris tui sp̄sam, non sufficit seueritas: non sum iracundus:
non hæc est vulgaris libido, sed incestum. Tu expu-
gnare absentem fratrem ausus es, & fecisti ut uideretur
puella parum pudicè fecisse. Quid respondes? quid di-
cis? solent ista sic defendi, Iuuenis erraui, & amore la-
psus sum. Vis igitur ignoscam? nihil est grauius, impo-
sitam seueritatē personæ detrabi. Do uitiis ueniam: ha-
bes patrem lenem, mitem: sceleribus ignosco. Redde ra-
tionem cur nunc tu occideris fratrem: quod tantum, scelus
inueniri potest, quod parricidio uindicandum sit? Vbi
† sunt illa præcepta quibus monebam, ut concordessent
fratres? parum est dicere, uoluisti occidere? potuisti? non
al. tibi hor- * dirigit mens: non soluta dextera est? non obstupui-
sti propius scelere admoto? Sed qua causa occidisti? vio-
lauerat matrimonium: aduice, frater: non cōtingeret tibi
sic agere quasi marito. Tu enim profecto noces qui sp̄-
sam abduxisti, sic amātem: nunc intelligo quantam in-
iuriam fecerim puella, quæ coacta est te habere maritum.

cum* aliter non posset. Acritus incalescunt ignes legitimi, 7. altero non
utique cum inciderunt in rudes animos. Deprehendisti 7. posses
in adulterio: si ullus in te pudor est, maritus fuerat, si
per te licuisset.

SCHOLIA.

Sic agam hic tanquam cædis causam] Hic mihi suspectissi-
mus locus est. Agnoscit qui abdicatur, non tantum hoc
scelus fuisse, ut grauiori scelere, uidelicet parricidio vin-
dicandum esset. Dicit ergo pater, hic se tanquam cædis
causam agere, & tanquam ob eandem filiū abdicare, quem
& si reuera huius delicti nomine accusaret, filij alterius
obitum acerbè ferēt, meritò ignoscendum esset. Patiun-
tur uerba hanc interpretationem: sed sequentia tale quid
desiderāt, Lex est quæ permittat adulterum cum adultera
occidere: non possum igitur in fratre cædis causa esse, quæ
in alio perpetrata mihi nō imputaretur. At maior sit, & c.
Nihil præter animum præsens æstimare debuisti] Hoc est, cum
ita rapueris, & nuptias eius malè impetraris, quæ alij &
fratri pacta vxor esset, quanuis postea adulterum cum
adultera deprehenderis, animum potius quàm factum æ-
stimare debuisti, se quasi suo iure & legitimè amplexan-
tium, non ut tibi iniuriam facerent, thorum violarent.

Fortis filius, [pater] proditiōis reus.

CCLXXXVII.

Proditionis reus citatus est [is] qui duos filios habebat: ex
quibus alter fortiter fecit, alter deseruit. Petit pater à fi-
lio, ut abolitionem iudicij peteret. ille fratris uitā petiit,
& affuit patri. absolutus* pater, abdicat filiū. ille CD. 7. frater

S E R M O.

AN quicquid pater uoluit, filio facere necesse sit, an
uiro forti, an abdicari propter præmium possit.

S ij

DECLAMATIO.



VO hac (vt opinor) obiicis mihi pater, & quod desertoris uitam optauerim, & quod abolitionem iudicij nō optauerim. Optaui uitam, puta, nocēris, sed fratris. alieni quoque iuuenis aequalis mei misertus fuisset: subiisset illa cogitatio infelicis huius parentis. Non tam reprehensione dignus est desertor, quā laude vir fortis. Post hoc obiicis mihi, quod de innocentia tua nihil timui: sciebam quomodo uixisses, quomodo tuam causam egissem. Ego enim domum nostram in acie defendi. Accedit, quod qui semel delatus est reus, non potest absolui, nisi accusetur: omnes dixisset, causae patris diffidisset vir fortis. Nihil aliud egissem quidem: & quid futurū erat? si impetrassem, non absoluereris: si non impetrassem, damnareris. Affui tibi: non imputo (neque enim tu ideo absolutus es) uicit causa, uicit innocentia. Ego nihil imputo, nisi quod bene speraui de causa tua: & * quin igitur pater gratularis? tibi omnes salui sumus: nam de fratre noli desperare. SAEPE rediere uirtutes: iam domi habet exemplum. In periculo mortis fuit: scit quale sit * deserere, quale fortiter facere: denuncio tibi, frater, tollas istam ignominiam.

Tyrannicida filiorū duorum. CCLXXXVIII.
Qui duos filios tyrannos occiderat, petit praemij nomine, ut tertius in exilium proficiscatur.

SERMO.

* IN DVBITATE pater hic timet, ne & ille tyrannus fiat: sed non debet illum facere suspectum. alioqui reus erit: non mittetur autem in exiliū suspectus. TYRANNICIDA OPTET QVOD VOLET. Prima illa communia, nihil excipi: illud proprium, plus debere huic tyrannicidæ, qui senex duos, & filios, occiderit. inuidiosum itaque erat, siquid petiisset pertinēs ad gratulationem.

DECLAMATIO.



TYRANNOS genui: nunc opto ut filius exulet. Quod mihi & citra praemium licebat, hoc & pro premio peto, & pro ipso iuvene. Nihil dico de fato domus nostrae, nō persequor rationem quoque metus mei: illud interim contentus sum dicere, SUPERVACVI sunt metus, nihil imminet: sed * expectat ista plerunque sapientia grauior. Quid tu accidere credis illis, qui liberos habent? quid maritis? patet: timeo. * Sed rationem metus habet: siue (ut maxime * uereor) fatum istius est domus nostrae. Ignosces enim quod filios meos ultra mortem persequor. Nihil de illo timui, qui primus tyrannus fuit: iisdē praecipis erat educatus, quibus tu. illo occiso timere nō debui, ne quis ex uobis idem cogitaret: occupauit tamen arcem alter, non in totum sua culpa: difficile fuit obstare illis * quae conuenerant [cum] tyranno priore, ut uelut

M. F. QVINTILIANI

ad heredem [transierit affectatio tyrannidis.] Non potes * tutus esse in ea ciuitate, in qua timeris. Nihil cogitasti: timeo dum innocēs es, uereor ne si quis te occiderit, uideatur tyrannicidium fecisse.

Amator filiae. CCLXXXIX.

QVI CAUSA MORTIS FVERIT, CAPITE PVNIATUR. Speciosam quidam filiam de amore confessus, amico dedit seruandam: & rogauit ne sibi redderetur petēti. post tempus petiit: non accepit: suspendit se. accusatur amicus quod causa mortis fuerit.

SERMO.

CVSTODIENDA est amici persona, ut quanquā de re nefaria, non tamen sine respectu amici loquatur, & actione tota misereatur illius. Illud uerō quod perit, laudet: & magis desperatione eum fecisse dicat, quam cogitatione turpissimi amoris.

DECLAMATIO.

ANTEQVAM dico quo crimine reus sim, dicendum est cui dicar fuisse causa mortis. Periit amicus meus: non esse hoc vulgare nomen, ipse monstrauit. Hunc igitur occidisse dicor nulla lucrisse, nam filiam relinquebat: nulla offensa, nam & illam mihi credidit, & ego nihil feci extra praeceptum. Quicquid est igitur quod obiicitur mihi, ex bona mēte proficiscitur. Videamus tamen, an ubi

DECLAMATIONES.

72

animus accusari non debet, ius hāreat. queritur quid sit CAUSA MORTIS. Accusator dicit, Per quem factū sit, ut aliquis moreretur: si quis quod natura mortiferum sit, aduersus aliquem fecerit. Quae si sequenda diffinitio est, accusabitur & ille qui alicui suaserit peregrinationem, deinde is aut naufragio perierit, aut latrocinio: ipsi * conuictus infamabuntur, ex quibus cruditas & interitus. Nihil * igitur hic factum est, quod omnibus mortiferum: nam sicut telum omnibus mortiferum est, ita causa mortis est, quae occidit omnes. Detrahe huic amorem, nihil erit propter quod moriatur. Volo tamen causam facere difficiliorem: non deposuerit ad me filiam, nihil praeceperit: tanquam melior amicus, defendere filiam, in qua pater furebat, uolui. non enim amor erat, qui sic stimulabat. Abduxi, custodiui: nonne recipere non debuit, qui periit quod nō recepit? non reddidi: * duxisset in ius, per iudicem peteret: hoc si fecisset, mea laus erat: sed libenter cedo. ipse fecit rem admirabilem, fecit ut in laudem uerteret hoc ipsum, quod turpiter amabat. Quem tum illi animū fuisse putatis, cum in illo furore, tenuit tamen affectum patris? perduxit ad amicū, deposuit. At enim deposuit, petiuit postea. Si animū illius * postea metiri uelimus, intelligemus nō fuisse petiturum, nisi quod sciebat me redditurum. sequutus est illum impetū animi sui. At enim * prodiit. adiice pro * cetera sanitate, & non acceperit: sed ne peteret, deposuerat. Haec satis plena defensio esset, [et] si qua ego diuinatione colligere potuissem, utique * periturum si non

v. conuictio.
al. conuictores
v. agitur.

v. duxisset
v. nūm per iudicem
peteret.

al. potius

al. petiit
al. certa

v. petiturum
si non reddidisset, decepit

reddidisset. [Sed] decepit me quod ante fortius tulerat. neque enim hoc dico, redditurum me fuisse, si periturum patrem scissem. optime partes amici custodissem, si non reddidisset.

SCHOLIA.

Accusabitur & ille qui alicui suaserit. [Iisdem ferè verbis lib. 7. Instit. cap. 4. Nec undecunque causa fluxit, ibi culpa est: ut si cui quis profectorem suaserit, ut ad amicum accedat trans mare, & is naufragio perierit: ad coenam invitavit, & is cruditate illic contracta decesserit.

Abdicans reductum ob furorem. CC.XC.

Luxuriosus abdicatus, furere coepit. Reductus à patre, [&] sanatus, [iterum] abdicatur.

DECLAMATIO.

SI cōsciū mihi (Iudices) illius culpa essem, propter quam iterum abdicaret, scitis mihi non defuisse tacendi uerecundiam. Sed facile fuit prius silentium, primum quod sperabam fore exorabilem patrem: deinde, quod certū erat, propter quod abdicarer. Nunc intelligo in multas me mitti posse suspiciones, cum expellar ab optimo patre: nec mihi ullo modo poterat ignosci, si offendissem statim. Tota igitur actione hoc mihi obiciendum est: nihil me fecisse. Nec mihi (Iudices) in animo est, excusare uitam priorem, nec ut me dicam unquam dignum fuisse abdicatione: sed* ut me putem diu fuisse abdicatum,* illa narro. Scio quā indulgens mihi

al. cur
v. illa narro
scio: quoniam

mihi ab aetate prima fuerit pater: quod fortasse etiā corruperit mores meos: nec illud error adolescentiæ, nec ætatis natura. Luxuriosum putat fuisse: ego tamen insanus eram, & defendendus quidē, si contradixissem: sed perseveraturum patrem negabant propinqui: sic factum est, ut dolorem silentio premerem, qui clusus atque intra cogitationem receptus, abstulit mentem. Ceterum tamē (si uerum uelimus loqui) motus fuit. Quas hinc ego patri gratias agam? reduxit me non sentientem: adhibuit curam, laborē: miserum me! sanatus sum. Sacra maiorum, Deos penates non sentiens tenui. nemo gratulatus est amicorum: nunc expellor resipiscens. Felices qui possunt omni uita sua parentibus dicere, quid feci? dicam tamē, quid postea feci? si luxuria intolerabile malum, ignouisti. Ego (inquit) te quoniam demens eras, reduxi. ubi estis qui me putabatis infelicem? Ego uerō dementiæ gratias ago: non quidem sollicitudinem patris sensi, sed nec abdicationem. Quid mihi cum tam ueloci remedio, pater optime? fallax ista uelox medicina. Ego scio quos animi æstus intus feram. Crede, pater, iam aliquas similes imagines uideo: redit igitur dementiæ prior causa: quare mihi, si nō ad præsens tempus, ad futurum tamen rogandus es: succurre qui soles.

Adulter uxoris, qua cesserat fratri. CC.XCI.

Qui duos filios habebat, vni uxorem dedit: altero ægro tante, & dicentibus medicis, animi esse langorem: intravit stricto gladio minatus se moriturum pater, nisi

T

causam indicasset. Confesso amari à se fratris vxorem, frater petere patre celsit. ille in adulterio eā cum priore marito deprehensam occidit. abdicatur.

DECLAMATIO.

INGRESSVRVS actionē, interrogo qualem patrem uelis, grauem & seuerum, an facilem & ignoscentem? non dubito quin adolescēs uindicta modò matrimonio, malit me seuerē agere. Talis igitur pater obiicit tibi, Quod in amorem incideres cuiusquam, non est istud nisi lasciuientis animi. Iam si hāc quam adamasti, nupta est: tu alienam matronam, aliter, quā leges permittūt, aspexisti: adiiciamus *nunc, fratris vxorem. Intelligo me (Iudices) si tē huic personae sufficere non posse: itaque tacebo. dic dic, te sequor: paulo antē dicebas, Corrumperē fratris uxorem ausus est: istud incestum est. Sed forsitan dicet, Amaui adolescens eam quae domi erat: cuius conuersatio continua, etiam inuitos ad se oculos poterat deflectere: ignoscamus amorī. Obiicio igitur tibi occisos à te homines ex eadem causa, qua tu amasti. NVLLVS est tam uilis hominis sanguis, ut non manus inquinet. Deinde hanc ego seueritatem aliis permiserim: tu quod & ipse amasti, nōne tibi cū deprehendisses, imaginē [tui] cernere uisus es? *vi casus, qui diutius est, differo dolorem, fratrem occidisti. Scio (Iudices) quorundā scelerum eam esse magnitudinem, ut augeri uerbis nō possit. Fratrem tuum occidisti obseruatorem tuum, qui ut

tu uiueres, matrimoniū soluit: & (quod grauius est) nō longē erat, in eadē domo futurus: tradidit tibi vxorem, qua carere non poterat. Et hoc adulterium uocas? ita est adulter ille, & tu maritus? Istud ego adulteriū quondā manu mea uinxi, & auspices adhibui, optaui longam concordiam. Maiores habet uires ignis, qui legitimis facibus accēditur. non est tam facile desinere, quā cedere. Nunc intelligo, iuuenis, quantum mihi praestiteris: amabas. Coibant ergo furtim, & flentes, ut satisfacerent inuicem. Ita *tu cū hoc uideres, non erubuiisti? non deprehendi uisus es quasi adulter? non meherculē *ferentē tantum querentem (uides enim liberorum causam) amabas, matrimonium cogitaueras. Adulteros tu dicis iacētes in geniali thoro? duri meherculē uiderentur, [si] citō obliuisci coniugij potuissent. Occisus est iuuenis filius, dum rem facit boni mariti. Non erubescam (Iudices) post grauissimum dolorem, descendere in hanc quoque causae partem. Obiiciam quod vxorem occideris bene meritam, quam sic amasti. Sic de innocentia miserorum ago, tāquam de capite [sententia] feratur. non sufficit dolori meo quod mihi filium abstulisti, qui tibi adfedi, qui ad languentem cum gladio sollicitus intraui. Ego eosdem cibos, eadē mensa qua tu, capere nō possum, nec illam manū uidere, quae fumare adhuc filij mei mihi sanguine uidetur. Sēper mihi *amatus filius, hunc iuxta nurus optima, nurus obsequentiissima, clamare uidetur. Tu nos occidisti, tu qui nos iniuria prius distraxisti. Quid necesse erat soluere matrimonium? obreptum est



v. crudelitati * credulitati tuæ non amabat, qui potuit occidere.

Laqueus Olynthij speciosi. CC.XCII.

Victis Olynthiis cum ab Atheniensibus publicè diuideretur hospitia, specioso puero quidam obtulit hospitium: ille se postero die suspendit: accusatur hospes, quod causa mortis fuerit.

SERMO.

DVPLEX quæstio est iuris & facti: nam etiam si vis illata est, quæritur, an causa mortis sit. sequens potior, an propter uim perierit. Circa ius illud est, ut finitione tractetur. Is enim causa mortis argui debet, qui mortem intulit. Cum uerò quis sua manu perierit, non debet hoc reus tantum fecisse, ut quis mori uelit, sed ut necesse habeat.

DECLAMATIO.

VIM dicor attulisse: quis queritur? quæclamat? impunitum reliquit eum, propter quem moriebatur. Si erubuit indicare, multis tamen aliis generibus queri potuit, Propter hospitē morior, nec credibile est eū pepercisse hospitē, qui sibi nō pepercit. Sed suspicionibus augetur: formoso (inquit) hospitium pollicitus es. viderint isti qui prodigis oculis omnes intuentur: mihi tempore illo nullus Olynthius formosus uisus est. scilicet enim sollicitabar lachrymis, squallore. Malè sentitis de puero, si aduersa

fortiter tulit. Cur tamen * obtulisti? Atheniensis sum. As-
signetur fortasse multis ciuibus, qui cum liberis, qui cum
coniugibus ueniunt, qui secum habent comitatum: mi-
serabilior est puer solus? At * cur se tandem suspendit? *v. at cur eadē*
Vtrum hoc re admirabile uidetur, an persona, an tem-
pore? miratur aliquis Olynthium * potuisse hoc Athe- *v. potius se*
nis? Illud enim est tempus doloris. SÆPE ad retinen-
dam uitam profunt ipsa * pericula: redit metus, postea-
quam * desit instare hostis: tunc cogitatio fortunæ, tunc *al. pericula, metu: postea- quā d. i. ha- ris tunc re- dit cogitatio. etc.*
uacat dicere, est iam qui sepeliat. Ipsa meherculè officia
admonere illum potuerunt fortunæ prioris. patuit qui-
dem domus, sed non sua: excepere seruuli, sed alieni: for-
sitā & illa cogitauerit, Semper ergo alieno munere ui-
uendum est? interim seu illud Olynthij factū fuit, siue
impatientia ipsius, nullius maior iniuria est, quàm mea.
perdidi beneficium, & adhuc suspectus sum. habitu-
rum me putabam, qui ueniret in locum liberorum.

SCHOLIA.

Nam etiam si vis illata est] Idem lib. 4. cap. 2. In causis in quibus non de culpa quæritur, sed de actione, etiam si erunt contra nos themata, confiteri nobis licebit, Pecuniam de templo sustulit, sed priuatam: non ideo sacrilegus est. Virginem rapuit, non tamen optio patri dabitur. Ingenuum stuprauit, & stupratus se suspendit, non tamen ideo stuprator capite, ut mortis causa punietur: sed decem millia, quæ pœna stupratori constituta est, dabit. Olynthiis à Philippo victis Athenienses ciuitatem decreuerunt, & hospitia publicè assignarunt. Hic quia priuatim & soli puero obtulit, stupri causa fecisse accusatur. Ex hoc the-

mate illius quoque declamationis & controuersiae sumpta
occafio apud Senecam lib. 3. decla. 8. & lib. 6. contr. 34.

Tyrannus victa ciuitatis. CC. XCIII.

VIRO FORTI PRAEMIUM.

Quidam fortiter fecit: petit praemio tyrannidem victa
ciuitatis.

DECLAMATIO.

r. damna

r. alio

r. non.
r. illi uicissent
tyrannidem &
vindicarent

r. erui

QUONIAM *danda esse viris fortibus di-
co: non immerito dāda, utique ex vi-
ctis. Non aerarium inquieto, non sa-
cerdotium *rapio: peto ut sint hostes
in mea potestate. Ac primū omnium
interrogo, quis est iste qui prohibet?
iuste peterem etiam euerfionem hostium. Ac tum, nescio
quis iste, *nūc stetit in acie? [si] *ille uicisset, [peteret] ty-
rannidem, & uindicaret. Sic agere nolo tāquam futurus
crudelis: meruerunt uindicari: potestis sine inuidia. de
me querantur, cui aliquid iam irascuntur. tyrannidem
imponere uolo. Asperiora narrabo: plurimos ex illa ci-
uitate manu hac occidi. Sed nunquid uobis uideor auar-
us, libidinosus? aliter *credidi, eadem ergo ratione hoc
peto, qua fortiter feci. sic praesidia imponemus: tandiu
tyrannus ero, quandiu poterunt rebellare.

SCHOLIA.

Et usitata in schola haec quaestio fuit. vide Quintilia.
lib. 5. cap. de argumentis, ubi de eo loquitur, quod Graeci
καὶ ἀποδείξεις appellant. & lib. 7. cap. 2. Seneca lib. 3. con-

tro. 12. Latro eleganter dicebat, quasdam esse quaestiones,
quae deberent inter res iudicatas referri, tanquam an quic-
quid optauerit vir fortis, aut tyrannicida accipere debeat,
quasi iam pronuntiatum esset, non debere.

Diues proditoris reus. CC. XCIIII.

*VIRO FORTI PRAEMIUM.

r. uiri fortis

Diues proditoris accusatus, fortiter fecit: petit praemij no-
mine accusatoris mortem. ille non recusat, sed postu-
lat, ut ante peragatur iudicium.

SERMO.

*ACCUSATOR sic agere debet, ut manifestum sit r. accusatus
illum tantum reipub. causa postulare: non quia non sit
illud uerum, ut si damnauerit, uiuat: sed quia diffici-
lius impetraturus est, si intellectus fuerit, nullo *iure r. uero
adiuuari posse.

DECLAMATIO.

SI te proditorē postea dixissem, quā-
tu mortem meam optasses, uiderer ta-
men & rem [non] inutile postulare,
& non contra legem tuam desidera-
re. Quid enim optasti? mortem accu-
satoris, de qua lis non est. Nihil est

quod [ad] praemium confugas: nihil est quod *utaris le-
gis tuae potestate. Non recusato quominus accipias quic-
quid optasti: nihil petisti praeter mortem: si exigis, ut
accusator statim occidatur, alterum praemium *petis. r. utaris. i. t.
potestatem
ad utaris
r. praemium
petisti ad haec.

Sed hæc uoluntas fuit tua petitionis. Nihil interest, si illi, qui dabant præmium, ignorauerunt: & ideo tibi nemo contradixit, quod uidebatur* purgare[te uelle] contumeliam tuam: nihil tibi lex profuisset, si abolitionem petiisses. Nunc duo uindicas præmia: ut nec causam dicas, & hominem occidas. ergo non utique comprehensum in præmio est, statim occidere: & quotiens nullum præfinitum est tempus, incipit esse in potestate dantis. Si abolitionem petis, alterum præmium est: & cuius tandem iudicii petis abolitionem? non priuata* disceptatio uenit in questionem, non* pecunie lis: quanquam tunc quoque leges commendarem, & morem iudiciorum. Ne agaris* reus postulas: ad summam reipub. pertinet: dico proditum populum, dico tempus constitutum, quantum &* tu neges. Si maxime festinas, apud hos ipsos agi iam potuit: eadem hac mora* quam reuicimus, potuit pronuntiari. Nihil est quod timeas, si innocens es. Accessit tibi magna pars patrocini: fortiter fecisti: supra illam potentiam diuitiarum, uenit noua gratia: nec potuisti magis experiri, quantam tibi gratiam fecerit ista militia: mortem accusatoris accipere potuisti. Quid est istud, quod non putas eadē gratia impetrari posse tuam salutem?

S E R M O.

* IN summam aperta pœna, iratè dicit hic accusator: nam subinde interponitur.

DECLA-

DECLAMATIO.

SI vultis, si uestra interest: quid ad me? qui rursum uos suadeo, caueatis: & suadeo permittatis, dum uolo: merueratis enim, ne uellem. Caput ne meum tam citò donastis? tam facile innocens occisus est in ea ciuitate, in qua sibi putat aliquis, tam facile posse contingere, ne reus fiat? Quid est ergo? nōdum omnes exuimus affectus: faciam uobis hanc inuidiam, ut sciatis à uobis occidi bonum ciuem. Neque enim quisquam expectet, ut hoc iudicio dicam quomodo prodiderit, quo precio, quo tempore, quo loco. Si vultis hæc audire, date diem: si ne hoc quidem impetro, non meruistis. Et hoc me mea causa non facere cui non possit esse manifestum? expediebat alioqui mihi uiuere? expediebat suspensio ac sollicito, transigere hæc tempora? Fortius est quod differo mortem, quam quod mortem non recuso.

Demens ex vinculis

CC. XCV.

Fortis dementiæ damnatus à filio, & alligatus, ruptis vinculis, fortiter fecit. Præmio, petit restitutionem: quam cum filio contradicente accepisset, abdicat filium.

S E R M O.

FILIVS optabit ut pater sanus sit: dicet hoc genus furoris fuisse, ut intermissionem haberet.

V

COEPERAM gratulari: ecce iterum sollicitor: iam irascitur pater. Quod ad me pertinet, non alia ratione contradico, quam ne pater domi sine custode sit. Nō aliter itaque hanc causam agam, quam proximē egi, etiam si illa nocuit ante ratio. Diu ego tui ualitudinem patris, donec tam manifesta esset, ut damnares etiam inuitus. Tradita est curatio mihi: quam diligenter hoc egerim *estimare: uidetur hoc esse sanatus. Nec illud argumentum sanitatis est, quod rupit uincula: saepe faciebat hoc ipsum. Quod in hostes impetum fecit, quod premium petiit, atgo gratias fortuna: uisus est sanus. Quid obiicis? egisti (inquit) mecum dementiae. Si non tenuissem, tamen licuerat, datum est hoc ius contra patrem. Legumlator prospexit senectuti: ideo medicinam *filius imperari: cum uero sanauerim, poteram uideri impius, nisi detulissem. Non est indulgentia, permittere *sibi furorē. Sed alligauit hoc si iniquum esset, nō liceret. Deinde obiicies, quod non custodiui. Testor Deos, non recessi a custodia, donec me bellum auocauit. At contradixi premio tuo. Hoc simile est ei, quod defendis: et non dicam, Recentia tua fecerunt merita [ut] obtineres: an debueris, apparebit. Non desinam optare, ut hanc causam meam partem malam faciam, Duret ista animi tui quies: scias quibus irascaris, scias quos ames.

*. estimare uidetur.

al. filius imperari. v. filius imperari. al. tibi.

Frequens hoc, aut aliud tale est argumentum, apud declamatores, ut uidere est ex hoc nostro Quintiliano hic, & in Institut. passim, sed praecipue lib. 7. cap. 5. & ex Seneca libristum declamationum, tum controuersiarum, atque ex iis etiam declamationibus, quae sub nomine Quintiliani circumferuntur. Filio uero certum est, nullam actionem fuisse aduersus patrem, nisi dementiae. decla. CCC. XLVI. infra. Quod item in filiis emancipatis obseruabatur: quia non tam iure potestatis uetuit Praetor, parentem in ius uocari absque permisso suo, quam ob reuerentiam debitam iure & natura. Ait enim Quintil. lib. 11. cap. 1. cum de decore tractat: Quod de matre dixi (inquit) de utroque parente accipiendum est. Nam inter patres etiam filiosque, cum interuenisset emancipatio, litigatum scio. quasi raro id admitti soleret. A Graecis petita est haec actio quae Platonis lib. 11. de leg. ἐκ τῆς παρρησίας appellatur. cuius uerba quia omnem hanc formulam explicant, operae pretium erit huc transferre. ἰὰν δὲ τις τινὰ νόσον, ἢ γῆρας, ἢ καὶ ῥόπῳ καὶ νότῳ, ἢ καὶ ἐνυμπαίῃται ταῦτα ἐκ φρονέει ἀπεργάζεται διαφύγοντας τῶν πολλῶν, καὶ λαμβάνῃ τοὺς ἄλλους πολλῶν τῶν σωθῆναι πωλύων, οἷοι φθόρον δὲ ὡς ἐν τῶν αὐτῶν κύριον. ὁ δὲ ὅς ἀπορῇ καὶ ὀκνῇ τὴν τῆς παρρησίας γράφεισθαι δίκην νόμος αὐτῷ κεῖσθαι. πρῶτον μὲν πρὸς τῆς πρεσβυτείας τῶν νόμων φυλάκων ἐλθόντα, διηγήσεται τὴν τῆς παρρησίας ἐνυμφορὰν. οἱ δὲ κατισθάντες ἰκανῶς, συνελθόντες ἰὰν τε δὲ γράφεισθαι καὶ ἰὰν μὴ, τὴν γράφεισθαι ἰὰν δὲ συνελθόντες, γιγνέσθωσαν τῷ γράφεισθαι μάλιστα αἱ καὶ εὐδικοί. ὁ δὲ ὀφθαλμῶν, τῶν λοιπῶν χρόνῳ ἀκνέσθω ἴσως τῶν αὐτῶν καὶ τῶν μικρότερον ἐστὶν ἡ δὲ καὶ τῶν πάλαι δὲ οἰκείτω τὸν ἐπίλοιπον βίον. At quae in foro, petendi curatoris patri furioso vel prodigo: haec in schola, dementiae ratio est. Quae dementiae iudicia (ut Fabius ait Quintil.) aut propter id quod factum est, aut propter id quod adhuc fieri, vel non fieri potest, instituuntur: & actor in eo quod factum est, liberum habet

M. F. QVINTILIANI

impetum, sic tamen ut factum accuset, ipsius patris tanquam valetudine lapsi misereatur, & nouissimè dementiam rationi queratur obstare, non mores, quos quanto magis in præteritū laudari, tantò facilius, probabit morbo esse mutatos. Eo colore, querela inofficiosi testamenti mouebatur: vnde & hæ formulæ, materiæ officiorum dicebantur. Maximum enim officium est, ut patri mente capto & prodigo, filius curatorem petat, quod Sophocli accidit: ut etiam iure, cura patris ipsi filio concedatur, & id Diuus Pius rescripsit.

Exul tace.

CC.XCVI.

EXVLEM INTRA FINES DEPREHENSVM, LICET OCCIDERE.

Imprudens cædis damnatus, ex lege in exiliū quinquenniū missus est. Intra fines à fratre ad cœnam uocatus, cum parasito fratris, litem, fratre iam dormiente, conseruit: & à parasito clamante, Exul tace, ex lege interfectus est. quo comperto [quod] parasitum * habuerit, adolescens, à patre abdicatur.

habuerit

DECLAMATIO.

adole-
scens in re.

BIIICIMVS *adolescēti ante omnia, quòd parasitum habuerit. Abdicationi hoc satis erat, ut si quid pater noller, nunquam emēdet. Quare nihil est quòd dicas mihi, Nunquam istud obieciſti. Quid enim hoc colligis aliud, quàm ut te abdicet indulgens pater? aut quid enim est parasitus, nisi comes uitiorum? turpissimi cuiusque *facti laudator? Vnum tamen uidebatur esse solatium, quòd huiusmodi uita, ad homicidium usque nō pertineret. Obiicio tibi, quòd frātre intra fines inuitasti. sue-

facti. Lan-
datio vnum

DECLAMATIONES.

79

rit quantalibet causa conuiuij, melius eò certè ipse isseſ. Manet hoc ipsum inter causas abdicationis. obiici tibi potest, quòd * tam impius es frater, [qui fratrem] post illā ^{v. id ipsum est} miseram fortunam non uideris, nisi ad te descendentem. Nam illi ignosci potest, vel cum periculo ueniri: * nunc ^{v. veniente mihi} tibi uerò quis ignoscat, qui cum sine periculo ad illum ire posses, in id discrimen adduxeris fratrem tuum, ut eum etiā parasitus posset occidere? Obiicio tibi quòd [parasitum] adhibueris: hoc enim uacabat misero * huic exuli ^{v. hoc} [ut] * cœnaret cum parasito? Cetera iam intelligo non ^{v. cœnabat} pertinere ad abdicationem: altiora sunt crimina & suis legibus digna: non tamen debent ideo lucri fieri, quòd in patrem inciderunt. Obiicio tibi occidendi fratris consilium. Si accusator essem, si te in * culeum peterē, illa dixissem, Persona crimini idonea est: habes parasitum. & causa occidendi manifesta est: cohæres es fratris. occasio adiunxit consilium: intra fines occidi potest: minister non defuit: parasitus in tua potestate est. Cetera uerò cui nō etiam manifesta sint? parasitus sine tua uoluntate conuiuari fratri tuo auderet? homo, cuius famem tantum tu propitius differebas, nō fecisset utique quo te putaret offendi. Dormis. hoc tibi in præsentia credatur? Nō putabat tibi posse nuntiari? & tamen incredibile est te dormisse hoc tempore, hoc loco: conuiuium erat, & quale conuiuiū? frater inuitatus. ita ille cōuiuari ausus fuisset, si te amātem fratris uidisset? Credo parasitum etiā insultasse fortunæ filij mei, Tace dixit, exul, parasitus: homo, puto, qui contumeliam non ferebat. Tace exul. Parum.

V iij

enim eum grauitur torquebat sola fortuna: parum enim grauitur irascebatur errori, nisi etiam parasitus obiecis-
set. non fecisset hoc ergo te inuito. Puta tamen cadere in
animum parasiti, indignationem: illud certe in casum
non cadit, quod gladius in triclinio fuerit. Multa quæ
singula accidere possunt, uniuersa, * extracta subsunt,
vt conuitiari incipiat, * qui occidendi ius habuerit: adii-
ce his, vt tu dormias, cum fratrem * inuitaueris, & uisu-
rus fratrem post longum tempus, nihil sis locutus, præser-
tim nondum exacta nocte, cum adhuc exularet ille mi-
ser exul. Et fortasse occidere [in] somniis hic potuerit, in-
ter plures? tres estis, & omnis sermo in angusto est. Incre-
dibilis hoc faciet ortum intra fratrem tuum parasitumq;
iurgium. ad latus tuum iacet ille qui clamat, Exul tace.
Quomodo fieri potest, vt ne ipsius quidem cedis tumultu,
excitatus sis? fieri non potest, vt gladium frater tuus
non uiderit? nõ te excitaret cū periclitaretur? His omni-
bus manifestum est, hoc tantum quæsitum patrociniū
esse, quod parasitū in præsentia dimisisti. Glorieris enim
licet, quod non tecum interfectore * fratris habeas, itane
hoc tãdem satis fuit dimittere impunitum, dimittere in-
uiolatum? magni affectus ad * causam non spectant: sed
ne dimisisti quidem bona fide. Nam & sustineri absens
potest: nec dubito quin expectetur mors mea. Vt ergo
non solum iustæ, sed etiam miserabiles cause abdicatio-
nis sint: filium perdidisti eo tempore, quo miser erat: non
licuit saltem in patria, non in domo sua, extremum illi
spiritum effundere. Sed quod est contumeliosissimum,

v. si exstet, su-
specta sunt
v. cuius
v. imitaberis

v. patris

v. curam

manibus parasiti & impune occisus est. Quam indi-
gnum erat impune saltem male audisse?

SCHOLIA.

In exilium quinquennium missus est. Sic veteres loque-
bantur, Vfus auctoritas fundi biennium esto, vt non sit meo
iudicio, cur nonnulli hoc genus dicendi, tam insolens at-
que etiam ineptum existiment. Nam certum est pleraque
huiusmodi scripta fuisse in 12. tabulis, quæ iam Ciceronis
temporibus non capiebatur: atque item alia, quæ in aliam
dicendi rationem abierant, quibus tamen tum utimur,
quasi legum vocibus utentes, maiestatis & vniuersitatis cuius-
dam gratia, cum in legum mentionem incidimus. Magis
igitur hoc priscum, quam ineptum dici oportuit. quan-
quam nec cõgruitatis ratione caret: regit enim auctoritas,
duos gignendi casus, quorū alter ab altero regitur. Boetius,
Ita nanque ait, vt quoniam vsus auctoritas fundi biennium
est: sit etiam ædium. Hic ædium vsus auctoritatem dixit
eo modo, quo fundi vsus auctoritatem. Quin etiam exi-
limo, veteres cõiuncto verbo pronuntiasse, Vfus auctoritas
sicut vsus capio, pignoris capio, capituli minutio. huius exi-
lij meminit Vlpia. l. 4. ff. de sicariis. Quod parasitum ha-
buerit] Plutar. περὶ παιδων ἀγωγῆς. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν κλέαντες
καὶ παρὰ τοὺς ἀναλαμνάνουσιν ἀνθρώπους ἀσέμους καὶ κατὰ-
ργούς, καὶ τῆς νεότητος ἀνατροπῆς καὶ λυμνῶνας. Sola fortuna]
quia imprudens fuerat homicidium, καὶ μὴ ἐκ πειροφίας.
quod etiam postea, errorem appellat.

Meretrix ab amatore cecata. CC.XCVII.

QUI EXCAECaverit aliquem, aut talionem
præbeat, aut excæcati dux sit.

Meretricis amator, fortiter fecit. occurrētem sibi meretri-
cem excæcavit. petit illa vt eodē duce utatur. Recusat il-
le, & offert talionem.



SI QVIS (Iudices) lege aduersus eos qui excacauerunt ita cōposita, vt aut talionem patiantur, aut aliquatenus solatium iniuriæ præstent, litem esse audiat: altera parte similem fortune exigente, altera mitiorem partem legis amplectente: profectò existimet, hanc mulierem id postulare, vt excacetur is qui sibi oculos eruit: illum autem uirum, fiducia meritorum erga Rempublicam sperare, posse fieri vt contra uoluntatem quoque eius qua uindictatur, oculos defendat. Nam & hic dolor, grauissima

v. parte *passæ conuenisset: & illud naturale est, vt bona oculorum intelligant, etiam qui eruerunt. Id omne diuersum est: hæc quæ excacata est, cui rapta lux est, cui omnis uita in tormentis agenda est, *miseretur quondam amatoris sui: ille qui excacauit, uult istam nimium uindictari.

v. misereor *Id æquè si faceret pænitentia, utique consolandus nobis esset: nam & poteramus suspicari, hanc istius postulationis esse rationem, cum excacauerit meretricem, quam amauit: nunc [quod] oculos *offerat, causa ambitus fieri. Negat fas esse, vt uir fortis manum meretrici præstet, vt iter demonstret. Apparet illam esse cecatam: atque id tandem prætenditur modò, Iudices: ceterum causa postulationis istius manifesta est. Videt miserâ fœminam durare in hoc [non] posse, vt excacet: nec id agit, vt grauiorem patiatur pœnam, sed vt neutram: oculos habere,

*al. ideoque
v. vindicari
id æquè si f.
pænitentiam
utrinque
v. auferat
causam*

quos

quos hæc eruere noluit: ducis opera [ne] fungatur, quoniam recusat. Nos tamen necesse habemus his respondere, quæ proponuntur, & aduersus aliquem sic agere, tãquam excacari noluerit: illa etiam quæ ab ipso iactata sunt, nos quoque referemus, fuisse istum uirum fortem, pugnasse pro Republica, plurimum nobis profuisse manus eius atque oculos. His enim omnibus profectò hoc efficitur, vt illum excacari nō necesse sit: nec ei nocuit *illa

*al. illi honestissima militi-
tia*

honestissima militia (propugnator [enim] fuit ciuitatis) quoniam partem aliquam uoluptatis in hanc impederat: sed facit illum arrogatorem ipsa uirtus. Neque tamen uobis adhuc persuaderi potest, vt uir fortis qui amauerit apertè, qui non erat lusus vlla meretricis iniuria, oculos uolens erueret: fortunam illud putamus fecisse, vt si lex permetteret neutram ultionem, forsitan totum ius remitteremus? Nunc oculos eius seruamus, quæ possumus. Lex scripta est, VT IS QUI excacauerit, aut talionem patiatur, aut ducis opera fungatur. Inter has duas res, quæstio est. Antequam comparo illud, interrogare uolo, cuius causa scriptam esse legem putas? Dubitari non potest quin scripta sit ei, quæ uindicanda est. ne illud quidem in dubium ueniet, ultionem quidē harum duarum (vt ita appellem) *pœnarum esse in potestate

v. pugnator

exigētis. Quid enim aliud cogitasse legumlatorem putamus? Illum utique qui excacasset, credidit esse puniendum, adeò vt ne illi quidem ipsi, qui uindicabatur, permiserit totam legem remittere. Illa igitur fuit cogitatio: Meruit quidem qui eruit oculos, ut & ipse perdat: si ta-

men habuerit misericordem, si inciderit in eum, qui aliquatenus reddere iræ suæ rationem posset, gratiam referat. Hæc postea. Eligi ergo ab ea pœna debet, quæ grauissimam iniuriam passa est. Puta istud esse asperius, quod recusas: fortasse propter hoc ipsum, pati debeas. Oculos eruisi muliercula, sine dubio [amica,] & adiuce si uis, meretrici: tamen quod erucere non licebat, non es dignus qui patiaris quod uis. Hæc dicerem si tecum asperius cõtenderem. Nunc ante omnia reipublicæ causam tecum ago. Aequum est saluos esse hos oculos & incolumes. multa afferunt casus, frequens bellum est. De regem tibi etiã huius mulierculæ affectus, quod magisterem tam grauẽ fecisse pœniteat. Hæc te excacare non potuit: meminit temporum superiorũ, meminit illarum quas aliquando communes habuit, uoluptatum: meminit amoris tui. Digna est cui manum commodas: nam id quoque lex iustissime constituit, Præstet oculos qui eruit, * vel in uicem erutorum luminum ipse succedat. At enim forti uiro turpe est, hoc officium subire. Scilicet & illa honestiora, debilitatem pati, & ferre infestis numinibus oculos. Non erit talis ista debilitas, qualis esset, si illam in acie passus esses. Tu qui recusas dux esse meretricis, non cogitas futurum, ut tibi oculi propter meretricem eruantur? Verũ meretur hic ipse pudor tuus, propter quem parcamus oculis tuis.

Rusticus parasitus. CC.XCVIII.

Rusticus parasitum filium abdicat. Ille contradicet.

DECLAMATIO.



NON ignoro (Iudices) quãquam non à forensi cõtentione solum, sed ab uniuersa ciuitatis conuersatione lōgè remotus, hõc præcipuè fieri miserabiles eos, qui paternæ animaduersionis notam deprecantur, quod periclitari de præterita uitæ dignitate uideantur: de qua certè sollicitum esse filium meum incredibile est. Quantulum est enim quod abdicatus erit, qui iam parasitus est? Quem ego (Iudices) tam obstinatè, nõ præceptis solum meis, sed etiam precibus resistentem, utinam possim dicere contumacem: nunc hanc licentiam concepit animo seruitutis. Multũ enim illi (ut res est) fiducia facit gratia adolescentis locupletis & prodigi, qui non aliter quàm si de proprio mancipio ageretur, in hoc uires suas ostendit. Infelix & ille [et ego] cum [eo:] turpem enim filium habeo, ut etiam ipsi obiiciatur. Nec me præterit unde hæc frequentia concurrerit ad spectandos duos rusticos: & hi forsitan hæc ipso indicante. Merito sic iste ridetur, cuius nomen equidem nec intelligo, nec interpretari possum, quod uocatur [parasitus:] * unum hoc scio: nihil esse turpius, quàm luxuriam puto. Quo magis autem hac eius uita erubescam, fecit memoriam nostri. Mihi * rus paternum erga labores grauissimum, non * frugalitate tantum suffecturum, sed & delectatione, * ni coleretur à dominis duobus. Hoc cur * dico? [quia] conuenisset, ne

X ij

v. unum me
scio quid est
v. mihi. Nar-
ratio 150
v. frugalitate
v. si
v. dico enenif
set: ne hac quò
dem ducenda
v. xoris: & a-
ducaduum
lib.

hoc quidem educandæ uxoris, & educandorum liberorum onerare, curavi [tamen] ut relictum à parētibz meis, relinquerem filio meo: de quo ipse non questus sum.

* Non uidebatur laboriosus: nisi in ciuitatem: delicatior uenit, & redire properauit. Et primò quidem deformauit tantum diligentiorē cultum: dehinc procedente tempore, sapē flagratē mero uidi, redolentē unguenta, etiam plura perditæ uitæ signa. Cū interrogarem, respondēbat esse [se] locupletum amicum. Despiciebam etiam amicitia, dicebamque: quā diu uerò iste locuples erit? donec * res redit, ut etiam de salute eius timerem.

Ad domum diuitis ueni (non enim nomen inter nos * agnoscebam) requisui: parasitus inuentus est. Et placet rustico patri? erubui: [utinam] nondū te inuenissem.

Ad comparationem uoco utriusque uitæ. in presentia hoc uno contentus sum, * suscipe laboris tui partem, satis in iuuentute laborauimus. Iā deficit ætas, iam quietē poscit senectus: & ego delicatus sum. * Abdicas tute me. Licet boni mores, tamen clamo, Ego te mihi genui: nō ergo cogitabis, quid mihi debeas terræ gratia referre? Nec quicquā inueniri potest in rerū natura, in quo labor pereat. De abdicatione tu quereris? prior patrem reliquisti. Quando enim uidere te mihi licet? quantum absū ab orbitate? Impono (Iudices) affectibus meis, qui nihil adhuc inter querelas habeo, nisi desiderium. Iam irasci necesse est: nondum tamen ad ultimam tui contumeliam uenio. Obiicio tibi luxuriam. Si hoc tantum diceremus: uiuis inter meretrices & lenones, dignus es abdicatione.

* At iam te parasitum habent, inter aliena seruitia numeraris, & tibi luxuria obiicitur, etiā non tua. Omitto interim ex quo genere uitæ, in istud trāsieris: sub quo institutus patre. Dissimulata & remota persona mea, parasitum ab dico: num me irasci putas? * misereor ubi hæserunt tibi uitia ciuitatis. Videtur habere hoc primum odium * rusticitas. Si bona paterna consumpsisses, iure abdicareris. Libertatem & ingenuum pudorem cōsumpsisti. Quī melior ille, cui seruis? pudet dicere, quo precio * hereditatem mancipaueris. Gula seruis, & sicut muta animalia obiectis cibis post opus. Multa quidem uideo diuersa * generari uitia, nec probabilia omnia: * ceterū tamen hoc nouū est & inauditum, contumeliam quæstui habere, & iniuria pasci. Iuuat illate residua potio, & ex locupletis cæna, nescio quid intactū. Cedentis manus oscularis: & * ferculū portas, fame periturus: [quid] * si illi nō nihil malefeceris? Alios enim fortasse parasitos, pars aliqua commender: tu quid potes, miser, nisi uapulare? Habent hoc quoque delitiæ diuitum malum, quæ rere omnia contra naturam: gratus est ille debilitate, ille ipsa infelicitate distorti corporis, placet: alter emitur quia coloris alieni est. Hoc (ut res est) accessit noua elegantia inter peruersas delitias, habere rusticulum, ridiculum hoc, quod durus, quod inhabilis, quod filius meus qualia dicere damna. Intellico cum quo mihi filio res est: non commendabo illi laborem honestum, & bonam quotidie conscientiam, & operam, etiam in ciuitatibus seruientem: [sic] agā causam. Per uices anni non nume-

rabo fructus: luxuriosum filiū ad delitias uoco. Paratas
 ingentis pecuniae concupiscis feras? ^{v. demens ipse} ^{v. uenire} Damas ipse uena-
 bere. Auibz onerari fercula gaudes? fructus nostros, nisi
 succurreris, infestant. Quicquid illic lautum est, nos mi-
 simus: ^{v. paratum h.} ^{v. parare vide-} ^{v. minibus} fructus curuatis ramis ad manū ^{*} paratos ha-
 bemus, cum parare uidebitur. Vestros, ^{*} riuulis meis,
 fontes compara. inclusi sunt: est inter parietes aqua per-
 enn timer fluminum lapsus. Quae tanta uobis nemora? Quid
 est istic admirabile, nisi ruris imitatio? Ad has te delitias
 pater uoco. Ipse durum desidia solum sulcis aperiam, ^{v. pro tadem ut} ^{v. sepe noli (m-}
 aratro senex incumbam. Tu ^{*} tamen impera. Non ^{*} mi-
 sereberis paterni auitique fundi, obsiti sentibus, circa
^{*} beatos fructus? Nos desidia male audimus, quod iam
 perdidimus annos. Tu uiuis aliena liberalitate. At si te
 ulla horū miseratio tenet, ignoscas mihi: ducimus quen-
 dam aduersus ipsas terras consuetudine affectum: num
 uendes tu agellum meum? num paternos auitosque cint-
 res, ^{v. miseris} ^{v. beati} ossa, alicui, precio caenae unius addices? Quatenus
 infelicem filium sustuli, quæram aliquem qui colet.

SCHOLIA.

Nulla alia, ut videre est, mendosior & magis deprauata
 fuit declamatio. in cuius emendatione, ut aliàs plerunque
 si audacius aliquatō ab ipsis uerborum notis quæ apparent
 videbor recedere: subeat identidē hæc cogitatio, nos nullo
 prorsus uetere exemplari adiutos, sed sola ingenij nostri
 (quod sentio quā sit exiguum) coniectura & diuinatione.
 Nec quicquam inueniri potest] ἀνίσταται πρῶτα καὶ πάλιν
 ἀγῶνι ἀδυνατῶν καὶ πρὸς ἐστὶν, inquit Plutarchus. Cedentis
 manus oscularis] Idem πρὸς τὴν ἀγῶνιν, de parasitis lo-

quens, πρὸς δὲ τὸ τῶν παλαιῶν ζῶντες, τῇ τύχῃ μὲν ἐλδοῦνται, τῇ
 περὶ αἰσίου δὲ δόλῳ. ὅταν δὲ μὴ ὑβρίζονται, ὅτε ὑβρίζουσι δόκου-
 νται, ὅτι μὴ μολπῶν παρεστῶτον.

Ossa eruta parricide.

CC. XCVIII.

PARRICIDAE INSEPVLTII ABIICIANTOR.
 SEPVLCHRI VIOLATI SIT ACTIO.

Decedens, mandauit filiae ultionem, dicens se duorum fi-
 liorum ueneno perire. Puella reos postulauit. inter mo-
 ras, unus se occidit, & sepultus est in monumentis ma-
 iorum. Alterum cum damnasset, & insepultum proie-
 cisset: eius quoque qui sepultus fuerat, ossa eruit, & ab-
 iccit. Accusatur violati sepulchri.

S E R M O.

AN utcunque sepultum eruere non liceat: an ei non
 licuerit, quæ potuit, prohibere: an etiam non iure fuerit
 sepultus. Hinc speciales quæstiones, utrum lex damna-
 tum tantum parricidij, an reuera parricidam prohibeat
 sepeliri: an ille parricida fuerit. In hoc ^{*} probationes duæ, ^{v. probatio-}
 altera πᾶσι τικὴ, altera πραγµατικὴ, id est, affectus & iuris
 quæstiones. An damnatus sit sua sententia, qui sibi ma-
 nus attulit. An ^{*} de illo iudicatum sit cum frater eius
^{*} conuictus sit: an non possit quisquā mortuus damnari. ^{v. conuictus}
 etiam ut filios nemo possit, an is utique potuerit, qui in
 reatu perit. Ultima pelagi qualitas, in qua totius con-
 troversie sunt vires. Quale huius factum, utrum uenia
 dignū, an damnatione sit. in qua tractatione πᾶσι τικὴς.
 pro republica indignandum.

DECLAMATIO.

v. manne

v. abduci

v. rino fuit.
At in mane

v. affuit

v. ob

SEPULTI ergo essent & aeterna quiete
cōditi iacuissent parricida *Manes, iux-
ta patris latus, ut Diis hominibꝫque
uideatur indignū? Tumulo tectus ui-
deretur, cui leges terram negant: in cu-
ius cruciatus, cū omnia commenta sit antiquitas, cite-
rior tamen est pœna quā scelus? cui statim ora, oculoꝫ
a iudicio, lex iussit *obduci, ne hunc iocundum celi aspe-
ctum polluerent terri oculi, cui lucem, *uiuio: fluctuanti,
mare: naufrago, portum: morienti, terram: defuncto, se-
pulchrum negat. Quem in pœna sua iubet uiuere, huius
tumulū & exequias persolues? *At sepultus fuit. Ad eo
ne omnia perierūt, ut ex duobus, meliore loco habēdum
sit manifestior parricida? Tu uerō puella tam honesti af-
fectus, quicquid tacita pietate suggeris, uel his audienti-
bus refer. Mibi crede, modō approbasti, nihil te de fratri-
bus tuis solere mentiri. Dies (inquit) noctesque, misera-
da patris umbra circumuolat, qualis erat cū mandata
daret, modō minax atque effera, repēte submissa, his me-
uocibus (ut sciatis) appellat: Tu quidem filia parricidā
postulasti eodem crimine, iisdem argumentis, communi-
bus utique legibus iudiciiꝫque: qui supererat, damnatus
est. Nunc unus superest dolor, quōd parricida sepultus
est: quōd aeterna quiete compositus sepulchro meo parr-
icida, patrem premit. Aude nunc aliquid puella fortius,
& *ab hoc utique me uindica, quem ego occidi, expul-
sum

sam sedibus meis: contactum illius fugio. Quid ais infæ-
lix puella? ecquid agnoscis alterum patris mandatum?
Itaque ut primū accessit ad tumulum, spontē resoluta
lapidum compage, impios cineres in editum terra sug-
gessit: onerosa etiam inferis monstra, in lucem redunda-
re uisa sunt. Diꝫ boni, post hæc quisquam queretur, cur
ex duobus parricidis neuter iacet tanquam pater, uter-
que tanquam frater?

SCHOLIA.

In hoc probationes duæ] Quintilia. lib. 5. cap. 12. de usu ar-
gumentorum. His quidā probationes (inquit) adiiciunt,
quas πειρασμοὺς vocant, ductas ex affectibus. πειρασμοὺς
autē genus causæ lib. 3. cap. 6. ex Apollodoro diffinit, quod
in rebus extra positis, consistit: πειρὰ δυνάμει, quod in opi-
nionibus nostris. Cicero libris de Oratore negotialem sta-
tum appellat, in quo quid iuris ex ciuili more & æquitate
sit, consideratur: cui diligentia (inquit) præesse apud nos
Iurisconsulti existimantur. apud Græcos pragmatici di-
cuntur qui oratoribus ministri & adiutores dabātur. Hinc
Quintilia. hic noster, facit lib. 12. cap. 3. eos ad arculas
sedere ait, & tela agentibus subministrare. Quem ego oc-
cidi] Ideo dicit se filium occidisse, quōd cōscientia sceleris,
filius ipse sibi manus attulerit.

Adultera apud filium iudicem rea. CCC.

Apud communem filium iudicem, reā adulteri maritus
uxorem [egit.] matrem absoluit adolescens. Pater ean-
dem detulit in iudicium publicum, & damnavit. Ab-
dicat filium.

SERMO.

DE antè actis temporibus, non tātum est, quōd ado-

lescenti nihil obiicitur: sed etiam quod proximè [ut] uideri [est] placuit patri. Quorum ratio cum constet, poterat non improbi, uel non manifesti erroris peti uenia: sed prius, iure defendendus est.

DECLAMATIO.



DIICIS sententiam: non dico, qualē. Iudex pronuntiauit. Dispicendum tibi fortasse fuerit, ad quem uenires: diligentius excutiendi mores. Nulla iudicis libertas est, nisi pronuntiare licet, utrum uoluerit. Fortasse errauerim in dispicendis causis, minus prudentiae habuerim iuuenis: ego nihil aliud habeo quam fidem. An tu ea conditione litigabas, ut pronuntiare pro te necesse esset? Hoc dicerem, si in quocunque iudicio sententiam tulissem. Aliquantò fortius est, cum iudex à te sim electus, hanc quam nunc eripis claritatem, iudicio dedisti. Quid tamen pronuntiaui, & in qua causa ream absolui? Non dico, quam ream, nec cuius criminis: hoc dico, Malè audire plerūque iudicum nimia seueritas solet: nec in iniquam coniecturam nisi asperae sententiae ueniunt. Idē absolutos publica illa acclamatio prosequitur: à dānato tristes recedunt, & uictoris quoque partis silētium est. Absolui. Sic hoc inuidiosum, sic hoc criminofum est? Quomodo me putē potuisse defendi, si damnaassem? Absolui matrem meam. Hoc nō eō pertinet fortasse, ut debuerim crimen remittere: [sed] multa ignoranter pati-

r. uidere

r. nec unquam
coniunctum

al. ream

mur. Mihi mater innocens visa est: obiiciebas tu adulteriū. Nihil necesse est tractare de causa, praesertim cum nihil sit ablatum defensionis: mihi tamen omnia quaecūque in matrem meam dicebantur, incredibilia sunt uisa. Respuebat illa magis apud me, dum agebat causam mater mea dicens, Scis quomodo te amauerim, quomodo educauerim: nihil mihi obiectum est in etate prima, nulla fabula ante partū secuta est: ream facit anum & iuuenis matrem. Tu me iudicem faciebas, illa testē. Accedebat his illud etiā, quod existimabam tametsi asperam illam diffensionem, nec ueram esse litem, quae ad filium ducebatur. Videbamini mihi quaerere intercessorē. Aliud fortasse fuerit, quod te postea concitauit: illo tempore nihil facere melioris mariti, nihil indulgentioris potuisti. Ad eum iudicem perduxeras uxorem, qui damnare non posset. At enim postea hoc crimē probaui. Non iam respondeo, ista quae dixi aliis muneribus accipere iudex extraneorum naturam: quā fortasse iratior existi. Non semper erroris odium penes cognoscentes est: aliquando causa profertur: negligentius interim defenditur. Si matrem meam nunc audias, dicit se ad illos iudices uenisse securam, & obstitisse sibi fiduciā prioris sententiae: utitur in defensione claris ac nobilibus exemplis: damnatos mihi Camillos, & Rutilios narrat. Verū quicumque iste exitus fuit, habuerit suum finem: si crimina in me exples (neque vereor) plura cōfitebor quā obiicis: & cum damnata esset mater mea fleui, & grauius tuli.

r. matre innocens ius est

r. tamen

rest. alii mulieribus accipere. riedi, &c. vel alienum m. a. iudices, &c. quocum iratior exierit, ideo iratus filium abdicat.

Pauper diuitem inuitauit ad coenam: erat in ministerio puella pauperis. Interrogatus pauper à diuite, quænam esset: dixit, ancilla. Discedēs à cœna diues, eam rapuit. educta ad magistratus puella, ex lege raptarū nuptias optauit. Diues accusat pauperem Circumscriptionis.

S E R M O.

ETIAM si reus hic pauper est: non tamen mihi videtur asperē & concitatē contra diuitem acturus. Non tantum accusator diues, illi sed gener est: & nos non sumus iracundi, [quia] rapta nuptias optauit.

DECLAMATIO.

SIC alio accusante dicerem causam, Sciebam, expertus proximē eram, esse nobis aquam, etiā aduersus diuitem, libertatem. Sed me, quāquam indignissimē petar, non tam lex, quā ratio prohibet à cōitiis. Ego hunc amicum semper optavi, etiā antequam essem socer: & colui, & aliquid etiā supra vires facultatum mearum, in excipiendo eum, ausus sum. Atque id me fecisse ante omnia confiteor, ut * potiozem [me] haberet filia mea. Nunc verò eum mihi fortuna ipsa generum dedit, quem maximē diligebam. Tota itaque hæc, quæ pro innocentia mea adhibebitur, non tam defensio erit, quā satisfactio. Fortasse * detractet: sed tamen audebo, ne nos fastidiat. Non sum quidem locuples, & quotus quisque

al. & potiozem
eius, maritū
potiozem ha-
beret, &c.

al. darectet

inops censu: sed integer, sine crimine, sine fabula: non indignus aliquādo huic diuiti visus, qui amicus vocarer: ad cuius mensa quoque societatem, [si] abundans & locuples accederet, existimaret fore hoc quoque inter causas amicitie, si cœnulam diuiti pauper fecisset: non illam beatam, nec qualem hic potest, nō instructam ministeriis. Vnde enim nobis omnia proferēda sunt in mediū, cum presertim iste nos proprius cognouerit? Quicquid illud fuit: ne dedignaretur diues, maxima parte curavi, ipse [cœnam] composui: & post securitatem, modo conuiua * charus, accessit. sed opus erat ministerio. Hoc paraueram mihi, non pecunia, non emptione: sed vxorem ducēdo, educando hanc puellam. Admiratum credidi, quod hic sexus ministraret: eoque magis pudori mihi fuit, confiteri esse filiam meam. Nanque erat is cultus, & notitia nobis adhuc noua: & tamen si de me quoque interrogasset: Respondissem, Seruuli tui sumus. Non persuadeo tamen mihi, ut crediderit. Neque enim irritare tam delicatas eius cupiditates potuisset ancilla: nec fecit quod aduersus hanc conditionem fieri fortasse potuisset. Rapuit tanquam ingenuam: ideoque cum educeretur ad magistratus, nihil recusauit, nihil iuri nostro opposuit: nisi forte hoc quoque in causa erat, quod ducebatur securus. Vnde enim nobis, aduersus istum, tātus animus, ut vindicaremur? Quomodo hanc inuidiam potuisset ferre paupertas, si occidere filia mea voluisset iuuenem inter principes ciuitatis? Non tamen usque * id (Iudices) ualet, ut * quod dederim, beneficio

v. seruus accessit
si al. & post
hanc curam
tantummodo
conuiua charus,
accessit

v. tamen

v. in
v. non est

sit. [Sed circumscriptionis lege accusat.] Quam quidem legem, arbitror propter eos maxime latam, qui circa forenses insidias, aliquē scripto cepissent. Ceterum ut longius interpretatio ueniat: non tamen erit dubium, circumscriptionem, esse inuitabilem fraudem: id est, in qua factum eius demum existimetur, qui accusatur. Singula ergo aestimemus. Inuitaui ad cenam: quæ hinc circumscriptio? pauper, diuitem. venisti: ago gratias. Habuisti [mihi] honorem, & illud humile limen intraisti: & adisti mensam, ad quā cum uenire cœpimus, Deos inuocauimus. Alioqui * ius meæ humanitatis est nostra frugalitas, * quæ nobis utique uelut refectionem quādam & quietem præbet. Inter uestras quoque epulas, non semper illa ponuntur peregrinis petita litoribus & syluis: aliquando hæc uilia quæ * rure mittuntur, adhibetis, quæ emere nos pauperes possumus: cœnasti tamen hilaris, & (ut uis uideri) etiam liberalius bibisti. Quare tamen inuitaui? quoniam promerenda nobis est uestra potentia. Si qui me detulisset reum, defenderes: si quam iniuriam timerem, rogassem te prius mensæ communis [socium.] Non est igitur in hoc circumscriptio, quod ad cenam inuitaui: cetera utique ad crimen legemque non pertinent. Sequitur ergo ut sit proximum crimen, quod in ministerio fuerit filia mea. Iterum accusabitur pauperas. Quid ergo nos facere iubet? emere non possumus, etiam si quid ex quotidianis supererat laboribus, educatio exhausit. Intuemur ergo & alienis ministeriis latititias uestras: imitamur, quantum potest quis. Apud nos

al. deus

v. quæ uobis
tunc: quæ uel

v. rati

illi greges ministrorum, apud uos aurum & argentum. ministerium ergo fuit ex meo. Non istud deforme pauperibus: nam & si in aliud diei tempus incidisses, tum quoque, tibi uideretur ancilla: uidisses pensa facientem. Filia igitur ministravit, sicut mihi solet. Nisi ueritus essem, ne tibi inuidiam fieri putares: nisi me frequenti humanitate in honore posuisses, ego ministrassem. Hinc quoque remoue quod tu fecisti: non est circumscriptio, quod interrogatus uerecundè respondi: & cum mihi tecum cœpisset nouus usus, [quod] erubui uideri sine ancilla. HOC MALI habet ambitus. Peccasse me fateor: dicendum fuit uerum. Sed hac pana potes esse contentus: non impune feci. Et quæ à me facta sunt, hæc sunt. hic me circumscriptionis accusa, [si] nihil ipse feceris. Num enim si tu nihil concupisses, non rapuisses, poterat obici circumscriptio? hoc ergo exigis, ut ego nocens sim, non ex meo facto, sed ex tuo. Age, res quidem ipsa crimine caret: sed animus suspectus est. Quid est igitur? me credibile est circumscribendi mente fecisse? inuitaui ut raperes? Neque enim poterat dubitari, quin queres quæ ministraret? Et cum interrogasses, certum erat fore, ut protinus cupiditas aliqua in animum tuum descenderet? & cum concupisses, ut raperes? Quæ si nulla ratione, nulla diuinatione prouideri potuerunt: apparet non propter id factum, quod sperari non potuit. Quid enim in causa fuit cur raperes? cultus uidelicet te illexit: hic enim adiici solet ad speciem. talis ministrabat, ut necesse esset ancillam esse mentiri? Tu porro permittis etiā



aliquid mihi libertatis. Rapiebas. uel ancillā tu raperes,
ancillā eius apud quem paulō antē cēnaueras? Sed non
credidisti ancillā [meam] esse. Possis tu fortasse huc usque
descendere, ut non fastidias pauperes: nunquam cupi-
ditas tua usque ad mancipia descendet. Ac si fortē cēpif-
set oculos tuos, petisses quod opus erat. Vi, non munuscu-
lo sollicitasti: non si contumacior esset [vi rapuisses] pro
tua illa comitate. At omnino petisti. Potuisti ergo scire, et-
tiam antequam rapere inciperes: in ipso uerō raptu, non
apparuit tibi ancillam non esse? non tanquam liberare-
pugnauit? nō proclamauit patrem? nullam uocē* meam
audisti? Fieri nō potest, ut non eruperit ingenuitas, quæ
aditura erat magistratus. Aut ego fallor, aut de hac tota
causa indicatum est: nam si quid feceram fraudis, apud
magistratum agere debuisti. Circumscriptionis sum: ancil-
lam putauī. necessitatem raptoris agnouisti. Non puto
te obicere, quod nuptias optauit: sed nec ego imputo: si-
cut ne gratulor quidem hoc matrimonio mihi, *par cō-
uictus [non est:] apud quem si fortē cēnarem, uxor mi-
nistraret. Tu tamen quid circumscriptione ista perdidisti?
uxorē non habes locupletē. Nihil enim magis, quā
pecuniam desideras? Et te dignum [existimas] qui du-
ceres parem? Tunc scires quæ discordiæ, quæ contentio-
nes, quā frequens mentio dotis, quā erecta ex æquo
ceruix. Vtique in his tuis delitiis, in his cupiditatibus, ti-
bi liceret amare aliquam ancillam, deperire aliquam
ministrarum. Nunc habes uxorem non ambitiosam, non
exacturam comitatus: sed quæ tota ex tuo uultu pen-
deat.

al. mei

al. par patri
conuictus
non est.

deat. Laborare consuevit: habebis ancillam. Tu tantum,
etiam si quid ego offendi, mihi irascere. Nihil illa fecit,
nihil illa peccauit. visa fuit in ministerio? patri paruit.
ad illam hoc tantum pertinet, quod optauit.

SCHOLIA.

Diues accusat pauperem circumscriptionis] Sic Abimelech
Abraam & Isaac accusauit, qui Saram & Rebecam uxores
suas, sorores esse dixerāt. Quare imposuisti nobis, &c. Cir-
cumscribere, & lādere & fallere est, ut ex edicto Prætoris
minores circumscripti, si postulant, restituntur. & circun-
scriptio adolescentum lege Lætoris vindicata. Hic uerō
circumscriptio, pro ea deceptione & fraude sumitur, quæ
sub specie legis inuoluitur. ut ex hac & CCCXLIII.
decla. infra, & ex his uerbis Senecæ manifestum est: Obiici
(inquit lib. 6. decla. 3.) non potest, quod lege factum, imō
non nisi quod ex lege factum est. Circumscriptio semper
crimen sub specie legis inuoluit. Quod apparet in illa,
manifestum est: quod latet, insidiosum. Semper circun-
scriptio per ius ad iniuriam venit. Nos fraudem legi fieri
dicimus. l. contra legem. l. fraus. ff. de Legibus. Ad hanc
legem circumscriptionis (inquit Fabius infra) nunquam
recurritur, nisi cū rectum ius nequitia exclusum est, id-
que aded, non ipsa legum pugna inter se & commissura
(ut ita loquar) sed facto & cauillatione eius qui accusatur,
dum saluis uerbis legis uerū p̄nt q̄, uñ d̄ d̄g. volq̄ fallit, deci-
pit. Non rectē igitur hic pauper circumscriptionis accusa-
batur: ideoque ait, Quam quidem legem arbitror propter eos
maximē latam, qui circa forenses insidias, &c. & post securi-
ritatem] id est, posteaquam ita mecum actum existimaui,
ut securē possem diuitem ad cēnā vocare, sic ut eam om-
nino non fastidiret, nec dedignaretur, modō conuiuia cha-
tus accessi, &c. quod ducebatur securus] sciens non mor-
tem, sed nuptias propter amicitiam optatum iri.

Quidam ut patrē sepeliret, [se] auctorauit: sed die muneris productus sub titulo causae, rudem, postulante populo, accepit: postea patrimonium statutum per leges Equitibus, acquisiuit. prohibetur gradibus.

DECLAMATIO.

POSTEA dicam qua causa penē gladiator factus sit: postea hoc quod obicitur in laudem *vertā: interim incipere libet ab ipsa lege. Ius certē sedēdi implet ingenuitas & census. Querendum est ergo an hic gladiator sit, aut fuerit. Non sumus magnae legis interpretes: non ludum, nec arenam, nec armorum scientiam complexa est: sed gladium. Cui dubium est id exigendum esse in eo, ex quo nomen gladiatoris ductum est? Gladiator igitur est, qui in arena populo spectante pugnavit. Nam neque orator est, qui nunquā egit causam: neque accusator, qui reum in iudiciū non deduxit: neque reus, qui causam non dixit. Videamus & ipsius periculi causam. Quero an si creditor post datam pecuniam, operas remisisset: diceret eum gladiatorem fuisse? In ludo fuit. Fuerunt doctores & medici & ministri: neque tamen in illo nomine tenetur. Productus est. Et alij multi, spectaculi gratia. Sed affuit pugnae. Sed *animum tenetis: cum praesertim hic ordo ex laude militiae nomen acceperit. Non ergo pugna

al. sed quo animo? turpe est existimatis, cum praesertim & c. accepit?

per se turpis est, sed inhonesta pugna. Dedit enim ea, familiaris nomina: hinc Coruini, hinc Torquati, hinc Optimi. Illum ergo maiores prohibuerunt theatro, qui uilitate, qui gula se auctorasset. Mutuatus est pecuniā, ut patrem sepeliret: mutuatus unde potuit: & quō turpius putas esse sic mutuari, hoc honestius fecit. Vidit enim quid sibi accidere posset auctorato: sed illud crudelius putauit, si pater insepultus iaceret. Gladiatores sepeliuntur. Isti accusatores, & Cimoni illi, qui patris corpus uicario corpore redemit, *crimen daret. Sed indicauit populo, quare uenisset in ludum, [aliās] non pugnaturus. Tunc [ut] notius *aliis fieret exemplum, [rude donasti:] *nūcte, popule, iudiciū tui paeniteret? Quomodo postea uixit? quam frugaliter adquisiuit? quam parce? quam laboriose? Ausim dicere neminem, si ex hoc ordine, nec ex alio.

al. crimina

7. illi

7. tum

SCHOLIA.

Sub titulo causae] patris sepeliendi ergo: nō quaestus causa, sed uirtutis & humanitatis. Patrimonium statutū per leges] quod erat sestertium quadringentorum millium. Hic ordo Equestris ius habuit Romae in quatuordecim ordinibus spectandi, lege Roscia theatri: Senatores in Orchestra, cum ante S. Aelium Petum, & C. Corneliū Cethegum Censores, omnes in cauea promiscuē sederēt spectarentque. Sicut autem aucto patrimonio, haec praerogativa sedendi in quatuordecim acquirebatur, ita si qui decoquerent aut inter infames haberentur, quales sunt ij qui artis ludicae pronuntiandae causa in scenam prodissent, ius id amittebant. Seneca lib. 2. de decla. 1. Senatorium gradum, gradus ascendere facit. Censui Romanum quidem

à plebe discernit: census in castris ordinem promouet: censu in foro index legitur, &c. *Post datam pecuniam operas remisisset*] quas vt debitor in arena pugnaret, locauerat. Caius. l. 3. de iis qui no. infam. Qui operas suas locauit, vt prodiret artis ludicrae causa, neque prodiit, non notatur, quia non est ea res adeò turpis, vt etiam consilium puniri debeat: nisi si cum bestiis esset pugnaturus. l. 1. §. bestias. ff. de postulan. & *Cimoni illi*] Cimon filius fuit Miltiadis, cuius damnati peculatus, & in uinculis mortui, cadauer obligatū pro multa nicario corpore redemit vt sepeliret. Hunc Cimonem Callias postea redemit, & ei filiā suā collocauit, quam cum Cimon in adulterio deprehensam occidisset, ingrati cum Callias accusauit. Seneca lib. 9. decla. 1. & lib. 5. contro. 25. Sed hæc paulò aliter narrantur à Plutarcho in vita Cimonis. De sepultura Seneca alio loco, lib. 8. decla. 4. Quid est miserius in uita, quàm uelle mori? quid in morte, quàm sepeliri non posse? Omnibus natura sepulturam dedit: naufragorum, idem fluctus qui expulit: suffixorum corpora crucibus, in sepulturam suam defluunt: eos qui uiui uruntur, poena funerat, &c.

Proditionis rei, fortes.

CCC.III.

PRODITIONIS REI, CAUSAM DE VINCULIS
DICANT.

Qui rei facti erant: ruptis vinculis, fortiter fecerunt. Præmio petunt, vt soluti causam dicant.

S E R M O.

AN reis dandum præmium: an proditionis reis: an his quos non ciuitas armauit: an contra legem dandum sit, & hanc legē, & hoc tempore: an tollatur summa legis, etiā si ius extenuetur. quā mēte perant: quid utilius.

Tria præmia diuinitis sacerdotis. CCC.III.

SACERDOS TRIA PRAEMIA ACCIPIAT.
VIRO FORTI PRAEMIUM.

Diues * sacerdos [filium] amici pauperis sacrilegum, uno præmio liberauit. Eundem in adulterio [deprehensum &] damnatum, secundo præmio absoluit. Bello patriæ, pauper fortiter fecit: filius illum deseruit. Vult eundem tertio præmio sacerdos liberare. Petit præmio vir fortis pater, vt occidatur.

v. sacerdos
inimici p. sa-
crilegum

DECLAMATIO.



TRA lex antiquior? belli utiq; prior. Sacerdotium, pacis res est. Tua, ad vnum pertinet: hæc, ad omnes. Mihi, lex debet: tu lege * vteris. legis, hoc tē-
pore, ego dignior sum præmio, quàm tu. Me viro forti, contigit uictoria: te

v. vtrum legē

sacerdote, admissum sacrilegium. Hactenus de personis. trāseamus ad * optionem. Ego hodie * præmium opto, desertoris mortem. * quid tu? uitam sacrilegi. Sacerdos, castra uindico. disce tu uindicare templa. Quid si contra legem petis? unius uitam iam ter optasti. Comparauit publicas personas: * nūc [priuatas] comparem. Tu optas nunquam nisi de alieno: ego de meo. Quanquam quid mihi cum lege, dum ne ueniat adulter ille, ille sacrilegus, ille desertor in penates meos? * Sciet quātō meliore patre natus sit, quàm inimico. Armiger det gladium: uindico illum maritum, uindico templum. Legem habeo, & viri fortis & patris. Innocentem filium habui,

v. opinionem
v. primum
v. quam

v. nunc

al. scias

ante huius sacerdotium: sub isto primū expilata templa. Furorem, hoc, iuuenis mei putabam: fiducia erat.

v. multum et diues *Multum est, dices, colere templa: plus tamen sustinere [impetum hostium,] incendere hostium templa. Cur enim si quicquā tua uota proficiunt, cliens tuus deseruit? Mihi debetur premium, quod petiero. possum & tuam mortem, possum tibi auferre sacerdotium.

Exules à diuite pugnare coacti inter se. CCC. V.

EXVLEM INTRA FINES DEPREHENSVM LICET OCCIDERE.

Duos pauperes, diues, inimicos suos imprudentis cædis
al. quinquen- *quinquēnij exilio damnatos, intra fines deprehensos,
ualis dimicare inter se, dātis gladiis coegit: *ambo mortui
v. eum, al. au- sunt. accusatur iniusti supplicij.
nitem

DECLAMATIO.

al. possit **N**isi precipua (Iudices) in potentia uoluntas diuitibus uideretur, ut sceleribus suis etiam gloriantur: fuerat tanti miserrimorum ciuium perire uindictam, si *possit tacere qui fecit. Hæc enim est exacti iniusti supplicij manifesta iniuria, quod excogitauit quomodo ab inimicis mors exigeretur, ipsis imputaretur. Homines innocentes
v. et damnaretur quos, al. cum damnarentur, eos quoque, & al. innocentes con- *cūm damnasset, utrosque confestim inter se concurrere
demnatos, v. utrosque. coegit: quos etiam in calamitates fortuna coniunxerat, iussit ut inuicem se occiderent, (quod grauissimum illis fuit) scientes. Aestimate (Iudices) quid timuerint, qui hoc fecerunt. Quauis autem (Iudices) aduicere inui-

diam sceleribus nostris soleat: nos tamen confitebimur, inter solatia doloris nostri esse numerandum, quod ambo perierunt. Sic miseros commisit, ut si unus uicisset, post quinquennium redire non posset. Siue igitur [manifeste iniuriæ] constare uobis (Iudices) debet ultio: nulla unquam res *sic contra leges excogitata est, ut intra fines
v. si deprehensum [exulem] exul occideret. siue crudelitatis exigere *debeat pœnam uestra iniuria: non satis habuit
v. debet [eo,] quod aduersus miseros lex irata conscripserat. Quanto enim grauius tulerint supplicium, quam meruerant, uel sic aestimate. Hoc inimicus elegit, & inimicus pauperibus iratus. HÆC ENIM odia altissime sedent, cū aliquis, his quos contempserit, irascitur. Innocentie fiducia contra opes istius steterant: non tamen futuri pares, nisi duo fuissent. Contra gratiam armauerunt [se] misericordia sui, donec ambo in periculum capitis adducti. Testes enim non desuerunt. quātum *autem
v. enim ualuit innocentia, cōstitit inter omnes non *potuisse
v. potius se illud nisi ab imprudentibus fieri. Incredibile est (Iudices) quāto difficilius finibus careant, qui exilium non meruerunt. Amplectebantur miseri pro furto, extremū patriæ solum: nō mehercule scio, an alicuius insidiis perdueli, *an aliqua humanitatis facie impulsī: nihil pro
v. in bare possum: ambo perierunt. Si tamē intueri naturam uolueritis: apparebit profecto non casu *eos in eum locū
v. eos, & iuuenisse potissimum uenisse, in quo ab inimico deprehenderetur. deprehendit enim tanquam expectasset. Minus quidem miserrimos ciues confuderat istius conspectus: ingulum

contumaciter parabant. Iam pridem mortem cōtempsumus, nec inimicitias aduersus te suscepimus, nisi lucis utilitate. *Occide, nunquid plus potes? Risit animo: & adhuc nescitis (inquit) quātum *opes uirium habeant? efficiam uos inimicos. Tradi utrique gladiū iubet, & custodiri, *ne primo impetu manus [confererēt,] circa flagella & ignes, & omnes tyrānicæ crudelitatis apparatus. Quantos enim fuisse *creditis metus, qui effecerunt, ut concurrere illis expediret? O misera conditio! magna necessitate uicta libertas est. Tunc rogauerunt: donec iste crudelis lanista, Cōcurrere (inquit) in istas innocentes manus: *cōmittite prudentes ne cōingat innocentibus mori, quæ miserorū inter bonos, metus cunctatio? nec occidere coacti sunt eos, quorū miserebantur? *Quid ego facie tristē illius tēporis narrem? quid ulnera? quid sanguinē? quid gemitus? Tu saltē fortuna melius: uno uterque fato iacet. Te tamen, diues, interrogo: quid de illo facturus fueris, qui superfuisset? Hoc est puras manus habere? hoc nobis pro innocentia putas? nocentem fecisti ipsam infelicitatem. Et *tanquam parum esset exigere pœnas, *supplicia infamasti: idēq; coegisti [eos se occidere] *qui offendere non potuissent, nisi coacti. Iniustū supplicij ago. Non est mihi lex interpretāda. Omne iniustū supplicij est, quod non est exactum secundum legē. Da igitur ius mihi, quo perire debuerint. EXVLEM INTRA FINES LICEAT OCCIDERE. Quod satis est, non occidisti. Quicquid aliud factum est, contra legem est. Sit aliquid mitius, sit aliquid *clemētius.

v. uilitate occidere

v. opus iuriū. debetur hac commendatio Brissōi. nos sic etiam, quātum ego plus uirū habeam?

v. in v. credū

v. mitis prudentes non committet

v. Quid ego faciam tristis si nullus

v. quamquam

al. supplicio

v. quam defendere

v. clementia

non licet, nec tibi licebit ignoscere. EXVLEM intra fines liceat occidere. Neminem (Iudices) eorum qui iura condiderunt, tam asperum & trucem existimo fuisse, ut tamen scelus crederet posse fieri. *Metu sine dubio fines nostros elusit exulibus: magnam tamen illis qui deprehendissent, imposuit difficultatem. Exulem intra fines deprehendisti? occide si potes: sed occide tua manu, sume carnificis animum. Sequetur quandoque te ista cōscientia: & quāquam impunitus sanguis, manabit tamē usque ad animum. Quæ sunt istæ delitiæ, *ut tu uelis inimicos tuos imprudentis [cadis exules, suis se] manibus occidere? EXVLEM intra fines liceat occidere. Si deprehensos detinuisses, iniustum supplicium esset. nemo inter pœnas exulis constituit mortis expectationē. Istud quod *nutum tuum diutius uident, quod arrogantiam ferunt, iniustum supplicium est. Non licet tibi gladium supra ceruices diu tenere: non licet [in] iugulum, necem ad mouere lentē. Tu eos detineas intra fines, quibus uenire nō licuit? Occide, uel statim: uel, si differre potes, miserere. Nondum dico, concurrere: præstantes *alterius ceruicem ferire coegisti. iniustum supplicium est. Mori debent. quæ lege? in qua scriptum est, Citò occidat, putate (Iudices) huius furoris ad uos *crimē referri, Ex duobus exulibus intra fines deprehensis, ab altero occisus *est alter statim. cum hoc agere iniusti supplicij uolo. Quis tibi gladium dedit? Quomodo potest fieri ut *debeas occidere, cui necesse est mori? Nemo (ut opinor) absoluat. Fieri non potest, ut si damnanda fuerit audacia,

v. fieri metus

v. &

al. uultum

al. alterius

v. tamen al. deferre

v. occisus est.

altero statim

cum hoc

v. debeas

non sit uindicanda necessitas. Cùm illorum crimen foret, si uoluissent: tuum sit necesse est, quia coegisti. Si concurrissent & uiuerent, iniusti tamen supplicij agerem. facile est uitæ damnum: [sed &] abstulisti miseris innocentie opinionem, & ut pessimum gladiatorij genus perire iussisti. Non potueras absolui [etiam] si infelicibus missionem dedisses. Quos composuisti? homines eiusdem ciuitatis, eiusdem fortune, eiusdem inimicos. Plurimum tamen adhuc ad dolorem pertinet, quod te spectante pugnauerunt: ille grauissimus dolor, quod ad inimici uoluptatem satisfacerent. Misera conditio necessitatis. Gloria infelicibus erat, facere quod uelles: quam contumaciam uicisti. Proponite ignes, & constituite ante oculos illud crudele spectaculum: sedentem hunc altius, armatos circa seruos. Neque enim profecto sine prasidio magno, sine certa securitate, ferrum commisit inimicus. Qui dolor miserorum, quod quenquam vulneraret isto prasente? Certum habeo: & hortatus [est] & laudauit illum qui prior percussit. omnia licet* feceris: neuter tamen amicum suum occidisset, nisi scisset expedire, ut uterque moreretur. Si bene miserorum innocentiam noui: non tamen tibi, quoniam optaueras, contigit [ut] concurrerent lateribus nudis.* Eam licet crudeliter excogitaueris, fecerunt tamen bonum exemplum.

SCHOLIA.

[Imprudens cordis] lib. 7. cap. 5. In coniecturam quoque eadem species cadit, cum perpetuo, an quinquennali sit exilio multandus, in controuersiam uenerit: num pru-

dens cedem commiserit, queritur. Omnino copiose de his legibus, qui exulem intra fines deprehensum possint occidere, quem, & quando, Plato lib. 9. de legib. *Tunc rogauerunt*] Quintilia. lib. 4. ex Cicerone in Verrē. Summum uirum ostendit, qui cum uirgis caderetur, non ingemuerit, non rogauerit: sed tantum ciuem se Romanum esse, cum inuidia cadentis & fiducia iuris clamauerit. *Committite prudentes, ne contingat innocentibus mori*] Hæc ut nos restituiamus, irridentis sunt diuitis, & in aliena miseria lacerantis: quasi dicat, Innocentes manus hæc fuere: quia imprudens homicidium fuit. At nunc prudentes in uos mittite & cõserite manus. huiusmodi sunt ea quæ sequuntur: & ideo cum interrogatione legimus. *Ut tamen scelus crederet posse fieri*] Multa enim in legibus aliquando apponuntur, non tam reuera puniendi, quàm absterrendi gratia, ut illa ex 12. TERNIS NVNDINIS PARTES SECANTO: SI PLVS MINVSVE SECVERINT, SINE FRAUDE ESTO. Acerbitas enim plerunque ulciscendi maleficij, bene atque cautè uiuendi disciplina est: & tam atroci pœna constituta, ne in eam incidant mali, uel tracti, uel inuiti, reformidant. Sed dum lex permittit exulem intra fines deprehensum occidere, cum tamen neminem speret hac nimia licentia abusurum: nõne tamen idipsum est homines ad facinora liberius inuitare, dixerit aliquis, & licet iniquum & inhumanum, at tamen legitimum quoddam quod priuato liceat, homicidiũ inuenire? Sanè non omne quod licet, honestum est: quã tamen utile est, ius est. Sed propius intuenti apparebit, tum cum permittit lex grauius quod delictum puniri, quàm par sit, ut uel exulem intra fines occidere, uel debitorem discerpere, necere: sit uerò maior alia lex à natura orta, quæ recta ratio appellatur, prohibens tãtam hanc hominum inter homines sæuitiam & inhumanitatem: non illam ferri, ut contra hanc committatur: sed ne exul iis se committere & commiscere au-

deat, quorum lēsit coniunctionem atque societatem. Ergo legis quādam quasi tergiuersatio est. *Facere quod velles: quam contumaciam viciſſi*] Nam uolebat eos mori: quod cūm contumaciter non recusarent, uicit eorum contumaciam: dum huc eos adēgit, ut essent ipsimet interfectores sui. *Eam licet crudeliter excogitaueris*] Eam, sup. innocentiam, existimans te puras manus habere, si tuis manibus non occideres.

Expositus, negata matris nuptias petens. CCC.VI.

Maritus peregrē proficiscens, praecepit vxori ut partum exponeret. Expositus est puer. Maritus peregrē, vxore hārede, decessit. Post tempus, quidam adolescens, cuius aetas cum expositionis tempore congruebat, coepit dicere se filium, & bona sibi vendicare. Inter moras iudicij, bello idem adolescens fortiter fecit. Petit prēmio nuptias eius, quam matrem dicebat, manente priorē iudicio. Illa contradicit.

DECLAMATIO.

NON ita me prima frons causae, callidissimae optionis simulatione decipit: ut mulier ista matrimonio credat, quod hodie nemo peteret, si nō recusaretur. Illud magis uereor, ne iuuenis, qui eius quam matrem esse dicebat, nuptias optat, uideatur uelle ad uerum peruenire: ac uos latentium natalium credatis experimētum, quod mulier quae
 * post amissum maritū per tot annos, qui facere poterant ab infantia uirum fortem, * sic cōplexa est uiduitatem, tāquam genus pudicitiae: hunc iungere sibi uenere serua, & polluere complexibus nō uult filij sui, si uixisset, at-

et potest

et si

tem. Intelligo itaque non tam multa mihi contra prēmium dicenda, quā contra argumentum. * Sic componenda actio est, tanquam nos audiant iudices * alij: non tamen iuuenem pari captione laudemus. Fecisset hoc astuta mulier, anus inuerecunda, ut iuueni curioso, offerret hanc fatigati corporis partem. Erat dignus, qui dum alterius patrimonium petit, perderet etiam prēmium suum. Sed mulier simplicissima, * si quid mentiri posset: si non exposuisset, palam se nolle profiteretur. Hoc pudori satis est: si quid * uiceritis, culpa cogentium est. Quid interim proficit adolescēs ille? nam si prauiudicium est, quod haec recusat: & illud sit argumentum, quod hic optat. Cuius quidem pudori, propter recentia merita cupio consultum. MAGNA cupiditatis inuidia inquinat laudem, si cūm alienum patrimonium petat, non putat sua referre, utrum hereditatem illud faciat, an dotem. Haec quidē minus sollicita fuit priorē iudicio. tunc enim pudor saluus. nunc totos necesse est proferre gemitus. Semel (inquit) infelicitate nupsi. peregrinabatur maritus: illuc ierat unde non est reuersus. tamen misera concepi: & * quoniam uterus crescebat, tamen excedebant exequia. Conuenerunt ad parientem consolantes propinqui. Haec passa sum suatore marito, qui me fecit heredem. Quis * potest illū diem referre sine lachrymis? * unum funus gremio tuli: quā penē expirauit in manibus meis? Deinde periit ille, qui iusserat: quā penē potui non exponere? Quid mihi cum hac hereditate? effecit ut filium magis desiderarem. Falsas [hinc] pu-

al. & si mentiri posset, se nō exposuisse. v. uiceritis

al. & quantum v. et tantum accedebant v. post

al. vniū f. gr. tuli: quā. p. ex. in m. ment. quā penē potui non exponere? Deinde p. i. qui iusserat, me herede reuocata. Quid mihi, &c.

tate uoces. Ipsa nupsit: ille desideratur infans. Sic puto effectum est, ut aliquis se filium diceret. Hæc quidem fabula allata est, tanquā temerè creditur: sed postquam se perspicuens * hic iuuenis [quis sit inuenit,] differre cœpit. Nihil iudicium magis trahit, quā diffidentia petitoris. Ante consummauimus bellum. Non fraudabo te iuuenis gloria tua. Tu fugasti hostes. felices si qui tibi sunt parentes. Utinam credibilia sinxisses: efficeres, ut te cuperent agnoscere. Hic libet alloqui iuuenem. Tu quidem fortiter fecisti: SED MINOR corporis uirtus: plus est in animi moderatione, ne quid improbè petas, ne uidearis isto animo litigasse. Licet (inquit) mihi optare quod uelim. Nullum manifestius * improbæ optionis argumentum est, quā uim legi adhiberi. * Qui eam dixit, necesse est [id uoluisse] quod licere oportet. Nō tantum hoc natura recipit, ut tam graui seruitute iuris obstrinxerit rempublicam, qui legē dicebat. Sibi sanè tulerit iura simplicius ætas uetus: minor fuerit uerborum custodia, cum * intellectus hi non timebantur. Has enim primas rudibus illis, & militaribus uiris existimo placuisse leges, quibus inter continua bella premium non * auarius uirtutibus dabatur. Neque ego crediderim optionem tunc illam respexisse ad onera reipublicæ. Liberalis erat populus ex præda. Testis carminum antiquitas, ubi illi primi Heroes canebantur. Bellator huic currus: huic Ducum exuuiæ: nonnulli captiua forma præstantior: ultima sors habebatur, quālibet nobilis peteret. Legisti ne circa decennis belli exuuias, contendere

7. sic

7. improbe opti-
mis
7. quis enim di-
cit, n. est qui di-
cere

7. intellectus

al. auarus

clarissimos reges? HÆC SACRA sunt merita, hæc con- iurata uirtus. Hoc erat illud, quod uolo. * Sis uerò istud uerbum in modico habiturus: respondebit tibi respu- blica, Quid mihi prodest uicisse, si adhuc aliquid nega- re non possum? Sic in * ea loqueretur uictor hostis. Quid si templorum incēdia petas? legum obliuiones? hoc mo- do & nuprias matris optares? Quātò iustius tibi mulier priuata respondet, Non pro me tamen militasti: appel- la rempub. appella magistratus. Non potest à priuato dari, quod ab omnibus debetur. Hæc dicerem, si aliquid ex rebus meis concupisceres: nunc matrimonium petis, quod tibi cōtingere non potest sine inuidia * captiuitatis. Si tamē urbe capta inuocaret Manes mariti, non aufer- ret hostis, & miseretur eius, quæ amare defunctū ui- detur. Tibi cum hac quomodo potest * re cōuenire, cuius matrimonium non peteres, nisi cum ea litigasses? Vis sci- re quid sint nuptiæ? Aspice illam uirginem, quam pater tradidit euntē die celebri, comitante populo. Non po- test quisquam dare, quod constat duorum uoluntate. * Virūque [tamen] tolerabile esset, si uirginem peteres, quæ nullo suspirat affectu, quæ adhuc reipublicæ matri- monium debet. [Sed] est præcipuum ius senectutis: quo- niam nō una subit omnis ætas: non perpetuò Senatorem citat Consul: est sua legationibus requies. cum hos ha- bueris annos, iam non militabis. Cogis nos agere fortius. Non omnibus premium debetur: non peter feruus, non petet peregrinus. Tu hanc asserendo matrem, incertis te parentibus esse confessus es. Ut optare possis, primū te

7. Si uero isto
uerbo

7. enim

al. cupiditatis

al. uxore

al. utcumque

necesse est filium probes. Perseueras? sic agam tanquam uelis. Nuptiis tibi opus non est hoc tempore: militare debes, excubare, uigilare. Ab hac te uoluntate non debebat nec mater abducere. Actus si quiete mauiis, duc uxorem parem, *benedicta. Cōpositis etatibus coacta matrimonia, tamen facile fastidiunt: siue non *habent omnē, quoad licet, uoluptatem: seu cum uicinis uicina societas: siue, DV RV M E S T, quod necesse. Quid si affert impares annos? in hac etate, ne olim quidem iuncti, se amāt. Operiet flāmeo canos? inducta in cubiculum, quomodo blandiatur? quomodo appellet? nam tu matrem uocabis. Inter pares quoq; annos, citius fēmina senescit: neq; amatur anus uxor: nisi *me mori tu fortasse nunc uelis. Illum annum *expecta qui ueniet. Non eundē gradum ultima etas facit: nec decidit suprema uita, sed corrūit. Non ipsam petis. Sed tua nihil interest, uxor sit an mater. Satis diu fictis respondimus: nunc ars aperienda est. Non conscientiam nostram tentat: sed uerecundiam, ut expediat mentiri. Audite igitur tanquam alij iudices. Iam primū omniū apparet, nullam esse generis, quod affectat, probationem: alioqui prēmio opus nō esset. Nō anus vlla: non index hīc est, illud, Nubat, nisi mater est. Vna calumnie origo est, quod hanc exposuisse constat. Rarum igitur est, ut expositi uiuāt: Caducūque circa initia animal, homines sumus. Nam ferarū pecudūq; fetibus est statim ingressus, & ab ubere impetus. nobis tollendus infans, & aduersus frigora muniendus: sic quoque inter parētum manus, gremiūque nutricis, sepius labitur.

al. parē. Bene dictū est, Cōpositis, &c. r. habet omnia quod licet al. libet

r. memoria tu r. excepta

r. nutriendus

labitur. Vnde nobis tantam felicitatem, ut ad infantem mors accersita non ueniat? Vos ponite ante oculos puerū statim neglectū, cui mori domi expediret: inde nudum corpus, sub celo, inter feras & uolucres. Video [me] mouere, mulier, lachrymas tuas. Nemo tibi mortalium posset ignoscere, nisi iussa fecisses. Alia tamen conditio est eorum, quibus obuium patrem querit exponentiū paupertas. Ille relinquitur loco celebri: tunc & libet custodire longē, & spectare *fortunam. Alter abdicatur, quē iussit exponi, qui relinquere poterat heredem. Sis postremo sublatu ille: qui te *educauit, scit parētes perisse? Patrem audiuit. Cur tibi nō petiit patrimonium? cur istud tot annos tacet? an expectat donec probare nō possit? Age, quid futurum erat, si periisset & mater? Age [quid si] noller filiū mater agnoscere? Nam huic quidem quāta fuerit materni nominis cupiditas, non illis tantum argumentis probabo, quod concepit, quod sustulit: sed quod maritus nunquam mādāt exponendum, nisi educatione. Date huic quē uultis affectum: Si uoluit habere, facile *agnosceret: si noluit, sic exposuisset ne educaretur. & tamen fuerit fortis: aduersus infantē plura blandimenta robustior etas habet. O quantos hac ex alienis liberis cruciatus tulit! Blādatur aliquis puer? talis esset meus. Laudatur aliquis uultu speciosus? talis fuit ille quem perdi. Crescit quotidie dolor: iam in foro conspiceretur, iam militaret, iam illi uxorem quarerem. Nunc uero propiores admouet stimulos vir fortis. hāc suum negaret? te parentes libertis suis monstrent. Scilicet timet

r. fortunam aliter

r. educat

r. agnoscat

al. Scilicet timet ne te parentes, &c. r. monstrent



ne ad illam matronæ conueniāt. Si se matrem fateretur, aliquid fortasse in honorem ipsius optasses. Ego miror quod tuo errore nō utitur, ut uteretur si errare te crederet. Cur ergo non nubat? etatem suam intelligit; quā impares sitis, videt. **EST QVAEDAM** etiā nubentium pudicitia. A viro iam suo secubaret, utique si etatis huius filius interueniret. Hæc si nubere in istis annis potest, quomodo cūque dicam, mater incerta est. **ET** necesse est, umbra salte sceleris laboret. Cur in fabulas eat? cur habeant materiā maligni? Vix absolui nuptiæ possent, si iā contra te iudices illi pronunciaissent. Quid futurum est, si hæc parata fuerit nubere, **ET** illi matrem pronūtiauerint? Quid autē, iuuenis, si tibi nuptiæ adiudicata fuerint, ducturus es? Si nō duxeris, non fiet sic generis experimentum: si ducturus es, factū est. Me miseram! anūm duces iuuenis? Video quid cōcupieris. Mater est: nō uult. Ergo mater an vxor sit nihil interest. Cætera* iuueni ad dacia in promptu. Nec in hac etate mortem quisquam [mibi]* minaretur. Per fidem, iuuenis, bona potius opta. Cōsuevit* frugaliter [vivere:] sine marito diu iixit. Inter grauissimas uitæ calamitates, non sine solatio tamen meruit* maritum. At iam in fine uita est. Nec de hereditate sollicita est, nec habet filium.

SCHOLIA.

[Si non recasaretur] Nā si qui fortiter fecit, speraret optionem mulieri placere, neque fore ut ne per etatem quidem a nuptiis abhorreret: certē matrimonium non peteret. Ergo caullatio queritur, & in illā uel illam partem, caullat

præiudicium. Tanquam nos audiant iudices alij] Ait enim postea, Audite igitur tanquam alij iudices. nempe ut causa hereditatis acta & transacta, nunc apud eosdem, uti causa diuersa, & prorsus à prima seiuncta aliāque, ita apud alios iudices agi agitarique uideatur. Ante consummauimus bellum] Sup. quā prius iudicium de hereditate perageretur. Cum intellectus hi non timebantur] Ut sub specie legis, & uerbis illius saluis, iniquum optare liceat. Aliās intellectu: & sensus est, Nam cū uerba captantur, nec à syllaba licet absque fraude recedere, tum harum formularum, & literarū syllabarūque tendicularum peritiores, ut Appius ille ante Flauij Aedilitatem, sanè cauentur timeturque. Non petet seruus, non petet peregrinus] Nullū enim seruus erat cōnubium, quin eis nec militare licuit. Rursus, peregrini, ius cōnubij cum ciuibus Romanis non habuerunt. Non ergo omnibus prēmium, nec quodcunque postulantis prēmium debetur. Illum anūm expecta qui ueniet] Quo nempe sum moritura. Nam certum est te, non me decrepitam (ut à pletisque fit) sed diuitias meas optare. Breui autem me morituram argumento est, quia mori seni naturale est. Ac quāuis etiam iuuenes morimur, imō uerò licet omnes in dies horasque deficiamus, dum nostri particula minimæ commutatur, ut scripsit Alphenus tractatum à Philosophis: gradus tamē ille, ac perpetua moriendi successio, numerosior est, & in adolescente uirōque passibus dimensa certior, quā in sene: in quo iam nullus est modus, nulla certa declinandi uia, nec hæctenus procliua, sed præceps: ut in pendentibus fructibus, etiam immaturi, ruinam minantur: at ipsi iam ruunt maturi. In hanc sententiā Cicero de senect. Vitā adolescentibus uis aufert: senibus maturitas. Non anus ulla, non index hic est] Nullus est qui *παρρησιασται πη η παρρησια συμβολα* afferat, proferat, unde filius agnosci possit. Illud uerò unicū argumentum est, Nubat nisi mater est. Alter abdicatur, quem iussit

M. F. QVINTILIANI

exponi] Qui exponit ob paupertatē, ideo exponit, ut quon-
dam siue ipse ditior, siue prouectiorem filium agnoscat.
qui uerò diues exponi iubet, abdicat: quod exheredatio-
ne maius est. ergo uel agnitus non posset contra tabulas
bonorum posselsionem petere.

Conscius veneni.

CCC. VII.

proditoris

*PRODITIONIS CONSCIENTIÆ SIT ACTIO.
PRODITOR TORQUEATUR DONEC CONSCIO
INDICET.

Proditor bistortus, pernegauit. cum futurum esset, ut ter-
tiò torqueretur: amicus ei uenenum dedit. Reus est
conscientiæ.

SERMO.

DVO uobis efficienda sunt, ut consciū habuerit, ut
hunc habuerit.

DECLAMATIO.

al. in conscios



CIO uos (Iudices) posse mirari, cur
ex hoc in iudicio queratur. Prospexe-
rat enim lex, ut *cōscius per tormēta
potius quereretur: sed quatenus ne-
quitia obuiatum est legi, reliquum est
ut hic reus sit. Ac primū omnium
nego fieri potuisse, ut proditor cōscios non haberet. Intue-
mini naturam, intuemini magnitudinem sceleris. Pro-
dere populum, ciuitatem, exercitum, non est unius. In
hoc mihi non est laborandum. Nam lex quæ torqueri
iubet, donec cōscios indicet: non dubitat conscios esse. Vis

DECLAMATIONES.

99

dit enim quāta esset inter se quodammodo sceleratorum
fides: quā diu tacerent. Itaque non sic scriptum est,
PRODITOR TORQUEATUR: [sed] DONEC
CONSCIOS INDICET: adeò ille qui nondum in-
dicaui, adhuc non est pro torto. Ergo ut maioribus no-
stris uisum est, si conscios habuit, iudicemus quos habue-
rit. Nullū factū deprehendi, nullum conscientia signum
putemus, [putemus] mortuū esse antequā torqueretur:
queramus quos conscios habuerit: non ne illud genus
quæstionis *præcipiendum est, quem habuerit amicum? ^{al. præcipien-}
Nō temerè debet indicasse tātæ rei conscientia. LONGA ^{dum}
consuetudo, uetus amicitia facit, ut ueniat quis in sce-
ris societatem. Amicum igitur proditoris te fuisse negas?
Iam si te interrogauero, quare dederis uenenum: respon-
debis, Tormenta tertio uidere non poteram: meos artus,
mea lacerari uiscera putabam. IUNGIT enim ami-
citas similitudo morum: nescio quomodo inter sese ani-
morum numina uident & agnoscunt: nec quisquam
amare in altero potest, nisi quod *tacitus probat. Nec ^{al. tacito}
hec in nobis tantū comparatio. Multa animalia si in
unum tantū conserantur, *genera tamen coibunt. ^{al. genera}
Amicus illius fuisti: cum illo tibi seria ac ioci: non potes
uideri non probasse, quem non ignorasti. Amicus pro-
ditoris fuisti. Plus est hoc, quā si dixeris, consciū te
fuisse. At bis tortus pernegauit. Redde nobis rationem,
quare illi amicus tantoperè fueris. Dignum me herculè
exēplum, quod fieret ipse honestiore: tu, ne ille amplius
torqueretur, periculū capitis subisti: ille, ne te nominaret,

Bb iij.

^{al. indicatur} bis tortus est. Qui non ^{v. quiniſti} indicat, confitetur amicū fuisse. Bis tortus negavit. Nihil dicam de uarietate tormentorum. Nondum erat tortus, qui torqueri poterat. Illa ^{v. fuit duc me} quaestio esset quam ^{al. qua sup- plicia hoc ve- neno luere po- teras. proditor bene parat.} prohibuisti. Difficile est contra do- lorem, aegris durare corporibus: ^{v. suspicemur} facile est integro sen- su, perferre quam semel indueris persuasionem. Ideo ars inuenta est, illa torquent nocturnae cogitationes, illa re- cordatio praeſentium, illa expectatio futurorum. Illa est quaestio grauis, cum vulnera caduntur: cum persua- sum est animo, nullum esse finem tormentorum. Non igitur peracta quaestio fuit. ^{v. nuntiabat} Ducit me indignitas rei. Venenum proditori dedisti. Nisi aliud crimen occupas- sem, ueneficij accusarem. VENENUM PARAVIT, HABUIT, DEDIT. Et primum hoc inuadere libet. Vnde tibi uenenum? ad quos casus parasti? sic illud ha- buisti, tamquam posses ipse torqueri? Age, nondum inuado tanquam proditorem: interim ago tecum magistratus nomine. Cur in custodiam irrupisti? ^{v. prius} quibus supplicio hoc uenenum luere poteris? Proditor ueneno periit. Sed redeamus ad crimen. Venenum dedisti, cum scires futu- rum ut ^{al. malur da- tur} suspicaremur, quam ualde [eius] confessio- nem timuisti: qui subire noluiſti hoc argumētum, Ami- cus (inquit) eram. Quid ais? amicus etiamnum? Patri bono iam filius nō uideretur. Antea tibi poterat ignosci, cum ignorabas: etiamnum probas proditorem? Amicus ille. Hoc de proditore, non est misericordia. Qui misereri proditoris potest, crudelis est. Non ergo istud amicitiae tuae miseratione fecisti: iam tibi ^{v. nuntiabat} nuntiabatur suprema

vox. Vis scire ^{al. quid} quam demum amicitia feceris? Ne tor- queretur nō dedisti. Passus es ut [iterum] torqueretur, iam an ne tertio torqueretur, minimē ad ipsum pertine- bat? Bene [haber] quod magna scelera [ab] his ipsis quibus occultari videntur, ^{v. aperiunt} aperiuntur. Dum hoc agis, non amicus tuus fateatur, ipse confessus es.

M. F. QVINTILIANI

DECLAMATIONES

COLORATAE.

Duo testamenta.

CCC.VIII.

TESTAMENTA VLTIMA RATA SINT.
 INTESTATORVM SINE LIBERIS MORTVORVM
 BONA PROXIMI TENEANT.

Quidam primo testamento instituit heredem amicum: secundo facto, alterum. Deceſsit: ^{v. prius} posterius testamen- tum damnatum est. Ambigunt de bonis, priore testa- mento haeres scriptus, & propinqui.

DECLAMATIO.

ET in more ciuitatis, [et] in legibus po- situm est, ut quotiens fieri poterit, de- functorum testamēto stetur: idque non mediocri ratione. Neq; enim [maius] ^{al. malur da- tur} videtur solatium mortis, quam uolū- tas ultra mortē: [nec] alicui potest grauius [quicquam]

uideri,* quàm ipsum patrimonium, si non integram legem habet: ut *cum omne ius nobis in id permittatur uiuentibus, auferatur morientibus. Proximum locum à testamentis, habet propinqui: & *ita si intestatus quis ac sine liberis decesserit. Non quoniam utique iustum sit, ad hos peruenire bona defunctorum: sed quoniam relicta, & uelut in medio posita, nulli *proprius uidentur contingere. Nihil est ergo quòd nos onerare tentent nomine isto propinquitatis, iactatione sanguinis & natura, homines binis iam tabulis exheredati. Et sanè quotiens quæstio iuris est certi, & à maioribus constituti: nihil necesse est laudare leges, quibus utimur, & ad quas nobis *uindicandum est. Quæstio igitur totius causæ nostre (ut opinor) in eo consistit, an amicus meus intestatus decesserit. In qua parte delector nihil tam obscure, nihil tam clam esse factum, ut nobis probandum sit. Interrogo uos igitur, propinqui, an hic quem intestatū decessisse dicitis, scripserit aliquando testamentum? Interrogo uos, an tabulae quæ ex parte mea proferuntur, testati sint? *Intelligitis à me signum: an omni iure conscribitur: uel tabulis solet his damnare. Non id agūt utrum non fecerit testamentum, sed intestatum uolunt uideri eum, quia non semel fecerit. Scripserit, *inquiunt, ut aliteras tabulas: apparet *quòd uoluerit intestatus mori. Neque ego negauerim, non uno genere fieri intestatos. Aut enim is est *intestatus, qui non scripserit omnino testamentum: aut *qui id scripsit, quod ualere non possit. Vos eligit quē uelitis esse intestatum. Si *eum qui non

7. Et cum

al. à testamē-
tariis sup. ha-
redibus
7. & ita sum
testatus, quis
hac
al. propius

al. uindicandum,
7. uindicandum est

rest. Interro-
go, legitima-
ne signa? an
civilis iure co-
scripta? unde
tabulas sole-
tu damnare.
7. inquit, al.
quia scripse-
rit, inquit, ut
aliteras
7. quā uolue-
rit. al. nō ideo
apparet quòd
uoluerit
7. testatus
7. quid
7. enim

non scripsit: non est hic, cuius de bonis agitur: bis enim scripsit. Si eum uideri uultis intestatū, qui uitiosum scripsit testamentum: hoc confiteamini necesse est, uitiosum testamentum esse pro nō scripto. Hoc igitur supremum, quero [an] sit testamentum? si confitemini esse testamētum: non potest uideri *intestatus decessisse. si non est testamentū (*sicut non est, quia non iure factū est) nihil ob stare priori potest. Venio nunc ad meam legem. TESTAMENTA ULTIMA RATA SINT. Habet sine dubio (si uerba tantum ipsa intueri uelimus) hoc ius, occasionem breuem calumnie. Quid enim si unum aliquis scripserit testamentū? potest uideri *hoc ultimum, quod magis iure primum dixerimus? Sed quemadmodū inter plurima testamenta, ultimum ualere oportet: ita hæc manifesta legis uoluntas est, ut id testamentum ualeat, post quod nullum testamentum est. Neque est incredibile, sine dubio, etiam ante hoc testamētum, quo ego heres factus sim, scripsisse illum alia testamenta, hominem frequenter hoc facientem. Ita & ultimū uideri potest, si post alia scriptum est: & si primum scriptum est, quia nullum tamen est quod uincat, & potentius sit postea, pro ultimo habendum est. Sublatum dicunt prius testamentum *posteriore testamēto. Neque ego non cōfiteor, si iure factum sit testamētum, hoc est, si testamentum est, potētissimam esse defuncti proximam quaque uoluntatem: sed nego ullum postea factum testamētum. Quid est enim testamentum? ut opinor, Voluntas defuncti cōsignata iure legibusque ciuitatis. Non dixerim ergo te-

7. de testamē-
7. sic

7. non uitium

7. primo

stamentum, cui libripens & emptor familie, & cetera iuri necessaria [decrunt.] Tabulae erunt fortasse, & scriptum erit. Et hoc (ut paulò antè dicebā) uestra quoque manifestum confessione est, non esse *uelut testamentum. Facto enim illo, dicitur, propinquū nostrum intestatum fuisse. Hoc propius colligamus. putemus enim factum esse unum testamentum, quod damnastis: non dubium erit, quin ad uos bona pertinuerint tanquam intestati: *al. utrum* *quin ita heredes futuri sitis, tanquam ille omnino testamentum non fecisset. Quòd si hoc pro non facto est, nec testamentum quidem uideri potest. Fingamus fuisse: ultimum testamentum quando querimus? Puto cum res in lite est, cum in disputatione. Nec pertinet ad nos quod fuerit ultimum, sed quod sit. *al. utrum* *Si ius utrique testamento constaret, fuisset illud ultimum, quod postea factum est: illo uerò sublato, incipit *omnino ultimum esse, quod relictū. In intentione cursus, qui proximus ab ultimo fuerit, si desistat ultimus, in nomē illius locūque succedit. Ergo ut non fuerit ultimum meum aliquando testamentum, nunc ultimum est: & uos id testamentum fecistis, damnando id quod postea factum erat. Hoc ad uerba legis: illud ad uolūtatē. Quid putamus sequutā esse legem, quae ualere uoluit ultimum testamentum? Plura ualere non poterant: & [quia] in tam mutabili natura humanorum animorum, diuersis heredibus, media lis relinquebatur: optimum uidebatur esse, ut *proxima *al. postrema* quaeque uoluntas duraret. Hac uerò sublata, necesse est eam durare quae sola est. Fecit amicus meus, eo tempore

quo me instituebat heredem, legitimum testamentum: nam & constabat ei tum iudicium. quominus erubescam ista mutatione heredis. In his tabulis alius legitur, quae ius non habuerunt, quae nō lege conscriptae sunt, quae fortasse etiam propter hoc damnatae sunt, quòd indignus heres uidebatur. In comparatione summa, non recusabo quominus uel propinquos istos amicitia conferatis. Per se mihi uel sanctius nomen amici uidetur. Hoc enim proficiscitur ab animo: hoc proficiscitur à proposito. Istud dat casus, conditio nascendi: & quae non sponte nostra leguntur. Me heredem esse, amicus meus (quod satis est) aliquando uoluit: uos nunquam, [neque] eo tempore quo indicabat, neque eo tempore quo errabat. Illa iam communia pro omnibus testamentis. Non tantum ad heredem ista lis pertinet. Aliquem fortasse amicorum honorauit: aliquem fortasse seruulorum manumisit. Vos penam quandam seruo uestro constituitis: ut intestatus decesserit, ut bona tanquam relictā, tanquam deserta inuadatis.

P. AERODII ANDEGAVI I. C. AD
M. FABII QVINTILIANI COLORATAS
Declamationes, Scholia.

[Binis iam tabulis exheredati] Nam priore testamento, amicū unum: posteriore, alterum instituerat. Atqui praeteritio suorum, quasi quaedam exheredatio est: nota uerò non exigua. Esse pro non scripto] Si posterius testamentum, pro non scripto habebitur (ut certè quidem) prius

M. F. QVINTILIANI

manebit firmum. Ergo excludetur propinqui, quibus succedendi locus non est ex lege 12. tabularum, quandiu ex testamento defertur hereditas. *Iuri necessaria decernunt* Vt quinqueliberi ciues Romani, testium signa, filiorum institutio uel exhereditatio, &c. Hæc si desint (inquit) tabulæ quædam esse poterunt, aut priuata alia quidem scriptura: sed non testamentum, quia non conscriptum iure legibusque ciuitatis: non uoluntatis suæ iusta sententia, ut Modestinus ait lib. 2. Pandectarum. *Pœnam quandā seruo* Rupto, iniusto, uel irrito facto testamento, & libertates cum legatis amittuntur. Ergo in pœnam quodammodo seruorum, testamentū ad intestati causam recidit. Quid si ita legamus? *Vos pœnā quandā tanquā seruo constituitis, &c.*

Raptor conuictus.

CCC. VIII.

Educta ad magistratus, adolescentis à quo esse uitiata dicebatur, nuptias optauit. Ille negauit se rapuisse: iudicio contendit: victus est. non recusat ducere. Illa [iterum] optare uult.

SERMO.

2. 2075

ACTIO debet huius adolescentis esse submissa. ** nā* etiam si nullo themate ad id alligatur, ut necesse sit eum raptorem uideri: rei tamen iudicata facere controuersiam non potest. & uidetur mihi hunc modum custodire debere, ut de raptu nihil neget: nihil tamen sciat.

DECLAMATIO.



NON aliud (Iudices) aut causæ meæ aptius, aut uerecundiæ necessarium magis est, quàm ut puellæ mitissimæ clementissimæq; gratias agam. Lege permittente omnem

** mandum in
perrogante*

in me potestatem, optare nuptias etiā festinauit, ** non*

DECLAMATIONES.

103

dum me rogante, nondum [me] (** indicare enim sup-
pliciter necesse est*) saltem confitente, ita facile, ita cele-
riter, ut uix mihi uerisimile uideretur, illam iniuriam
accepisse. Proxima, ab hac gratiarū actione, debet esse
cōfessio. Peccasse me, quod dubitauerimus, fateor. Quid
enim mihi cōtingere optabilius poterat, etiam si non ra-
pui? Sed huius qualiscunque culpæ meæ spes omnis,
in animo istius est, quæ ignoscere solet: quantumlibet
contradicendo peccauerim, minus est hoc tamen, quàm
quod rapui. Intellego autem (Iudices) hanc primā mihi
in hac causa habendā esse rationem, ne me quod negauit,
fecisse callidè ac malignè existimetis. Scitis q̄ multa per-
misceat fortuna, cum præsertim ad hæc [accessit] & ob-
scuritas noctis, & [aliquid] paulo liberioris meri. Quis
enim aliter uitiator est? ** Ignorantiam hæc meā uirāq;
frangi & innocentē (nō est dubitare) iā * bis fefellerunt:*
ita uixeram semper, ita custodire probitatis meæ cupie-
ram famam, ut me peccasse mirarer. Itaque confiteor,
actū de me erat, si in aliam incidissem. Nam (ut dixi)
neque ad genua procubueram, neque propinquos aut
amicos aduocaueram: sed mouit puellam ipsum (ut cre-
do) ignorantia meæ periculum, persuaserat sibi, nihil me
fecisse temerariæ libidinis causa. Nec me malo hoc ani-
mo negasse, ex hoc ipso apparere uobis potest. Negauit
postquam ista nuptias optauit. Gratias ago & iudici-
bus: emendauerunt contumaciæ meæ detrimētum. ami-
seram puellæ optimæ conditionem, si uicissem. Ergo, quod
superest, gratulemur. Ius esse raptæ optandi aduersus

*al. ut apparet
ex seq. aduo-
care enim a-
micos suppli-
ciet, &c.*

** ignorantia
hæc meate à
frangi
& fœ*

raptorem, hoc iam non negamus: [sed] æquè conueniat
neceſſe eſt, bis aduerſus eundem raptorem optandi, non
eſſe ei ius. Et ſi hoc in confeſſo fuerit, illud quoque tenea-
mus, ſed illud quoque, optaſſe iam puellam. Hæc ſunt
quæ inter utranque partem neceſſariò cõueniunt. Negat
optionis expletum eſſe ius, quòd antè optauerit, quam
certum eſſet rapuiſſe eum, cõtra quem optabat. Ego au-
tem in lege nullam animaduerto differentiam: * ſed hoc
unum exceptum, ut rapta raptoris mortem optet. Vi-
derimus * an in controuerſiam res adducta ſit poſtea.
interim certum eſt hunc fuiſſe raptorem. Ergo cùm &
tu rapta eſſes, & hic raptor eſſet, & lex rapte optare
permitteret, & tu optaueris: non uideo quare non fini-
tum ius ſit. * At poſtea tu negaſti te eſſe raptorem. Ideo
uictus ſum. ſeci, ſi uis, improbè (differe enim iſtius rei
deſenſionem) ſeci temerè: quid tamen aliud queri po-
tuit in illo iudicio, q̃ hoc? Quando * me maritum optaſ-
ſes: probaſti raptore fuiſſe me. hoc eſt: probaſti te raptam
optaſſe. Volui reſcindere optionem tuam, non contigit.

Hæc circa ius: illa circa æquitatem. Bis optare vis,
quod etiam ſemel multum eſt. Potestatem uitæ ac necis,
lex dedit. Ultra regnum omne, ultra tyrannidẽ omnem
eſt, hoc diu licere. Fulmina ipſa uelociter cadunt: habet
finem aliquem expectationis, ſecuris illa carnificis. Si
mortẽ optaſſes, & nuptias optare uelles: * uidereris etiã
facere cõtra legem: & eſſet qui diceret, [Si non] * antè
deliberaſſes, antè diſpexiſſes. emiſſa uox eſt: poteſtatem
tuã ipſa finiſti. Nunc uerò cùm optaueris nuptias, mor-

r. &

al. que

r. ac

r. quando me-
rito

r. uideris e-
nim
r. ante libe-
raſſes

tem optare uis. quæ iſta ad crudelitatem pœnitentia eſt?
Intellexit & ipſa, quàm ſauum, quàm crudele ſit. Plus
enim poſtea mali ſeci? Ignouiſti quòd abſtuleram uirgi-
nitatem: * hanc nuptiis æſtimavi. morte æſtimas uere-
cundiam. Neque ego cùm rapuiſſe negare, nuptias tuas
recuſabam. volebam ducere non tanquam raptor, cùm
me hoc modo putarem fore chariorem, ſi tibi iniuriã non
ſeciſſem: uel fallere animum tuum uolui, ne iracereris.
Sed & ipſi iudices hoc pronuntiauerunt, hoc ſpectaue-
runt. Quæſtionem enim fuiſſe putas, an ego rapuiſſem,
cùm ego dicerem, Non rapui, non hi mores ſunt mei, ho-
neſtè ſemper uixi, frugaliter uixi? Quæ probatio huius
criminis mei, quis teſtis * dicebatur? Illa, contrà: pericli-
taris, & malè tecum agitur. nuptia ſunt de quibus liti-
gas. Fecerunt iudices, quod parentes noſtri feciſſent: id
pronuntiauerunt, in quo uictus gratias ageret. Sed ſpe
suspendit, & uult uideri nunc quoque factura, quod
fecit. Si beneficium uitæ repetere uis, dediſti: nō poſſum
plus debere, ſi repetis. Quam autem cauſam habes re-
nouandæ * optionis, ſi optatura nuptias es? ſi uindicari
uis à me, * mortem timui: ſi rogari uis, rogo: & rogo per
illam clementiam tuam: rogo iam tãquam maritus: &
intelligo, tota mihi uita hoc agendum, ut ſatisfaciam.

r. hæc nuptias
exiſtimavi

al. adduceba-
tur

r. opinionis

r. metum. al.
deme metum,
timui

SCHOLIA.

Eiuſdem argumenti declamatio eſt apud Senecam lib.
7. decla. ult. & lib. 4. contro. 4. Atque hinc facilè, ut ex
multis aliis locis, perſpicere licet, quàm in tractandis his
quæſtionibus, & colorata oratione ueſtiendis, hos omnes

Quintilianus antecelluerit, quorum uarios sermones col-
legit Seneca, libris illis Controuersiarum. *nihil neget, nihil
tamen sciat.*] In hoc certè rectius & magis accommodatè,
quàm & Latro, & Varius Geminus, qui uti uel negadum,
uel confitendum omninò esset, ita pro eo dixerunt qui ra-
puit. Color igitur Quintiliani aptior. *iudicare enim suppli-*
citer] aliàs (*iudicare enim se supplicentem necesse est.*) hoc est,
còdemnare se, & raptorem fateri, ut sint hæc uerba Quin-
tiliani còuersa ad discipulos. *fecisse callidè ac malignè existi-*
meris] hanc diuisionem secutus est Passienus apud Senecā.
Negat optionis expletum esse ius] Hoc est quod Fuscus dice-
bat apud Senecam, optionem eam esse, quæ legitimè facta
sit. hanc nec legitimè, nec iure factam: quia legem optan-
di habere non potest, quin prius confitentem raptorem ha-
beat. at hic pernegabat. ergo reperendam optionem, quali
prior nō suo die facta sit. l. optione. ff. de optio. lega. & uti
iusiurandum quod minus solenniter factum est, repeti de-
bet. l. qui per salutem. ff. de iureiuran. *Viderimus quæ in*
controuersiam res adducta sit.] Nam cùm raptor negaret, ui-
detur id modò in iudicium deductum esse, an hic raptor,
hæc rapta sit: & an hinc nata esset optandi occasio. non au-
tè, an hæc aut illa res ex lege optata & electa sit. *quod etiam*
semel multum est] Seneca, Proponite supplicij faciem: hoc
semel licere nimium est. Nihil tam ciuile, tam utile est,
quàm breuem potestatem esse, quæ magna est. *Potestatem*
tuam ipsa finisti] Seneca ex Publio Aspernate, Optio (in-
quit) semel puellæ datur. immutabilis est: semel emissa
est. Iudex quam tulit de reo tabellam reuocare non potest.
huc pertinet. l. apud Aufidium. ff. de optio. lega. l. serui
electione. ff. de lega. lib. 1. l. si quis. ff. de verbo. obliga.
quæ ista ad crudelitatem poenitentia est?] Seneca ex Alburio,
Qui potest condemnare, possit semel: qui potest occidere,
possit semel: aut si qua iteratio recipi potest, in poeniten-
tiam mortis recipièda est? *ducere non tanquam raptor*] Hi-
spanus

Spanus Cornelius, Non subducere illi (inquit) maritum
uolui, sed honestiorem dare. *Nuptiæ sunt de quibus litigas*
hoc est, non te raptorē esse abnegas, sed nuptiæ displicent.

Fortis bis adulterij notatus.

CCC.X.

BIS ADULTERII DAMNATVS, IGNOMINIOSVS SIT.
Notatus adulterij, fortiter fecit: petit præmij nomine, ut
iterum accusaretur. Impetrauit: accusatus est iterum,
& damnatus. Dicitur ignominiosus. [C D.]

DECLAMATIO.



VANTA gratia prematur in foro,
quàm impudenti calumnia inimico-
rum suorum uexetur, & hoc ipsum
iudicium argumento est: uidelicet,
contemnunt hominem militarem, ni-
hil minus quàm litibus idoneum. Sed

formule inimicitiae tum ualere possunt, cùm de tali fa-
cto mentiri licet, cùm testes subornare. Caterū in his quæ
ad intellectum pertinent, gratia sine uitio cognoscētium
nihil est. Nemo igitur uestrum negat, ita intelligere scri-
ptum esse, QVIBIS adulterij damnatus est, ignomi-
niosus sit. Ne id quidem negabitur, Bis in iudicium hunc
descendisse: bis contra hunc latam esse sententiam. Sed
manifestum fuerit, legem non ideo esse conscriptam, ut
hoc genus damnationis ignominiam faciat: siue in cogi-
tationem cuiusquam cadere omninò nō potuit, aliquem
ex eadem causa bis potuisse damnari, profectò manife-
stum est, non in aliud scriptas esse leges, in aliud ualere.
Quero igitur ex ipsis aduersariis, Cur bis damnatum

al. vñ.
v. vñra em-
nia videba-
nt
al. siquidem

nl. prater

7. vi
 7. vi
 7. in summa
 quidem s. i.
 quesitus sum

al. 7 pluvialis

r. hales

ad pecuniarum
v. ex his alte-
rari.

persoluta erat: * Atqui sitaquam singula iudicia publi-
ca, pœnas suas non habent, non possunt pro duobus nu-
merari. Supererat fortasse, ut causam quoq; adhuc uiri
fortis agere tentarem. sanè dissimulemus [hanc] partē.
Quaritur sæpius esse damnatus: erunt alio quoque mo-
ueri non possent. Damnatus est adulterij: sed postea for-
titer pugnando, ostenderat non eos esse mores suos, non
suam uitam, ut in illo credibilia hæc crimina forent. Sed
cum optare illi liceret restitutionē, * illud optare maluit
ut accusaretur, ut de uero queri posset. hoc non sine bona
conscientia fecit. Cur ergo damnatus est iterum? quia
damnatus erat, non putauerunt illi qui cognoscebant,
priorum iudicium rescindendam esse sententiam: ita ho-
mo qui post præmium accusabatur, sic auditus est, tan-
quam nondum fortiter fecisset. Vos ergo quid uestris iu-
diciis esse dicitis * damnatum? explicate quid aliud obie-
ctum sit adultero? quæ differentia duorum iudiciorum
fuerit? Eadem adultera dicebatur? iidem testes produ-
cebantur? iisdem argumentis premebatur? Hæc scilicet
* improbitas est, qua unius causæ uultis duo esse iudicia.
Potestis & illo modo æstimare iudicium, quàm iniquè
ipsa pœna petatur à uiro forte. Statuamus duos esse * a-
dulteros: unum qui bis adulterium commiserit, alterum
qui bis dānatus sit. De illo ea dico, Duo cubacula irru-
isti, duobus maritis iniuriam fecisti, duas familias incer-
ta stirpe confudisti. Huic tu quid obiciis? indignatus es
qui damnatus esses: sententiæ iudicium repugnasti: per-
suadere tibi non potuisti, esse te nocentem. Egregiā Her-

v. dequisitam
quam

+

v. Illud opta-
rem aliud vt
accusaretur,
vt de vtro.
al. vt denno

al. indicatū,
vel res ergo
quē. Et postea
r. quī talis re
obiectum sit
altero, vel sis,
quān altero
iudicio?
r. improbita-
te qua
r. adulterum
quibns

M. F. QVINTILIANI

cules gratiam uiris fortissimis reddimus: hic si magistratus esse uoluisset, honores gessisset: si sacerdos esse, templis praefuisset. Hoc egit premio suo, ut ignominiosus esset? detrahe illi quod fortiter fecit, detrahe quod optauit: non est ignominia. * Non tanta atrocitas rei erat. QVALE-
CVNQVE crimen donari meritis, donari uirtuti potest.

non dum a-
trocitas rei e-
rat

SCHOLIA.

Formule inimicitiae] Sic Demosthenes, *ἀλλὰ φθόνος καὶ ὀργῆς καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις κατὰ νόμον*. Voluntas legis diuersa atque contraria est.] Non enim hic fortis bis accusatus est, quod bis deliquerit: sed quia loco praemij postulauit, prius illud iudicium repeti ac recognosci, ut an iure uel iniuria damnatus sit, altero iudicio appareret. Igitur haec duo iudicia, unius loco esse: ideoque non legis uerba, sed mentem amplecti oportere. Si ualuit illud fuisse sententiam] Hoc uult, arbitror: Si prius iudicium aequale latum sit, & pro iusta sententia haberi debeat: posterius non aliud quoddam iudicium est à priore separatum, sed idem cum eo quod confirmat: ut causam eandem, quia apud inferiorem, mox appellatione interposita, quia apud superiorem iudicem mota est, certe nemo dixerit uariam & multiplicem esse. Sin prius iudicium non fuit, unicum erit ergo iudicium hoc alterum, non duplex. Quare hic uir fortis nullo modo ignominiosus esse poterit. Atqui si tanquam singula iudicia] ut sint haec omnia corruptissima & obscura, sensus est: Haec duo utique sint iudicia, tamen unius loco sunt: & eo apparet, quod singula alia quaeque iudicia publica, suam poenam habent. hic duo iudicia esse oportet, bisque aliquem damnatum esse, antequam ignominiam subeat. unius ergo iudicij uim habent. Quod facilius (inquit) colligi poterit, si adulterum pecunia non infamia multari posuerimus. Sic etiam hic locus restitui potest, Atqui

DECLAMATIONES.

107

si, tanquam singula iudicia publica poenas suas habent, haec duo non habent, non possunt, & c. v. posse. sanè dissimulemus hanc partem.] Sic fortasse emendari potest hic locus, Sanè dissimulemus hanc partem. Queritur an saepius est damnari, esse damnatum iterum. nam alio quoque argumento moueri non possunt, uel, hanc partem qua queritur an saepius sit damnatus, qui est damnatus iterum.

Addictus manumissus.

CCC. XI.

ADDICTVS, DONEC PECVNIAM SOLVERIT, SER-
VIAT.

Qui habebat domi addictum, testamento omnes seruos manumisit. petit addictus ut liber sit.

DECLAMATIO.



INTELLIGIMVS nihil nobis in hac causa * uerendum magis, quam *reuerentia* communem quendam, omnium qui [se] in libertatem asserunt, fauorem. contra quem non id modò à nobis intelligimus esse dicendum, ut precipue ius tueamur: sed illud etiam, non minus pro eo esse, contra quem uidemur agere (si tamè explicet fidem) quod nos contendimus. Id enim hodie [non] queritur, an seruus sit: de liberalitate eius, qui nos heredes instituit, nihil querimus. Seruos manumisit. Nam cui controuersia mouetur? non * iniusti eos, tristesque in numero ciuitatis *al. iniuri* aspicimus. Alia nobis ratio cum debitoribus, alia cum ingenuis: neque nos fugit, uelut in contrarium ire litem. Nam si quis ex nobis istum seruum uocaret, multa ha-

Dd iij.

al. p. a. v. an
seruire, an ser-
uum esse dica-
mus: seruire
merito dici-
mus & eos
qui, &c.
v. iniuria &
ipsi potest.
al. eripi nec
furripit potest.
ita enim Cice-
ro ult. parado.

v. aut

v. damnatum

bebat profecto qua pro se diceret, per qua ingenuus uideretur. Quid enim lex dicit? ADDICTVS DONEC SOLVERIT SERVIAT. Vt opinor, non, SERVVS SIT. * Plurimum autem refert, an seruire merito dicamus: & eos qui in piratas inciderint, & eos qui ab hoste sint capti. ID QVOD ingenuis natura dedit, nulla fortuna * iniuria eripi ipsis potest. Id quanuis nulli non uestrum existimo esse manifestum: quibusdam tamen confessis argumentis ostendere volo. Ante omnia seruus hic habet nomen, est in censu aut in tribu. Quorum nihil (vt opinor) deprehendi in seruo potest. * At interuenit ea conditio, vt seruire debeat donec soluerit. Hoc ipsum serui non est, habere in sua potestate, quando desinet seruire. Fingite enim (Iudices) aut oblata esse ab illo pecuniam: aut ex hoc testamento pronuntiatione uestra liberum fieri, num inter libertinos futurus est? Non, vt opinor. Atqui si illud in confesso est, eum qui a seruitute in libertatem veniat, non esse alio quam libertini loco: [&] hic solutus hac necessitate, tam ingenuus futurus sit, quam fuit: manifestum ne hodie quidem seruus est. Alia quoque coplura sunt, quae intueri licet, si velitis. Seruus aut dominatus est, aut relictus hereditate, aut emptus. Hunc ex quo genere seruorum ponitis? * dominatum esse se non dicit, non emptione quidem, aut hereditate relictum. Pendet igitur omnis haec conditio ex senore. Quid sequitur? vt nomen sit. Haec ad ipsa testamenti uerba. Libet tamen scrutari etiam defuncti voluntatem, qua nihil potestius apud nos, nihil nostro ani-

mo sacratius esse debet. Credibile est igitur hoc eum sensisse, vt liberum esse uellet etiam addictum? Seruos cur manumiserit, manifestum est: delectatus est officiis, refferre voluit gratiam obsequio: alius agrum curauerat, alius peregrinantem sequutus erat, alius inter rot occupationes domesticas custodierat, alius hoc ipsum saeuus exercuerat: uoluit liberos esse quos amauerat, a quibus amatum [se] esse crediderat. Huic uero quid debuit? Misera malorum tamen [conditio] uidetur, * & inhumanum solum hunc esse in uinculis, & in seruitute. Ante omnia, quid asperitatis in lege est, quae addictos seruire iussit donec soluerent? Num igitur exigitis, vt dicamus aliqua pro lege? Non est nostra mediocritatis, non officij, ea quae prudentissimi maiores constituerint, tentare defendere. Veruntamen * si intueri velitis: quid aequius constitui potest, * aut est, quo alio custodiri patrimonium uestra, fortuna sustineri possint? an uero pecuniam aliquis accepturus, per omnia uitia exhauriret, vt non alligeretur ad aliquam soluendi necessitatem? Dura uinclula alicui uidentur, dura conditio seruitutis: reddat quod acceperit. Istic non seruitus constituta est, sed illud quod iustissimum est, reddenda pecuniae causa.

SCHOLIA.

Si tamen explicet fidem] Hoc est, si debitum soluat. Ante omnia seruus hic habet nomen] Haec & quae sequuntur omnino conueniunt cum his quae ab eodem Quintiliano tractantur lib. 5. cap. 10. & lib. 7. cap. 4. Aliud est (inquit) seruum esse, aliud seruire, qualis esse in addictis questio.

v. nisi ira
al. quid de-
luit nisi ira?
Duri ta. vi.
&c.
v. & mihi
manum

v. sunt veri
v. ante

M. F. QVINTILIANI

solet. Qui seruus est, si manumittitur, fit libertinus. Seruus inuito domino libertatem non consequetur: addictus, soluendo citra voluntatem domini, cōsequetur. Ad seruum nulla lex pertinet. Propria liberi, quæ nemo habet nisi liber, prænomen, nomen, cognomen, tribum: habet hæc addictus. Igitur aliud est, seruum esse, aliud seruire aut in seruitute esse: ut aliud in libertate esse, aliud liberum esse. decla. CCCXL. infra. Hinc Papinianus. l. vxori vsu fructu. ff. de vsu & vsu fr. lega. Scorpionum seruum meum Semproniar cōcubinæ meæ seruire volo: non videtur proprietatis serui relicta, sed vsusfructus.

Heredes de deposito.

CCC. XII.

Quidam à commilitone eiusdem ordinis depositum petebat: negauit ille se accepisse. Cū res sine teste esset, occidit eum à quo petebat, & se. Petitoris hæres, petitis ab hærede alterius commilitonis.

DECLAMATIO.

SI pecunia tantum in causa litis esset, parem uideremur habere litigandi rationem: * nunc illud quidem nobis extra ordinem accidit, quod litigandum est etiam propter ipsum, ne sine causa perierit. Plurimum autem fallitur, si quis eandem conditionem putat huius iudicii ac prioris. Desiit lus esse sine teste. Ergo iam priori non erat satis, pro se dicere: mihi, non mediocre argumentum est. Si quis enim testis idoneus fuisset, videretur huius fiducia callidius. [Sed] quid in causa est præter veritatem, ut aliquis id petat quod probari non possit? Et insiciendi quidem

DECLAMATIONES.

109

quidem depositam pecuniam manifestatio est, cupiditatis, lucri: * petendi etiam non depositum, si quæ ^{repetende} probationis spes, eadem causa sit. Cū quidem aliquis dicit, Deposui apud te, scis ipse: quid aliud uidetur aduocare quam Deos testes? Dicite igitur causam quare petierit, si non deposuerat? Habere pecuniam potuit, manifestum est: & ipse reliquit hæres, & is qui eiusdem ordinis fuit: multas deponendæ pecuniæ interuenire rationes inter milites manifestum est: longum iter incidit, periculosa expeditio. Si deponenda sit, ubi credibilius deponi [potest] quam apud hominem eiusdem ordinis? Nam præter id quod facilius spectatur fides ex pari, est quædam eiusdem ordinis coniunctio: nec apud inferiorem deponi solet, cū ideò deponatur, ut recipiatur. credibile est ergo apud hominem eiusdem ordinis deposuisse. At sine teste. De omnibus depositis loquar. MISERA hercule conditio mortalitatis, quando omnibus iam quæ agimus, uidetur opus esse teste: ita parum facit veritas, ita nullum nomen est fidei. Non satis videri potest probatum, quod duo sciunt? Veniamus tamen (ut dixi) ad probationem. Occidit eum à quo pecunia negabatur. Iterum quæro: qua ratione, qua causa? O diu fuit. Vnde? ego qua ratione occidere debuerit, dico, [quia] insiciabatur: tu ut hanc causam occidendi excludas, substituas aliam necesse est. Satis argumenti erat si occidisset clam, si ex insidiis, si tanquam negaturus. Quæ causa hominem in scelus egit? quid fuit, quod tantam rabiem concitaret, nisi illud, quod sciebat se dedisse? cū dicenti, Apud

Ee

te pecuniam deposui: respōdebatur, Quis testis est? quæ probatio est? quanti animi astus agebantur? non uobis uidebatur cū scriberet, illud dixisse, Ita, non deposui? Optimè meherculè mihi uidetur, ac militari facinore illa exclamasse, I nunc & nega: i nūc & alienam pecuniam conuertere in tuas cupiditates: nō^{*} vteris tamen ea. Argumentum ergo tātum [est] quòd occidit? Quam ultra desideratis probationem? occidit statim moriturus. Frequenter iudicia huiusmodi exercētur, ut si res in notitia dicitur esse seruulorum, torqueri mancipia uideamus. Si mos ciuitatis & conditio militiæ pateretur: se in tormēta obtulisset, illum poposcisset. Non tibi uidetur præbuisse de animo^{*} suo quæstionem?

Falso cædis damnatus. CCC.XIII.

QVI CÆDIS REVM ACCVSauerit, NEQVE DAMNAuerit, IPSE PVNIATVR.
DAMNATORVM SVPPlicia IN DIEM TRICESIMVM DIFFERANTVR.

Accusauit quidam & damnauit: in diem tricesimum dilata damnatio est. interuenit is qui occisus dicebatur. petit reus poenam accusatoris.

S E R M O.

NON erit alienum, aduocatum dari huic accusatori. Fecit rem (ut pareissimè dicam) pœnitentiæ dignam. & fortius defendetur ab alio, & maiore cum uerecundia patronus constitebitur, si quid confitendū est. Et quoniam causa plus iuris habet quàm pudoris, ad eum trāsferrenda est qui non erubescit.

DECLAMATIO.

REV M capitis arcesitis in ea ciuitate, in qua hoc graue & indignum uidetur: & reum capitis arcesitis, qui ipsi intolerabilem hanc crudelitatem uocatis. * Cōueniebat eos qui temeritatem accusationis accusant, * nihil nisi certū exploratūque deferre. Ergo lege occidi vultis hunc statim, qui reum cædis detulerit [damnaueritque.] Hactenus [legem] agnosco: detulit enim [is] quē defendo, dānauique. [Si interuenerit is qui occisus dicebatur,] hoc iam ad nos nō pertinet. Hic enim indemnatus est, [quia accusatus non est.] Sequitur ergo ut aliam legem afferamus, aut hanc mutes, aut hoc audeas dicere, Ius aliquod tibi esse constitutum. Ad interpretationem nos uocas: & ex hac lege qua litigas, aliam cōstituere conaris. Non est ista res iudicum, non horum qui ad certa iura, & quidem iurati, confedere. Deslecti iura, nec pro defensione quidem æquum est: legem uerò mutare ut occidas, & crudeliter interpretari ius, quod à magistratibus scriptum est, cuius animi est? Ego legem habeo aduersus eum demum scriptam, qui detulerit, neque damnauerit. Non scrutor quid uoluerit legumlator: neque enim possum. SAEVA inquisitio in præterita est. Id siue uoluit esse, quod scripsit: siue aliud aliquid cogitauit, hoc scripsit, hoc iure uiximus, hoc spectauit. NIHIL minus ferri oportet in ciuitate, quàm ut lex decipiat. Innocentem accusauit. Satis est, quòd dānauit, neque enim lex

E c ij

DECLAMATIONES.

ita scripta est, ut qui innocentem accusauerit, capite puniatur: sed ut puniatur qui accusauerit nec dānauerit. Quomodo ergo nihil prodesset accusatori si nō damna-
 set, postea nocentem esse compertum eum quem accusa-
 uit: ita ei qui fortunam secundam iudicij tulit, nō debet nocere quod postea accidit. Lex talem conditionem iudicij facit, in quo cedis accusatur reus, * nec utique [ut] aduersus alium pronuntietur, [sed] aut reum damnari oportet aut accusatorem. Tu quid vis? ut uterque dam-
 natus sit? an ut istud uerum sit, ut damnatus sit reus & accusator, illud tamen lex uoluit? Transeo quod perni-
 ciosum sit interpretari legē, & ad ingenia * cuiuscūque conuerii: [et] id quod scriptum est ne dubitaretur, du-
 bium fieri postquā scriptum est. Descendo ad hanc quo-
 que * intentionem: non quia necesse est, nec quia ad ue-
 stram religionem pertinet, nec quia soluit ista res insu-
 randum: sed quia uictori obtinetique causam, facile est
 * de lege disputare. Rectē fecit legumlator qui ita scripsit legem, ut non * is puniretur si condemnasset. Quare? no-
 luit accusatorem esse calumniatorem, noluit accusato-
 rem dare aliquid odio. Alioqui scimus multa uera qui-
 dem, non esse credibilia: tamen esse * accusator debet qui tibi uel eum deferat, aduersus quem argumenta habeat: alioqui nocentem an innocentem quī scit? Ipsi iudices hoc non pronuntiāt: sed se * ex animi sui sentētia facere pro-
 fitentur. Quis autem miratur si ea res accusatorem dece-
 pit, quae decipere iudices potuit? Accusator cū id effe-
 cit ut reus damnandus uideretur, reddidit rationem ac-

r. et

r. utriusque

al. interpreta-
tionemr. et debet di-
sputarir. impunire-
tur, al. ut de-
mum punire-
tur, qui non
damnaasset.r. accusator
qui debet ti-
bi, ut enim
al. qui iudicir. ex animi
ut sententia

DECLAMATIONES.

III

cusationis. Nullus autem tam inimicus legislator fuit, ut errorē accusatoris punire uellet. OPORTET esse in ci-
 uitate & accusatores: alioqui omnia mittuntur ad ma-
 nus, omnia mittuntur ad ferrum. Per se difficilē rationem
 uindicta, * difficiliorē facimus: pœnæ licetiā grassatori-
 bus & latronibus damus, quod nemo accusare sine pe-
 riculo capitis sui potest. Sed tamē aduersus hæc, illud re-
 mediū est, quod accusator cogitat quid obiecturus sit. Si
 ne hoc quidē prodest, uidisse aliquid in accusatione, mo-
 tiū esse probabilibus argumētis: in totū iudicia ista tolla-
 mus. Hūc autē habuisse quare accusaret, credite iudici-
 bus qui dānauerūt. Hic inimicus. quid illi qui cognoue-
 rūt? quo uultis motos esse iudices ut dānaret? Non enim
 moti sunt auctoritate ipsius accusatoris: argumētis moti
 sunt. illis (credimus) testibus moti sunt, * quos habeba-
 mus. Et mihi uidetur ideō constituta esse lex, quæ dāna-
 tū post tricesimū diē puniri uoluit: * quia modō uidebat
 legūlator posse fieri ut deciperetur accusator, [modō ut
 calumniaretur:] itaque eius * quem damnaasset, presen-
 tem pœnam esse * noluerunt: [eius qui non damnaasset,]
 nulla dilatio est. Quid te mouit? quid attulisti ad iudi-
 cem? Hoc enim uult lex prius, * reum approbari ipsi ac-
 cusatori. Ergo etiam uoluntas legis pro nobis est, & non
 tantū scriptū, quod satis erat. Nisi * à iure recedamus,
 habeo quod propter te nostrum est, ut concessisse uidea-
 mur. Sed ut transisset lis, rursus (id quod dicebam) cū
 suspectus esset reus, boni erat * ciuis accusare: neq; aliter
 leges stare possunt, neque aliter ciuitas. Accusauit. quid

r. ut ratione
facinus pœnæ

r. hoc

r. quomodo

r. qui non

r. uoluerunt

r. et

al. nisi iura
recedamus,
r. nisi ita rece-
damus

r. enim

Ee iij

postea? homo occisus uidebatur. Hic tamen perire potuit & occidi potuit, & hoc indignum est. Primum omnium, durum est unam iudici utrique fortunam, & occidi hominem, quia aliquis occidi potuerit. Huius culpa [non] ita magna pena est, * quam in me dicitis. Deinde hoc non tamen accusatoris culpa factum est. Fortasse ita uixerat, multa petulanter, multa temere, multa cruentè commiserat. Turpissimi hominis argumentum est, innocentem posse damnari. Non enim dicit corruptum esse iudicium, non uersatā pecuniam: ita, non erubescit? homicida uisus es. Tu porro, tantum accusatori irasceris? non idem de te iudices senserunt, non omnium sententia?

SCHOLIA.

In diem tricesimum] hæc lex postea ab Imperatore Theodosio renouata est. l. si uindicari. C. de pœnis. ca. eum apud Thessaloniam. ii. q. 3. Neque enim possum] Nempe illud est quod Iulianus ait, Nō omnium quæ a maioribus constituta sunt, &c. Demosth. *Ἐπεὶ οὐκ ἔστιν ἅπαντες οἱ νόμοι, ἀλλὰ οἱ τοῖς εἰς ἀνομίαν ἵπταίνοντες.* Deinde, *φύλαξτε καὶ ὑμεῖς, ὥς δεῖται δεῖν,* inquit Plato. Approbati ipsi accusatori] Quasi dicat, Dum lex punit temerarium accusatorem, etiam demus hunc nostrum illa lege non cōprehendi, quia reum suum damnauit, licet reuera innocentem ut ex post facto apparuit: non tamen eum punit, qui probabili ratione uenit ad accusandum. Hoc enim in accusatore lex postulat, ut quod ait coram iudice, id apud se prius iudicet & probet, iustā ne causa uel dolore moueatur. Durum est unam iudici utrique fortunam] Sensus est, Atqui innocens occidi potuit, nō intra tricesimum diem pœna dilata esset, quod certè indignū est. Sed illud indignius & acerbius, utrumque puniti, ac perire simul accusatorem & reum: occidi-

que hominem, nō quia aliquis occisus sit, sed quia legibus occidi potuerit. & quanuis innocens, suspectus tamen, ideo damnatus & conuictus.

Ego te, pater, occidi.

CCC. XIII.

Parricidij reus paribus sententiis absolutus, furere cepit, & dicere per fororem frequenter, Ego te, pater, occidi. Magistratus tanquam de confesso supplicium sumpsit. reus est cordis.

S E R M O.

SI qua erunt quæ à me in diuisionibus controuersiarum dicantur eadem, frequēius intelligite fieri, primam, propter interuentum nouorum: deinde, propter conditionem diuisionum. Nam hi qui antea non audierunt, pertinentia ad plures controuersias debent cognoscere: & ad presentis materie controuersias nihil interest, quomodo ego diuiserim. Est autem communis cura aliis controuersis: huius materie, illud quoque, Reus magistratus: de cuius personæ dignitate hæc ipsa satis pronuntiat: [at] uidetur etiam * hæc antea uita probari, [et] eo modo quo creatus est. Secundum illud æquè commune, Qui nullas similitates executus est, nullam spem ex cade eius quem occisum accusator queritur, concipere potuit: & officio impulsus, etiā si lapsus est, tamen ueluti legis consilio deceptus est. Ut hæc comania, ita illud iam proprium, ut si ullū aduersus hunc adolescentem habuisset odium magistratus, magis insania eius uindicabitur. Hic cum ita preparauerit causam, incipiet de * iure suo loqui.



AGISTRATVS DE CONFESSO
SVMAT SVPPlicium. Durum
ministeriū, & iniucūda honoris huius
necessitas. Sed quis potius leges exe-
quetur, & hominum commissa, nisi
qui rempub. administrarit? nemo istud

faceret libenter, nisi necessitate. Ergo non solum mihi li-
cuit occidere confessum, sed etiam si nollem, necesse fuit.
Videamus an ille confessus est. Testem praebeam vobis:
tota ciuitate audita vox est. Ne ipsos quidem accusa-
tores negaturos esse confido, ipsius uoce, ipsius lingua esse
dictum, Ego te pater, occidi: & nō semel dictum, ne ca-
sus uideretur. At enim confessio habenda non est, nisi
quae * a sano proficiscitur. Non uideo cur ad hanc inter-
pretationem deducatur uis istius uerbi, quod lege com-
prehensum est. Ego enim confessionem existimo, qua-
lemcunque contra se pronuntiationem: nec me scrutari
lex iubet, qua quis causa confessus sit. Immo ea natura
est omnis confessionis, ut possit uideri demens, qui de se
confitetur. Furore impulsus est: alius ebrietate, alius
errore, alius dolore, quidam questione. Nemo contra se
dicit, nisi aliquo cogente. Quod enim genus confessionis
exigitis? ut aliquis securus, * quieta mente, nullo au-
diente dicat, Ego patrem occidi? Atqui ipsum uerbum
uidetur habere uim coactae ueritatis. quid ergo aliud in-
tueri debes, quā uocem? Si semel hoc audissem, lex ta-
men

men me [iubet de cōfesso sumere supplicium:] iam [ut]
apparet, saepius dixit: in eadem uoce perseuerauit. Vi-
derimus an in aliis partibus demēs fuerit. Hic tanquam
sanus perseuerauit. De confesso ergo sumpsi supplicium:
atque ad me non pertinet, an is qui confessus est, nocens
fuerit. Fingite enim esse aliquem, qui aliquo modo con-
fessus sit, hunc à magistratu occisum: postea apparuisse
aliquo casu falsum fuisse quod dixisset: num agi cum
magistratu potest? Lex qua cōfessum puniri iubet, sen-
tentiam ipsi [non] relinquit. Descendamus tamen eò,
quoniam filius est, ut queramus an ille etiam parricida
fuerit. Nec mihi necesse est dicere illa, quae ab accusatore
dicta sunt. Habuerit ille causas propter quas deferret,
habuerit testes suos, habuerit argumenta: & profecto
creditur non sine magna fiducia delatum esse tanti cri-
minis reum? Mihi in argumentum sufficit genus abso-
lutionis: paribus sententiis absolutus est. Hoc in alio ge-
nere causae dubium est? in parricidio uero, quod pro-
bari nemo uoluit, quod falsum esse ad uota pertinebat,
diuersam habuit pronuntiationem. Obiectum est alicui
mortalium, quod patrem occidisset: quod eum, cui lu-
cem, cui haec beneficia rerum natura debebat, sua ma-
nu trucidasset? & hoc pars iudicum credidit. Ego uero
illos & probo, & miror, qui absoluerunt: pars tamen
iudicum pronuntiavit, factum esse parridium: pars,
incredibile esse. Hos mouit, quod probari poterat: illos,
quod negari. Reus ergo suspectus, & in eam partem
potius accipiendus, ut fecerit. Quid superest? per de-
Ff

mentiam confessus est. At mihi pro causa mea summum videtur argumentum ipsa dementia, etiam si confessus non esset. NON SINE causa scilicet uetus illa et antiqua etas tradidit, eos qui aliquod commiserunt scelus, furis agitari, et per totum orbem agi. Vt nomina ^{al. mentita} *mentita sint, ut aliquid fabula fingat: ab aliquo tamen exemplo ista experimenta uenerunt. Factum esse aliquid necesse est, ut hoc credibile uideretur: siue istud Di immortales, qui non iudicii falli, non gratia circumniri, non ignorantia decipi possunt, constituerunt. Ego uero gratulor mortalitati. COLITE homines innocentiam, et nullam spem impunitatis, ex secreto, scelerum conceperitis: licet nulli hominum perspexerint oculi, licet nulla cuiusquam mortalium conscientia interueniat: sub caelo tamen fecistis, et ille fusus per omnes rerum naturae partes spiritus, affuit: erat, erat illic potentior testis. Non quidem apud iudicem dicet, nec oratorum interrogabitur artibus, sed loquetur ore uestro. Tu forsitan cum miserum patrem trucidares, tollentem ad sidera manus risisti. Inane hoc supra nos, uacuumque cura celestium putabas. Sunt illa uera quae extremo miseri spiritu dicebantur, Dabis mihi, scelerate, poenas: persequar quandoque, et occurram. Et quod ad me quidem pertinet (Iudices) non aliam huius demetiae putem fuisse rationem, quae capit post absolutionem. Nec tamen illa mihi uana quorundam uidetur esse persuasio, qui credunt, non extrinsecus has furias uenire, nec ullius Deorum impulsu hanc mortalibus incidisse dementia: sed *nobis

intus conscientiam esse, quae torqueat: animum esse, qui urat. Iterum gratulor. BENE hercule factum est, quod etiam si omnes sefellerimus, effugere non possumus nos. Ite nunc, et dicite, Demens erat [cum] confessus est. At mihi uidetur demens fuisse cum occidit. Ergo quodcumque illud furoris genus, aut poena à Diis immortalibus constituta, aut confessio quaedam nocentis animi uidetur. Videamus tamen quomodo insaniuerat. Si per precipitia ferretur, dicerem, Aliquis deorum [hunc agitat:] si in obuios occurreret, dicerem, Vltionis queritur materia. nunc uox una, uox eadem ad iudices, et per totam ciuitatem, Ego te, pater, occidi. Hoc sic vos furorem uocatis? idem dixit, par iudicium, nihil uariat: nihil ex more aliorum insanientium mutatum est, Ego te, pater, occidi. Longa confessio est: repetit: totiens confessio est. Ecquid concipitis animis imaginem illam, quae hoc coegit? Stabat profecto ante oculos laceratus, et adhuc cruentus pater. ostendebat effusa uitalia totus ille ante oculos locus: totum scelus mente et cogitatione *perflexum. ^{al. persuumum} Non potest fieri, ut per dementia uideatur totiens confessus, qui nunquam negauit. Ite nunc, et paribus absoluite.

Fortis pater desertoris. CCC.XV.

VIR FORTIS DESERTOREM SVA MANV OCCIDAT.
Eodem pralio quo pater fortiter fecit, eiusdem filius deseruit. Petit praemij nomine, ut eum non ipse occidat.

SERMO.

FORTIS praemium petit. Illa communia nostris. Scri-

Ff 4

Qua hac si-
ne manca, siue
depravata es-
sent, nisi ex
antiquo exem-
plari cognosci
potest.

ptum est [vir fortis optet quod volet.] Est illud commu-
ne. Merito [id] scriptum est: magno labore multis peri-
culis consequutus sum. [Sed] est aliquid proprium con-
trouersie huic. Peto premium fortis, qui senex fortiter
feci, qui iam pater fortiter feci, qui in ea acie fortiter fe-
ci, in qua & filius meus fuit. Sed contra legem peti-
tum. Iterum illa communia, Omne priuilegium contra reliqua
iura esse: uiris fortibus non posse premia persolui, nisi cum
aliqua inclinatione legis alicuius. Hec iam prompta ut
comparemus, etiam si contra legem optamus, utram ta-
men magis seruari legem placet: utrum eam qua hono-
rem dat benemeritis, an eam qua constituit penam pec-
cantibus: Deinde specialiter, utrum eam qua honorem
uiro forti dat, an eam qua penam desertori constituit. In
utroque re speciosus & apertus tractatus est: nam de-
scribere possumus, quanta cum difficultate fortiter pu-
gnemus, & quanto cum periculo: & excusare & dare
ueniam aliquam, vel natura dignum sit: & [tam] diffi-
cile fortiter pugnare, quam mirum, [non] esse aliquem
qui deserat, [tantus] hic clamor, ille utriusque exercitus,
tela illa in nos & in oculos uenientia, & cadens secun-
dum latus commilito, gemitus uulneratorum: & fra-
gor ille armorum & nitor ferri. Deinde cum compara-
uerimus leges, nihilominus & mulceamus questionem.

EX DECLAMATIONE.

NON utique perit lex: quare? quonia plurima acci-
dere possunt, ut desertorem non vir fortis occidat. Hec enim

sic dixi, tanquam impunitatem desertoris peterem: nunc
de pena nihil detraho desertoris: de ministro tantum, de
manu tantum queritur. Frequenter autem necesse est ac-
cidat: finge deseruisse aliquem, & neminem fortiter fecisse:
incolumis erit desertor? Finge fortiter pugnasse aliquem,
sed in ipsa pugna debilitatum, ita ut manum amitteret: nu-
quid non necesse est subire aliquem hoc ministerium? Hoc de a-
lienis. Preterea lex quae desertorem a uiro forti occidi iussit,
nihil cogitauit de hac necessitate. Quaedam etiam si
nulla significatione legis comprehensa sint, natura tamen
excipiuntur. An hoc cogitatum esset, ut pater filium occi-
deret? ut frater, fratrem occideret? nam id quidem pro-
fecto vix natura ipsa uidebatur admittere, ut in eadem
acie pater fortiter faceret, filius desereret. Itaque si illud
non premij nomine peterem, si aliter gratias mihi retu-
lissetis, recusarem: dicerem, Non utique occidere debeo.
[nunc] plus est, quod opto. Lex desertorem & uirum
forte nominabit? Mutata sunt omnia: filius deseruit.
Ergo (hac [ut] dixi) adhuc deberetur quodcunque
premium: [nam] dicatur uel contra legem, [verum]
mea lex utilior rei publicae. Non utique contra legem peto,
quoniam multa accidere possunt, ut [desertorem] non
uir fortis occidat. Non contra legem peto, quoniam fieri
non potest, ut lex hoc uoluerit, ut a patre filius occidatur.
Renuntio [premium] rei publicae, non utor honore consti-
tuto: nemo queratur de iniquitate premij mei, nemo me
impotenter uti fructu uirtutum existimet, [existimet
me] non fecisse fortiter. Erratis commilitones: blanditus

†
r. nominatio
al. nomina
r. debetur.
r. dicitur

Qua nimirum
e. a. q. perent
al. esse aliquem
qui periret
hic clamor,
&
r. commilito-
num
al. videamus

est mihi imperator: decepit te fama ciuitatis. Ego fortiter, desertoris pater? At putate hoc me obtinere non posse: non uxor honore uirtutis, non subeo onera uiri fortis: nolite mihi dare premia: non occido desertorem tanquam uir fortis. * Demittite me à merito meo: liberate me [hoc] nomine. & sanequam habetis aliam uindictam. Lex, occidi à uiro forti desertorem uoluit tanquam inutilissimum, tanquam inimicissimum. neque enim poenam hanc uiro forti constituit, neque imposuit recusanti, neque ullam necessitatem nolenti. Quid enim facitis, si non occidero? Quis est huius constitutionis exitus? legem nullam habetis. Sed uindicare uultis. Adhibete carnificem, occidite utrunque. Benè herculè exhortamini: est quare arma senex resumam. Fortiter fecisti, plurimum reipub. tue prestitisti uelis nolis. Quid igitur hæc ad parricidium? Et filium occide, & parum sit tibi [filium] perdere. Vehemens erat si dicerem, occidere nolo: ignoscereis mihi dicenti, Non possum: manus illa quæ fortis dicebatur, defecit. Scio nunc me (Iudices) reprehendi à bonis patribus, tanquam premium optare nesciam: melior enim & indulgentior hoc pater diceret, Donate meritis meis filium: ita ego quod fortiter feci, quod tam hostilis sanguinis fudi, quod inter momenta uictoriae fui, non est pro opera duorum? Ego si melior essem pater, illud quoque simpliciter confiterer, deseruisse filium mea culpa. Quid enim necesse fuit educere in aciem adolescentulum? Quid necesse fuit rudes annos, cum grauisimo hoste, acerbissimo prælio componere? aut certè si tantus glorie amor, si tanta

cupido laudum, recedere à filio meo non debueram. & feci (Iudices) primum, & tanquam instituerem filium rudem militia, non procul à latere reliqui. Decepit me ardor ille belli: ut primum signa canere cæperunt, ita primum totum animum percussit patria, sola uirtus. Adolescentulus interim rudis in illa nube pulueris, in illa confusione permixtarum utrinque legionum, uirum fortem sequi non potuit. At ego infelix, etiam inuidiam filio feci, & spolia retuli, quo minus illi ignosceretur. Quo me ducis? [ante me] quo me trahis? [affectus] Placet causa: sed aliud optaui, nihil [est] quod ex meo fauore speres, iuuenis infelicissime, nullam fiduciam ex hac quantulacunque opera mea gratia, capias: moriendum est. Debetur hoc sanè disciplina militari, debetur castrorum seueritati. Infelix exeuntium omen, miseraque primitia! Si alterum utique ex domo nostra destinabatis, cur non senem potius traxistis? Quid nunc tibi proderit, miserrime adolescens, quod modestus in pace, & pius? Et si contigisset felicitate felicior quies, optimus filius eras. Moriendum est: quid tibi præstare infelix pater possum? cum ducêris, flebo, plangam. Hos quos sumpseram modò ex uictoria publica letos habitus, abducite. Merui ambitiosus pater, scilicet, ne quid de militari seueritate detraherem, ne uiderer uir fortis desertori ignoscere. Contentus fui post tot merita, fauente tota ciuitate, ut tantum innocens essem. Et ecce iam miserantes uideo iudicum uultus: quorundam deprehenduntur lachrymæ. Potui plus optare, potui sic ego, à te quoque filio, occidi.

Relicta hæc
uerba.

At tu quisquis es in quem transfertur hoc infelix ministerium, supremas audi patris miserrimi voces: Hoc saltem fortuna mea praesta, Semel serias.

Flens luxuriosi pater.

CCCXVI.

Flens pater per publicum, filium luxuriosum sequebatur.
Dementiae reus est.

SERMO.

HOC genus controuersiarum penè diuisionem non exigit. Illa communis fere, omnibus ex lege dementiae pendentibus controuersis, quaestio est: quid dementia sit: & * an hac dementia sit. In eo quod quaerimus, quid sit dementia, & finitionibus utrinque positis, & omni tractatu hanc controuersiam diuide: ut quaeratur, utrum dementia ea demum accipi debeat, quae habeat equalem mentis errorem, an etiam ex singulis uel paucis intelligi possit. Hac saepe tractata sunt: ad crimen ipsum ueniamus. Intelligo & indignari posse hunc patrem, * quod & reus dementiae à luxurioso fiat, & eum multa grauius aetas praedicere contra filium, * docet. Recipit [hoc crimē] aduersarij personam. Sed uideamus an recipiat nostra. Nam sicut paulò antè precipiebā uobis, ut personam intueremini eius apud quem dicēda esset sententia: sic nūc quoque admoneam necesse est, ut intueamur personam, quam nobis induimus. Pater hic qualis est? non acer: luxuriosum non abdicauit, non * conuictatus est: etiam cū aliquid admonendi gratia faceret, tacuit tamen. non durus: fleuit enim. Quicquid cōtra colorem talis

v. ad

v. quo &
cuius

v. posse recipit
aduersarij
personae

al. cōuictatus

talis animi dixerimus, quodam modo contra thema dicemus. Cōsiliū itaque totius actionis ex his capere debemus, quae praecesserūt. Quid aliud praecessit, [quā] mollis inuidia? Ergo cū approbauerimus, non uno facto dementiae esse conuincendam: uenimus ad ordinem defensionis. Antea actae [vitae] ratio cōstet. Hoc non propterea tantum dicendum [non] est, * quia sic defendi reus potest: sed etiam * quia inuidia redit ad accusatorem. Omnia enim quae * pro se dixerit in filium, [in se] dicet.

v. qui

v. p. m.

DECLAMATIO.

QUID feci demeter, iuuenis? frugaliter uixi, patrimonium auxi, uxorem duxi, filium sustuli, hūc amo. Flens (inquit) per publicum sequeris. Poterāt ista & separatim defendi: nam neque admirationi profectò cuiquam mortalium esset, quod pater filium sequeretur, & separata ab hoc lachryma poterāt uideri non ad te pertinere. Sed ne ulla arte suffugere crimen accusatoris mei uidear, totum hoc quod obicitur iungā. Lachrymae sunt in culpa: fleo fortasse superuacua. sic me consolaris, sic lachrymas patris tui siccas. Flendum mihi hodie foret, etiam si hoc antea non fecissem.

SERMO.

NOLO quisquam me reprehendat, tanquam uobis locos non dem, ampliare declamationem * uolētibus, &

v. uolētibus

Gg

ingenium exercere. Dicet is quod ad causam huius nullo modo, ad delectationem aurium fortasse pertineat.

DECLAMATIO.

NONDUM priuatas ac peculiare lachrymarum reddo causas. Interim quis miratur flere hominem? hinc infantia incipit: in hanc [nos] necessitatem plerunque fortuna deducit. QVIS est enim dies, qui non triste aliquid & flebile nobis minetur? Si nullam aliam rationem lachrymarum haberemus, conspectus tantum hominum, & ratio mortalitatis poterat elicere fletus. Hæ amicitia, hæ propinquitates, hi congressus, hæ studia laudisque, intra breue temporis momentum occidunt, atque labuntur. Quotus quisque transit dies, quo non funus accipiamus? Flens me sequeris, & per publicum sequeris. Non totum crimen obicis: diu hoc antea domi feci. Quantum temporis spatium est, *quo talē me uides? flere [in] secreto [non uidisti] ubi cubiculum & nox & animus sibi relictus? Flens me sequeris. [facio] quod possum. Miror equidem illos fortissimos patres, qui hunc animi dolorem semel recidunt, & in uniuersum flere desinito aliquo temporis spatio semel queant. Flens te per publicum sequor. Quid ergo non misereris? gratulor crimini meo. Si moui, si hæ tibi grauis uidetur inuidia, quid opus erat accusatione? quid iudicibus? quid hac probatione dementiæ? sanare me poteras. Exigis tamen causas lachrymarum mearum. Nō me pecunia mouet, [vel si] diuites aliquādo fuimus: non illos latē quondam paten-

tes agros desidero, non fœnus nec ingens pondus argenti. Nuper in domo desideravi uernulam meum.

Imperator prouocatus à filio. CCC.XVII.

QVI PROVOCATVS AB HOSTE NON PVGNAVERIT, CAPITE PVNIATUR.

Filius Imperatoris ad hostes transfugit, prouocauit patrē. Ille non descendit in certamen solus, sed acie commissa vicit hostes: in quo prælio & filius eius cecidit. Accusatur quod prouocatus ab hoste non pugnauerit.

SERMO.

AN quisquis ab hoste prouocatus non pugnauerit, puniri debeat: an hæ lex ad imperatorem pertineat: an hic ab hoste prouocatus sit: an pugnauerit.

DECLAMATIO.



VI AB HOSTE PROVOCATVS NON PVGNAVERIT, CAPITE PVNIATUR. In omnibus quidem legibus solam spectare oportet scribentis uoluntatē. Verba enim ambigua, & in plures intellectus

*ducta sunt: scribendarum legum causa, uoluntas fuit. *al. adiuuata* Ergo id unum spectari conuenit, propter quod scriptæ sunt. Huius autem legis manifestum est hæc uoluntatem esse, ut [quis] puniatur, quotiēs commissum est, propter quod constituta pœna est: superuacuum supplementum est. Ut contra uerba interpretatio sequatur, aliquid fre-

quenter accidere potest, cum in aliis legibus, tum in hac
 precipue. Fingamus enim ab hoste prouocatum aliquem
 agrum: fingamus prouocatum eum, qui proximo praelio
 debilitatus sit: fingamus esse prouocatum, quem Imperator
 in aliam partem expeditionis ire iusserit: profecto
 aduersus neminem horum actio ex hac lege dabitur. At
 qui mihi satis est efficere, ut alicui non pugnare liceat.
 Nam si ulli dari potest hac uenia, non dubitabitur quin
 patri detur. Sed antequam naturam defendo Imperato-
 ris, uolo defendere dignitatem. Cōtendo hanc legem ad
 milites pertinere: primum quia inter hos fere prouocatio
 sit: deinde quoniam legumlator nunquam profecto tam
 inimicus fuit, ut periclitari euentu pugnae unius, ciuita-
 tem, summamque reipublicae uellet. Fingamus enim ab ali-
 quo ultimo militum prouocari ducem: idem discrimen,
 idem periculum par euentus est. Adice, quod INTER
 precipuas uirtutes est, Imperatorem non pugnare ali-
 quando. Sic extrahitur hostis: sic impetus subitus partis
 aduersae frangit mora: sic interclusos commeatibus, in
 deditionem uenire, fame cogimus. Itaque hercule mili-
 tem legimus robustum, legimus iuuenem: Imperatorem
 facimus senem. In illis enim uis corporum et manus sola
 spectatur: in his, consilium et ratio: quae bona proceden-
 tis aetatis, in locum uirium subeunt. Ipsum praeterea no-
 men Imperatoris satis significat, non exigere manum
 ipsius. Imperator enim debet precipere. In summa, ab eo
 qui prouocatus ab hoste non pugnauerit, supplicium
 optime exigit imperator. Ergo si hoc solum apud vos di-

cerem, Non pugnaui dux, non pugnaui senex, non se-
 cit summa rei discrimen: satis tamen iusta defensio uide-
 retur. Adhuc tamen propius accedere ad interpretatio-
 nem legis uolo: et quatenus pars diuersa ^{v. scribitur} scrutatur,
 innitar etiam ipsa uerba scrutari. Quid tandem dicit lex?
 AB HOSTE PROVOCATVS NON PVGNA-
 VERIT. Ab hoste igitur, non à transfuga. Nec unquam
 habuerim hunc ego perditissimo parricidae honorem, ut
 illum in numero ponam eorum hominum qui pro repu-
 blica sua, qui pro patria pugnant. Et si uerba ipsa in-
 tuemur, hoc satis est: si uero introspicere uoluntatem vo-
 luerimus: ecquid manifestum est non hoc sensisse legum-
 latorem, ut illa necessitate possit cogi pater cum filio di-
 micare? an uero is qui scripsit, HOSTE, num uidetur
 scripsisse, ^{v. alienum,} * ALIENO? in summa, hoc nomine utique ^{summa hac}
 minora complexus est. Non ergo cogi potest quisquam ^{nominis}
 lege, ut cum filio suo pugnet. Hic tamen non defenditur
 affectus et pietatis simulatione. Ego uero (inquit) pu-
 gnaui: sed quo modo pugnare oportebat uestrum impe-
 ratorem. Vnius sanguinem exigitis? exercitum cecidi:
 par gladiatorum simile postularis? totius ciuitatis uicto-
 riam retuli. Numerate captiuos, numerate spolia: et
 estimate an damnari debuerim, quia plus praestitui. Quae
 sunt enim quae lex postulat? illa quidem, [nō] pugnam
 tantummodo meam. Veruntamen uidetur tacitum hoc
 scribentis fuisse uotum, ut et hostis occideretur. Vtrum-
 que praestitui: et ego pugnaui, et ille occisus est. Sed non
 contigit ea perditissimo iuueni, quam querebat, inui-

v. iactat al.
iactat.

v. praesertim

v. timeremus
ab hoc homine
cum misisset,
et.Vide L. 16. 17.
§. 1. l. 24. 67.
§. R. 10. l. 77.
§. R. 10. ff. de
leg. 1. lib. 2.
v. xx.

v. hui.

dia, ut uideretur scelere occisus, ut nobilem facinori suo exitum daret: * iactatur in turba. Vos oro qui illud pugnae genus exigebatis, utrum tandem euentum concepistis animo? Vicisset iuuenis senex, uicisset sceleratus pius: quantum respublica detrimenti, quantum lachrymarum, quantum luctus amisso duce haberet, et fractis militum animis et inclinata in * posterum spe? An uero imperator noster occidisset illum temerarium iuuenem et sceleratum? eratne tanti ut publice commissum parricidium uideretur? non iram numinum, non sterilitatem, morbosque, et alia, quibus magna scelera expiari solent, * timeremus? ab hoc omine, commisisset aciem?

Legatum inter libertos. CCC. XVIII.

Testamento quidam instituit heredem amicum, et petiit ab eo, ut ex duobus libertis quos relinquebat, utri uellet * decem millia daret. Vnus ex libertis petiit, iudicio contendit: victus est, petit alter.

DECLAMATIO.

QVAE mihi iura, quam uetera cum patrono eorum fuerint, non est dicendum. Haeres sum. Quotoperè * huic post libertatem satisfecerint, uidelicet hac contumelia quam mecum consistunt, aequè manifestum. neuter apud illum meruit ut decem millia acciperet. Quare ergo hoc testamento cauit, ut darem hanc summam utri uellem? non poterat aliter efficere, ut mihi isti obsequerentur. Excogitauit ergo optimus omnium amicorum, quomodo isti tamquam

patrono, mihi obsequerentur: cum alioqui praediunaret hoc quod accidit, nullam apud istos fore amicitiae summam, nullam nostrae coniunctionis reuerentiam. Ratio ergo testamenti talis est. Ne ius quidem dubium erat, etiam antequam ueniret in dubium. Petis à me decem millia ex testamento patroni tui: interrogo, an dari iusserit tibi? quantalibet sis impudentiae, non mentieris. Quare ne illa quidem tibi actio, quae inuidiam facere solet legatum non soluentibus, relicta est, ut dicas, Quod ego merui, quod ego iure * peto. Iure petis quod tibi non est relictum: uerum hoc esse manifestum est. Petiit alter prior, qui sibi magis dignus uidebatur: quo petente tacuisti. non tamen obtinuit (id quod nullo iure poterat obtinere) ut acciperet legatum incertum. Sed hoc ipso apparet (inquit) deberi mihi, quod ille cum iudicio contendisset, uictus est. Nondum diligenter uerba testamenti legis. non enim hoc scriptum [in] testamento, ut alteri ex libertis darem: sed illud, quod mihi et plena, et (quod magis doleas) perpetua libertas relicta, darem utri uellem. Ergo si non cadit in rerum naturam, ut ego illi mallem dare, qui mecum contendit: sperare [potes ut tibi malim?] aut si hoc probare posses me tibi malle, forsitan iudicio quoque num inique * contenderes? Si quidem neutrum horum tale est ut contra me sit, satis [est] utrique uestrum, [satis est] separatim tibi dicere, [Tibi dare] nolo. Si ergo hoc respondebis, [Merui.] semper puta me dicere, Querere de te atque officiis tuis [volo,] qui non aliter meruisti: fortasse uexare uos uoluit, et legatum sperare semper;

v. peto repetit.
al. quod ego
merui, quod le-
gatum est, quae
peto.

v. contendit:

et alternis desperare. Sic tueri me uolo, ut dicam se-
per [nondum cui darem cōstitui.] Ante omnia enim te-
stamento non est cautum* quando soluam, ac ne caueri
quidem potuit. Nam qui dicit, utri malueris, et tem-
pus non dicit, manifestò illud quoque significat, cum uo-
lueris, utri uolueris solves. Adhuc ergo ambo improbi
estis, ambo calumniatores. Quàm sapienter tacueras? si
in hoc perseuerasses, uidereris mihi uerecundior sperare
in futurum, ut diligentius seruares pecuniam, quam non
cupide acceperas. nunc incipit mihi uideri minus ille
peccasse: litigauit ante experimentū, litigauit [ante] sen-
tentiam: tu non credis iudicibus. Neuter ergo accipiet,
cum uoluerit patronus alteri dari? non potest ab altero
hoc legatum peti ex uoluntate defuncti: neuter uestrum
dicere potest, hoc patronus dari mihi uoluit. Habui hūc
honorem, ut istud esset beneficium meum. [de] me ergo
et mereri debes: et à me istud petere, quod à patrono
non petiisses. Detegam uobis propositum amici mei. Me-
liori dari uoluit: hoc sciri ex praterita uita uestra nō po-
test: alioqui ipse fecisset: et si nulla inter uos fuisset diffe-
rentia, nominatim reliquisset. Hoc legatum patroni ue-
stri, necesse est utrique uestrum diligentius uidere utri
dabo: uter uestrum patronū magis desiderauit, uter ue-
strum frugalius uixerit, uter uestrum modestior fuerit:
quoniam duos diutius traham, utri uoluero. Interim si-
miles estis, eandem causam habetis. Non magis ego de
uobis indicare possum, quàm patronus uester.

Adultera

Adultera uenefica.

CCC.XVIII.

Qui uxorem adulterij ream detulerat, dixit communem
filium testem fore. Inter moras iudicij, adolescens am-
biguis signis crudelitatis et ueneni, decessit. vult maritus
agere cum uxore ueneficij. illa postulat ut praeferatur
iudicium adulterij.

DECLAMATIO.



NTEQVAM criminum facimus cō-
parationem, sic agere possum. Vene-
ficij accuso: responde. occisum à te filiū
dico: defende. Sini* varia quæ obii-
cio, non possint uno iudicio cognosci:
equū est ream respondere ad id quod

obiicitur. Puta* omittere me quod antea obiecerim, non
perseuerare in eo propter quod detuli: *de vita cogitari
equum est, de maiore quæri prius. Postea dicam ex qua
diffidentia præferri iudiciū adulterij uelit: interim duo
crimina apud uos proponuntur, adulterium et parri-
cidium. de utro prius cognosci oportet? *hoc ne à [vobis]
equum [est] sceleris grauisimi, sceleris atrocissimi dila-
tionē impetrari, quia et adultera est? Si nihil illi à me
obiecissem, cōtinuò rationem redderet: quoniam ad par-
ricidiū, prioris criminis diffidentia, uenit, *hoc trahitur:
[illud præfertur] propter quod occidit. Filiū ab hac occi-
sum esse dico. quàm [id] diu [Iudices] sinetis esse dubiū?
uiu it interim in ciuitate, inter nos est famina inter pro-
digia numeranda, implet numerum ciuitatis: et uiuet

Hb

7. hū

7. ad accusa-
torem trans-
eatur a teste

dū* bis rea sit? praeferim in hac ciuitate, in qua iudicia differuntur diu? De me utique mirari non potestis, si omnes moras odi, omnes dilationes: liceat uindicare filiū, dum uiuo, antequam* ab accusatore transeat ad testem. An hoc æquum, hoc cuiquam uestrum iustum uideri potest, ut censeatis adulterium esse inter crimina, parricidium inter maledicta? Causam dicere adulterij uolo. hoc est, periit ille testis. Mihi autem uacat hoc tempore curā agere lectuli mei? flens & orbus querar quod uxor mea alium amauerit, alium mihi prætulerit? Ego ne priore quidem tempore istud crimen ad iudicem perduxissem, nisi quod sciebat filius meus. Si amissem tamen optimum iuuenem ex causa, te tamē omnibus aliis causis renuntiarem. verum confitendum est, Ego occidi, ego qui palam nominaui: qui omnis iudicij prioris fiduciam, in hoc esse confessus sum. Tua porro quid interest? Vtere [hoc] argumento. Qui tibi obuiere adulterium* voluit, [veneno mortuo est.] Pone hīc [interpret] indicia accusationis. Dum ego ago meo iudicio: dic lege qua uindicare potest utrumque. Nempe hoc inter alia dictū est, Quā causam dandi* veneni filio meo habui? adultera non eram. Cui debemus, illic reddemus rationem. Te non hoc sefellit. SED naturalis improbis hominibus dilationis est cupiditas: hīc infamiae uides pœnam, [illic mortem.] Quid autem fama ad te aut opinio? Sed occurrunt illae cogitationes, Queretur de adulterio, & queretur diu, & extrahet iudiciū, sicut adhuc extrahit, ut sequatur adulterij pœnā alia subscriptio, alij iu-

7. noluit so-
lus hoc inter-
pret iudicia

7. iuueni

7. ne te

dices, & alia sortitionis fortuna. Interim, ut nihil artes ualeant, multum fata possunt: multum citra scelus quoque impediementi, *pro ipsa, mortalitas affert: nihil pro-
sit [si] uixero: & tamen, quod mihi uita ipsa incundius est, [si] superstes testi uixero.

SCHOLIA.

Antequam ab accusatore transeat ad testem] hoc est, Dū uiuo, malum filiū vindicare, & extraordinariā ream parricidij agere, delata hac prius, licet tempore posterior sit, accusatione: ne si demū (inquit) ab accusatore me & vxorem adulterij postulante, ad filium qui testis futurus erat, tantique parricidij quæstionem ordine transeat, erepto adulterij teste, & causa ideo sæpius ampliata, si interim moriar, pereat parricidij iudicium. In summa, pater hic postulat, ut quænam modum causis de vi, aliisque ob coniunctionem, prius agendi locus extra ordinem constitutus erat, etsi post multas alias delatae essent: ita prior hic sit parricidij quæ adulterij cognitio, hoc maximè, quod parricidium propter adulterium commissum est, & quia caute vxor præfere iudicium adulterij desiderat, sibi conscia futuram hanc sine teste accusationem: in qua, si ex uetere consuetudine (de qua Cicero pro Cæcinnâ) ea morâ adhibeatur, quæ in omnibus aliis solet criminalibus causis, fore interim speret, ut moriatur accusator. Ex his aperta est eorū quæ sequuntur interpretatio, Causam dicere adulterij uolo. hoc est, periit ille testis. ad iudicem perduxissem.] Dissimularem hanc iniuriā, vel intra priuatos parietes vindicarem ex legibus Romuli & Numæ. Si amissem tamen optimum iuuenem] vide an ita qualitercunque rellitui possit. Si a. ta. op. i uuenem ex alia causa quàm tua, omnibus, &c. Pone hīc interpret indicia accusationis] verbum, interpret, in textum, ē marginetraductū est: sunt enim reuera hæc non
Hb ij

declamantis, sed interpretis, ut alia pleraque, quae latiore intervallo adnotauimus. Filium igitur orationis, ut breuior sit, Quintilianus interruptit, & locos dūtaxat discipulis ostēdit. hīc affectus (inquit) mouere oportet: eo vti argumento: talia hīc apponere: narrandis indiciis huius accusationis, ita quodammodo exordiri, *Dū ego ago meo iudicio: dum legem recito qua vindicari potest adulterium: vel, dum cito testem qui vindicare aut iudicare potest vtrumque, & patrem & matrem uidelicet, ream alterā, accusatorem alterum, &c. reliqua persequentur ex themate discipuli, hoc modo, Dum ego ago, &c. cum solus filius testis esset, inter moras adolescens ambiguis signis crudelitatis & veneni moritur. hūc locum ita, ut possum, elucido. si quisquid melius habeat, afferat. Cui debemus, illic reddemus rationem] apud Quæstorem adulterij, quæremus illud, an adultera fueris: hīc verò non debemus, vbi de parricidio quæritur.*

Multari socius.

CCC.XX.

SOCIORVM COMMVNIA SINT DAMNA ET LVCRA.
Ex duobus sociis alter in ciuitate erat, alter peregrē. Cum bello laboraret ciuitas, decreuit ut intra certum diem reuerterentur qui abessent: qui non uenissent, multarentur publicatione bonorum. Exacta est pars, à præsentē negotiatore, absentis. Reuersus ille partem petit reliquorum bonorum.

S E R M O.

Vide Quint.
lib. 3. cap. 6.

S A E P E uobis dixi, quomodo ad inueniendū statum facillimè perueniretis, qui sint, omnes nouistis. Primum singulos repetite: sublati his quos certum erit nō esse, inter residuos quæremus: quæredī autem uia hæc erit. Videamus quid proponat petitor, quid respondeat posses-

for, uel reus: ex eo quæstio nascitur: ea nobis [statū] demonstrabit. Neque hoc dico, quid primum dicat petitor, quid ille respondeat. non enim ex prima quæstione ducendus est status, sed ex potentiissima. Videndum erit, an post diuisionem socij sint.

DECLAMATIO.



OCIORVM DAMNA ET LVCRA COMMVNIA SINT. Fortasse uideri potest superuacuum, laudare legem. Nam & apparet prudentissimos maiores & constitutores huius ciuitatis, sapienter rogasse: & cum hoc iure ciuitas tam diu usa sit, iam approbatum est. Veruntamen causa exigit, ut æquitatem quoque legis intueamur: non ut uos religiosius iudicetis, sed ut appareat quàm improbè socius meus faciat. SOCIORVM COMMVNIA DAMNA ET LVCRA SINT. Sacra res est [unitas,] & quadā fraternitas* propinquo-
rum animorum. Confortes enim potest facere casus: ceterum quidem cum duo homines fortunas suas contulerunt, omnes casus miscuerunt, unum quoddam factum est: * quid est iustius, quàm compositum patrimonium habere conditione unius societatis? hoc enim est unitas. Vides ergo & damna & lucra communia esse debere, & nihil nō æquum* esse, quod utrique parti scriptum est, EVENTVS DEDVCITO. Sed de socijs* loquor
Hb iij

v. propositio-
rum. al. Pro-
positio, ut ex
margine ed
fluxerit.

v. quod

v. est q. n. pa-
ri s. est euen-
tus deducit.
al. lex loqui-
tur

idem agētibz illud suo loco imputabo, quod hic semper
[in ciuitate fuit] & custos tātum pecunia fuit. Ego sum
ille, qui longas terras & ignotas regiones peragravi: ego
ille, qui tam lōgē abierā, vt in patriam redire nō possem.
Ex hac igitur lege postulo vt cōmunia sint omnia quae in
* bonis sunt, vt diuidātur. Quid ais? periisse patrimonij
partē, & mihi periisse: adiūcis meā culpā pūisse. Omnia
haec interim confiteri libet: cōmune tamen damnum est.
Negat hoc esse damnum, & pōna nomen imponit. Ego
porrō, Damnum existimo esse amissionem bonorum quae
habueris: neque enim ueniet in dubitationē, quin ami-
serimus aliquid ex his quae habebamus. Hoc pōnam
* appellat. possum non negare, cū & ipsa pōna damni
genus sit. Nam mihi ex hoc, quod plerisque criminibus
pecuniae pōna imponebatur, * appellata etiā ipsa Dam-
natio uidetur. Ablatum est aliquid mihi, sanē etiā con-
fiteor: quid interest quo modo ablatum? Ego perdidī.
* num & si latro abstulisset, mihi abstulerat? & si in pi-
ratas ego incidissem mercator, ego amiserā? peribat hoc
utrique nostrum. Quid si etiā pōna hoc genus est, quod
casus attulit? sanē enim feramus hanc tuam finitionem,
vt Damnum credamus esse fortuitam rerū amissionem:
damnum quod tam fortuitum potest esse, quā quod
accidit? Nō enim [feci] lege uetere, & ante profectio-
nem meā scripta, & quā ego nosse possem, & in quam
meā culpā inciderem. Quod fortuito accidit [&] igno-
rantia meā, non est * tale, quale si in furto deprehensus,
quadruplo damnatus essem. * Tunc enim diceret: non t-

r. robis

r. appareat

r. appellatio

r. nam

r. tale quā
quā in is
r. Tu

ras damnum, noueras legem: uitio tuo incidisti in hanc.
Hec non cō pertinent, quo genere damni afflictus sum.
Nam si naufragiū fecissem: diceret, uitio tuo nauigabas.
& si spoliatus a latronibus essem: diceret, uitio tuo [id
accidit,] parū diligēter custodiebas. * Quotumquod-
que damni genus est, cui non applicari reprehensio pos-
sit? Si mancipiorum mortes sunt, parum curasti, medi-
cinam non adhibuisti. Hoc habet grauisimum damna,
quauis ulla sine penitentia sunt. Ergo tunc quoque si
uitio meo factum esset, si lege uetere, damna tamen com-
munia erant.

r. quo tum
quod qui. de-
betur haec e-
medatio Bris-
sanio nostro.

Inuicem uenefici frater & medicus.

CCC. XXI.

Fratres consortes, inimici esse ceperunt. diuiserunt. Alter
ex his medicum instituit heredem. postea redierunt in
gratiam. Is qui medicum amicum habebat, cū ce-
nasset apud fratrem, & domum redisset, dixit suspi-
cari se, uenenum sibi datum. respōdit medicus, potionem
se daturum remedij, & dedit: qua epota decessit. inui-
cem se reos deferunt ueneficij, frater & medicus.

* S E R M O .

ETIAM si causa unius hodie * agnoscitur: tamen cūm
eum de cuius morte agitur, cōstet ueneno periisse, idque
inter duos litigantes conueniat, alterutriusque cum ve-
neno periisse: ita committēda utrinque causa est, vt non
minor nobis defensionis, quā accusationis habenda sit
ratio. * Itaque [sic fratri agendum erit.]

r. declama-
tio.
al. agnosce-
turr. Itaque e-
tiam si

ETIAM SI dolor fratris amissi & conditio iudicij quo accuso, hoc uidetur exigere primum ac penè solum, ut ea quæ obieci, probem: ignoscetis mihi tamen, si primum defensionis meæ putauero habendam esse rationem: neque eò tam, quòd pertinet ad pudorem hodie meum: sed eò etiam, quòd plus auctoritatis habiturum me [in] accusatione scio, si ad illam innocens uenero. Queritur ergo (Iudices) uenenum ego fratri dederim, an iste alieno. Nò me fugit nomen quo utitur. amicus fuerit * sanè: sed rogo sciatis (Iudices) de hoc ipso quæri hodie, an amicus fuerit. Sine dubio etiam si certa utriusque nominis fides esset, neminem uestrum præterire [arbitrarer] quantum præferre fratrem amico oporteret. Nam quæ potest amicitia esse tam fælix, quæ imitetur fraternitatem? Certè quotiens blandiri uolumus his, qui esse amici uidentur, nulla adulatio procedere ultra hoc nomen potest, quàm ut fratres uocemus. Adeò inane etiam nomen, & * umbra quædam naturæ, uidetur simile amicitia nomen imponere. Cum uerò me fratrem constet esse: si uenenum (ut probabo) dedit, amicus utique non fuerit. Quæ comparatio esse personarum potest? Ac si tantum de amore quæreretur (Iudices) multum natura uinceret. nam plus est ali- quanto. De questione apud vos agitur. Queritur enim an ego fratrem potuerim occidere? * Ergo inter homici- dium

v. sine: &
al. amicus
fuit. Et rogo

v. ultra

v. ego

dium & parricidium cognoscitis. Nondum de persona loquor utriusque, nò de causa: interim * quero, Iudices. Admirari me confiteor, aut constitutas esse de tantis sceleribus leges, aut ullos inueniri potuisse mortalium, in quos caderet ista suspicio, Fratrem suum potuit aliquis occidere. non obstitit tacita natura? non sanguinis ius? non, * eribus manus suas obiecit, quæcunque est illa, quæ ceterè creditur esse pietas, fratrem occisuro? non succurrit communis uterus? non eadem causa uitæ? non una primordia? non illa còsuetudo, quæ alienos etiam ac nulla necessitudine coniunctos componere & adstringere affectibus potest? còsuetudo actæ pariter infantie, pueritiæ studia, lusus, tristitia, ioci? Membra herculè inter se citius pugnauerint, & si qua in nobis natura * gemina- uit, diuersos ceperint * effectus. Nam quid est aliud fraternitas, quàm diuisus spiritus? & quæ ad tuendos nos à natura còcessa sunt multiplicata, eo quidem * fælicius, quòd diuersis etiam assistentibus locis, esse * iidè, ac plura simul obire possumus. Huic necessitudini qui dare uenenum potest, non oculos effodiet suos? non manus in uiscera sua armabit? Habet ergo hoc primum (ut parcissime dixerim) admirationem. neque ego ignoro (Iudices) quantum in eo me reprimam. Ipse confiteor, nullis suppliciis, nullis pœnis, * nulla còmuni [omnium] hominum ira posse pensari, si feci. Vult detrahere fraternitati auctoritatem. Discordes (inquit) fuistis. Nòdum rationem huius criminis reddo: illud interim testor, hūc bonum amicum utrique maledicere. Nunc mihi, frater, in qua-

al. quærit,
iudices.

v. geminatus
d. c. affectus

al. facilius

al. ibidem

v. quanto in
eo me ne re-
primam ipse
v. nullam cò-
muni h. trā

esse

cunque parte natura es, agenda causa & tua est. Aliquid ex summa fraternitatis gratia defuisse uisum est aliquando, dum forsitan uterque alterius animum magis exigit fiducia sui. Bene herculè, fortuna, quòd uterque tunc incolumis, quòd penates sine lachrymis fuerunt: nulla parricidij suspicio tempore illo, quo minus amabamus. Non ista nostri animi culpa tamen fuit, nisi quia **VITIVM** est humana mètis nimia cupiditas. **Hi sunt qui coniunctos* separant animos, qui summae concordiae uirus suum interponunt, qui hereditates captant, qui se testamentis parant: qui ita demum spem aliquam in posterum uitae habent, si eos quos [alij] amicos [sibi] apparauerunt charissimis pignoribus, abduxerint. Quis* fecit illud inter nos? sic querite, Nulla* ista spem hereditatis habuissent, si nunquam dissidissimus.** Hoc igitur primum ueluti mentium animique tentati ueneno sumus. sed, Dii melius: neque longum istud fuit, neque quicquam ex eo secutum est, quod emendari non possit. Diuisio sola (ut sciatis* cui heres sit) sed postea (quod satis est) gratia, & rursus solida fraternitas. immo laus reconciliationis in fratribus, herculè maior arctiorque coniunctio post penitentiam. Nesciunt homines quantum boni fraternitas habeat, qui nunquam dissiderunt. Ut dulcius serenum post tempestatem est, ita nostris animis laceratis, & domi* castigatis, uelut portus ille fraternitatis occurrit. Amabamus etiam in praeteritum: nec charitas fuit illa, sed inuicem satisfactio. Utinamque hoc non palàm, non manifestè fecissemus, ut

r. sperant

r. fecerit
al. iste habu-
issetal. cur hic he-
res factus sit.

al. fatigati

videretur frater meus nullo modo mutaturus testamen-
tum. Personae igitur nullo modo comparantur: alienus
est, [ego] frater. Superuacua mentio discordiae, cum &
illo tempore constiterit innocentia: & id tempus quod
in culpam deducitur, non solum sine discordia fuerit,
uerum etiam maior atque arctior charitas, post illam
de qua locutus sum, penitentiam increuerit. Proximum
est (ut opinor) excutere causas. & quod ad me quidem
pertinet, uideor de his satis locutus. Nam si inimicitiae eo
tempore non fuerunt, quo frater meus accepit uenenum,
mihi certè hoc faciendi ratio non fuit: qui si essem malus
frater, uti tamen bonitatis simulatione debebam, usque
ad mutationem testamèti. Nam quid obstabat quo minus
non ultionem tantum, sed lucrum consequerer? Si ego
non habui rationem dandi ueneni fratri, uidebo an hic
habuerit. Heres est. hoc per se potèst est. OMNIA quae-
cunque toto orbe terrarum committuntur scelera, circun-
spicite Iudices, pleraque ex cupiditate nascuntur. haec
latrones facit, haec piratas, haec intra muros etiam, atque
intra domos nostras, & templa, sicas percussorum acuit:
inde nata sunt venena. ut mihi videatur rerum natura
omnibus in hominem collocatis bonis, summum metum
opposuisse. Tolle pecuniam: bella sustuleris, sustuleris se-
ditiones. Hæc ergo causam habuisti. Et [aliis] aliud* de-
est, aliis pecunia. si de cupiditate sola loquendum mihi
foret: dicerem, Hereditatem concupisti homo locuples,
nunc hereditatem concupisti: id solum habiturus quod
scelere* concupisceres. Quid enim iam te metiri incipis,

r. iterum

r. in

r. est: aliis pe-
cunias sir. concupiscas
homo locu-
ples, per tra-
miam

^{r. patientiam} & lōgam domus nostrae* planitiem calcas? Ecquid scis,
 quid paulo ante fueris? nunc te circumfluens pecunia,
 nunc ista mancipia, & quod quasisti scelere, ditabunt?
 Venenum dicor dedisse in cœna mea. O Di immortales!
 erat quidem honestius illa defensione patrocinari causæ
 meæ. Venenum inter lares suos, inter sacra mensæ, coro-
 natis pariter, quos colebamus, Diis immortalibus, vene-
 num aliquis hilaris hilari dedit? Non hoc ipsum obstitit
 conatibus meis, quod non credebatur? venenum aliquis
 circumstante familia, presentibus ministeriis daret? se-
 daturus continuo cadauere illud conuiuium suum? Vt
 seuera nobis antiquitas tradit, INFESTOS animos
^{r. placuere} * placauere mensæ: & homines qui inter se armis atque
<sup>al. mensa ac-
enbuere.</sup> exercitiis conflixerant, tui tamen * iacuere. [ita] me-
 dia cœnæ fides. Sic defendi innocentiam decebat: sed qua-
 tenus tanquā maligni loquimur, quatenus tanquā suspi-
 citi: in presentia seponite mentem meā, seponite fraterni-
<sup>r. quam. al.
Priusquam.</sup> tatem, seponite anteactā uitam. * Quā de ueneficio lo-
 quor, quo minus loco, quo minus tēpore dare fratri meo
 debuerim uenenum? Neque enim quisquā dubitat (Iu-
<sup>r. qui in fa-
ciendu scelera.
al. consilium
hoc unamque
uiam, &c.
al. cogitationi
huius inseat</sup> dices) * quin faciēdo quis scelera, consilium, non unam
 uiam intueatur, ut ad summam cogitati inchoatque
 perueniat: sed illam alteram, uel magis necessariam,
 & quæ penitus * cogitationibus sedeat, ut scelus quod
 commisit, neget. Venenum do: & unde scio, an exhausta
 portione statim concidat? venit ad mensam meam inter
 cōuiuas meos: expirat frater meus: in quem scelus trans-
 laturus? quem Deorum hominumque inuocaturus? Non

fuit ergo locus idoneus, non fuit tempus. adice quod ego
 daturus uenenum potui timere ne deprehēderet, ne præ-
 sentiret, ne intelligeret, * ne odore uenenum deprehēde-
^{r. nec olere} ret, ne qua uis odoris se ostenderet. Nulli uenenum faci-
 lius dari potest, quā qui accipit utique tanquam me-
 dicamentum. Ergo nullum consilium sceleris mei est. at
 tui quanta occasio? quanquam de hac postea loquar:
 paulum enim * interpellat ordo, ut illud defendendum
<sup>r. interpellat
or do ut illū</sup> existimem, quod fratrem meum ait suspicatum. Ante
 omnia (Iudices) quod sit istud suspicionis genus, non in-
 telligo. Postquā biberat, fingamus cibos redūdassee, finga-
 mus aliquem sensum interiorū fuisse: hæc tamen omnia
 accidere etiam ex * innocenti conuiuiū possunt. Vnde
^{r. innocentia} ergo suspicio est? unde illa similitudines? unde illa discordia?
 Simul & illud uos (Iudices) intueri oportet: * cū pota-
^{r. compota} huius portione, fratrem meum continuo periisse. Non po-
 test uideri cum ueneno periisse, in quo ante * medica-
^{r. momentum} mentum mortis suspicio fuit. Verū hæc ex huiusmodi
 causis orta suspicio, plenissimam * deferēdi ueneni occa-
^{r. defendi} sionem dedit. Prima illa, quod habebas cui obiceret: al-
 tera illa, * quod qualēque portione accepturus erat fra-
^{r. qui} ter si * & illam tristē uisu, si & illam gustu asperam:
^{r. ad} bibendum est tamen, cū dicas remedium. Sed quid
 ego diutius? si uenenum à me accepisset, tu sanasses: nam
 & pollicitus es. Habebas medicamentum [ut] dicebas,
 quo properē ducere spiritum, quo uita reponi posset, quo
 uenena fugarentur, quo transmitterentur. Portionem de-
 disti, aut remediū, aut ueneni. si remediū dedisses, uiueret.

non id apparet: ergo uenenum dedisti. Multa sunt (Iudices) qua minus clarè uerbis atq; actione exprimi possunt. Utinam quidem fortuna praestitisset, ut frater meus uiueret: ostendissem uobis medicū. Hoc enim ante omnia dico (Iudices) medicū ostēdissem, [ostēdissem] potionem hāc non quotidianā, & qua omnes utimur: sed medicamentis permixtā & oneratā. Dat medicus medicamentū: qui * acceptam bibit potionem, statim expirat. Quid tandem hīc argumentandum erat? quid tandem hīc probandum? non oculis iudicassetis? non continuo strictis faucibus rapiendus ad supplicium ueneficus uideretur? qui nunc etiam spolia occisi hominis, & subito locuples, ait se tantūdem habere, quantum me qui nuper diuisi? Mihi quid relictum est praeter luctus & lachrymas? Vltimum ergo illud nobis, frater miserrime, conuiuium erat? sic cine digressi sumus? in hac spe discessimus? Habui occasionem * me uindicandi? Diu insidiatus essem. Potui tibi uenenum dare de quo nihil suspicareris.

Abdico te, nisi desinis. CCC.XXII.

Stricto gladio & cruento processit adolescēs in concionē: & dixit occisum à se patrem, quod ab eo tyrannis affectaretur. Perduxit magistratum in domum: ostēdit apparatus tyrannidis. Cū excuteretur corpus, inuentae sunt tabellae ad filiū: in quibus erat hoc, Abdico te nisi desinis: & si contradixeris, indicabo causas. Reus est iuuenis affectata tyrannidis.

DECLAMATIO.



QVOD circa probationē criminis huiusmodi difficillimum solet esse, certum est affectatam tyrānidem, certum est affectatam esse in hac domo. omnisque eo deducitur quaestio, ut dispiciatis, utrum à patre huius, an ab hoc sit affectata. Nihil de moribus huius adhuc dico. Aetates comparate: senex ille & aetatis exacta, quam rationem affectanda tyrannidis habuit? nisi forte propter * filium hoc fecit. Hic adolescens est. omnes cupidi-
tates, omnes impetus in hac aetate facilius * conualescunt. al. coalescunt
* Est quēdā praeterea ratio sceleris. si [senex] hoc * tētaf-
set [ex] hoc nullū [emolumentum] accepisset: [iuuenis] esse
scelus id tentauit, quo diu frui posset. Hae aetatum com-
paratio, illa animorū. Pater modestus est: etiam si quid facere seuerius uoluit, minatus est. hic contrā, qualis adolescēs? ut nihil aliud obiiciam, quā quod ille confes-
sus est, quā quod gloriae, hoc pro cōcione dixit? * An pa-
trem suum occidere potuit, non quaero, an innocentem. e-
rit huius rei procedente oratione nobis locus: interim oc-
cidere patrem potuit. Quid non cadat in hunc animum?
quid non recipiat haec temeritas? Minus est quod * nega-
tur. Si componendus esset nobis aliquis, qui opprimeret
Rempub. qui libertatem patriae auferre posset, quā tādē
mentem aliā existimarem? Fingamus hominem
cracūm, hominem crudelem, hominem apud quem ni-

al. valeant

r. c.

r. vi. ex

r. vii.

hil* habeant iura natura. EST QVAEDAM scelerum
 ipforum societas, adeo* vt vel vno appellari nomine po-
 tuerint, utcuque parricidium. Ergo* & etatibus & mo-
 ribus credibilis affectatam ab adolescente, quam a sene
 tyrannidem. Cetera qualia sunt? Ac primum te inter-
 rogo, si affectari tyrannidem a patre tuo existimabas,
 cur occideres antequam criminareris? neque enim diffi-
 cilis damnatio, nec longa iudicum* mora sequebatur.
 apparatus tyrannidis erat in domo. Deducendus tamen
 ad magistratus. Et hoc certe non difficile fuit aduersus
 senem, ei qui occidit eum quem criminaturus [erat, ad
 iudicem adducere,] ut responderet sibi. Non potest ergo
 uideri Reipub. gratia fecisse, cui plus aliter praestitisset.
 Nunc excutiamus qua causa feceris. Ante omnia, gra-
 tias magistratibus ago, quod non deprehendisse contenti
 ea quae ostendebantur, aliquid ipsi uiderunt. Gratias ago
 etiam providentiae Deorum immortalium, qui nunquam
 ita opprimi uoluntatem uoluerunt, ut non magnis suis
 uestigiis emineret. Recitetur haec tabula. **ABDICABO**
TE. Non lego sequentia, nego hanc esse fiduciam eius qui
 de affectanda tyrannide cogitauit. An ille in iudicium
 uocare ausus fuisset, & ignominia afficere adolescentem
 omnia scientem? Non enim tyrannis conuincenda ve-
 stigis erat, neque argumentis. cruenta domi arma, domi
 apparatus. Et si hanc causam abdicandi non habuit:
 dicas oportet, quam aliam habuerit. Non consentiebas
 consiliis eius. Hoc minus te debebat offendere. ille si te ita
 quam indicem timuisset, potuit occidere. Satis ergo ple-
 num

num uel hoc erat argumentum innocentiae, seueritas &
 uindicta. Quid tamen adiectum est? SI RESPON-
 DERIS, CAUSAS INDICABO. Querite nunc u-
 ter male sit conscientiae. Ille minatur, cur tacere uoluit?
 quonia pater erat. QVONIAM nunquam hi affectus
 in tantum uincuntur odio, ut non ad naturam suam
 tandem reuertantur. Causas quas ille se dicturum mi-
 natus est, tu ostendisti. Haec arma detecturus erat, si re-
 spondisses: hos apparatus protracturus in medium. Satis
 apparere omnibus arbitror, affectatam* ab hoc esse ty- r. adhuc
 rannidem. Ne quem autem uestrum securum faciat hoc,
 quod oppressa, quod deprehensa est tyrannis. appa-
 ratus enim iste, testatur adolescentis mentem. Num latro
 innocentiam accipit, si quis illi gladium extorqueat? mi- r. minaturus
 natus est aliquis manibus flammis: num igitur facere
 securitatem ciuitati potest, si quis faces eius extinxerit?
 Non habet* nunc arma, non habet apparatus: sed ha- r. hunc
 bet animum. Nec mihi hoc satis approbare est (Iudices)
 tyrannum futurum, nisi illud quoque ante oculos ve-
 stros posuero, qualis sit futurus tyrannus. Vilius hic par-
 cet corpori, qui patrem trucidat? ullius criminis ager
 uerecundiam, qui parricidium professus est in concio-
 ne? qui gladium illum cruentum stillantemque sangui-
 nem ostendere populo non recusauit? quid ille manibus
 imperabit alienis, tantum suis ausus?

Alexander templum dedicans. CCC.XXIII.

QUI HOSTI OPEM TYLERIT, CAPITE PVNIATUR.

Kk

Alexander bello Athenas cum premeret, templum extra muros positum incēdit. [exercitus] pestilentia laborare cepit. Responsum est non posse finiri, nisi templum restitueret. Restituto templo, Atheniensis sacerdos Alexandro pollicente discessurum se ab armis si dedicaret, dedicauit. Discessit ab obsidione Athenarum Alexander. dicitur sacerdos hosti opem tulisse.

S E R M O.

QVAM [fieri] potest maxime, religione Iudiciū implendus animus est. Nam & sacerdos reus est: & datur* ei crimini quod [templum] dedicauerit: & quod
v. & utilissimū * vetustissimum, & [praesentissimum] dedicauerit, ut
& causa etiā iam facile est hoc tempore [iudicare]. Nam & praesentia numinis, [dedicatio] eius [templi] de quo agitur approbata est.

DECLAMATIO.

DE O S immortales, omnes quidē, praecipue tamen numen & mihi maxime familiare, & sicut proximē experti sumus, praesentissimum (Iudices) inuoco ante omnia: ut
v. & sollicitus [si] respectu sacrarū, si pietate, si religione sola ductus, feci quod obicitur mihi, * velint impunitum esse sacerdotis officium. Nunc (quod me * aliquāto sollicitum habet) ne asperē, ne irate hāc iudiciū faciem intueri velint, in qua capitis periculum luitur, quod templum dedicatum est. Oro igitur atque obtestor, si fieri potest, ne dannari me velint: si minus, ne uindicari: tueanturque ci-

uitatē hanc, in qua modō habere cepimus pacem. Immodū uerō hanc uestris animis uoluntatē, hoc propositum mentis inspirent, ne eo tempore Deos ledere uelitis, quia illis iam Alexander satisfecit: qui etiā si bellum contra* nos
v. nostra delictum traditum ac relictum a patre, usque suscepit: etiam si nō tam propria quā hereditaria* nobiscum stetit cōtentione, omnia tamen alia impune faciebat, dum res intra cēdem hominum stetit, dum intra uastationes agrorum (quanquam* totius [sacri] soli ac uenerabilis) secundā res tamē. Ac ne illa numina quidem, quae semper excubare uidentur pro nostra ciuitate, satis ad tuendam urbem profuerunt. Ut uerō ignem sacris postibus, ut ferum uetustissimae religioni admonere ausus est, intellexit sibi non esse bellum nobiscum. Libet audire quae ex diuersa parte dicuntur, Aegrum exercitum, praecipiti morte cōsumptas copias. Quis enim non uidet omnia ista facta esse, ut rursus templum esset? ita illius quoque concitati (ut auditis) ac temerarij iuuenis motus est animus. Vidit non aliud petendum esse, quā a Diis immortalibus, praesidium. Oraculum poposcit. quae hīc culpa nostra est? Accepit uidelicet [hoc responsum], DII IMMORTALES ut peccantibus graues, ita satisfaciētibz faciles. Si nolissent remedium illi pestilentiae concedere, non indicare potuerunt. Restitui iussere templa. Gratiis publicē, priuatimque agamus: dedicare ipsi nō permiserunt. Diuisum partitūque responso est, quid Alexander facere deberet, quid nos. Ille, quod debuit, fecit: [fecit] templum speciosius quā fuerat: & cultius

extruxit animo regis periclitātis. partes supererāt mea.
 Excuso me uobis, Dī immortales, quod nō statim ad con-
 ditionem dedicationis accessi. Hoc enim ex responso * uel
 Alexandri satis erat quod permittebant. Ego nihilomi-
 nus magna mercede suscepi hoc officiū. pacem poposci:
 impetraui. ueluti ore ipsius Dei iussus promisit, prestavit.
 Hæc est criminum meorum (Iudices) summa: & tem-
 plum habemus & pacem. Hosti opē tulisse dicor. Non-
 dum causas facti mei reddo, nondū rationes legis ipsius
 excutio. Interim quid uos [esse] putatis opem ferre: ne-
 que enim id solū queritur hac lege, an aliquis hosti pro-
 fuerit. Multa enim quæ utilia sunt hosti, & inuiri &
 imprudentes facimus. Ideo hoc non complexa lex est:
 sed aduersus eum se strinxit, qui opem tulisset: illud (ut
 opinor) tale, Qui auxilio iuisset, qui armis, qui com-
 meatu. Non sine causa hæc ipsius uerbi proprietates con-
 tinet legem: Queri * noluit an is opem tulisset, [qui]
 * quodam modo [profuit.] animum reprehendit, &
 ferētem [opem] coarguit. Causam autem huiusce iuris
 quis ignoret? Animus (ut opinor) eius punitur qui hosti
 prodesse uoluit. aduersus proditorem, aduersus hostem
 reipublicæ conscripta lex est. Quæ si talia sunt, quid si-
 mile his commissis Templum dedicaui. Viderimus an
 hoc hosti profuerit. ad causam meam pertinet sciri quid
 ego fecerim, nō quid ex eo factum sit. At enim hosti pro-
 fuit. Si ideo feci ut hosti profuisset: sanē * sum legi istī
 obligatus. Si cū aliquid facerem pro uniuersa repu-
 blica, uile etiam hosti fuit: non (ut opinor) damnis con-

ut alexan-
dro

ut uoluit
ut quodā loco
manus depre-
hendit

ut sunt lege
ut lege ista

tendendum fuit. Videamus ergo an hoc pro republica
 fuerit. Nondum dico quæ secutura fuerunt, si non dedi-
 casset. Interim cum pietate uestra, Athenienses, loquor,
 Templum nō illud uetus, nō illud præsentissimæ religio-
 nis, non illud est à quo totius ciuitatis nostræ petitur au-
 thoritas? Sed nouum * aliquid [et] inexpertum uideo:
 [templū] in finibus nostris est dedicandum. * Hoc enim
 priusquā dedicationis * summam accipiat religionem:
 operosa intātum [est] dedicationis [vis] illa, quæ Deū
 inducit, * quæ sedi destinata locat, [ut] hoc ideo facere
 non cuiquam permittatur, nisi castæ manus, nisi fami-
 liaris sacris animis accesserit. Deductio solus (ut nunc
 comperimus) concessa [est] Atheniensibus. Hoc ego feri-
 reor (Iudices) quod cū ceterarum ciuitatum templa,
 in ipsis posita urbibus, frequenter cum totis ruere atque
 incendi manibus uiderimus, * nulla uindicta, nulla re-
 ligio, nulla eos qui fecerāt supplicia consecuta sunt. Hic
 sacrilegium * pestilentia uindicatum [est.] Deductio-
 nem destinabat: neque enim aliter * restitutum tēplum esse
 existimauerat, nisi dedicaretur. De quocunque templo
 loquor, hoc templum nō dedicabo? Quam multa adhuc
 remitto, taceo quid Dī uoluerint, taceo quid responsa
 præceperint. humanus cōsiliis locum relinquo: non dedi-
 cabo? Procedere ultra uolo. Si Alexāder ab obsidione ta-
 men Athenarum recessisset, nō ne edificasset, nō ne
 restituissemus? Equidem ego omnibus nostris sacris cre-
 diderim inesse numen. Debet hoc Atheniensium ciuita-
 ti uetustissimo generi, debet solo de quo contendisse quō-

ut aliquod.

ut hæc.

ut summā ac-
cipiant ut opo-
ra sunt tem-
plum.

ut quæ se de-
stinata locat.
Hoc, etc. per-
mittitur.

ut nullā uin-
dictam.

ut pestilentia:
pestilentia uin-
dicatum de-
stinationem.
ut saltem, al.
sacellum.

dam Deos immortales non sine causa creditum est. Cetera tamen opinione credimus, & cōiectura colligimus: in hoc numine sensimus momenta bellorum, hoc pars utraque cognouit, hoc numen scit esse Alexander. Adice quod dedicari uoluerunt. Si à quocunque uoluissent * dedicatum, licuit mihi, cū Atheniensis sim. Totum enim ego hunc populum (Iudices) puto sacerdotem. At enim sic effectum est, ut laborare pestilentia exercitus Alexandri desineret. Non dico * desitutum alioqui fuisse, periturus sit Alexander, perituri sint milites omnes, uultis * uti hoc sacrilegij publici beneficio? si quis uobis hanc poneret cōditionem, Athenienses, ut omnium * potiamur gentium euersis exustisque templis: non profecto acciperemus. Pluris nobis opinio, pluris disciplina ciuitatis fuisset. Moritur miles Alexandri. Sed templum sine numine, sine religione: sed templum adhuc est inter praesidia hostium: sed non ire mihi, non colere, non agnoscere, non agere gratias licet. Vos porro cur perire exercitum Alexandri, cur perseuerare istam pestilentiam uultis? nempe bellum haberetis: habetis pacem. Beneficium dedistis, ex illo quem grauissimum hostem timebamus, habemus * potissimum amicum. Sint sanè pertinacia odia. Alexander responso satisfecerat, quod ad ipsum pertinuit, templum restituerat: quod ad secundam quoque partem responsi pertinebat, fecerat potestatem dedicandi, mercedem quātam maximè dari poterat reipublice, dedit. Tam iniustos uos creditis Deos immortales, ut non fuerint cogitaturi cuius culpa templum uacaret? nam (ut

v. occupatum
fuit mihi

v. de si tu ex
alio qui perit
tur

v. vlti vene-
ficio si
v. potiore

al. potentis-
simus

dixi) si pestilentiam finire Dii immortales nolissent: aut nullum responsum, aut aliud certè dedissent. DEMONSTRATA satisfactio & in hoc ualeat, ut accipienda sit. Vereor (iudices) ne quid fingere ex necessitate periculi uidear. veruntamen me religionis meae dissimulare quae acciderunt non sinit ratio. Alexandrum apud me ualuisse solum putatis, aut ullam mercedē? Ego illum recessurum putabam, etiam si non pacisceretur. Deus, Deus ille (testor ipsum & praesentissimi cōscientiam numinis) ille adegit, ille iussit, ille in has partes misit. secundum hoc quodammodo fuit responsum.

SCHOLIA.

Qui auxilio inuisset, qui armis] Sic Vlpianus & Callistratus ad legem Iuliam maiestatis. Qui hostibus populi Romani nuntium, literasve miserit, signumve dederit, feceritve dolo malo, quo hostes populi Romani inuentur aduersus Remp. cuiusve opera dolo malo hostes populi Romani comatu, armis, telis, equis, pecunia, aliave qua re adiuti erūt, &c. Igitur profuisse nō nocet, sed dolo malo profuisse, ut sit quis huic legi obligatus, Danis contendendum fuit] Ut satius fuerit vel nocere Reipublice, quod hosti noceatur: quā Reip. prodesse, ne per consequētiās id hosti profit. quod certè fuerit imprudentissimum. Sed nouum aliquid & inexpertum] Corruptus fuit hic locus, si quis alius. aliquem sanè sensum attulimus. In dedicatione qua quasi diuocantur, & domicilium mutant, uidendum nequid uitio fiat, ne quid non ritè & legitimè. quo nomine multa sacra, sacrificia & ludos saepius restauratos & restitutos esse legimus. Plinius lib. 28. cap. 2. Vidimus certis precationibus, obsecrasse summos magistratus, & nequid uerborum praetercatur, de scripto praeter aliquem. Templum,

quod à tuendo dictum est, (inquit Varro) locus est Augurii aut Auspicij causa quibusdā cōceptis uerbis finitus, quod à magistratu Pontifice praeunte dicendo dedicatur. Hoc iā, ut apud nos sunt omnia, *ἡ δὲ πρὸς ἑμῶς*. Quidenim amplius tota Gallia, sacri sancti & religiosi? At una omnibus maximè religio praevidetur. Iterum igitur *ἡ γὰρ ἡμεῶν*. Totum enim ego hunc populum (iudices) puto sacerdotem] Athenienses *ἡμεῶν* se appellarunt, & ideo noctuam insigne ferunt. Contentio Neptuni & Mineruae omnibus nota est. Quod omnem populum Atheniensem sacerdotem esse ait, sumptum est ex Homeri Catalogo.

Bona sacrilegi CCC.XXIIII.

QVI REVM CARDIS DAMNAVERIT, BONA EIVS
POSSIDEAT.

SACRILEGI BONA TEMPLO CONSECRENTUR.

Damnatus cardis cum torqueretur, dixit & sacrilegium à se commissum. Ambigitur de bonis. Sacerdos templo vendicat: accusator sibi.

DECLAMATIO.

NTEQVAM leges comparamus, intuiti personas liber. Nos nullam habemus in litigando propriam cupiditatem: nō acquirimus nobis. petimus bona templo, petimus honorem Deo. Aduersarius sibi uēdicat, & in praemium opera suae deponit, & ostendit quare accusauerit. Quemadmodum personas comparauimus, ita comparemus & leges. Idem demus utrique tēpus, eandem utrique legi causam: ipse tamē etiam citra defensiones non

non parem rationem habent. Scripta est altera Deo, altera homini. Aequum priorem esse rationem religionis. Hic subiici poterit & locus in quo laudemus hanc legē. Præterea & alioqui iustius est sacrilegi bona pertinere ad templum, quā damnati ad accusatorem. Quare? quoniam in sacrilegio, proprii templi iniuria est: in damnatione rei, alienum crimen. Ita illic praemium, hic solatium: illic datur ista pecunia, hic quodāmodo redditur. Haec comparatio esset, si ipsas leges committeremus. nūc nostra & tempore* prior est. Antē enim cōmisit sacrilegium, quā cadem. Accusator hoc nititur, quod antē damnatus sit cadis, quā sacrilegium confessus sit. Non est autem intueūdu quo tempore aperuerit se culpa, sed quo tempore commissa sit: quo tempore hanc pānam de qua quæritur, ille meruerit. id cū ipsa natura* manifestū *v. istum* est, tum etiam legibus apertum. In cade enim spectanda sit damnatio: in sacrilegio tempus ipsum intueūdu est. Quare? quoniam lex tua ita scripta est, ut qui dannauerit, bona possideat. possidere [antē] non potes. lex mea ita scripta est, ut bona sacrilegi ad Deū pertineant. Statim ergo ut fecit sacrilegium, deuotus huic pānae est, & antē ista bona ad eum pertinere cōperūt, quā lex dannauerit. Vide quantum recedas ab intellectu iuris huiusce. Si cadem antē sacrilegium commisisset, tamen cum postea cadis damnatus esset, ad Deum potius pertinerent. non enim prodesset tibi quod prius tempus cadis esset: quoniam lex tua non ad cadem, sed ad damnationem pertinet. Nunc uerò cum sacrilegium antē com-

missum sit, quàm cades: non est dubium quin bona ista templi sint. At enim præmium debetur: meo enim beneficio & sacrilegium illud inuentum est. Immo hercule, etiã illa cades, beneficio suo, ex quo semel manus inquinauit, insertæ sunt illæ protinus furie, ut hunc hominem palam occideret, ut reus deferretur, ut damneretur, ut torqueretur, ut cõsisteretur. An uerò tu illum, quod sacrilegium à se cõmissum esse dixit, præstitisse [id] ignibus quos nos subiecimus, aut flagellus putas? nihil illa tormenta ad confessionem sacrilegij pertinebant, nec de hoc torquebatur. Erat profecto numẽ illud, quod subiiceret facies, quod acrioribus stimulis agigaret. Vos de cade torquebatis: ille de sacrilegio confitebatur.

Hereditas fideicommissa. CCC. XXV.

v. speciosa in-
nitor erat a-
dulteri

Pauper & diues vicini erant. Pauperi vxor * speciosa. rumor erat adulterari pauperis vxorẽ à diuite conscio viro. delatus lenocinij reus pauper est, & absolutus. Diues decessit herede instituto bonorũ paupere, & elogio tali. PETO VT HANC HAEREDITATEM TANQUAM FIDEICOMMISSAM. [vxor ex fideicommissio hereditatem petit.]

S E R M O.

QVID dicemus? quomodo hæc uxor & hæres erit, & adultera non erit? quomodo si cõscius nullius flagitij fuit maritus, illius potissimum fidei hæc hereditas mandata est? Inueniẽda est enim aliqua causa propter quã hæres sit. Nunquid hic diues hanc speciosam adamauit? cum ipsa loqui nihil ausus est, locutus est cum uiro? &

inde * occasione capta, [ita] fecit testamentum? Quædam, etiã si themate non cõtinentur, natura tamen ipsa * manifesta sunt. Matrimonium inter hos non esse qui litigant, uidetur mihi luce clarius. * Neque intelligo hereditatem fidei tacitè cõmissam, nisi conscio. Hoc eò pertinet, ne quis iudicium manifestas exigat probationes. Non est causa quæ recipiat testem, non est causa quæ recipiat consignationem. scrutamur conscientiam eius qui aduersarius [est.] TOTVM ergo hoc iudicium opus est, ut inueniant ueritatem: quæ ita demum poterit esse manifesta in causis latentibus, * & natura recõditis, si nihil existimauerint exiguum, quo inueniri ueritas possit. Sic ergo preparandus est animus iudicum, ut etiam leuioribus argumentis commoueri possit. Difficile est quidem natura probare tacitum fideicommissum. quomodo tamen probabimus? Quædam, etiã si per se firma non sunt, comparatione uincunt. Hereditas aut ad pauperem pertinet, aut ad uxorẽ pauperis: si ad pauperem non pertinet, ad uxorem pertinet. Elogium scriptum est palam, certè & manifestè electus hic est ad transitum hereditatis. silentium & fides est * tanquam de restituenda hereditate. Ergo debet restituere alicui: si non huic, statim interrogo cui? Habet hoc incommodi controuersia scholastica, quòd quibusdam respondere non possunt, & quedam incommoda huius generis, etiam in foro aliquãdo descendunt: & ideo difficultatibus quoque utendum est.

v. opinio cõ
captas

v. manifestas
matrimoniu
v. Non enim
intelligo tacitè
fidei tacite

v. ex natura
conditu. Si

v. inquam,
al. in aliquẽ

DECLAMATIO.

Ergo tibi non debetur. superest ut alicui debeat. Non dicis, Superest ut huic debeat. Fidei tuæ commissæ est hereditas. Quam committendi causam putamus? Necessesse est infirmam esse personam, cui restitui oportet. cum infirmam dico, non [te] statim infirmiore dico: * quia in te non euitabimus hanc ipsam fortunæ imbecillitatem. Pauperem fecit heredem: ergo oportet inueniri personam, quæ possit esse sub tutela tua, cui minus tutò relicturus fuerit hereditatem, quàm tibi. Ergo infirmam personam esse oportet feminæ: & si quid ad hanc infirmitatē adici potest, pauperi feminæ. Adsum huic feminæ. duxi ex tua persona argumentum: ducere ex nostra uolo. Dico hunc animum fuisse diuitis, ut hanc faceret * heredem. cuius fidei committit, maritum scripsit heredem. Ergo * si neque inueniri persona infirmior potest altera, quæ tibi subiiciatur, quàm hæc: neque familiarior huic, quàm [uxor] tua: credibile est ideo sic scriptum esse testamentum. Quædam argumēta etiam ex incommo- dis petenda sunt: fuerit necesse est ratio aliqua & cau- sa, propter quam diues non * ipsam, ad quam peruenire uolebat hereditatem, scripsit heredem. Obstitit oportet pudor: non ille, * prætereundi aliquem propinquo- rum. præterit enim. non ille scribendi aliquem extra- rium heredem: scripsit [enim] extrarium. non ille, bonæ suæ in aliquem humilem dimittendi: dimisit enim. Obsti-

7. quam te nō
euitabimus? per
te ipsam for-
tunam.

al. heredem,
cuius mariti
fidei commisit, cu-
ius maritum,
&c.
7. sine qua.

7. ipsam ali-
quam.

7. repertiendi
a. propinquo-
rum. Præterit.

rerit oportet familiarior aliqua causa. Non poterat sal-
uo pudore hanc scribere heredem. Postea nobis causam
uerecundia huius approbabo, postea scribentis animum:
interim fuit aliquid quod obstaret diuiti, quo minus
hanc scriberet. * Quo merito (inquit) tuo te scripsit hæ- 7. quod
redem? Vox communis est. Iisdem uerbis interrogare te
possum, Quid merueras ut te scriberet heredem? quàm
diu etiam * tertium nō exhibes, cui debeat hereditas: al. extrarium
inter nos quæstio est. Si nominasses, fortasse & illi dice-
rem quo modo [nunc dicebas, Quo] merito [tuo?] Sed
neque nominas ullum extrarium, neque uindicare tibi
potes hereditatem. * proinde nobis responde, Quo merito
[tuo?] nullo. Quis ignorat testamentorum * fortunam 7. perinde. al.
eam esse? & fortasse in totum iniquum [esse,] requiri 7. perinde ut uo-
a nobis mentis alienæ rationem? s vnt QUIDAM ir-
rationabiles impetus animorum, quædam gratuita (ut
vulgò uocantur) odia. Quotiens audiuius filium di-
cetem, Quo meo merito pater me exheredauit? Nullam
rem frequentior admiratio sequitur. Sed tolerabile erat
si interrogaremur hic tantum de hereditate: altius con-
uictum quæstio ista habet. Quid si non communis ista
infamia fuisset? Quid ergo negem fuisse rumorem qui
aspergeret hanc feminam? tu scis an uera sint: & præ-
senti fortasse liti uel expediebat confiteri. Nam si istud
quod intelligi uis, uerum est: utique hereditas nostra est.
sed pecunia potius periclitemur. Nullum meritum u-
xoribus tuæ aduersus diuites fuit. Quasi uerò meritis tan-
tum hereditates contingant. Interest ut ametur, qui

amat? potuit hanc amasse feminam diues: salua huius consciencia erat, speciosa erat. potuit in hunc affectum incidisse. Multi sunt qui testamenta sic scribant, tanquam illud ad uitam eorum pertineat. sic quidam heredes scribunt eos quos captant, tanquam intellecturos, tanquam secreto scriptos. Potuit ergo amor in causa esse, potuit ipsa pudicitie admiratio in causa fuisse. * Serit uirtutum intellectum rerum natura. NULLA tanta uitia sunt, quae non meliora * mirentur. Sed quatenus suspicamur, uideor perspicere rationem, [propter] quam hoc tibi mandauerit: nondum illa * (opinor) nondum accusator * uidit: hanc tanquam * adhuc uocatus, audies [quid] ego de te suspicer. Pauper es: uicinus eras: huius noti mores, certa sanctitas. Argumento probauimus: cum rumor utrunque infamaret, tu reus factus es: à te lenocinium committi dixit accusator, non ab hac adulterium. Non ergo noua haec erit suspicio mea, neque ex me nata. Id quod accusator tibi obiecit, hodie credo: locutum esse tecum diuitem, egisse tecum, promississe tibi multa. nouissime etiam iactasse testamentum.

SCHOLIA.

Tanquam fideicommissam petit] Videbitur fortasse prima frontetale quid hic deesse, Vxori tuae restituas. Sed reuera nihil deest, praeterquam quod uirgulis inclusum (ut quicquid aliud simile) adiecimus. Nam si diues ita specialiter pronuntiasset, Vxori tuae restituas, semota esset omnis controuersia inter uirum & uxorem: omni modo restituenda esset hereditas mulieri ex testamentò diuitis. Hoc

ergo facit questionem, quod diues expressè quidem à pau-
pere petiit, fidem eius secutus, hereditatem restitueret, pe-
nes se non haberet: sed cui restitueret, de eo nihil dictum
est nominatim. In hoc ambiguo certat uxor coniectura,
& ex tacita fide & uoluntate fideicommissum petit, eius
enim in eo probatio est, ut l. quidam cum filium familias
ff. de hered. institut. ubi apud Africanum nihil testator
quicquam uerbo ab herede petierat. hic minor dubitatio,
quia restitui quidem, sed indefinitè postulauit. Illud no-
tandum est, uxorem hanc adulterij tantum suspectam fu-
isse, non damnatam, absolutumque pauperem lenocinij.
Alias turpi personae fides tacita in fraudem legis accom-
modata diceretur, essetque fisci non uxoris actio. Habet
haec declamatio aliquid commune cum ea apud Senecam
lib. 3. contro. 16. Et idè difficultatibus quoque uideum est]
Quintilia. lib. 10. c. 5. Sua breuitati gratia, sua copiae: alia
translati uirtus, alia propriis. Hoc oratio recta, illud fi-
gura declinata commendat. Ipsa denique utilissima est
exercitationi difficultas. ut illa, quam *ἡ ἀπορία* quæstio-
nem uocat Africanus. l. qui quadringenta. ff. ad leg. Falc.
Ex illo capite Quintiliani ut ex aliis locis supra decla. 261.
& 271. & 316. facile est iudicare, cur ex declamationibus
quæ omnes Colorate dici possunt, quasdam specialiter Tra-
ctatas appeller. Ergo tibi non debetur] Mariti argumen-
tatio est, in qua supplere id oportet, Si me non rogauit ut
tibi uxori meae (quanuis parum ea sit uxor, cum qua non
modò iurgium est, sed lis) hereditatem restituerem: ergo
tibi fideicommissum non debetur. Quia tamen me resti-
tuere uoluit, superest ut alicui iure debeat: sed si quæcun-
que alium, te multo magis deficiet probatio. Quæ sequun-
tur, sunt uxoris aut eius aduocati, argumentum illud ma-
riti refellentis, & incumbētis in hoc maxime ut probet di-
uitem sui contemplatione, pauperem rogasse, non ullius
alterius causa. Non te statim infirmiores dico] Qui tacite

nobis fidem accommodant (unde fiduciarij), & fiducia dicuntur) ob id facere necesse est, quod minus tuto iis nominatum relinquere, aut restitui iubere possumus, quibus maxime uolumus, uetante aut lege, ut Iulia Papia, Voconia, aut alia quauis honesta ratione, puta, ne liberalitas nostra eum, in quem benefici esse cupimus, in inuidiam trahat, aut parum honesta suspicionem. Sit igitur infirma oportet ea persona cui relictum uolumus: & utique generaliter infirmior eo, per quem hereditatis nostrae transitu & transmissionem destinamus: sed sane in hac causa non infirmior. Nam quicumque is sit, non potest infirmior esse pauper. Restat ergo ut aliquis sit eorum qui sub tutela & manu sint pauperis: cuius generis certum est antiquis Romanorum legibus & hodie nostris, uxorem fuisse. De personis, quae infirmae dicuntur Paulus. l. ciuitatibus. ff. de leg. lib. i. Hoc amplius (inquit) quod in alimenta aetatis infirmae (puta senioribus, vel pueris puellisque) relictum fuerit: ad honorem ciuitatis pertinere respondetur. & Vlpia. l. 3. §. item si is, de libe. exhiben. Potuit ipsa pudicitiae admiratio.] Latro in illa controuersia apud Senecam: Siccitiam qui impudicas quaerunt, pudicas honorant.

Legari filius uictima pestilentiae. CCC. XXVI.

Qui pestilentia laborabant, miserunt legatum ad oraculum. responsum est, filium ipsius immolandum esse. Ille nunciat ciuitati * sacra desiderari. filio uerum confessus est. Sacris finitis, pestilentia non est finita. filius processit in concionem, & se ipse interfecit. Finita pestilentia reus est legatus lese reipublicae.

S E R M O.

FERE commendatio per * hunc petenda erit, quae illi difficillima est. Quod ad quaestiones pertinet, primae communes

communes sunt fere omnibus controuersis, quae hac lege continentur. Quarendum est enim quid sit ledere rem-pub. & paulo fortius in hac controuersia, [quia] * con-
tractu esse pestilentiae malum hoc * nuntio manifestum est.

DECLAMATIO.

EXISTIMAUERAM (Iudices) consecutum esse me hoc saltem, ut sanguine meo seruata ciuitas, data salutis gratia * meminisset: atque eo magis, quod si-
lius meus non necessitate immolatus, sed uoluntate. Verum haec adeo in contrarium cecidit, * ut
inuenti sint in hoc populo, qui rem nescio indignatione magis dolendam, an uanitate ridendam, obiciant homini pestilentiam: & remedium deberi Diis immortalibus putent. Si quid uero passi sumus tali remedio dignum, nostrae infirmitati assignabitur. Postea ergo causam istam defendemus, postea factum commedabimus: interim satis est non esse me hac lege qua deferor, nocentem. Sane credatis imputari mihi posse ciuium mortes? Sunt iura quae istud defendant. Non esse expliciendam legationis fidem dicitis. habet haec quoque lex actionem suam. Neque * esset quarendum apud uos, an alio iudicii genere damnari possem. interim, hoc ius ad me non pertinet: aut si Reip. lex est, haec nihil ad hominum mortes, nihil ad ea quae priuatim quoque vindicari possent. Obicias oportet aliquid, quod publicum fuerit per me lesum: in hoc nihil obicis mihi praeter mortes hominum.

Quod crimen an verum sit, postea viderimus: interim
 (vt dixi)* lex huic iuri coniuncta non est. Mora tamen
 mea aliquid detrimenti ciuitas accepit. Si hic defende-
 rem infirmitatem animi mei, satis defensionis esset, non
 odio me ciuitatis fecisse. Filium meum immolandum di-
 xerit Deus esse: putate id *egisse me ne immolaretur. ho-
 stias cadi* mirabamini. quid? vos* non maluistis? Exo-
 rari posse solennibus sacris existimabamus Deos. Quid?
 non haec remedia tempestatis? Secum quisque cogitet,
 quantum mihi impositum onus, qualis exacta vox. Sed
 ne* metitus quidem sum. sacra exigere a Diis immortalibus
 dixi. Nonne sacra exigebantur? [At] non satis pla-
 cati sunt. [Sed] alioqui nihil me fecisse surripienda ho-
 stia gratia, cui non manifestum est? Indicaui filio maxi-
 me. Non ergo ne hac quidem uenia dignus est pater, si
 hoc filio uoluit deberi quod* monebatur? Quod quidem
 neque consilium ei, neque* voluntas primum fuit. Cre-
 dite eum qui legatus missus est, credite eum qui respon-
 sum acceperit, renunciauerit, nihil animo suo, nihil pro-
 pria mente fecisse: hoc profecto querebatur exemplum,
 vt narraretur iuuenis qui pro Repub. mortem non re-
 cusauit, qui in conspectu ciuium uisceribus suis ferrum
 immergit. Non potuisse aliter finire pestilentiam, quomo-
 do uultis approbem? sic finita est. Non enim profecto Di
 immortales poenam petebant, nec in supplicium filij hoc
 responsum dederant ciuitati. Magna arcessabatur ani-
 ma: debuit duci honesta uia. Quem igitur potius in sine
 actionis meae innocem, quam illum propositum Deum?

v. legitur iuri
al. leu. lese
reipub. huic
crimini co-
iuncta, &c.

v. esse

al. nam uere-
bimini?
al. an malui-
stis? uel, non
horruistis?

v. merum

v. mouebatur

v. uoluntas

Sterilis trium.

CCC.XXVII.

Nouerca introducta tribus priuignis, sterilitatis medica-
 mentum bibit. repudiata, iniusti repudij agit.

DECLAMATIO.

QUOD primum pertinet ad pudorem huius
 feminae, non adulterium obicitur, non ali-
 qua aduersus maritum licentia. Necesse est
 plurimum eius moribus tribuat, ex qua li-
 beros querit. Omnis repudij causa in crimine uno consti-
 tit. Hoc quale sit, postea uidebimus: interim unum est,
 in quo mortalium tanta facilitas (nec de femina loquar,
 cuius infirmior sexus est) sed in ipsis etiam qui prudē-
 tia sapientiāque gloriari solent, habet locum poeniten-
 tia. Sed [hoc] unum sit sanē graue (sit graue) sit sceler-
 ſū: * uel hercule credibile erit, in ea qua tres priuignos
 habuit? Expecto ex his aliquid nouercalibus factis. Ve-
 nenum parauit? insidiata est liberis* tuis? uel (quod le-
 uissimum est) expugnare animum tuum uoluit? nihil
 horum. Nouum & inauditum antea crimen, Nouerca
 nimirum dicitur amare priuignos. sterilitatis medica-
 mentum bibit. Si tu liberos non haberes, poteram tamen
 illa dicere, Periculum timuit, documētis quarundam in-
 feliciter parientium mota est. fortasse malē sensit de tem-
 poribus ipsis: uidit* eam luxuriā, ea uitia, ut penē edui-
 care liberos amentis esset. Tu porro in uxore nihil aliud
 expectas quam fecunditatem? Non parit: sed obsequiū,
 sed fidem praestat. Sed iam tēpus est propriis eam ratio-

Superflua
sunt haec
v. c.

v. suū

v. uiam

M. F. QUINTILIANI

nibus defendi: Bibit illud cum tres liberos haberes. nec
statim hoc amore & affectu defendo: interim tanquam
ambitiosam tuebor. Voluit effugere fabulas nouercarū,
uoluit se aduersus casus etiam præparare: * item nihil in
domo habere, propter quod priuignus inuideret. Quid
si fecit * hoc non odio nouercæ, sed etiam uxoris optimo
animo? Plenam inuenerat domum, plenum testamentū.
Quid mihi (inquit) cum * parturiere? dederat mihi for-
tuna iuuenes: neque maritus eius ætatis est, ut concupi-
scere nonos liberos possit. ne fraternitatis quidem eadem
iura futura erant, inter tam dissonantes tamque discor-
des. At nunc expellitur: & quoniam bona fuit nouercæ,
nec liberos habitura est, nec uirum.

Discordes fratres filij familie. CCC. XXVIII.

Duo adolescentes fratres dissidebant. iuncta erant eorum
cubicula. Quodam tempore audito tumultu [in] inter-
iore parte domus, uenit pater in eum locum, in quo
clamor erat. inuenit alterum ex filiis occisum. Cubicu-
larium eius torfit, & occidit in tormentis. quid com-
pererit incertum est. Interrogauit illū filius quid com-
perisset. non indicantem accusauit dementiæ. Absolu-
tus est pater, iuuenis parricidij accusatur. adest illi pater.

DECLAMATIO.



ad crimina
p. permitti-
mus
v. patre
v. cum eo qui
iudicatur: &
penes

Reo discordia cum fratre.
& hoc priusquā ad causas pertineat
occidendi, * de crimine persone præ-
mittamus. Discordia cū * fratre. Ante
omnia, cōmune maledictum est * om-
nibus, qui accensantur. Sed penes quem

DECLAMATIONES.

139

culpa fuerit, magis potest scire pater quā accusator.
Asperiores esse autē aduersus suos, interim & fiducia
argumentū est. * sed hoc adeo non ualeat ad probationem
tanti criminis, ut contra [eos] sit. iam enim transimus
ad causas. Dicitur occidisse fratrem inimicum. non dico
illa, Non protinus, si causa sceleris sunt, scelus quoque
constat. Utinam enim ita composita esset natura rerum,
ut omnia facta superarent causas. Plures erant propter
quas non occideret. nam erat occidendi, quod inimicus
est: non occidendi, quod frater est: non occidendi, quod
periclitaturus: non occidendi, quod ipse per se inno-
centia satis iustas rationes habeat. Ergo continuo sequi-
tur, ut si quis odio aliquo concitatus est aduersus alium,
hunc etiam ferro petiturus sit: an uero innocenter inimi-
citas geri uel inter alienos, uel inter extraneos fas nō est?
Quotidianis iurgiis foris strepere, assiduas lites uidemus.
quis non dies conuiuia, quis non maledicta affert? s c e-
l v s ex natura mentis oritur. Huic uero etiam ad cau-
sas metuendi sceleris, accessit, quod iurgium ei cum fra-
tre palam fuerat. Cauta sunt huiusmodi scelera & cir-
cumspecta. Neque enim est quisquam tam perditus, tam
inutilis, ut * in instanti omittat propositum negandi. Et
mehercule quā hoc ipsum repugnat, quod ab hoc ac-
cusatore pro * cōperitissimo ponitur, quod in cubiculo suo
occisus est, quod in lecto suo? Nihil minus cōmisset per-
cussurus, quā ut hoc ei obiceretur. Latrones lōgē à re-
ceptaculis suis spoliunt. Ferarum quarundā dicitur esse
hæc natura, ut procul à cubilibus rapiant. Fratrem di-

v. non. al. ut
que ratio se
tūc potissi-
ma est, omi-
tat propositum
& c.
v. propositum.
v. contentis-
mo.

† scordē in domo, in cubiculo occidit, ut * nihil neget? [At
 r. qui neget se: ne apud ipsum quidem accusatorem he
 al. valere pote- cause satis * ualuerunt. Neque enim serui torquendi ra-
 r. existimari. tio erat, si fecisse filium * existimarem. Desine ergo hoc
 uti argumento, & me testem citare, contra eum qui [a
 me] defenditur. Seruum torfi. quis nescit hoc accidere
 nihil indicanti? seruum torfi cubicularium eius qui oc-
 cisus est. Nihil nisi suspicatus sum, alterius filij [cubicu-
 larium fecisse.] Nec potest mihi obici negligentia quæ-
 stionis. quæsiui enim. Nec in hac diligentia, suspicio ad-
 uersus filium alia. ipse demum qui erat percussus, * quæ-
 siui. Quid ergo (inquit) confessus est? Dura est condi-
 tio interrogationis huius, cum id quaeritur, quod si re-
 spondeas, non creditur. Vis enim accusator uoce mea
 al. stare. * stari? vis credere? vide quicquid respondero. Das etiam
 mihi fingendi libertatem. propter hoc ipsum perdam ne-
 cesse est fidem, quod mihi dicere licet quicquid uolero.
 In alia (inquam) parte filio meo conferam, si qua potero.
 r. pro testimo- aduocatus * pro [eo cum sim,] testimoniū mihi remit-
 nio. tet. At nec * id quidem filio indicasti. Qui hoc colligis
 r. si. noluisse me dicere quod contra ipsum erat? quæ ratio ta-
 cendi fuit? si filium meum stens credebam, quæ ratio ta-
 cendi fuit apud ipsum? nam siue irascor, vindicari pos-
 sum hac * uoce, quam contra illum habeo. siue imputari
 indulgentiam uolo, plus illi præstitero, si scierit se fecisse.
 Cur ergo non respondi? iam uideor iudicibus reddidisse
 rationem. Sic enim causam agebam, Non respondeo si-
 lio nimium curioso. quid est enim utique, cur indicare

necesse sit? * Non respondeo nunc, quoniam sic instat. r. Nā respōde.
 adiciebam, Huic nihil * respondeo, quoniam nihil certi r. respōdeam.
 scio: non respondeo, quoniam non credo aliquid * indi- r. dicenti.
 canti: non respondeo, quoniam adhuc quero: non respon-
 deo, quoniam hoc inquisitioni meæ non expedit: non re-
 spondeo, quoniam illum interrogatum torfi. An uerò pa-
 rum iustas sauiendi causas habebam aduersus cubicu-
 larium? dominum suum non defenderat, nō seruauerat,
 nesciebat quis dominum suum occidisset. Sed si argu-
 mentum ex his trahimus, non est maius contra filium
 meum silentium, quam pro ipso * quod accusauit, quod r. qui a. q. de-
 [me dementiae] detulit? Irascor quidem nunc eius per- r. tūc irascor.
 tinacia: sed quandoque uindicare, quomodo fas est, Quidam hūc
 quomodo oportet. Veruntamen qua fiducia fecit, quod
 me non timuit offendere? Iudices (inquit) cum te absol-
 uerunt dementia, hoc iudicauerunt, a filio fratrem vi-
 deri occisum. Nihil minus. nam si filius meus fratrem oc-
 cidisset, patrem * impiè * accusasset [dementiae. Si] de- r. si. cum pīe ta-
 mens eram quod respondere tum furiose [non] poteram: r. accusaret
 quid si uixero cum eo, quem cruētas manus habere scie- r. dementiae q. r.
 bam? Erit ergo adeò * cōdemnatio ista filij mei, ut possit r. tam su. pote-
 uideri etiam absolutio. Hac ego de causa ipsius dico. ram: quam.
 Permittetis mihi in summa parte causæ, ut etiā [de] per- r. non dam-
 sona mea [dicam.] Ego istum, si filium meum occidisset, natio.
 defenderem? qualem me patrem iudicatis? asperum: &
 ego pro filio mentiar? mitem, indulgentem: & ego non
 * uindicare illum qui occisus est? Inter liberos hæc una r. iudicabo.
 controuersia est apud animum patris, quod semper ma-

io rem locum habet is cuius miseremur. Neque hic sanè merueras ut à me nisi innocens defenderetur. Reum me detulit, sordes mihi induit, ad iudicē uocauit. sentiet hoc quale sit, cū testamentum scribam: sentiet cū ^{* tris-}stitia indulgentiam meam requireret. Quid est ergo? mē-
tiri ne iratus quidem possum. est filius cōtumax, est pa-
tris sui accusator: sed fratrē non occidit. Neque ego istum
in ulla alia parte absoluendum puto. nec hodie ueni in
hoc iudicium tanquam aduocatus. Nihil rogabo, nihil
deprecabor: illud tantum ^{* si ne pietatis gratia, mea ta-}men
conscientiæ causa faciam, ne uidear istum silentio
^{* perdidisse.}

SERMO.

NE quem nostrum ducat illa species, ut uideatur hic
esse aliquid momenti habiturus apud iudices, si misera-
bilem se fecerit: si admissio altero filio deprecatus fuerit
pro iuvene. Sunt ista in aliis causis ^{* potētia} potētia. hic pater
nisi prior ^{* seducitur,} seducitur, & in hoc iudicio mētur pro filio,
non tam illi opus est opera aduocati, quā fide testis.

Sepultura tyranni qui se occidit.

CCC. XXVIII.

QVI TYRANNVM OCCIDERIT, IN FORO SEPE-
LIATUR.

In pestilentia responsum est tyrannum occidendum. Ipse
se se occidit. petunt propinqui ut in foro sepeliatur.
[CD.]

DECLA-

DECLAMATIO.

SINGENS calumnia: pudet [me] mehercule
^{* mea actionis.} num ego negabo? Quid si ^{al. noua}
ostendero eum qui ciuitati libertatem ab- ^{7. nunc}
stulerit, qui leges sustulerit, qui tēpla uiolau-
erit, qui iniuriis nostris iram Deorum immortalium
commouerit, tyrannicidam non fuisse? Multum alioqui
effecisse oratione mea uidebor. interpretanda nobis legis
ipsius uoluntas est: quid spectauerit ille qui cōstituebat,
diligenter (ut res est) & altē exquirendum atque crue-
dum. Ego mihi arbitror (iudices) pauca pro legumla-
tore esse dicenda, ne tam obscure occultē que scripsisse ui-
deatur. An non est hoc omnibus, qui modò ad intellectu
sermonis peruenire possunt, lucidum atque manifestum,
eum qui legem ita composuerit, ut si quis tyrannum oc-
cidisset, sepeliretur in foro, locutum de duobus? nō intel-
ligit aliquis alium esse eum qui occidat, alium qui occi-
datur? Argumentum scilicet agendum est, & in ex- ^{al. arguments}
emplum afferenda aliæ quoque leges. Dicam nunc ego,
QVI PVLSAUERIT ALIQVEM, IN IURIARVM
TENEATUR. Nemo tamen tenebitur qui se ipse pulsa-
uerit. nam illud quidem ridiculum (ut opinor) omnibus
nobis futurum est, ^{* si in exemplum proximam simili-} ^{7. si in}
tudinē adduxero, & negaui teneri lege ulla eum qui
se occiderit. EST PORRO hoc manifestò reprehende-
dum. si ad eos æstimamus prēmia pertinere, ad quos pæ-
næ pertinent. Bene scilicet de Repub. meruit, quod ali-

Nn

quando finem imposuit harum calamitatum. illi [scilicet] scripta lex est. Non ille qui componebat haec iura, sic locutus est, [Qui sese tyrannum occiderit.] Non est satis ei qui seruitutem Reipub. detraxerit: qui monstra haec, quibus libertas laborat: qui homines aduersus Deorum hominumque iniuriā natos, & in exemplum scelerum constitutos, quo magis ea odissemus, occiderit, dum uiuit tantum honorari: non sufficiunt magistratus, nec satis sunt tituli. habeatur etiā aliquis honor, & ad exemplum posteritatis ostēdatur in foro sepulchrum, ne quis audeat tyrannus esse: ut omnes homines monumētis huius sciant, quibus praeiis aduersus tyrānos tyrānicidae* ornentur. Ita nunc hic tanquam bonus ciuis, ita tanquam liberator huius ciuitatis honorabitur? Sic est, hercule (Iudices) sic est: si hunc ciuitas nō habuisset, seruiremus etiam nunc: & grauissima illa tempora, quae diu passi sumus, sustineremus. Expecto mehercule ut ei iuslibet impudentiae* excusatores, sic quoque opus eius augere atque exaggerare conentur. Occidi tyrannum non hunc uulgarem, & usque ad nomen tantum nocentem. Plus aliquid quam ceteri constituamus. Occidi tyrannum crudelissimum, seuisimum: expugnatorem non pudicitiae modo & patrimoniorum nostrorum & principum huius ciuitatis, sed templorum omnium & egrimoniarum: nec hominibus magis quam Diis immortalibus inuisum. Vera sunt quidem ista, iudices. Sed si uelimus suum titulum reddere liberatoribus nostra ciuitatis, illum Diī occiderunt. Non enim contenti aduo-

cati partis aduersae hac legis calumnia, etiam benè meruisse [dixerunt.] Quid enim de repub. nostra dicunt? Quod audito respoſo ipse se percussit.* Ego porro etiam- ^{v. ergo} si* confiterer plurimum eum reipub. morte sua praestitisse, non tamen inter beneficia ducerem iniuria finem. Nunc uero quis ignorat, quā multa eum necessitates ad exigēdas à se ipso impulerint pœnas? Si tantum hoc dicerem, Cū salus esset proposita ciuitati* hoc silentio ^{al. hac consideratione} ut tyrannus occideretur, quis non nostrū in arcem rueret? quis non subderet faces? quis non cōcremare pestem illam reipublicae uellet? Vidit animos nostros, uidit impetum, non enim [tanti] vulgaria sacramenta* duce- ^{v. ducebant} bantur: * nec sicut aduersus alios tyrānos* tenebantur, ^{v. Hec tenebat} iniuriæ tantum dolore urgebamur. Incredibile est quid non ausura fuerit libertatis & salutis necessitas. Quid enim dicā quā inuisus ille Diis immortalibus? nos non deserebant, & patientiae nostrae irascebantur. Igitur si hunc tantum* euitasset impetum, nihil tamen ipsi debe- ^{v. inuitasset} remus. Age, illud tanquam demens & sceleratus, & furis non uidit effugere se non posse, quando eum Diī immortales mori uellent? Pestilentia innocentes rapiebantur, non mehercule aliam fuisse causam (Iudices) existimo, quod huc deducti sumus. Quid? in illa labe totius ciuitatis, Diī immortales non tam tacite intelligi, quā publicare pœnam tyranni uoluerūt. Parum existimauerunt si illum alius occidisset. Ne quis itaque existimet, ultionem tantum nostram ad* animos pertinere. ^{al. ad nos, sed & ad Deos} Illam ego (Iudices) iam nunc uideo pestilentiam. Nam

si fuit causa morborū, quod homo in ciuitate nostra, sua tamen mente, suoque proposito arcem occupasset, quod libertatem abstulisset: quo tamen modo ulciscuntur Dī immortales id quod nos fecerimus? Corpus illud omnibus, sibi que ipsi damnatum, publicis scilicet exequiis effereamus? HOC AGITE, ducatur in gēs funeris pompa, eat primus Senatus, & ordo ille sanctissimus. quanquā recepta modō libertate, letos vultus tamen habitusque ad mœstitiam transferat: dum maxima multitudo quæque, dum uniuersus denique populus lustrat atque ambiat rogiū. adiiciamus & lachrymas. Perdidimus tyrannicidam, & uindictam reipub. & libertatis auctorem. tum domū reuerſi narremus liberis nostris, HÆC VIRTUS habet premia. An aliquis etiam rostra conscendet, & (qui supremus claris ciuibz honor habetur) aduocata populi concione, laudes eius quæ in foro sepulturi sumus, cōcineret? Audiēt hoc Dī immortales, qui nos pestilētia liberauerunt, qui grauissimos morbos propiti emiserunt? Si ulla est dicenti fides: iam nunc in hac cogitatione, atque in hac rerum imagine uersatur mēs meū. Ex illo succenso tyranni rogo surrecturi mihi protinus morbi uidentur: & quocunque feralis ille ignis in ciuitate diros illos [&] execrabiles diffuderit fumos, graue quandam, pestilentem nubem supra domos nostras ac tecta sessuram. Quæ tunc responsa petitura sumus? quod auxilium? homines qui hanc quoque Diis immortalibus iniuriam facimus, ut uideantur salutare illud Reipub. responsum pro tyranno dedisse?

Abdicandus qui alit adulterā matrē. CCC.XXX.

Crimine adulterij repudiavit quidam vxorem, ex qua iuuenem habebat filium, adolescens accessit ad patrem, & ait amari a se meretricem. Dedit pecuniam illi pater: ille matrem egentem alere cepit patre ignorante. comperit pater, & ob hoc abdicat filium.

DECLAMATIO.

NON ignoro expectatione criminis me onerari, ex hoc præcipue quod abdicans indulgens pater [est.] Ita ne illa quidem dicere quæ initio defensionis solēnia ceteri habēt, possum, Et quid peccaui? nunquid luxuriatus sum? nunquid bona paterna consumpsi? nunquid meretricem amavi? Cum eo mihi patre res est, qui remissurus hæc fuit. Vtinā profutura ista frugalitas esset quod patrem. nunc omnis iudiciū scena, omne periculum meæ dignitatis ex hoc oritur, quod pecuniam non meretrici dedi. In hac enim (ut opinor) omnis criminatio diuisa est patris, quod matrem aluerim, quod talē, quod patre ignorāte. Quod sic matrem alui (blandior mihi adhuc, pater) erat quod in me laudari posset, * ni aliquid [aliud] obiceret. Ita-
que defensionem huius * partis iucundam præteribo, ne
quam quæsisse uidear occasionem, * qua [de] laudibus
[meis] loqueret. Sed * repudiata tamen crimine adul-
terij alui. Satis erat mihi respondere, Iudices, Istud
qualecunque est, ad filium non pertinet. Mariti mores
* vxorum excutiant, mariti seueritatem desiderent. * li-

beris satis est, q̄ nati sunt. Et herculè facilius mihi iudicandi potestas ab ipso crimine est, quod nō est litigatum, nō est quaesitū, non est pronuntiatum. maledictū fuerit. Cōstātia mater discesserit, an uerecūdiā: vna te suspicio, an certè aliqua probatio ad hoc duxerit, in utrūque me ratio ducit. Aliquid audisse te credo: repudiasti. nihil certum manifestūque cognouisse te credo: tamen repudiasti. Quaecunque tamen istud est, non mediocrem habet morum suorum defensionem vel ipsam egestatem. Illa prostituta quæ se omnium amoribus permisit, fame iam periisset, nisi filiū habuisset. Neque ignorantia mea, vel tarditate, uel uerecūdia factum, quod mihi causa matris meæ hīc agenda est, quod tam serò, quod nūc demum postquam ipse, dum misereor, offendi. Virnam adiicere apud te uoluisset illa, quæ mihi quotidie ait: Ita, ego adultera hoc tempore, in hac potissimum ætate, post filium, & post filium iuuenem? Affirmat ideo se cibos accipere, ideo protrahere uitam, ut tibi de pudicitia sua liqueat. Sūt ista quæ mouere te quoque poterint. Ego tamē in presentia omīssa omni defensione, illud respondere contentus sum, Quaecunque alui. Quantulum est enim quod prestiterim? Ego ille etiam inuidiosæ pietatis filius, non plus in matrem contuli, quā quod patereris datum esse meretrici. Sed clam & ignorante te. Vnde mihi tantam felicitatem* ut hoc crimen sit? Volo itaque interrogare presentibus his, quos habemus iudices, Quid fieri oportuit? Rogare te debui.

v. potuissim

Exoratus igitur fuisses si* petiissem? hīc responde hoc

ad necem? crimen confitebor. Aluisses si scisses, credo. Quantulum enim erat quotidianam stipem, & hoc exiguum quo animam in posterum diem prorogaret, præstari filij tui matri? * vel si hoc animo fuisti, uel uoluisti, ^{v. & si h. a. fuit tu uolui- si} tu dedisti [cū ipse dedi.] Nec enim cuiquam credibile uideri potest, ignorasse te, an ego uerè amarem. Sine dubio & uerecundia & metus inhibuit aliquatenus uerū statim dicere. Sed ut pecuniam acciperem, illa me subie-runt cogitationes, quā indulgenter, quā prudenter faceres, ut infelicem feminam aleres, nec [tamen] uidereris in gratiam rediisse. Tu tamen (inquit) mentitus es patri, & amorem meretricis* confinxisti. Ita innocen- ^{v. infinxisti} tior eram si uerum dixissem? Plena est huiusmodi artibus uita, plena sunt etiā theatra: circūscribūtur & seruorum artibus patres, & mendacis filiorum: & ignorent cum meretricibus pecunia datur, cum aliqua a lenone redimitur ancilla. Dixi amorem esse meretricis: acceptam pecuniam matri dedi, innocentior ergo eram, si pecuniam matri petitam, meretrici dedissem? Possit uideri sine dubio durum & asperum, me cū ipse sim in periculo, etiam [pro] alio rogare: quaecunque tamē necessitas est. Si tam ego offendi, si quid, quod parum simpliciter rogauerim, irasceris, illam commendo miseram: non ut reducas (fuit ista spes aliquando, & forsitan si felicior essem, * monerem illud adhuc) [sed] quod egēs ^{v. manerem} & abdicatus necesse habeo deprecari, ut alas, etiam si irasceris. Qualem enim misera illius existimas uitam, cum cibos quotidianos petit, & semper in posterū egens

est? Equidem uereor (iudices) ne post hanc meam calamitatem, quam praesertim excepisse me propter misericordiam sui credit, finiat inuisam diu uitam, & cibos accipere desinat, etiam si dabis. Nam si perseverabit (rogo ^{v. patri} ignoscatis etiam si hoc forsitan apud animum * patris mei asperum uideri possit) habebit misera comes quotidiano labori.

SCHOLIA.

Non est pronuntiatum] an mater mea adultera fuerit, sed simpliciter, & quasi domestico iudicio hoc nomine repudiata est, tanquam adultera, & causa adiecta impudicitiae: propter mores grauiore, ut inquit Vlpianus tit. de dotibus. Hoc ad necem, crimen confitebor] Fortasse ita restitui potest, hoc annue, & crimen confitebor. Sed cuiusdam haec verba esse potuerunt adnotantis in margine, hoc firmissimum esse argumentum, & necem ac iugulum asferre aduersario. Nam pater in quancunque partem respondeat, se exoratum iri vel non, factum filij non arguitur necesse est. Si exoratum iri, ergo voluntate patris factum est, quod a filio factum est: sin contra, recte & pie seceit, & eo magis quod patre inscio & ignorante, veritus eius offensam vel indignationem.

Bis damnatus iniuriarum, tertio absolutus.

CCC. XXXI.

QVI CAPITIS REVM NON DAMNAVERIT, IPSE CAPITE PVNIATVR.

Bis damnatus iniuriarum, tertio a quodam postulatus, absolutus est. agit cum accusatore tanquam capitis accusatus.

SERMO.

SERMO.

BIS damnato huic demus oportet patronum. nam etiam si proxime absolutus est, bis tamen damnatus est.

DECLAMATIO.



VI CAPITIS ACCVSAVERIT, NEQVE DAMNAVERIT, IPSE CAPITE PVNIATVR. Lex haec est qua iudicium continetur, haec est qua ego istum * accusem. Vtrumlibet horum est, ego hac lege accuso. Nemo dubitauerit hanc legem esse iustissimam: sed quas causas habeat, postea dicam. Non accusavi te (inquit) capitis, sed iniuriarum. Primum igitur intueri nos oportet. Si quid damnatione, si quid ultione dignum non habet [lex] * manifestum, debet iudex * sequi proximum.

v. accusem.
Hac est qua
veritibus ha-
rum est. Ergo

NULLA tanta prouidentia potuit esse eorum qui leges componebant, ut species criminum complecterentur. Nam & semper cauentes nequitia uicisset: & ius ita multiplex atque diffusum esset, ut pro * incerto haberetur ignotum. Fecerunt ergo ut rerum genera complecterentur, & spectarent ipsam aequitatem. Multa ergo inueniuntur frequenter, quae legum uerbis non teneantur: quale hoc est. Sane enim concedam in praesentia tibi, non fuisse illud iudicium capitis: sed tamen [quia] eandem uim habuit, quam iudicium capitis, eandem poenam habere debet. Fingamus enim plura esse scelera (sicuti sunt) quae morte punienda sint. Nam cum lex etiam eum qui falso

v. istum
v. sequi debet
sequi proximum
al. non habet
si iudex lega
comprehensum,
debet sequi,
et c.
al. certo, vel,
incerto h. &
ignoto.

at. qui capitis
accusauerit et
causam perdis-
cit.
v. harum

accusauerit, occidi uelit: manifestum est occidendum esse eum, * qui patriam prodiderit. Quo modo non interest qua lege * hunc accusaueris: quoniam id demum iure de quo quaritur, comprehensum est, ut qui capitis accusatur, pœnam patiatur. Ita nihil interest, quod genus iudicij fuerit, si euentus eodem rediturus fuerat. Num igitur fuerat dubium, quin hic pro quo loquor, si esset iniuriarum tertio damnatus, periturus fuerit? extra questionem est. Quid ergo? damnatum eum existimare oportet, cui damnato capitis pœna imminet. nō pecuniā multabitur, non ignominia, non damno alicuius. Quid ergo futurum erat? ut occideretur. quid interest hoc qua lege? quid interest quo genere iudicij? Fieri non potest ut hic capite periclitatus sit, & tu nō capitis accusaueris. Præterea quā putamus fuisse causam conscribende legis huiusce? Hanc enim cum excusserimus, apparebit in istam quoque partem satis esse cautum. SI QVIS CAPITIS ACCUSAVERIT, ET NON DAMNAVERIT, PSE CAPITIS PUNIATUR. Hoc, opinor, illi iustissimi legis huiusce latores spectauerunt, ne quis impune alteri periculum afferret. * Homicidium putauerunt, petere spiritum hominis, quem nō occidi oporteret. Tu hoc fecisti: accusasti innocentem. si tibi creditum esset, periturus erat is quem accusasti. Iudices eodem tempore de te pronuntiauerunt. Nec * potest omnino ita circūscribi religio & seueritas iudicij, ut nō pœnam det pars utralibet. Hoc absoluto qui periturus fuit, continuo id quoque consequutum est, ut tibi esset pœna patienda. At enim

v. post o. ista
circūscribi.

tertio tantum iniuriarum accusaui, & tu bis iam damnatus eras iniuriarum. Quid interest qua res fecerit istud capitis iudicium? Nam & tu crimen grauius obiecisti, quā priores obiecerunt. Vis scire quā hoc uerum sit? Semel iniuriarum damnato ignoscitur: iterum dānato ignominia inuritur. At illud morte dignum uidetur, si is qui bis iam damnatus est, * iniuriā facit. nam hoc tale uidetur, quale hominem occidere. Ergo tu id obiecisti, quod lex morte dignum putauit, quod lex capite taxa-uit: capitis ergo accusasti. Hoc loco iure depulsi, ad conuitia confugiunt. Bis tamen iniuriarum damnatus est. Poterat mihi satis esse, quod tertio absolutus est. Sed animaduertitis quales inimicitias sortitus sit: * scitis illum iam innocentē accusari solere. Sed facilius fuerat ut traheret aliquid gratia, dum id fieri sine periculo uidebatur. Ideo intentius Iudices pronuntiauerunt, posteaquam talis pugna commissā est, in qua perire necesse sit. * Omnia eius tulit qui reus capitis accusatur, periculum, sollicitudinem. * debet igitur consistere ei similis & eadē ultio.

v. iniuriarū
fecit iam

v. satis

v. omnia igi-
tur

v. debet consi-
stere in eam
ultio

SERMO.

HAEC ab accusatore existimo satis dicta. contra illa, pars altera.

DECLAMATIO.

EX eū qui capitis accusauerit, neq; dānauerit, capite punire iubet. Capitis iudicia certā & [definitā] vim suā habēt semper. Capitis iudicia sunt his legibus constituta,

quibus nemo potest damnari plusquam semel: habent suam formam, suum iudicium, numerum suum, Quasitorem suum, sua tempora, sua nomina. Responde tu igitur mihi, qui accusatum te capitis esse contendis, quale ge fueris reus? Iniuriarum? Hic iam ipsos interrogare Iudices possum, an iniuriarum actio capitalis sit. Sed quid habeo quare interrogem Iudices? ex te ipso quero, Iniuriarum dānatus utrum occidatur? non (ut opinor) eius te futurum impudentiae, ut hoc contendas. alioqui, qui * dānatus es semel? [qui] dānatus es iterum? nō esse hoc capitis iudicium, vel ex hoc solo apparet, * quia uiuus. Sed idem (inquit) effectura res est, quod si capitis dānatus essem: & proximo iure utendum est, & similitudine quadam legis. Hic iam desinit priuata esse lis. Nam si accusatori licet constituere iura, & leges ferre, sicut antea * fieri per populum, per Senatum licebat: [si ius] constituitur inter subsellia pro dolore cuiusque, uel pro auctoritate: superuacua erunt suffragia, superuacuis tantus ambitus in constituendo iure. Non de eo queritur apud hos, an equum sit: nos uenimus in iudicium quasi situri hoc solū, an ego ista lege tenear. At oportet & iustum est, ea quae similia sunt, simili pœna cōtineri. Adhibeas Senatum, adhibeas populum. emendādum sit fortasse ius: hoc interim uiuimus, hoc [interim] utimur.

* Nulla autē iura decipiunt, neque ideo cōscripta sunt, ut ignorantia fallāt. Hoc est illud cōmune (ut dicebā uobis) cum scripto & uolūate. Sed fingamus (ut has delicias) in simili lege, [an simili pœna] utendū sit.

v. die d. est
semel dāna-
tus est.

v. qui uiuus

al. ferri

v. Multa

Quid hīc simile dixit? iā illa lege aliud genus actio-
num, alium Quasitorē, non * nomina eadē, tēpora non
paria, sed periculū par. Hoc si sit [in] actione iniuriarū, v. non ne ca-
dem. sanē aliquam similitudinem habere videatur. Interro-
go enim te, an si ego qui tecum iniuriarum egi, semel ob-
iecissem tibi hoc idē crimen, & antea dānatus non esses:
num capite fueris periclitaturus? non, ut opinor. Nō ergo
ego feci ut tu capite periclitareris, sed illi qui te ante bis
damnauerunt. Neque enim senectutem affert summus
dies, sed longus ordo uitae. nec ebrietatem facit illa potio,
post quam concidendum est: sed tēpestiuum conuiuium,
& auaritia nimia. Non ergo mea actione effectum est,
ut periclitareris: sed illis actionibus, quibus iam damna-
tus es. Sed absolutus (inquit) tertio. Viderimus quātū
hoc ad gloriam tuam pertineat: interim damnatus es
sepius. Etenim de petulantia tua hoc illi primi iudices
senferunt, hoc secundi senferunt: nunc absolutus es. Nihil
de religione eorum qui pronuntiauerunt, querar. Erant
tamen quae te adiunaret: non illud dicebatur in iudicio,
Non est hic talis in quo petulantia credenda sit, mode-
stos mores habet, nemini unquam fecit iniuriam. Sed di-
cebatur illud, Non * tamen iniuriarum petitur ultio: ca-
pite periclitaturus est: etiam si quid commisit, satis ta-
men pœnarum dedit ipsa hac sollicitudine. Circumscri-
psisti * misericordiā iudicium. sed alterum occisuri erāt? v. misericor-
dium iudi-
cium.

In summa parte aestimabitur cui homini, & quanta
ultio petatur. Ultio quae peretur? quae aduersus homi-
cidam scripta est, [an] quae aduersus eos qui bis iniuriarū

Oo iij

pro tantum.

damnati sunt, scripta est? Neque ego ignoro unde isti hic animus: non enim spes fecit hanc litē: homo alioqui petulās querit quo modo impunē occidat, quo modo manibus suis permittat omnia. Hoc ergo priuilegium habeant, qui bis iniuriarū damnati sunt, ut tertio accusari sine periculo non possint? hoc æquum mortalium videri cuiquā potest? Viuit ille qui semel iniuriarū damnatus est: qui duabus* paribus [sententiis damnatus est] periit ciuitati: qui petulātia suā* mortem propē admo- uit. Hic occidetur quia questus est? Vtinam mihi cōtin- geret apud eosdem illos iudices causam dicere, qui istum absoluerūt, homines mites & misericordes: & qui tur- pissimos quoque ciues, tamen seruare maluerunt.*

SCHOLIA.

Bis damnato huic demus oportet patronm] Qui edicto Prætoris infamia notantur, licet pro se & certis quibusdā per- sonis postulare non prohibeantur, melius tamen est huic patronum dari qui iam bis iniuriarum damnatus est: quia non tam pro se agere, quā publicam uidetur iniuriam exequi. *QVI CAPITIS ACCVSAVERIT*] Ex hac decla- matione si ex ullo alio loco, ita manifestē ostenditur, quid sit capitale iudiciū, quid non (de quo inter uiros doctissi- mos hætenus contentio fuit) ut nullus iam sit dubitandi locus. Et quanquam certum sit, capitis quoque ea iudicia appellari, quæ ledunt famam & existimationem, Cic. pro Quintio. l. Licet. ff. de uerb. & re. significa. propriè tamen ea dicuntur quæ mortis uel seruitutis pœnam habent. l. 2. ff. de publ. iud. l. 2. l. capitalium. ff. de pœnis. nec quidem omnia rursus, sed ea quæ, cum legibus publicorum iudi- ciorum contineantur, capitalia sunt. Macer de præuaticā.

l. 3. §. 1. Si ideo quis accusetur, quod dicatur crimen iudi- cij publici destituisse, iudicium publicum non est: quia neque lege aliqua de hac re cautum est, neque per Senatuf- consultum quo pœna quinque librarum auri in delisten- tem statuitur, publica accusatio inducta est. Ea publica iu- dicia quæ ex legibus publicorū iudiciorum ueniunt, Iurif- consultus enumerat. l. 1. ff. de publ. iudic. Iust. i. eo. tit. Quæ cum ideo suam habeant formam, suum iudicium, nume- rum suum, Quæsitorem suum, sua tempora, sua nomina (ut Quintilianus ait) suūque ordinem qui durante pœ- na legum in usu esse desit. l. ordo. ff. de publ. iud. si quod- dam aliud reperiatur, cuius quidem pœna sit mors, sed alia forma: non tamen capitale appellabitur, ad hoc ut quod nominatim de capitalibus iudiciis cautum est, in eo locum habeat. Odiosa est enim in criminibus extensio, & ultra uerba legis interpretatio. qua de re hic exemplū est. Nam iniuriæ iudicium priuatum est, licet infamiam irroget. l. infamem. ff. de publ. iud. Patet ex lege duodecim tabula- rum, in qua modò iniuriæ pœna fuit pecuniaria, *SI QVI INIURIAM ALTERI FAXIT, XXV. AERIS POENA* *INTO*. licet quoque tandem pro qualitate delicti, extra ordinē puniri cœperit. Paulus lib. 5. sen. tit. 4. iniuriarum actio aut lege, aut more, aut mixto iure introducta est, &c. l. ult. ff. de iniuriis. Ceterum eum grauius puniri qui iam bis damnatus sit, & ideo ob infamiam suam uel egestatem iniuriarum iudiciū contemnat, æquissimum est. l. Si quis iniuriam. ff. eo. tit. Tanta enim petulantia quæ ne infamia quidem, qua quis quasi ciuitati perit (ut ait Quintilia. in fine huius decla.) coerceri potest, non iam ad priuatorum, sed ad legum, quarum contemnitur auctoritas, ultionem & animaduersionem pertinet. *πῶ μὲν γὰρ ὕβριν ὀλίγων, ὅσον νόμους ἀπορῶν ἐστὶν*, inquit Demosthenes. *Debet iu- dex sequi proximum*] Iulianus lib. 74. Digestorum, De quibus causis scriptis legibus nō utimur, id custodiri oportet.

ter, quod moribus & consuetudine inductum est: & si qua in re hoc defecerit, tunc quod proximum & consequens ei est, &c. Hæc nostris vulgaria sunt. Hic uero locus rationatius appellatur, de quo vide hunc ipsum Quintil. lib. 7. c. 9. In hoc genere (inquit) hæc quæritur, An quoties propria lex non est, simili sit utendum: an id de quo agitur, ei de quo scriptum est, simile sit. Simile autem & maius est, & par, & minus, &c. In eandem ferè sententiā & iisdem ferè uerbis infra, decla. 350. *Sine periculo videbatur* primo uidelicet & altero iudicio. *Habent suam formam, suum iudicium* Hæc omnia ferè uno uerbo Quintil. alibi complexus est lib. 3. c. 12. In publicis iudiciis (inquit) Prætor (quem Quæsitorem hic appellat) certa lege sortitur. Habebant igitur à lege capitalia iudicia, sua propria nomina, quæ Macer enumerat: suum Quæsitorem, Particidij, de Repetundis, inter sicarios, &c. qui omnes Prætores erant, sed per excellentiam Prætor Urbanus, Prætor appellatur: hi, Quæstores siue Quæsitores. Habebant & capitalia iudicia numerum suum iudicium LXXII, quorum sortitio & reiectio fieret. Sua tempora: nam XX. dies dabantur accusatori, reo totidē. Asco. in Verrem. Sed sepius in hoc uariatum est, ut in forma & ordine. Noua lege factum est (inquit Cicero de finibus) ut eodem die reus accusatori responderet. quæ lex fuit Pompeij Magni. hæc duæ horæ accusatori, tres reo dabantur. Forma autem iudiciorum publicorum erat in sortitionibus, subsortitionibus, reiectionibus, obsignationibus, interrogationibus, ampliationibus, comperendinationibus, primis, secundis, pluribusque actionibus.

Diuitis & pauperis testamenta. CCC. XXXII.

Pauper & diues amici erant. Diues testamento alium amicum omnium bonorum instituit heredem: pauperi iussit dari id quod ille sibi testamento daret. Apertæ sunt

sunt tabulæ pauperis. omnium bonorum instituerat heredem. Petit totam diuitis hereditatem. Ille qui scriptus est heres, vult dare tantum, quantum in censum habet pauper.

DECLAMATIO.



I ad votum meum (Iudices) fata* cæ-
pissent, optabilius fuerat mihi, ut is de
cuius bonis contendimus, esset hæres
meus. Ad hanc petitionem inuitus,
& tristis, & flens venio. Viderimus
enim postea de iudiciis: interim non

dubitabitur uter ex nobis illum magis amauerit. Postea iura executiam, postea scriptum interpretabor: interim quod [ad] utriusque nostrum animum pertinet: non esset inter nos quæstio, si utrumque eodem titulo reliquisset heredem. Habet autem hoc incōmodi paupertas, quod quoties ad amicitiam superioris accessit, affert aliquid dubitationis, fide an utilitatibus amet. Officia aduersus se mea nouerat diues, assiduū me habuisse lateri suo sciebat. tenuitas mea afferebat hanc ei dubitationem, ut posset quærere an istud amicitia fecissem.* Ita qui sciret mortem esse, quæ de animis diceret uerum: testamenta, quibus omnem affectum fateremur: ita supremas tabulas ordinauit, ut* aduersum se discere uellet animum meum. Bona interim sua apud istum deposuit, dum sciri possit, quid de illo ipse sensissem. Dari mihi iussit id quod ego testamento meo darem. Si cogitatione intra angustias facultatum mearum tenuit, præter

*al. cecidissent
vel cecisissent.*

*v. itaque
al. itaque cū
scires, non rita-
tam esse, quæ
de animis do-
ceret: uerū
testamenta,
&c.*

*v. aduersus
me dicere vel
let animo
meo.*

id quod ingratus uideri potest amicus, nō multi eius interfuit, quid ego scripsissem. Lecta sunt tabulae meae. cōstitui fides amicitiae: omnium bonorum institutus erat haeres. hoc plenior animus meus erat, q̄ sine exceptione. Igitur quod ad me pertinet, aperui pectus, & conscientiam protuli: & * quantum rerum natura patitur, viscera penē mea in conspectu uestro sunt. Iste haeres adhuc non ostendit: [ostendit duntaxat] testamentum. Sed scio non esse praesentis tēporis disceptationem, * ut mereatur. satis enim uoluntas defuncti comprehēsa tabulis est. Institutus es primo loco haeres. non facio tibi istius honoris controuersiam. Queritur hodie quid debeas mihi. Si iudicia mea aduersus amicum intra legatum steterint, legatum à te peterē. Haerem omnium bonorum habui. hoc ut sim postulo. Ut scriptum non esset, uide [num] iniquum erat offerri mihi quantum habeo? tanquam is qui defunctus est, dari mihi iusserit, quātum ego illi dare possem. Ingens autem horum differentia est. id mihi dari iussit, quantum ego illi meo testamento darem. Non habet * hoc interpretationem. modus quātum pensationi constet, numerari potest, & recipit comparationem. * Quod reliqui, quantum fieri potest, dari uoluit [cuius] eadem rei natura est. Itaque si illi pecuniam testamento meo legassem: pecuniam peterem. nec ferrem te dantem pro pecunia, aliquid quod esset tantundem. Si mancipium reliquissem: mancipium deberes. nec mihi diceres, Accipe quantum istud est. Id mihi dari iussit quod ego illi darem. Quid ego autem dabam illi? haere-

ditatem. quid peto? hereditatem. quid scripsi? bona omnia: * quid uindico mihi? bona omnia. Voluit simile esse iudicium [suum] meo testamēto: & quodammodo inuenit rationem, qua posset iudicare post mortem. Istud uerò quale est quod offers? Reliquit mihi diues amicus paupertatem? Non statim de animo loquar: interim potestis permutatā (ut sic dixerim) translatāque inuicem fortuna aestimare ius. Fingamus enim hoc aliquem pauperem scripsisse de diuite. Quomodo causam * explicabimus? Alium fecit heredem. iussit amico locupleti tantum dari, quantum ipse sibi testamento daret. Sit inuentum [diuitis] tale testamētum, quale est meum. num ab herede tantam pecuniam peteret, quātam ipse possideret? Nō, ut opinor. nam ne posset quidem dari. Sed illud succurrit: Dari tibi iussit quod * tu illi testamento dabas, dabas autem hereditatē. nihil [igitur] ultra hereditatem petere debes. * Atque si ius hīc idem est, uerba eadē sunt: nec cum personis lex mutanda est. Nunc ut animum quoque intueamur testantis: hocine illum uoluisset existimatus? ideo inquisiuit meā fidem, ideo uitae ex- perimentis credere parū putauit, ideo * tam in ipsum irrupit animum, & penitus intuendam omnibus hominibus mentem [meam] dedit, ut mihi hoc relinqueret quod habebam? Est quare aperias testamētum? est quare omnem spem tibi in posterum excidas? Sciunt propinqui mei nullum alium mihi chariorem fuisse: sciūt, si qui alij fuerint amici, totam mentem meam deditā uni fuisse. Quid interest autem quantum sit, quod totum est?

Omniū bonorū hāres [est.] quicquid habui, quicquid seruauī, quicquid longā frugalitatis superfuit. Accessissent huic testamento subita opes? idem erat. Neque ego nunc diuitias peto: paupertate cōseruauī, frugaliter uiuere scio: nulla mihi grauis necessitas est. Illum titulum amplector omniū bonorū. Si quid Inferi sentiunt, cognosce animum meum. sicut uoluisti, tibi uixi, tibi moriturus. nulli aliū in hoc pectore locus fuit. Hōc te omniū bonorū meorū hāredem institui. Post hoc testamentum dicat aliquis se mereri.

SCHOLIA.

Si utrunque eodem titulo reliquisset hāredem.] Si diues cum alio illo amico suo quem instituit, pauperem quoque instituisse, his uerbis, *pro ea parte, aut, in id quod ille sibi testamento dedisset: nulla esset controuersia, quin tota hāreditas pauperi deberetur.* Nam cū titulo hāredis diuitis bona caperet, pro ea parte quā eū uicissim instituisse: sit uerō hāreditas iuris non corporum appellatio, certum esset, pauperem reuera solum institutū uideri, altero illo quasi sub conditione instituto, quā in eius persona defecerit. Cuius rei uideamus an simile sit exēplum apud Pomponium. l. 29. ff. de hāred. instit. Hoc articulo, *Quisquis omnes significantur, & ideo Labeo scribit, Si ita scriptum sit, Titius & Mauius quanta quisque eorum ex parte hāredem me habuerit scriptum, hāres mihi esto: nisi omnes habeāt scriptum hāredem testatorem, neutrum hāredem posse esse, quoniam ad omniū factum sermo referatur.* Hāc erat opinio Labeonis propter particulam *quisquis.* Sed quia singulariter locutus est testator, *hāres mihi esto, nō hāredes sumto, & ad partes à se institutorum sibi relictas, institutionem suam retulit, ideo Pomponius ait, Sed humanius est cum*

quidem qui testatorem suum hāredem scripserit, in tantam partem ei hāredē fore: & per cōsequentias, in assem, ex l. si quis ita scripserit co. tit. de hāre. institu. Sed quid si unus pro parte, puta tertia: alter ex asse instituisse? Videretur hāreditas defuncti in tot partes distribuenda esse, ut si ad assem redigatur, qui ex asse instituit, octo uncias: qui ex triente, sit quatuor habiturus. l. interdum cod. tit. Verū si talis hic esset institutio diuitis, qualem suprà diximus: totum ad pauperem pertineret, nec duos asses aut plures partes faceremus. quia fingimus, si diues utrunque eodem titulo reliquisset hāredem, ita nuncupasse, *Titius hāres esto: Mauius pauper amicus meus ex qua parte me hāredem instituit, ex ea mihi hāres esto. non sic, Ex qua quisque parte me hāredem scripserit, hāres esto.* Similior igitur esset hāc institutio ei, quā refertur à Papiniano. l. qui non militabat. §. ult. l. seq. l. quod si Mauius. ff. de hāred. institu. Seius (inquit) Mauium ex parte quā per leges capere potuit, hāredem instituit: ex reliqua, Titium. Si Mauius solidum capere possit, Titius adiectus, aut substitutus non erit, &c. quod si Mauius nullius capax sit, in totum substitutus admittetur. Hāc si diues (ut ait Quintilianus) utrunque eodem titulo & iudicio uocasset: nulla tum, aut certè non tanta esset controuersia. Sed cū unum titulo uocet institutionis, alterum legati: in hoc quæstio est an uoluerit diues comprehendi legato duntaxat, quantū pauper in bonis habeat, qui ei omnia sua reliquit, sed hāredis nomine: an uerō fideicommissum uniuersale esse interpretabimur, vel legatum quo uniuersitas continetur. Nam si cut singulæ, ita uniuersæ res legari possunt, & qui ab hārede recipit hāreditatem, legatarij loco habetur. Vlpian. tit. de lega. & tit. de fideicom. quæ omnia ex his uerbis legis 12. tabularum proficiscuntur, *VTI QVISQVE LEGATIS, &c.* Quid dicemus? Quæstio est coniecturæ & uoluntatis, ut si ita senserit testator, quo modo sibi à paupere hē-

reditas relicta est, sic ei sua restituatur: id omnino sequi oporteat, salvo hæredi iure Falcidiae aut Senatusconsulti. Sed in obscura testatoris uoluntate, si quæras de me quid sentiam, præsertim in hoc legati genere: respondebo me pauperi astipulari, siue diuitis mentem uerisimilem mutuūque amorem consideres, siue eius uerba respicias, id quod, &c. quæ uerba quia indefinita & generalia sunt, nemo dixerit ius per se, aut corpora continere, nisi pro eo ad quod referuntur. Hic uero quod relictum est à paupere, ius est. ius igitur & uniuersale quoddam continent hæc uerba, non quantum quid & singulare. Planè si diues ita in testamento scripsisset, *Quantā pecuniā, aut, tantum quātum pauper mihi reliquerit, hæres dato*, quia ipsa uerba sui proprietate (quā hic, ut orator, Quintilianus perpetuo nō sequitur) quātitatē demonstrāt, non quōtā portionē. l. Paulus respondit. ff. ad Trebellia. cēsus habēda esset ratio, nec ipsius hereditatis, quod ius est, sed eius quod in hereditate esset. l. qui concubinam. §. cū ita legatum. ff. de lega. lib. 3. At hæc uerba, *id quod*, uel secūdum ipsam Iuriscōsultorum subtilitatem, nihil sui significatione demonstrant, nisi quod ad aliud facta relatione continent. Id ipsum ius est, ex quo ut indiuiduum, quantitas nusquam deduci potest. l. cogi poterit. §. inde queritur. ff. ad SC. Trebellia. Ius ergo nō pars bonorum legato continetur. Atque id omnino meo iudicio confirmat Scauola. l. ult. §. Lucius Titus. ff. de lega. lib. 2. l. Lucius Titius. ff. ad Trebellia. Rogauit testator filiam suam, quam heredem ab intestato reliquerat, item & uxorem, ut quicquid ipsæ haberent inter eas cōmune esset. Confert in medium uxor bona sua, quæ longè minora sunt filiae bonis. an uxor igitur ex bonis filiae hætenus capiet, quatenus confert uicissim ex suis? Respondet Scauola dimidiam omnino percepturam. Iam uero si pauper diuitem non ex asse, sed ex semisse aut alia parte instituisse: nemo dixerit, opinor, quia minus est in semisse pauperis, quā in eadem diuitis parte, æstimationibus cor-

porum quæ partibus continentur, rem ita moderandam esse, ut pauper è testamento diuitis non semissem habeat, sed quanti suus esset semis. Igitur quæ de parte ad partem, de toto ad totum una & eadē ratio est. Nec enim quis huic loco adaptabit, quod longis post temporibus à Iustiniano alia alibi ratione introductum est in dote & donatione propter nuptias, consti. 92. de aequalitate dotis. Nec quod dicitur in l. Imperator. §. ult. ff. de lega. lib. 2. Id enim cōfit, quia in maiorem partē nemo grauari potest, quā testamento acceperit. Age, si nihil esset in hereditate pauperis præter ius ipsum, in quo nomen hereditatis subsistit, an diceremus inane & ridiculum legatum esse diuitis & amici? cū multo magis uerisimile nō sit, diuitem amicū beneficentiam suam, nō uberiorē esse uoluisse, quā pauperis esse potuerit erga se. Denique non uideo qua solutione euitari possint illa duo argumenta, quibus Quintilianus hic noster utitur. Prius in iure consistit, posterius in æquo & bono. Nā si posuerimus (inquit) eo modo testamentum fecisse diuitem, quo pauper: contrā pauperem, quo diues. si census non iuris rationem habeas, an reposcet diues ab herede pauperis, id quod, uel, tantum quantum ipse testamento suo pauperi dederat? atqui heredem ex asse instituerat. Nec igitur id fieri potest, nec uerisimile est, pauperem tanto legato heredem suum onerare uoluisse: cū si ad quantitatem bonorum, nō ad titulum illum respiceret primi uel secūdi heredis, aut fideicommissarij, aut legatarij uniuersalis, aut partiarij (quæ plena honoris sunt nomina) certō sciret, ut uel minima pars sibi à diuite quocunque titulo relicta esset, hanc suas omnes facultates excessuram. Alterum argumentum (ut diximus) in æquitate positum est. Pauper nunquam mutauit testamentum. Siue aucta, siue diminuta fuissent eius opes & facultates, arque ante diuitem decessisset, totum hoc ad eum peruenisset, eodem titulo, eodē testamento. Cur ergo non idem in legato diuitis seruabitur? Sed commentaria nō edimus,

nec huius loci est hanc cōtrouersiam tractare in vtranque partem accuratius. Iste h̄eres adhuc non ostendit] sup. pectus suum, nec conscientiam suam & amicitiam erga diuitem protulit, qua mereretur institui.

Pauper impēsis diuitis disertus. CCC.XXXIII.

PATRONVM OPTARE LICEAT.
INGRATI SIT ACTIO.

Adolescens diues pauperem expensis suis in Athenas misit. rediit ille disertus. Detulit diuitem quidam reum prodicionis, & optauit patronum pauperem illum, qui diuitis impensis profecerat. Egit pauper: non tenuit. Accusatur à diuite ingrati.

S E R M O.

INTELLIGITIS huic adolescenti cum summo respectu diuitis agendum. ita demum enim uidebitur id quod fecit, necessitate fecisse, * si de illa queratur. Et in totum hoc seruare in omnibus controuersis, quæ ingrati lege continentur debemus: ut hi qui rei sunt, in ipsa actione ingrati non sint. Rarò ualde interueniunt controuersie, in quibus hoc queratur, an is qui ingrati reus est, acceperit beneficium. Pleræque (sicut hæc) diuertunt eò, ut quæstiones habeant, An quisquis acceperit beneficium, & non reddiderit, ingratus sit: an omnia quæcunque exigebatur, præstare debuerit: an potuerit. Gulosus figurarum ducet has species, ut hic pauper imputet diuiti, tanquam præuaticatus sit. Id autem si intellexerint Iudices, uel propter hoc illi damnabunt, quod præuaticatus: uel propter hoc, quod hodie ceriè, ubi patronus

nus non optatur, accusat illum quem uult uideri prouocatione dimissum. Ergo quod ad meum consilium pertinet, hic inuitus * egit. ea quæ dicenda acceperit, pertulit. *v. agit*

DECLAMATIO.

EST VIDELICET (Iudices) hoc quoque in potestate fortuna, ut in contrarium bona ipsa conuertat. Maximum meæ uitæ accepisse beneficiū, quod mihi consummare [eam] studio contigerat, quis negauerit: cum interim maximorum mihi malorum causam hoc ipsum attulit, quod uidebar disertus. Adeò ut si mihi exuere hanc partem persuasionisliceret, amputare uocem, & uelut omnem usum loquendi perdidisse malueram, quàm cum homine de me optimè merito iam bis cōsisterem: & prioris tamen iudicij manifesta excusatio erat. iussus * loquebar. hodie quem modum *v. loquebatur* teneam actionis, quibus uocibus optimè (ut iam sæpè dixi) de [me] merito satisfaciam, reperire non possum. Vera sunt enim illa quæ dixit. Pauper ego natus, & contra facultatum mearum rationem, infelicis huius eloquentiæ studiosus, huius liberalitate, huius opibus peregrina studia, clarissima exempla, otium quod plurimum studiis confert, sum consecutus: utinam non usque ad inuidiam. Nam mihi cogitanti cur integerrimum uirum, optimum ciuem, calumniator ille prodicionis reum fecerit, [nihil] mihi succurrit aliud quod secutus sit, quàm ut ego agerem. Habebat enim ius optandi patronum, &

hanc leges dederant potestatem: & forsitan querebat etiam contra absolutionem innocentis rei hunc colorem, ut uideretur ideo admissus, quia ego egissem. Hoc ei certe non contigit. Reum offendi, non mehercule superuacua asperitate uerborum: ab hac enim quatenus fides agendi permiserat, abstinuisse animum cōfiteor. sed perferenda fuerunt mandata falsa, uerum criminosa: conficta, uerum inuidia plena. Quod si quid esse in ratione dicendi uidetur, si quis me infestam attulisse credit orationem, accedit hoc quoque gloriæ optimi ciuis, quod me accusante absolutus est. Ingrati reus sum. De prima parte causæ (Iudices) non faciam controuersiam, neque fas est. Accepi beneficium quātum maximum dare parentes liberis possunt. Non enim si fortuna infelicissima

* hæc officia studiis meis dedit, non tamē ista animo præstantis æstimanda sunt. Accepi pecuniam, uotum, spem futuram in posterum uita, infeliciter, etiam si mihi hic defendendus fuisset. Accepi beneficium. ne illud quidem inficiabor, non reddidi. Non tamen sequitur, ut ingrati lege teneatur, qui acceptum beneficium nondum pensauerit. alioqui nemo est qui * non [in hoc] calumniæ genus possit incidere. Nam ut huiusmodi omittā tempora, statim certē ut accepit beneficiū, accusari potest: nōdum enim reddidit. Quod si non continuo ingratus, quia paria non fecit: superest ut illa nobis intuenda sint, an omnia * præstari ei qui beneficium dederit, oporteat: an id de quo cognoscitur, * præstari oportuerit: ac postremo, an potuerit. Non omnia esse præstanda etiam parentibus

r. ad hoc. al.
me ad hac of-
ficia

r. non calum-
nia egeant

r. præstari
quis
r. præcari

dico: alioqui nihil est periculosius acceptis beneficiis, si in omnem nos alligant seruitutem: nam etiam scelerum, si ita uideatur, his qui nos meritis obligauere, asserunt necessitatem. Quapropter illa in confesso erunt, neque facturum aliquid aduersus Rempublicam ex uoluntate eius à quo beneficium acceperit, eum qui acceperit: neque impium erga parentes necessitate talis [beneficii] futurum, neque inhonestum, neque ea quæ fieri non poterunt, præstaturum. Quod si luce ipsa (Iudices) clarius est: iam intueamur, an hoc quod me præstare debuisse dicit, præstari oportuerit. * Fortior sic ageret. Aduocationem negare cōtra reum proditionis debui? non. Oportebat non deesse aliquem, qui in summis reipub. ut tum uidebatur periculis, excuteret ueritatē. Dicebatur proditor aliquis, clamabat delator. si mihi uox esset, si quid eloquentiæ natura tribuisset: iam uobis ostendissem quæ cum hoste commercia, quod discrimen reipublicæ, quàm hæc omnia quæ in conspectu sunt, in ultimo periculo essent. Hic me eum qui accusari posse uidebatur, tacere oporteret? mihi aliter agendum est. Ego utilitatibus publicis contra restituissem? Ego uerò hæc omnia * supra me [esse] maluissem, quàm tanta merita asperiore illa uoce uiolare. sed necessitati quid faciam? Lex optandi patroni ius dabit: me delator optauerat. doce quid faciam. Delator ius habet. contra omnem meam deprecationem publica auctoritate nititur. Conscientiā meherculē * fecisse hoc uidetur: ac timuisse, ne si * illius causæ uox [mea] contigisset, in medium scelera prodiret. Ego uerò suscepi

al. fortius se
agerem.

al. supprime-
re

r. facere
n. illi

*causam, nec timui ne uincerer. Non igitur obicere debes mihi, in quod coactus sum. illa quæ fuerunt in * mea potestate si deprehendisti, ostēde: si vultus infestus, si uox incitator, si quid ultra necessitatē. neque ego ista imputo. Non enim poteram, neque erat aduersus innocentiam tuā ingenio locus. Itaque discesi à iudicio laetior, quàm reus ipse: & uelut editis * necessitati operis, ad gratulationem cucurri. Nec me ei in reliquum eximo tempus: debere cōfiteor: da quæ defendam, da [aduersus quem] proloquar. Si quid aduersus illum nocentissimum delatorem inuenire possumus, impera quod uis: in quātumcunque tua ista uox est.*

SCHOLIA.

Et in totum hoc seruare in omnibus controuersis] Eadē ferē uerba apud eundem Quintilianum lib. 7. c. 5. Ingrati quoque qualitatē actio est: in quo genere quæritur, an is cum quo agitur, acceperit beneficium: quod rarò negādum est. ingratus enim est qui negat. An quantum acceperit, reddiderit: an protinus qui non reddiderit (ita enim legendum est) ingratus sit: an id quod exigebatur, debuerit: quo animo sit. Quæ omnia hic præcepta aded seruātur, ut nullus iā negaturus sit meo iudicio, has declamationes illius Quintiliani esse. Quod si non continuo ingratus, quia paria non fecit] Aristot. lib. 8. de moribus. Exigit (inquit) amicitia non quantum debetur, sed quantum præstari potest. Neque enim semper id fieri possit, ut erga Deos & parentes, quibus nemo parem vnquam rerulerit gratiam: & tamen qui quoad eius fieri potest obseruat eos & colit, is uir bonus & gratus habendus est, &c. Aduocationem negare contra reum proditoris] Cicero pro Sylla, Intelligebat hanc

nobis à maioribus esse traditam disciplinam, ut nullius amicitia ad propulsanda pericula impediremur. Conscientiā mehercule fecisse] hoc est, Delator ille & accusator, hoc conscientiā suā qui calumniosè accusaret, fecisse uidetur ut ex lege, qua patroni in capitalibus causis ab accusatore desiderantur, me disertum & eloquentem à Pratore aut Proconsule posceret: ideòque timuisse, ne si diuitis causæ & defensionis uox mea aut cuiusdam alterius oratoris eloquentissimi & solertissimi contigisset, detegeretur ac prodiret in medium calumnia & temeraria eius accusatio. Quod tamē me accusante accidit: qua re lator & gratulor.

Proditoris accusator. CCC.XXXIIII.

* CVM DAMNATO PRODITIONIS ET PATRONVS

EXVLET.

*ex defen-
sione ch. dam-
nato*

[Patronus ex pacto] defensionis affuit: reus proditoris absolutus est. ille petit ab absoluto pecuniā quā pactus erat, non dantem detulit reum proditoris. damnauit. Petitur in exilium.

DECLAMATIO.

CVM DAMNATO PRODITIONIS ET PATRONVS EXVLET. Damnatum esse proditorem certū est, & hunc fuisse patronum. quo modo tamen defenditur?

[an] quo modo proditorē defendit? [qui] hoc * sibi persuaserat, etiā ante experimētum, nullam esse ingenio suo malā causam? Non fui (inquit) patronus eo iudicio, quo damnatus est. Si uerba legis intueri uolumus, nihil hoc ad presentem cognitionem pertinet. Satis est enim probare & illum proditorem, & te patronum fuisse quan-

Q. 9. iiij

doque. Sed uideamus quid secuta sit lex. Non mehercule tantum putem prouidisse legumlatorem, quātum aduersus te probamus. Patronum enim uoluit exulare, nō consciū. Illa prorsus locutus cū aduocatis is uidetur, Sane suscipiatis alias temerē causas, ubi priuata leges erūt, & ad unius cōmodū pertinebūt: cū uerō de proditiōe agetur, diligentius intueamini. etiā si uobis nihil ipsi cōfitebūtur, at hoc, si nō satis momenti publica pericula habēt, uestri respectu capitis, inquirete. Hoc igitur quod de lege cautum est, proditor aduocatū habuit, licet * illi nihil profuerit. Nunc uerō, quod necessarium ex euentu ostenditur, proditor absolutus est. Has illi artes timuerūt, hanc calliditatem aduocatorū. **CONSTITUIT** enim natura quēdā arma nequitie, per quā * abdicātur iudicum animi. Sed ipso * (inquit) iudicio quo damnatus est, non sui patronus. Volo interim sic agere, tanquam nullam reipub. iniuriam fecerit. Etiam non hoc satis est? aduocatus proditoris fuisti. Fingamus igitur ampliātū fuisse iudicium, & tantūm primo iudicio patronum: illū nōne dānatio sequeretur, quod omnino patronus fuisset? Non ergo tempus intueri debemus, sed causam. si homo idem est, si crimen idem, si lex eadem, * cur putemus ab alio esse dānatum? Non enim proderit tibi istud quod imputas: tūc enim diceret, Ignorauit: & idem me quod iudices fefellit. Hunc proditorem sciens defendisti. Nihil dico de aduocatione. testem perdidisti. Tāta ne laceri cupiditas? sic proditores corrumpūtur, sic prorsus homo nocētissimus cū aduocato suo locutus est, Ego qui-

* ille. al. licet illi priore iudicio nō nihil profuerit: nūc uerō, &c.

al. abducatur
* in quo iud.
& cet.

v. vi

dem prodidi: sed magnam pecuniam accepi, & tibi sufficit. Queritis (iudices) quantum promiserit? petenti nō potuit proditor soluere. Ergo quantum in isto est, proditor uiuit: nec uiuit tantūm, sed etiam insidiatur, & ad hoc necessitate soluendi vrgetur. addidisti homini nocētissimo pecunia necessitatem. Vnde * temporum mutata conditio est? Pecuniam non cupiebas: ita nunc ille quod punitus est, merces huius uindicta est: pecuniam non acceperat.

al. tam diu uis, vel, inde am- borū m. c. est.

†

SCHOLIA.

Quintilia. lib. 5. cap. 10. Lex est, Qui patri proditiōis reo non affuerit, exheres sit. negat filius nisi absolutus sit. quid signi? Lex altera, Proditionis damnatus cum aduocato exulet. Cicero pro L. Sylla. Ceteris in causis etiam nocentes, uiri boni si necessarij sunt, non defendendos esse non putant. In hoc crimine nō solūm leuitatis est culpa, uerū etiam contagio sceleris, si defendas eum, quem obstrictum esse patrie suspicere. Fingamus igitur ampliātum fuisse iudicium] Olim ita saepius causae ampliatae sunt, ut quaedam per octo patronos acta sit, imō ad duodenos peruentum est, inquit Alconius. quod meritō improbat Cicero in Bruto. Quid igitur si unus uno egerit, alter altero iudicio: in hac re diuisione uterer. nā si iudices ex lege Acilia, Glaucia, Seruilia, aliisque huiusmodi, Amplius pronuntiassent, cū iam nihilominus uideretur reus damnandus esse: tum utroque patrono defendente, damnatum proditiōis reum existimarem: quare ambos legi obnoxios, non autē si ideo pronūtiauerint, quia iis reuera non liquebat. Hae forma iam nullis non est cognita. Sed de hac re uide potissimū Ciceronem in oratione pro domo sua ad Pontifices. Nihil dicam de aduocatione] Hoc est, de pacto aduocationis. & testem perdidisti, nempe proditorem exulem.

qui de pacto testimoniū dicat, quem de aduocatione mer-
cenaria, & patrociniū salario interrogem. Pecuniā non cu-
piebas] Hic locus sic fortasse restitui potest, Pecuniam cu-
piebas, pecuniam non acceperas. Ita nunc ille quod punitus est,
merces huius vindicata est.

Infamis in nouercam uulneratus. CCC.XXXV.

Infamis in nouercā cum patre peregrē profectus est. cum
in latrones incidissent, fugerunt. Pater reuersus adulte-
ros inclusos in cubiculo deprehendit. occidit uxorem:
adulterum uulnerauit, is fugit. postea uulneratus filius
uenit. Interrogauit eū pater à quo uulneratus esset. ille
à latronibus* dixit. cum pater [quod infamarit, mori
uult] & reddit causas mortis uoluntariæ. Filius C.D.

al. dicit, cum
pater fugeret.
Reddit, &c.

DECLAMATIO.



DVERSVS MALA & iniurias for-
tuna, & grauem plerisque uitā, unū
natura remedium inuenerat, mortē.
Nec quisquam potest tam crudelis le-
gumlator fuisse, qui hominē innocē-
tem uita puniret: cum & hoc ipsum

v. velle.
al. mori velle,
nec mori pos-
se. Necessaria,
&c.
v. 14

sit calamitatis genus, mori* nolle. Necessaria tamen ue-
stra cognitio est: vti que non quia istud liberum esse in-
nocentibus non oportet, sed quia multi sunt qui sic con-
scientiam amittunt: & ideo adiectum est damnum se-
pultura, ne se putent penas effugisse. Ideo ego hanc uitā
olim inuisam tam diu tuli, donec filius meus sanaretur,
ne uiderer aliqua conscientia mori uelle. Mori uolo. nihil
me commississe manifestum est. Et iam satis rationem ui-
dero

dero reddidisse: uolo mori. senex habet suos uitæ termi-
nos. Dum membra sufficiunt, dum in officio uires sunt,
[dum] quotamquamque partem habeo iuuentutis, [mo-
ri uolo.] Cum adhuc haberē uxorem, matrimonio inu-
tilis eram. nec mirum si quem cōcupiuit iuniorem: occi-
dere adulterum non potui. Nō miraretur me mori uelle,
si quis uidisset fugientem, quā tardē feci. felicissimus
fuissem si me latrones occidissent. Accedit illud, Filiū ha-
beo: mori uolo dum saluus est, dum illum relinquere su-
perstitem possum. penē illū nuper amisi. Quid futurum
erat si nō potuissem sanare? Bene, Dī, quod leue fuit vul-
nus. non* accidet hoc mihi iterum. Ego scio in quibus co-
gitationibus fuerim. si in maius periculum filius meus
uenisset, non expectassem uos ut perirem. Nondum [de]
aduersis loquor. hæc ipsa me ad mortē ducunt* quæ mi-
hi ex uoto contigerunt. Veniamus nunc ad querelas. In-
felix sum. peregrē proficisci uolui: in latrones incidi: ui-
uere me miror. accessit dolor, à filio meo deductus sum.
Nō queror de ipso: omnis mihi ratio aduersus fortunam
est. Interuenerunt latrones: non stetit mecum filius, cum
pro me pugnare. feci aliquid & ipse sceleratē: solus re-
uersus sum, tanquam scirem item filium saluum esse. In-
secuta est alia fortuna ut uxorem adulteram* inuenirē.
Quid accidere grauius huic ætati potuit? velut expro-
brare mihi uisa est fortuna, quare uxore post iuuenem
filium duxissem. Ex eo quod deprehendi, illud quoque
colliigo, diu adulteram fuisse. Paulò antè profectus eram.
Statim in cubiculo adulter, tanquam sciret me nō reuer-
dero

v. occides

v. quam ea

v. iuitem

surum. Quātum hinc caperim dolorem [astimate.] de-
prehendi: quod ipsos adulteros puderet, [se] tenebris
absconderunt tanquam nefas. Non est hoc ad mortem
satis? adeo me laborasse iudicio, ut nescirem quam duce-
rem? adeo me nescisse quid in domo mea ageretur, ut nō
fuerim deprehensurus, nisi fugissem? Destituit me fides
illa, quamquam speraueram fore solatium senectutis. de-
mens ego, cū talem habere uxorem, peregrē profectus
sum. Adducebam mecum etiam filium. Mori uolo, quia
uxorem meam occidi, qualemcunque licuit: scio. SED
NON semper pertinet ad animum iura. Occidere adul-
teros lex permittit. Ego mihi sic irascor, tanquam nefas
fecerim: aut si quid in hac parte cōsolari uultis, mori uo-
lo, quod adulteros non occidi. Hoc tamen [ne] me dicere
putetis, quod me non uindicauit, [sed] quod nescio quis
fuerit (* hic forte praestet hoc mihi) & quod has manus
euaferit, [ita] * gratulabitur, quod unū occidi, & [alte-
rum] uulneraui: ita ille & saluus est, & beneficio meo
uiuet? Pœnitet quod non ab adultero capi: circa uxorem
moratus sum, tanquam illa plus sceleris fecisset. interim
fugit ille iuuenis & uelox. Mori uolo quod adulterum
non inuenio. unde venit? quis hominum fuit? non inue-
niri in ciuitate hominem uulneratum? quos ego non do-
mi medicos adhibui? omnes illos interrogauit. num quis
alius? nemo erat, nisi quē latrones uulnerauerūt. Et nūc
ille me deridet ubicūque [est], & fortasse iam sanus est.
Mori uolo. satis iusta moriendi causa erat, si calamitas
mea haec tenus stetisset. Accedit hoc, quod nostra fortuna

* & forte
praestet hic
mecum, vel
praesens sit hic
mecum
* gratulare-
tur quod mi-
hi

dedit malis suspitionē. Nihil est hoc loco. fili, quod [malē
me de te quid] suspicari * putent. Non habebam cau-
sam parcendi homo periturus. Ego te uerō innocentem
puto: ac si hoc nō credis, curauit, sanauit: alioqui te & ho-
die occidisset. CONSTAT * sibi innocentia: sed nun-
quam potest sibi cōstare fama. * vis scire quae inimici nūc
loquātur? * Miratur me in latrones incidisse. solet [hoc]
fieri: summum [via periculum] est. Sequens scio: sed
nemo de hoc loqueretur, si uxorem non deprehendisset.
Mirantur quod patrem in illo periculo reliquisti. ego te
puto fecisse sapienter: & si crimē est istud, utrique com-
mune est: nam & ego fugi: non eramus pares. quid at-
tinebat periclitari utrūque nostrum? fecisse summo con-
filio puto. In latrones incidimus, & recessimus, fugimus.
nemo persequutus est. Quid ergo est? ego gaudeo qui nō
potui aliud maius beneficiū dare, quā ut saluus esses.
Sunt qui te putant pro me pugnare debuisse. Querebar
paulo ante de infirmitate corporis: mihi ne mentem qui-
dem satis constare credo. * Cur cū uenisset, uxore adul-
teram occidisset, postea in domo mea [te] uiderem vul-
neratū, interrogauit quis te vulnerasset? Sed dignus sum
morte. infamaui te adulterio. in latrones incideramus.
Ego te interrogauit quis vulnerasset: nō, fili, malignē: sed
quo modo excidunt multa his qui expauerunt. percul-
sus illo metu ignorauit quid facere. Mali istud aliter ac-
cipiunt. Irascor manibus meis quod adulterum tantum
vulnerauerint: nulla ad te pertineret infamia, si occidis-
sem. Nunc congruere haec inter se uidentur, falsō qui-

* putas

* tibi

* &

* ira altius.
Debetur haec
emendatio
Driffonio.* cū conu-
nisset

dēm: uidentur tamen. ego nescio quem vulneraui: tu vulneratus es. Non prodest nobis quod nouerca est. HOMINVM [enim] iniquitatem ne odio quidem defendimus. Ego te nunc si non curassem, uiderer filium occidisse. Hanc ego infamiam ferre non possum: tua alia ratio est: tibi longa uita superest. poteris approbare innocentiam, cum duxeris uxorem, cum fidem illi maritalem præsiteris, cum totius te uitæ grauitas resoluet. Ego enim si nolo mori, moriar antequam adulterum inueniam. * Vis adiiciam ad causas moriendi? irascor tibi [quod] nescio quem illū inuenire non potes. Debet istud ignosci meæ senectuti: tu nec quasisti.

SCHOLIA.

Innocentem uita puniret] Dum ei necis aduersum se potestatem adimeret, tum cum mors ipsa, iam uita beator est. Adiectum est damnum sepulture] Lex enim erat, Qui causas in Senatu voluntariæ mortis non approbauerit, insepultus abiiciatur. de qua infra. non expectassem vos ut perire] hoc est, non expectassem ut causas voluntariæ mortis uobis Senatoribus approbarem. quæ mihi ex voto contigerunt] Cōtigit enim ut inueniret filium suum adulterum non esse, nec infamē in nouercam. Id cum ex voto contigerit, ideo tamen mortis ei causam & desiderium attulit, quod filium interrogando de adulterio, uidetur hoc ipso, si non crimine, at suspitione criminis nō leuiter eum aspersisse. Martianus l. 3. ff. de bonis eorum. uideri autem & patrem qui sibi manus intulisset, quod diceretur filium suum occidisse, magis dolore filij amissi mortem sibi irrogasse, & ideo bona eius non esse publicanda Diuus Adria-

nus rescripsit. à filio meo deductus sum] In cursu latronum à filio meo separatus & seiunctus sum.

Ager cōmunis, & noua tabula. CCC. XXXVI.

Pactus cum fratre maiore ut agrum comunē paternum ille susciperet, & omni æri alieno satisfaceret: tabularū nouarum lege lata partem agri petit.

DECLAMATIO.



GER, quem communem nobis esse dico, patris nostri fuit. Is duos liberos reliquit. æquum utrique ius, eadem utriq; onera æris alieni. mihi (ut nunc est) nihil. Cessisti (inquit) mihi. Si hoc sine ulla cōuentione fecissem, si nulla opponi huic tuæ uoci posset exceptio, dicerem: Circūscripsisti fratrem, nec difficile fuit, minorem. Quod si nulla ui coactus, nullis insidiis, id quod nobis solum pater reliquerat, tibi uni cōcessi, * deberes referre animo gratiam. Hoc fratri bene diceretur: sed quatenus exuis nomen istud, & nos ad ius solum uocas, Sub cōditione cessi. (sic enim tanquā alieni loquamur.) Stare uerò ei quod sit actū [&] conuen- noni pactorum [oportet.] Hoc quale fuit? ut agrum possideres. Ita (ut opinor) si æs alienum quod patris tui fuit, solueres. Nullam igitur huius agri habuisti adhuc propriam possessionem. Quia quæcunque sub conditione traduntur, ita demum fieri possunt propria ac particularia, si conditio consummata est. Fuit igitur usque ad

tabulas nouas communis nobis ager. Et ut facilius appa-
 reat: fingamus te as alienum noluisse soluere, egisse pa-
 cti huius pœnitentiam: * num dubium est quin ego uen-
 turus optimo iure in hac fuerim possessionem? nō * que-
 ritur, ut opinor. Nam etiam si hoc inter nos conuenerat,
 ut tu as alienum * patris solueres, cogere ego te tamen
 non poterā. una solutio erat pacti inter nos facti, ut rur-
 sus omnia communia essent, id est, ut agrum possidere-
 mus, & as alienum duo solueremus. Ergo conuenit ut
 ager tuus ita esset, si as alienum solueres. Non soluis-
 ti. quo iure uendicare potes eam rem, cuius precium nō de-
 didisti? Ideo (inquit) non solui as alienum, quia noua ta-
 bula interuenerunt. Equidem * quero, an aliquid solui-
 sti: ceterū nihil mea interest, qua causa non solueris, cum
 agrum demū habere potueris, si soluisses. Sive istud tua
 uoluntate factum est, sive liberalitate creditorum, sive
 (ut manifestū est) publica necessitate, nō soluis-
 ti. Quid si hæc tabula noua tam mihi facta sunt quā tibi? nam
 (ut paulo antè dicebam) cōmunem agrum constat fuisse.
 Pater noster [as] cōtraxerat cū multis: non erubesco.
 non retinendū agrū habebamus, [ambo] * heredes. nāq;
 ego hoc ipso quod tibi cessi, dominum egi. Igitur cū ef-
 femus heredes patris nostri, debuimus ambo. Id sic colli-
 go. Finge esse aliquē ex creditoribus petitem: nūquid
 petere à te totam summam potest? minimè, ut opinor.
 Duos enim pater noster filios reliquit: & necesse est sicut
 bona, ita onera quoque esse communia. Partem ergo tu
 debuisti, partem ego: quo * efficiebatur, ut [solū] par-

tem solueres. Faciamus hoc manifestius. Finge esse ali-
 quem ex creditoribus, qui partem credui sui à me petat:
 quid respondere possum? agrum fratri dedi: cum fratre
 meo conuenit mihi, ut ille solueret. Num dubiū est quin
 dicturus fuerū creditor, Tu debes mihi: patri tuo credi-
 di, cuius ex parte dimidia * heres es: assem non possum
 à te petere, [sed] semissem petere possum. Ergo etiam si
 conuentione as alienum transferebatur à te, iure tamen
 & ueritate erat & meum. Igitur tabula noua facta
 tam me debito omni liberauerunt, quā te: id enim
 remiserunt, quod ex parte à me peti poterat. Sed ani-
 mus tamen is fuit pacti huius, ut totum as alienum
 meum fieret. Spectemus ergo * solum animum: neque
 enim ego negauerim id intuitos esse nos, & ita cogitasse
 ut omne as alienum * tu solueres. Num alioqui dubium
 est, aut deduci omnino in controuersiam potest? An ego
 tibi parte agri mei cessurus non fuerim, * nisi quod [de]
 precio [creditoribus agrum] soluturus uenderes? Quin
 si ulla spes mihi nouarum tabularum, & huius necessa-
 riū in ciuitate nostra remediū fuisset, recepturus fuerim
 id quod retineo. Ergo siue ius spectas, commune as alie-
 num fuit, & tabula noua utrique profuerūt, & tu non
 aliter totam possessionem habere debes, quā si as alie-
 num solueris: siue animū spectas, is utriusque fuit, ut tu
 uenditione agri as alienum solueres. Ego * estimabam
 me onere à te liberari, cui agrum dabam. nunc id quod
 tu mihi præstaturus eras, Respub. præstitit. Summæ
 partes sunt æquitatis. Pater nobis idem fuit, eadem o-

v. heres est:
 an possum à
 te petere. Se-
 missem petere
 non possum

v. totum

v. am

v. nisi quod
 precium solu-
 turus uiderē
 res quin, &c.

v. estimabam

nera nobis, eadē bona reliquit. cur tu locuples es? Apud te ager totus, pro quo nihil impendisti, nihil numerasti. ego nudus, ego egenus. Erat hoc tolerabile, [si] * cui viderer nihil tecū positus. Ausers mihi ciuitatis beneficiū, & me sic relinquis, tanquā mihi nihil pater prater as alienum reliquerit. Tum quoque inuitus feci: etatis meae infirmitati consului. Si hereditate tibi ager iste uenisset: inhumanē cum fratre non * partireris. Non tantū sanguinis nos iura coniungunt: aliquid [debet] & ipsa necessitas, aliquid & ipsa societas.

Seditio populi & exercitus. CCC. XXXVII.

QVI CAVSAS IN SENATV VOLVNTARIAE MORTIS NON APPROBAVERIT, INSEPVLTVS ABICIATUR.

Pauper & diues inimici. vtrique domus & vxor & liberi. Dux creatus bello diues, cum bis acie victus esset, processit pauper, qui & disertus erat, & dixit prodi Rēpub. à diuite. Impetus in domo diuitis factus est à populo, & domus incensa, & interfecti liberi cum vxore. Vicit terra acie diues, & in potestatem hostes redegit. Exercitus diuitis domum pauperis incendit, & vxorem & liberos interfecit. Vult mori pauper. rationem in Senatu reddit. Diues CD.

S E R M O.

QVOTIENS hoc genus materiae diuidam, necesse habeo id dicere quod iam saepe dixi, me nullam voluntatem cuiusquam contra themata intelligere. Fortasse erunt aliqui qui existiment à paupere id solum queri, vt inuidiam diuiti faciat: quod illi cōtingere etiam citra mortis

mortis propositū potest. Hic ergo pauper apud me mori vult: agere debet uti moriatur. Quid ergo est? non aliter inuidiam diuiti faciat maximam? Prima questio illa est, an cause mortis ideo tantū sint approbandae, ne turpes * petant.

periculi
causas

DECLAMATIO.

MORI uolo. Nullam tam inhumanam quisquam crediderit esse legem, ut hominem innocentem & inuitum detineat in luce. Sed ita scripta lex est, ut pœnam mori constituat, Insepultus abiiciatur is, qui non approbauit cau-

sas. Irascitur ergo lex ei, qui nō approbat is Senatui causas perierit: quæ profectō non hoc existimauit, quēquam mori uelle sine causa. Sed cum duplex genus causarum sit, alterum ex iniuria fortunæ, alterum ex mala conscientia, hoc ipsum uoluit approbari Senatui, causas non esse deformes. Graues enim esse manifestum est, cum homo mori uelit. ita Senatui non de hoc cognoscendum est, hæc graues cause mortis, an non graues enim imputat ille qui mori uult. hoc satis est. Sed de eo cognoscitur, turpes sint cause, an ex iniuria (ut dixi) fortunæ proficiantur. Aliquis metu iudicij mori uult? dignus est qui insepultus abiiciatur. Aliquis conscientia turpis alicuius flagitij admissi, priusquam prodatur mori uult? dignus est qui insepultus abiiciatur. Aduersus hūc scripta lex est: * hac v. hoc cauetur de hoc. Caterū quidem tu ei, qui tot lenocinia

hac constituta uita contempserit, qui non detineatur his uoluptatibus, dices, Non habes graues causas moriendi? Respondebit, Odi uitam, relinquere uolo. tu me nocentem probes oportet, ne sepeliri debeam. Si tamen de hoc quoque querendum est, an graues causae sint, uideamus. Perdidit domum fortuito incendio: quodcumque, tamen domum perdidit: & possum uideri iustas habere causas moriendi. Penates illos, in quibus natus sum, qui mihi quotidiana imagine adhuc uersantur ante oculos, illos penates in quibus sacri aliquid esse credimus, amisi. Hospes in ciuitate uicturus sum: perdidit * liberos [impetu exercitus,] quocumque tamen, liberos. Ecquid iusta causa mortis est orbitas? & orbitas non simplex, nec tamen geminata: uerum etiam in unum tempus collata? Afferant aliquid fortasse solatii mala diuisa: & sic onera facilius subeas, si partiaris. Ita hoc graues causas allenare possit, si non * ingruant, nec semel adueniant. [quod si] vno tempore plures liberos, quod si & coniugem (quod per se graue est) & liberos amisi, & eodem tempore amisi, erant satis graues causae. Adiice nunc, haec omnia simul amisi, & omnia haec iniuriā amisi. Exercitus me expugnauit, sicut urbem hostes. & ipsa causa satis iusta erat uoluntatis meae. Odit me exercitus pars populi fortissima, pars populi optimē de Repub. merita: illi milites victores, illi hostium spolia referentes non me occiderunt,

sed * liberos meos, [sed] coniugem meam. Puto illos his atatibus hostiū pepercisse. Illa modò uicta ciuitas nihil (quod afferamus pertinet) passa est prater captiuitatē.

al. liberos
quoscumque
tamen liberos

7. ingruant
ac. inueniunt

7. liberos meos
puto illos
pepercisse
gem meam illa
modo, &c.

Domum meā incendit: stant quas uicimus. Illud tamen inter omnia grauissimū est: cum haec fecerint, existimant se iure fecisse. Omnia (inquit) haec & ego passus sum. Scio quo pertineat, ut uidear ego merito passus. Est & haec moriendi causa. si tamen peccaui, si eō me deduxit error, ut filios meos occiderem, confitendū est de hac grauisima calamitate: domum meam incendit exercitus, populus nō defendit. Omnia tamen eadem & ego passus sum. Possum dicere, Hoc tamē ferre potius potes. gratulor animo tuo. Sed ne mirum quidem est, quod tu ferre potius potes. locuples es. Quid horum quae perdidisti magnoperē desideres? domum, opinor (hinc enim incipiam) perdidisti: infelix non habebis tectum quod subeas? in publico tibi manendum est, & sub caelo. Fortasse etiam contulerint ista detrimenta delitiis tuis. nouimus animos uestrōs, nouimus fastidia. Si non esset incensa domus, subinde diruere, subinde mutare uos iuuat, & aliquid si licet experimentis adicere. Domum perdidisti: grauis iniuria fortunae, nouā habitare. Sed uxorem perdidisti. ne in hac quidem tibi multum desiderij est. Quomodo enim, diuites, * recipitis matrimonia? aliae uos recipiunt uoluptates, illa ministeria, illi mutati i. feminas pueri: inde fit ut ne liberos quidem ametis. Ergo te possunt multa hortari. praeterea subeunt solatia: & uxore tibi inuenire facile est. & liberos tibi alios educare est. non relinquunt dolori locum tot circumfusa uoluptates. Ego haec omnia passus pauper: si dicerem, Pauper domū perdidit: exutus tamen omnicensu uiderer. Quomodo e-

7. recipitis ma-
trimonia re-
cipiunt aliae

nim illa apud te manserat? quia paterna erat. Pauper liberos perdidit, pauper uxorem perdidit: solus relictus sum, solus destitutus sum. Inimicum diuitem habeo. adhuc odia illa quae contra me quotidie acuit, fortius sustinebam spe liberorum. Iam mihi iuvenes erant, iam patrem tuebantur: etiam si quando me aemulatio nostra in foro fatigauerat, erat quae exciperet coniunx. Si in hoc consisteret tota lis, an mihi graue etiam esset uiuere, vel uno argumento probare poteram: Inimicus me uult uiuere, hanc unam adhuc *destinat, o Dii, ultionem. Cur enim dicere aliquid ausus sum? cur mihi suspectum fuit *quod fortissimi milites uincerentur? cur indignatus sum? eorum bis terga caesa, qui poterant etiam bis uicti tamen uincere. Intelligo, aduersis auribus accipit hanc partem orationis. uicit enim, & bene etiam meritis de republica habetur. Et hoc inter causas mortis est.

SCHOLIA.

Qui causas in Senatu] In vulgaribus Quintiliani declamationibus simile est ferè huic argumentum, declam. 11. Carterum de hoc genere causarum idem lib. 7. Instit. cap. 5. Simpliciores causas iniusti repudij: sub qua lege cōtrouersiae illud proprium habent, quod à parte accusantis defensio est, & defendētis accusatio. Præterea cum quis rationem mortis in Senatu reddit: ubi una quæstio est iuris, an is deum prohibendus sit, qui mori uult ut se legum actionibus subtrahat. Nullam voluntatem cuiusquam contra themata intelligere. Hic locus sine ulla cōtrouersia ostendit, has uere declamationes Quintiliani esse. Nā in Institutionibus hæc eius propria sententia est, ut qui causas dicit uolunta-

riæ mortis, hoc non fictione agat, nec quod magis alteri inuidiā parer, ut aliud dicat, aliud uelit. sed reuera id optet, quod agit. priusquam prodatur mori uult.] Merito addidit conscientia turpis alicuius flagitij admissi. Nam qui reicriminis non postulati, manus sibi intulerint, bona eorum fisco uindicantur, nisi propter metum conscientiae postulationem anteuenterint, ut Papinianus lib. 16. responsorū scripsit. Qui postulatus est, omnino si sibi manus afferat, pro confesso habetur, siue reuera nocens, siue innocens esset, quare & eius bona fisco uindicantur, & insepultus abiicitur. At qui nondum postulatus, mortem sibi consciuerit, non prius sua confiscat bona, quam conscientia sceleris id fecerit: non si iusta causa, licet uideret futurum iri ut inique postularetur.

Lis de filio expositoris, & repudiata.

CCC. XXXVIII.

Quidam repudiata uxore *ex qua iuuenē filium habebat, aut uidebatur habere, duxit aliam. Frequenter iurgia inter prinigium & nouercam. Quodam tempore asserere cepit iuuenem pauper quidam, & dicere suum filium. is qui pater uidebatur torsit nutricem: illa primis tormentis domini esse filium dixit. Iterum torta, dixit expositum esse ab illo qui asserit: & hæc inter mortua est. Cedit illi *pater, repudiata [nō cedit. Pauper] iuuenem vindicat sibi.

S E R M O.

De Proœmio & Epilogo.

PROOEMIUM propriam formam, propriam legem, proprium modum habet. neque narrationis forma cadit in proœmium, neque locorum. Vni parti declamationis solet esse simile, *epilogo: ideo autē simile, quod utraque

Sf iij

r. destinato
Diu

r. quam

r. & quia

r. pater iuuenem repudiata vindicat sibi de proœmio, &c.

r. epilogum ideo

al. pars

al. finis rem
dicit, v. finis
tem dicit

*res frequenter extra questionem est. Nam & proæ-
mium rem præcedit, & epilogus* finita re incipit. Præ-
tere à utraque res idem vult efficere, conciliare sibi iudi-
cem. Hoc differunt. Proæmia præstare debent, ut inten-
tum iudicem faciant: hæc pars oneris epilogo remittitur.
dixit enim. Præcedere intarim solet epilogum, quo me-
moriam iudicis renouetur. Ita prima parte efficitur, ut
omnia audiat iudex: summa parte efficitur, ut memi-
nerit eorum quæ audiuerit. Epilogus deinde inclinatio-
nem animi in se præstare debet. Hoc illi cum proæmio
cōmune est: [sed] plus miserationis, plus libertatis ha-
bet pars summa. Nam proæmium cum precari debeat
iudicem, fatigare non debet: nec epilogus quidem nam
& illud uerissimū est, Lachrymas celerrimè inarescere.
Proæmia ex personis deducenda erunt, aut nostris, aut
aduersariorum, aut ipsorum interim iudicum. Cū no-
stris, ad conciliandum fauorem: aduersariorum item, ad
odium iudici faciendum eorum, contra quos dicimus.
Iudicum personæ rarò incidunt in scholasticas materias,
in foro frequenter. Nonnunquam etiam de rebus per-
mittitur dicere nobis, illa ratione, quia scholastica con-
trouersia cōplectitur quicquid in foro fieri potest. In foro
proæmium aliquando* ducitur ex rebus: si iam singule
actiones propositæ sint, si iam causam iudex nouerit.
Quid ergo? eo iure facimus istud, quo illud etiā, ut nar-
remus in iisdem declamationibus, & contradictiones
ponamus* etiā pro actore. Quod iam in foro non secun-
dum meum consilium faciet is qui primo loco dicet: *sed

v. al. iur

v. al. pectore

v. &

ponet causam. Contradictionem ipse non sumet, nisi si
quæ testationes præcesserint partis aduersæ, & exceptæ
fuerint. In summa, nunquam erit cōtradictionis loco su-
mēdum, quod aduersarius dicturus fuit, sed quod dixe-
rit. Nō est lus huic mulieri hodie cum marito suo. Neque
enim iudicium constitui potest inter eum qui cedit, eam-
que quæ sibi asserit. A dolens asseritur à paupere pa-
tre. ille cedit: mater non cedit.

DECLAMATIO.

ETIAM huic mulieri, cui assumi* uile ^{v. uide.}
esset contra pauperē istum, *infirmior ^{v. infirmo.}
loco pars, & dignior auxilio uidetur:
quia & per se imbecilla res est fæmi-
na, & affert infirmitati naturali non
leue pōdus, quod uidua est. Huic etiam proprium illud
accedit, quod in solitudinem cōuersa sunt, quæ præsidia
fuerūt. Hæc enim quannus maritum habere desiisset, at-
que esset ea domo, in qua uirgo nupserat, pulsa: non sine
auxilio tamen uideri poterat, cū haberet filium iuue-
nem. Cū uerò hoc ipsum deducatur in litem, & hoc
tempore nihil matri præter* solitudinem asserat: tamē <sup>v. sollicitudi-
nem.</sup>
hoc confiteor, non eam cum ipso quem ex diuersis uidetis
subsellis, litigare. altior gratia premit. Esset quippe hæc
mater in lite utcunque felicior, si maritus eius cōtentus
esset filio cessisse: nunc adiecit testimonio ueritatem, &
infelicissimam nutricem, quam bis torsit, quia uerū di-
cebat, aduersum nos mori coegit. Cuius si uos auctoritas

(Iudices) mouet, illud unū in prima parte causæ dixisse cōtentus sum, uocē eius ab utraque parte recitari. Quod si uendicare filiū mallet, satis eum uel sola expositio causæ tueretur. Fuit enim aliquando cupidus liberorum, & propter hoc duxit uxore, & ad spem statim futuri partus gratulatus est; & natum educavit, & in adolescentiam (quod satis est) sine ulla dubitatione perduxit. Libetius ingratisimā mariti iniuriā (Iudices) inuehar in nouercam. Scio enim quid uellet sibi, cū in domum senis iam & matrimonio occupatam, & in qua iuuenis filius erat, irrupisset: * scilicet ut hęc posset * vacare. Nolite querere quo consilio, qua ratione fecerit: sola est odiosa. Statim aduersus adoleſcētem, nec hęc occulta aut dissimulata saltē, sed [aperta] iurgia. Quod ipsum mēberculē pro summa probatione esse (iudices) potest: hūc inuenem sic oderat tanquam nouerca. Nec huic libertas ex fiducia deerat, nec inueniri poterat ullum crimen in uita, quo abdicaretur. inueniū est nouum exheredandi genus, uilissimū istud caput, & in quacunque lite, precio uile. Testimonium aduersus se primū tulit. exposuisse [se] dixit: uidelicet ne istum esse malum patrē paderet. Testor Deos, testor uestram (iudices) religionem: non satis putauit iste ipse, qui expellere filiū uolebat, [eo cedere,] quasi aliquid * nutrici credidisset. infeliciſſimam nutricem (nam illam quoque oderat) omni crudelitatis genere lacerauit. Queritis qua causa? scietis cū iterū torquebit. Fatigauerat primo tormento, & in uoce una manserat fides: * exprobrauerat isti sanguinem suum.

v. se
v. uacari

v. sui. al. uo-
nerca, aut si-
nistri, uel as-
sertori

v. exprobaue-
rat. al. &
probauebat

suum. reuocatus est tortor, repetiti sunt cruciatus. Manifestum est infeliciſſimæ feminae factum, futurū ut tandiu torqueretur, quandiu idem dixisset. Ego tamen illi non irascor: dum aliquid uiriū, dum aliquid animi fuit, perseuerauit: non est in mendacium coacta, nisi moriens. Victor his tormentis nihil aliud querendum putauit, nihil dubitauit. In tormenta (ut parcissimē dixerim) paria* non uindico. Sed rogo ut hoc uelit pertinere tamē ad ipsius causam. Filium matri uindico, contra eum qui asserere cepit. Ante omnia intelligitis (iudices) nullum onus probationis ad me pertinere. Iuuenem de quo agitur, cum hoc homine inuentum per tot annos, qui ad robustam usque etatem perducere eum, de quo litigamus potuerunt, nunquam dubitatur. Dicā nunc ego illa quæ leuiores sunt. Nupsit & concipere potuit: immō nisi concepisset nouerca, non credidisset illi maritus. Totū igitur onus [probationis] redūdat [in] aduersam partem. Aduersarius multa pbare necesse habet, habuisse se uxore, cōcepisse uxore suam, peperisse matrē, peperisse eo tēpore quod ad etatē eius, de quo litigamus, cōgruat: peperisse, exposuisse, uixisse expositum: ab hoc, a quo repetit, esse sublatū, & cōtrā subiectum. Ab hac quod procedit: aut sterilis fuerit, aut id quod peperit, * amisisse [necesse est.] Sterilē fuisse non * dices. [nec] credidit maritus. amisisse nō est satis dicere: probandū est. Hęc exigeremus in causa (iudices) si de mācipio, si de pecunia [ageremus.] Filium matri eripere conaris, & partem uiscerum auellis: & contra maternos gemitus, cōtentus es alterius paren-

al. nondum
uoco

v. amisisset
v. iudices

ris negligentia. Quid causæ (inquit) habeo? cur assero alienum? Vt nōdum reddam rationem qua litiges, quod proposuisti dicere illud est. Nam si tibi causa adserendi filium non est: nec huic quidem retinendi, quinimō facilius est istud pauperi fingere. Quid enim fortuna tua interest, an heredem habeas? sed reddemus postea rationem, quiaingas: interim * instrumentum excutere causæ tuæ uolo. Testimonio (inquit) nitor eius, quem tu patre dicis. Putemus istud esse testimonium. unus est, iratus est, alterius maritus est. Vnus est cum dico, succurrant uobis Catones & Scipiones, & tot clarissima ciuitatis nostræ nomina, [quorum unico testimonio fides nūquam est habita.] Cum dico iratus est: succurrat uobis quicquid nō experimentorum in ciuitate, sed in scenis fabularum est, quā multa fecerit hic affectus, quā multos trāsuersos uelut tempestate quadam egerit. Cum dico alterius maritus est: duo simul dico, & habet causam cur nocere huic uelit quā repudiavit: & habet causam cur prestare ei uelit quā duxit. Hæc dicerem si istud testimonium esset illius * testis, qui unus dicit scire se aliquid. Sequitur ut interrogem unde? ex nutrice illa. nutricis ergo testimonium est, nō testis qui credit. Dimittamus in præsentia maritū, reducamus illum loco suo. De nutrice dicamus. Si ab initio mēta est, (sed id quod aduersus hunc dicere audeo, magis auderem aduersus nutricem dicere) sola est. Nunc diuersæ quæstiones, * duæ. uideamus utra uerū dixisse credibilius sit. Torta, * tuū esse filium dixit. Volo adiicere tormentis auctoritatem

r. strumētum

r. dixit

r. istū tuū
quī

al. nunc duæ

voces

r. strum

aduersus hunc sexum. Annus torta. vna quæstio aduersus hanc ætatem non sufficit? * Deficientes iam per se distendis artus, lacerāsque uerberibus iam non coherentē cutē: & hoc dicis, Mentiris. Tādiu potest mentiri cōtra tuā uoluntatem? etiā cum robustissimi torquētur, etiam cum * magnanimū asperrimus dolor tētat, plurimū tamen interest quid respondere sibi uelit, qui torquet. Dura nō dico cōtra ignē, nō dico cōtra flagella, cōtra [uerbera: dura] hætenus ueritatis inquisitio est, qua uictū te speras, si uerū dixerit. Cū uerō repetas tormēta, cū reducas carnificē, quid aliud dicis q̄ illud, Torque donec mentiat. Magna, herculē, tibi magna cōtingit uictoria: perdomuisti mulierem anum: expressa uox est iam fugiētis animæ, Miserere, non est tuus. Iam * certē uerum dixisti. Hic iam * crudelis tortor admonitus, instaret, perseueraretque, cūque adhiberet artē quæstioni, ut moreretur mulier, dum hoc dicit, dum tu uictor & hilaris aduersario tuo quid egeris, nuntias. Rogo cū mulier eadem in tormentis diuersa dixerit, non est manifestū id * maluisse quod credidisti? Cui nō mortalium patet totus hic animus? quis non uidet artes nouercales, & pactum infelicitis senis? miserebor enim etiam si nocet necessitate. Queritis quo cedat animo? quo matrem filij adolescentis domo expulit, quo longam matrimonij concordiam, nullo maledicto, nulla suspitione dissoluit: quo adhuc interim uxoris prioris uestigio calente, adducta est noua nupta: quo ne hoc quidem præstitit filio suo, ut uinceretur. ALIA EST uidelicet horū ratio, quos breuis tran-

r. sufficiētia
artū

r. animus

r. pro te. al.

iam parce,

uerū dixi.

r. credi.

al. credidisti.

tunc tortor

al. noluisse.

s. nutricem

fitus voluptatis fecit parentes, quos liberis suis extrâ posita voluptates conciliant. aliter amat quæ pepererit, quæ memoriâ decem mensium, quæ tot periculorum, tot sollicitudinum recordationes ad uos (Iudices) affert.

7. nihil
deamur

Numerate huius adolefcētis annos: [si] breue *testimonium uideatur, numerate omnes dies, singula tempora, momenta: tam diu mater testimonium dicit. NULLA potest esse tam longa simulatio. Si leges sinant, permittatisque uos, se torqueri uolet, se imponi ignibus, se uerberibus lacerari postulabit. Quid agis mulier? temerè facis: fœmina es, & anus. prima forsitan tormenta sustineas, [tantus] uidelicet dolor. *sed adsuprema deficies. O admirabilem (Iudices) uocem! Torqueatur (inquit) modò mater sim. Aliud est nutrix, & ancilla, & torquente domino. Age, cum in hac uoce supremum posueris spiritum, cui iuuenem reddituri sumus? Volēs ne illum ad hunc patrem reuerri, & ad illam nouercam?

SCHOLIA.

Legatur Quintilianus lib. 4. Institutio. cap. 1. & lib. 6. cap. 1. Facta omnium cōparatione, licebit hîc ipsum Quintilianum agnoscere. similiores tamen locos adscripsi lubens. Neque narrationis forma cadit] Nec argumentis autem (inquit lib. 4.) nec locis, nec narrationi similis esse in proœmio debet oratio. Vtraque res frequenter extra questionem est] Proœmium (inquit) est pars ante ingressum rei de qua agitur. Ducitur tamen nonnunquam (ut ait paulò post) ex rebus, ex lite, ex causâ & controuersia ipsa. Præterea Vtraque res idem uult efficere] Contrâque est interim (ait cap. de exordio) proœmij uis, etiam non in exordio.

Nam iudices & in narratione nonnunquam, & in argumentis, ut attendant & ut faucant rogamus. sed plus miserationis, plus libertatis habet] Miseratio quoque aliquando ex eadē causâ uenit, siue quid passi sumus graue, siue passuri. Nec enim (inquit) sum in hac opinione, quâ quidam, ut eo distare proœmium ab epilogo credam, quòd in hoc præterita, in illo futura dicantur. sed quòd in ingressu parcius & modestius prætentanda est Iudicis misericordia: in epilogo uerò, licet totos effundere affectus, &c. & lib. 6. de conclusione, iisdem ferè quibus hîc uerbis. Diuidere igitur hæc officia commodissimum, quæ plerūque sunt (ut dixi) proœmio similia, sed liberiora plenioraque. Inclinatione enim iudicij ad nos petitur initio parcius: tum admitti satis est, & oratio tota superest. In epilogo uerò est, qualem animum iudex in consilium ferat: & iam nihil dicturi sumus, nec restat quòd seruemur. Est igitur utrisque commune, conciliare sibi, auertere ab aduersario iudicem, cōcitare affectus & componere. Lachrymas celerimè inarescere] Nūquam tamen (inquit) debet esse longa miseratio: nec sine causâ dictum est, nihil facilius quàm lachrymas inarescere, &c. Igitur non speremus fore, ut aliena quisquam diu ploret. proœmium aliquando ducitur ex rebus] Beneuolentiam (inquit) aut à personis ducimus, aut à causis accipimus. & postea, Vitiolæque in scholis facimus, quòd exordio semper sic utimur, quasi causam Iudex iam nouerit. Cuius rei licentia ex hoc est, quòd ante declamationē illa uelut imago litis exponitur. Sed in foro quoque contingere istud principiorum genus, secundis actionibus potest. Primis quidem rarò aut nunquam, nisi fortè apud eū cui res aliundè iam nota sit, dicamus. contradictiones penamus etiam pro actore] Neque hîc locus absque illo restitui, in Institutio. lib. 4. cap. 2. neque ille absque hoc facile intelligi potest. Ait enim cum morem esse Declamatoribus, ut statim post exordium, narrationem.

M. F. QVINTILIANI

subiungat. Inde his etiam alia libertas, ut in eadem declamatione primum suo, secundo quasi partis suae loco narrare uideantur. Nam cum pro petitore dicunt, simul & expositione, tanquam prius agant (nam declamatio, non uera actio est) uti solent: & contradictione, tanquam respondeant. Neque id fit non recte (ita enim lego) nam cum sit Declamatio, forensium actionum meditatio, cur non utrumque protinus locum exerceat? Cuius rationis ignati, ex more cui assueuerunt, nihil in foro putant esse mutandum. *ille cedit* nempe qui pater uidebatur. *Victor his tormentis nihil aliud querendum putauit* Diuites intelligit, nam potius uictor fuit in causa assertionis, qui omnem modum abdicandi filij inuestigabat, quam pauper qui per calumniam, & praeruaricatione diuitis, filium alienum uindicabat. ait enim postea, *quo ne hoc quidem prestitit filio suo ut uinceretur*. Potest etiam dici uictor ancillae fuisse, quam tormentis ita superauit, ut falsum dicere cogeretur. Post quod testimonium non amplius dubitauit filium suum non esse obsecrum & incertum quia id exquirebatur, pro comperto habuit. ait enim infra, *Magna, hercule, tibi contigit victoria, perdomuisti mulierem anum. & dum tu victor & hilaris aduersario tuo quid egeris nuntias. Instrumentum excutere tuae causae* Paulus lib. 2. sentent. Instrumentorum appellatione ea omnia accipienda sunt, quibus causa instrui potest. & ideo tam testimonia quam personae, instrumentorum loco habentur. Vlpia. in l. notionem. §. instrumentorum. ff. de verbo. & rer. sig.

Rogatio Demosthenis. CCC.XXXIII.

Rogationem fert Demosthenes, ne illi qui apud Cheronam capti erant à Philippo, & gratis remissi, consiliis publicis intersint. CD.

DECLAMATIONES.

168

DECLAMATIO.



PRIVS QVAM causas Rogationis meae prosequar, Athenienses, succurrit mihi laudare uos, & ^{7. ad} haec cognoscere. Post aduersum praelium (quod quidem ipsi qui rebus Philippi fauent, dolore acrum moribus in maius extollunt) non pacem petiistis, non de conditionibus ullis cum hoste tractastis: ipsos etiam repetendo captiuos, hoc ostendistis, curam esse uobis ut bellum geri possit. Id cum fecistis pro maiorum uestrorum opinione atque laude, seruataque usque ad hoc tempus gloria ciuitatis: tum etiam (ut arbitror) ratione quadam, quod nos uictos, non tam uirtute hostis, quam eorum qui pugnare ^{al. noluisse} nouissent timore, aestimabatis. Quamlibet igitur obliquis actionibus pars diuersa, dum tueri mille istos captiuos uidetur, pacem suadeat: animum uirtutemque ciuitatis debilitare conetur: ego loquar apud eos qui non defecerint. Sed multa me dicturum propter quod approbari possit rogatio mea, oratoris artibus impedire pars aduersa conatur. Negat enim ^{Vide decla. 254.} rogationem contra leges accipiendam, negat aduersus singulos: quorum ego utrumque confiteor. Verum neque aduersus leges existimo, quicquid pro opinione & dignitate ciuitatis ^{al. facimus} patimur, & cum nulla lex scripta ex contrario extat. Nam si quod est in quo contineatur hoc, ut mali & tam turpes ciues utique consiliis publicis intersint, uidear fortasse hanc rogationem contra leges scri-

psisse. Si uerò nihil est quod ex contrario cogat, non potest uideri hoc aduersus id scripsisse, quod non substat. Illum uerò aliquantò minus existimare possum, aduersus singulos scripsisse legem, cum certè * nulla sint de quibus agitur. Quanquam rationem etiam, propter quod mihi liceat rogationem contra singulos ferre, illam uideo, Quod peccata singulorum, uideantur habere leges suas. Homicidium fecit aliquis, sacrilegium, iniuriam, ceteraque his similia: suo iure puniuntur. Cum uerò mille semel capiendos se alligandosque hosti prae-buerint: hæc (ut opinor) supersunt, ut aut nulla castigatione dignam rem, qui contra dicunt, putent: aut si castiganda sint, ostendant legem qua castigari possint: aut si non ostendunt, nihil aliud [nisi] rogationem superesse fateantur. Primum igitur hoc apud uos, Athenienses, dixisse contentus sum, AEQVISTIMUM quidem ac iustissimum esse, ut populo detur summa rerum potestas: consiliū tamen non utique turba, neque tumultu, neque angustiis eorum qui consulantur, constare. Vtinam quidem fieri posset, ut ex uniuerso populo reicere, * ac seligere liceret eos qui parum prudentes, parum digni consiliis publicis uiderentur. Sed quoniam istud deprehendi nisi experimentis non potest, de his demum rogationem fero, qui experti sunt. Atqui si hoc apud uos non tale constitutum est, esse aliquos qui consiliis publicis interesse non debeant: iam multo facilius ac pronius erit, ut doceam hoc, esse, qui etiam si utiles consiliis futuri essent, indigni tamen propter dedecus proximæ militiæ erunt. Ac mihi in hæc

al. multi sint

v. at se legere

hæc diuidenda uidetur ratio istius orationis, ut pars ad ipsos de quibus loquor spectet, [pars] ad uniuersam rem publicam. Aduersus istos hoc dixisse contentus sum, Bellum aduersum Philippum suscepimus pro libertate totius Græciæ, pro salute communi. Nam etiam si in præsentia amicam ciuitatem, nobiscum olim cōiunctā tueri uidebamur, euentus tamen belli ad omnes pertinebat. Et hoc nobis, Athenienses, uetus atque à maioribus traditum est, pro uniuersa Græcia stare. Sic contra Persas semel iterumque pugnauius, ac priuatis viribus defendimus publicam salutem. Iam igitur ex hoc apparet profectò uobis, nunquam maiore animo, nunquam concitatiores spiritu fuisse pugnandum. Non enim nobis cum hoste Græciæ * aliquo res erat, ubi quanquam uicti, leges tamen similes, linguamque certè eadem pateremur: sed cum homine barbaro, cum homine crudeli, cum homine infesto. Quanquam * quid necesse est ista diutius dicere? pugnare enim placuit et placet. In hoc igitur prælio, quod [ut] dixi, pro uniuersa Græcia suscepimus: nōdum dico quantum timuerit istorum timor: interim cuius propositi fuerit, animos attendite. LONGE felicissimum in bellis est uincere: fortissimum, si uictoria nō datur, pro causa mori. est tamen tertium aliquod inter decora, in patriam certè redire, et si uincere non datur, effugere. Potest enim credi qui hoc fecit, ad secundam se aciem reseruasse, et uictum aduersis animum reposuisse. Ille uerò qui inter uirtutem [se] hosti dedit, qui ab istis armis parata in uincula præbuit manus: quam tā-

v. aliquos reserat

dem uobis spem in posterum facit? Atque ego, Athenienses, eo tempore quo recipi istos placebat, contradicturus fui: nisi quod poterat honestum ex his receptis exemplum fieri. Sūt igitur digni pœna aliqua, sunt ignominia. Hoc tamen si ad ipsos referatur. Sed redeo ad publicam utilitatem. NIHIL ESSE quo magis disciplina militaris confirmari possit, Athenienses, quam exemplum aduersus indignos, nemo dubitauit. Quæ enim spes in bellis in militum numero residua est, si nihil potius fuerit quam capi? Certum habeo nunc istos malè sentire de his, qui in acie ceciderunt.

Novitius prætextatus.

CCC. XL.

QVI VOLVNTATE DOMINI IN LIBERTATE FVERIT, LIBER SIT.

7. iei Mango novitium puerum in publica rostra * fecit prætextatum. dicitur ille liber.

DECLAMATIO.



VI VOLVNTATE DOMINI IN LIBERTATE FVERIT, LIBER SIT.

Quærendum est nobis quid sit, voluntate esse [in] libertate. [Adversarius ita,] voluntate domini est in libertate, qui eo uolente liber est. nos finimus ita, voluntate domini in libertate est, qui ius libertatis usurpauit domino uolente. Id primum scripto ipso colligemus. Non enim difficile fuit ei, qui hanc legem cōponebat, id scribere: QVI VOLVNTATE DOMI-

NI LIBER FVIT. Nūc hoc scribendo, QVI IN LIBERTATE FVERIT, satis ostendit aliud esse, in libertate esse, aliud liberum esse. Excutiamus & causas legis huius. Indignum putauit legūlator eum, qui in fortuna aliqua reipublicæ, qui in numero ciuitatis fuisset, redigere in seruitutem. Sed quoniā sibi nequitia interim [libertatem] asserebāt: adiecit, ut hi liberi essent, qui in libertate VOLVNTATE DOMINI fuissent. uis scire quātō aliud scit in libertate esse (* tanta rerum differentia est in causis libertatis) aliud liberum esse? Eum qui in libertate fuerit, iubet lex liberū esse. Igitur quisquis caret forma seruitutis, [non] ideo liber est. * hoc ipsa lege adhuc manifestū est. Non enim legūlator putauit etiā eos, qui [quia a] dominis fugerāt, abessent, esse in libertate. quod colligo scripto eius, QVI VOLVNTATE DOMINI IN LIBERTATE FVERIT. Apparet aliquos & non uoluntate domini in libertate esse. quod si uerum est, potest in libertate esse, etiā qui liber non est. Nihil ergo prodest tibi, cūm dicis, liberum eum non fuisse. Non enim queritur, an uoluntate * tua liber fuerit: sed an * uolente te in libertate fuerit. Si uoluntate tua liber, nō [in libertate] fuisset, quid nos postularemus? Depulsus hac pugna, transcendit eō, ut neget liberum tunc saltem fuisse. Quomodo igitur colligemus eum qui in libertate est, quibus argumentis colligemus esse in libertate? Signauit aliquid tanquā liber. si * id uolūtate domini fecerit, etiam si * maximè illum seruū esse dominus uoluit eo tempore, manifestū erit in libertate [fuisse]

Ita item statim repetita erāt, ideo reuocamus.

7. id uidet hoc

7. tua in libertate
7. voluntate

7. in
7. maximum

v. pater

ul. hunc
v. cum publi-
canis

v. non sumus

v. videmus.
videtur alium
nuntiatum

v. speciosus

se.] sic quisquis aliquid pro libero facit. Atqui hic * puer non tantum pro libero, sed etiam pro ingenuo est. prætexitatus fuit. Si talem illum ad iudices perduxissem: hoc insigne non tamen libertatis modo, sed etiam dignitatis esset. equidem paues ne scelus feceris. Et alius fortasse tantum usurpauerit libertatem, * hic & approbauit * vnus è Publicanis hominibus (vt parcissime dicam) diligentissimus. In summa uelim ostendere totum tuum comitatum, qui habitus seruorum fuit. Ego tamen (inquit) non ea uoluntate feci vt hic liber esset, sed vt publica non solueret. Sapius eadem dicenda sunt: etiam gratulamur, si inuito te liber est. Liberum esse noluisti, sed in libertate esse uoluisti. nihil interest qua causa hoc feceris: id est (vt propius ad uerba legis accedam) nihil interest qua causa in libertate esse cum uolueris. Verum ista causa, quam prætendis, digna pena est. Circūscribere uectigalia populi Romani uoluisti: specie prætexitati imponere Publicanis uoluisti. Postmodum dicam, quantum intersit huius pueri: interim dicā, tua quid interest? quod petieras non contigit tibi, non feculisti. Hæc circa ius: illa circa equitatem. Quæ passurus est hic puer domino redditus, sine dubio [est.] * nouimus istam negotiationem, & frequentissima in foro * videmus iudicia talium nouitiorum. Fortasse etiam natus est ingenuus: fortasse raptus ex aliquo litore prætexitam fortuna reddidit. Illud est tamē quod magis confundat. uidetur mangoni puer * speciosus: timuit ne magno aestimaretur. Ista species in quacunque seruitute miserabilis foret. Rogamus uos, iu-

dicetis quàm multa facere possit aduersus puerum * mago iratus. aut illi fortasse precium, excisa uirilitate, producet: aut * ad infelicitis contumeliam, * etiamnum suæ, uenibit in aliquod lupanar. Res est nobis cum homine qui non erubescit: nihil reſeruat: & iam periculosus auarus est: quos cultus accipiet, qui prætexitam habuit? Ego uobis allego etiam ipsum illud sacrum prætexitatum, quo sacerdotes uelantur, quo magistratus, quo infirmitatem pueritia sacram facimus, ac uenerabilem.

SCHOLIA.

Vnus è Publicanis hominibus] Hic nouitius puer non hoc solo liber est, quod vt quilibet alius libertatem vsurpauit, & in libertate fuit uolente domino, dum ab eo in foro prætexitatus induitus est: sed hoc ipsum vt liber sit & ingenuus, vnus è publicanis diligentissimus, cum apud eum professio fieret, id approbauit, cuius alioqui intererat ingenuum non esse: quia serui ueneunt, non liberi homines, nec eius rei quæ in commercio non est, uectigal soluitur. Igitur hic puer & uoluntate domini, & præiudicio Publicanorum liber est. Quæ ad hanc declamationem ex iure nostro pertinent uulgaria sunt. Vide Iustinia. tit. de latina liber. tollen. tit. Communia de successio. Vlpianum tit. de libertinis. de prætexitatu, Budaum ad l. ult. ff. de senato. ad l. sed si togæ. ff. de iure fisci. Nouitiorum quoque vt variæ sunt causæ, varia appellatio est: si à mangone aut uenaliario ueneat, aliter definitur. l. præcipiunt. ff. de adili. edic. si à non negotiatore, vt quisque cum destinatum habet. l. ult. ff. eo. tit. aliter si apud Publicanos cum quis profiteatur. l. interdum. §. quoties. ff. de publica. sunt igitur leges illæ non contrariæ, sed diuersæ. Ego tamen (inquit) non ea uoluntate feci] Paulus l. 17. ff. Qui & à quibus. Non fit liber, si

M. F. QVINTILIANI

mētus dominus, ne à Magistratu castigaretur, dixit esse liberum: non enim fuit voluntas manumittēdi. Publicum autem pro vectigali accipi, nimis tritum est & apud Ciceronem & apud nostros Iuriscōsultos. Cicero ad Quintum fratrem, & 6. Parad. Vlpia. l. i. ff. de publica. l. vt in conditionibus. ff. pro socio. l. miles ex quib. cau. maio. l. fidei commissa. §. interdum de lega. lib. 2.

Res furtiua improfessa apud Publicanos.
CCC. XLI.

QVOD QVIS PER PVBLICANOS IMPROFESSVM
TRANSTVLERIT, COMMISSVM SIT.

Quidam rem furtiuam trāstulit per Publicanos. non professus est. deprehensa res est. Publicani cum domino contendunt. illi tanquam commissam rem vendicant: ille tanquam suam.

DECLAMATIO.



REM nō professam apud nos tenemus. Hoc ius quale sit postea videbimus. Quod quis professus non est apud Publicanos, pro commissio tenetur. Et res de qua iudicatis, in professionem non uenit: omni iure conditionis nostra est. Mea est, inquit. Nihil istud contra ius nostrum est: alioqui nemo non hac de re non professus dicere posset. Mea est: & is qui trāstulit, alienam rem trāstulit. Ante omnia, nulla lege comprehensum est, vt alienam rem non profiteri liceret: alioqui publicum euersum est, leges permutanda sunt. Transferantur aliena: an fur-

DECLAMATIONES.

172

tum profiteri debuit? At iniquum est meam pœnam esse, cum ille peccauerit. Iterum dicam, Si quid iniqui habet lex nostra, postea videbimus: interim lex est. non aduersus homines, sed aduersus rem scripta est. Si ius accepissemus, aliquod ab eo qui trāstulisset, exigendi: ^{pro sanum va} sic quoque sine dubio esset nostra causa melior: sed ^{alias sepe} tamen videtur de re ipsa esse contentio. Nunc lex hoc continet, vt rem ^{tenemus} teneamus, quæ translata est, & professus non est. Quid interest qui professus non est: nobis res dedita hæc de iure. Sed ius ipsam iniquum est. Alio me vocas, de alio quereris. Dic istud Reipublicæ, dic Senatui, dic Magistratui, Aerarium vectigalibus iniquis repletur, & spoliatur Prouincia, & sublatum cōmercium est. ^{non} Nos conduximus id quod locabatur. Sed Respublica quoque, cum qua queri poteris, habet quod respondeat. Primum illud, Necessaria esse vectigalia ciuitati: Exercitus stipendium accipiunt: bella quotidie geruntur aduersus Barbaras & bellicosissimas gentes: defendimus ripas & flumina & littora. huc adiciet illud, Tempла extruuntur: multum impendiorum sacra ducunt: aliquid ad spectacula opus est vectigalibus. Inter vectigalia porro quid æquius inueniri potest, & sine maiore hominum querela? quanto illud iniustius uideri potest, quo partem hereditatis sibi uindicat? ^{at} Ac plurimum in hoc vectigal confert negotiatio. quicquid est, de futuro lucro est. Præter id quod non potest uideri iniquum, ad quod ^{acceditur} accedit: & vectigal quidē ipsum necessarium, non iniquum. Non hæc iniusta pœna est, in qua furta

deprehenduntur: qua lex uindicatur, qua fraus transferentium detegitur. Aliter stare uectigal non potest. eodem reuertimus. Caterum hac ratione Respublica lo-
 cat, hac necessitate nos conduximus, & precio uicimus. Et aduersus quales homines cōduximus? quanuis pena
 sit, quanuis in commissum veniant ea, quæ quis* pro-
 fessus non est, tamē fallere nos uolunt: tamē mille artibus
 circumscribimur. Quota quæque res est, quæ deprehen-
 datur? Poteramus tibi etiam imputare beneficiū istud,
 Quod tibi extorqueri quereris, non apud nos perdidisti:
 interim (quod satis est) furē apud nos inuenisti. igno-
 rares nisi nos fuisset, translata in aliam Prouinciā
 furta, inter ignotos homines, inter alienos. In summa
 parte, quā lex secundum nos est, æquitas secundum nos
 est. Illud quoque dicendum puto, quæ sententia possit
 parti utrique consulere. si quidem est æquius quā v-
 trunque uindicari. Vnus furtū fecit duobus, habet suam
 quisque legē. * nos nisi retinemus, nulla ratione uindica-
 re possumus. ille etiam si non ipsam rem acceperit, pro
 re tamen [precium] accipere poterit. Habet actionem
 quidē de * illa à natura, & in quadruplum litigat non
 irascitur furi qui re contentus est. Aduersus inuidiam
 illius priuata agi actione potest: à nobis, publica. Ille uo-
 bis commendat sarcinas* suas: nos commendamus uecti-
 galia uestra, commendamus redditus ciuitatis.

SCHOLIA.

Illi tanquam commissam rem vendicant.] Quæ hic pro Pu-
 blicanis dicuntur, probabiliter & oratoricè dicuntur. Cæ-
 terum

terum alio iure utimur, uel si res furtiua non sit. Nam ini-
 quum est, dominum re sua priuari, absque facto & culpa
 sua. Paulus tit. de publica. Dominus nauis (inquit) si il-
 licite aliquid in naue, uel ipse, uel uectores imposuerint,
 nauis quoque fisco uindicatur. Quod si absente domino
 id à magistro vel gubernatore, aut proreta nauitane aliquo
 factum sit, ipsi quidem capite puniuntur commissis mer-
 cibus, nauis autem domino restituitur. Idem à Iustiniano
 rescriptum est constitutio. 131. §. si quis domi suæ. à Con-
 stantino. C. de falsa moneta. ab Accursio notatum ad. l. 2.
 C. de nauibus non excusan. Causarum tamen & crimi-
 num habenda aliqua ratio est. Sed ubi res non professa,
 alio item uitio laborat, puta, furtiua est, aut seruus fugiti-
 uus est, nulla iam dubitatio est, rem domino auferri non
 posse. Nā ex lege. x. i. Rei furtiue perpetua est auctoritas,
 & c. de fugituo seruo à Diuo Pio sepius rescriptum est
 . l. interdū. ff. de publica. Quid sit cōmissum, & unde flu-
 xerit hæc appellatio, uide Alconium. [ut alienam rem non
 profiteri liceret.] Licet institori, negotiorum gestori, procu-
 ratori, usufructuario, bonæ fidei possessori, sed in fure nec
 omisso, nec professio nocet, aut prodest domino. sed ad-
 uersus rem scripta sunt] hoc de rebus soli uerè dici posset. Im-
 peratores Antoninus & Verus rescripserunt (inquit Papy-
 tius Iustus) in uectigalibus ipsa prædia, non personas cō-
 ueniri. Sed in rerum mobilium merciumque professione,
 factum etiam delinquentis attenditur, & error & ignoran-
 tia. sic quoque sine dubio] hoc est, Si ius accepissemus non
 tam aduersus rem, quā aduersus personam, exigēdi ui-
 delicet ab eo qui transulisset, non etiam rei ipsius iure cō-
 missi retinendæ: sic quoque, & c. partem hereditatis si-
 bi vindicat] ut lex Iulia & Papia & Memmia de uicesimis
 hereditatum, aliisque huiusmodi. nos nisi retinemus] hoc
 iure nostro falsum est. Nam cōmissi persecutio competit,
 ut aduersus quemlibet possessorē, ita aduersus hæredem.

l. commissa. ff. de publica. vectiga. & cō. Quid igitur aduersus furem? tñ in eum actio dabitur, quāti lis erit aestimata. argu. l. 4. §. ult. ff. de re iudica. l. si quis in tantam C. vnde vi. Quod sequitur, vt dominus pro re precium accipiat, eam quorundam fuisse opinionem ait Accursius d. l. 2. C. de nauibus. non excusan. quos mouit. l. item si uerberatū. §. i. ff. de rei vindicat. Sed uerius & æquius est, dominum non delinquētem damno rei suæ nō affici, quā plus quā precio ducitur. actionem quidem de illa à natura Furtum (inquit Paulus) est cōrectatio rei fraudulosa, &c. quod lege naturali prohibitum est admittere.

Ancilla in Archipiratæ nuptias missa.

CCC. XLII.

QVI VOLVNTATE DOMINI IN LIBERTATE FVERIT, LIBER SIT.

Qui habebat patrem & sororem, captus est à piratis. Scripserunt piratæ patri, vt mitteret uicariam filiā futuram Archipiratæ uxorem. Misit ille matronali habitu ancillam. remissus est adolescens. Illa [ab] Archipirata hæres omnium bonorum relicta, *redit in ciuitatem. Dicitur ancilla.

v. reditur
al. reducitur

SERMO.

SIMILES quæstiones sunt prioris diuisionis, eadem finitio. Dicit enim qui petit in seruitutē, Eum esse in libertate, quem [liberum] esse dominus uoluerit. Nostra pars dicit, In libertate esse domini uoluntate eos, qui aliquid pro liberis ex uoluntate domini fecerunt. Repellenda est nobis finitio partis aduersæ: deinde nostra confirmanda. *Finitio partis aduersæ sic repellitur.

v. finitio partis

DECLAMATIO.

QVI VOLVNTATE DOMINI IN LIBERTATE FVERIT, LIBER SIT. Si de his loqueretur lex, quos dominus manumississet, & liberos esse uoluisset, superuacuum erat. Nam * & lege sublata, non dubitatur quin manumissi liberi essent. Præterea aliud esse, in libertate esse, aliud liberum esse, etiam ex eo manifestum est, quod eos qui in libertate fuerint, liberos esse lex iubet. Ad quos ergo lex pertinet, vt ad nostram finitionem redeamus? Qui uolentibus dominis fecerint aliqua tanquam liberi: vt puta, signauit aliquid uolente domino seruus? liberū esse nult. inimicum enim erit tabulas auferri, & circumscriptum esse nescio quē, cui signata sunt tabulæ. Iudex inter duos conuenerit, & sententiam tulerit uolente domino? liberum esse hunc uoluit, vt ea res quæ iudicata erat, haberet suum finem. Denique neminem qui in aliqua forma libertatis fuisset, nisi fraude & culpa sua redire in seruitutem uoluit. In libertate autem putauit esse legumlator etiam eos, qui non uoluntate domini in libertate essent: sicut eos qui absentibus dominis aliqua pro liberis egissent. & ideo adiectum est in lege, QVI VOLVNTATE DOMINI IN LIBERTATE FVERIT. Ergo etiam inuito domino potest esse aliquis in libertate, inuito autem nō potest esse liber. Aliud est in libertate esse, aliud liberum. Hanc igitur de qua queritur, dico uoluntate tua fuisse in libertate. hoc quo-

Xx ij

r. rna

modo probo? quo * signo probari potest? Fecit aliquid
tāquam libera. Nondum dico, ad piratas peruenit. dis-
simulo & illud, qua causa uolueris eam in libertate esse:
interim & uidete te & spectante, habitu matronae fuit.
Hoc satis erat, etiam si postea nulla essent cōsequuta. An
uero magis in hoc putamus esse momentum, [si uindicta
ferires] & * circunuerteres mancipium, aut si una uoce
liberum esse iusseris, quā si habitū dederis, stolam de-
deris? quod ne manumissis quidem omnibus contingit.

r. circū uer-
teret

r. ad

r. minima

r. tam

r. quare

r. hostia.

al. quasi ma-
trona, quasi
filia, & c.r. ipsam liber-
tatem esse

Hoc loco poni solet illud: Num igitur si in scenā mi-
sero, & mimi partibus tanquā matrona processerit, po-
terit uideri mea uoluntate in libertatem esse? Nō est hoc
porrō simile, nam ipsa statim scena rem fictā esse testa-
tur. Stola illa mimi erat, non hominis. * at eadē si hoc ha-
bitu extra scenam fuerit, in ciuitatem processerit: eadem
illa quae solet * mima esse, nihilominus erit in iure liber-
tatis. Ergo habitu satis testata est libertatē. Quid si fecit
aliqua * idquā libera? profecta est, parū est dicere * quasi
ingenua, [imō] quasi * heres tua, quasi filia tua. Sed hec
omnia (inquit) feci, non ideo, quoniam eam in libertatē
esse uolebam. Lex non ad causam nos uolūtatis tuae mit-
tit, sed ad * ipsam [voluntatem, in] libertate esse uolui-
sti: quare uolueris, nihil ad Iudicem, nihil ad uolūtatem
pertinet. Tu tamē in libertate esse uoluisti (ut parcissi-
mē dicam) malignē. Quid si credibile est, hanc etiam uo-
luntatem fuisse, ut illa in libertate sit? Quid enim? esse
illam uoluisti ancillam, cuius non dubium est, quin hoc
uotum tuum fuerit, ut matronam approbaret, ut filiam

tuam approbaret? noluisti eam in libertatē esse, de qua
nihil magis timebas, quā ne illa tibi tanquā ancilla
remitteretur? Quāquam etiam si remissa esset, iam tā-
men tua uolūtate in libertate fuisset. Sed processit ultra.
dicebam, Habitum matronae te uolente sumpsit: iter tā-
quam matrona ingressa est: te uolente ad piratas tan-
quam filia uenit tua: [tuam] te uolente approbavit, sed
liberam & ingenuam: te etiam uolente in matrimonio
fuit tanquā libera: heres relicta est tanquā libera.
Horum omnium ius à tua uolūtate profectum sit neces-
se est, qui uoluisti demittere, qui uoluisti tanquā libe-
ram demittere. Hec dicerem, etiam si Pirata tantū ui-
cariam petissent: nunc uero cūm adiecerint ut eam ui-
cariam mitteres, quae in matrimonio Archipiratae esset,
dubitari non potest quin tu eam miseris tanquā liberam
futuram. Hec quo ad ius, illa quo ad [aequitatē.] Me-
rita est quae sit libera, filium tibi restituit. Si tantū filij
tui precium fuisset, uideretur tamē benē meruisse. * Nūc
quā multam habeat fidem [cognoscite.] poterat &
remanere apud piratas, & obligare illos hoc indicij sui
beneficio. Sed non confessione tamen effectum est, ut filia
tua uideretur. quemadmodum complexa est illa cathe-
natum? quotiens fratre uocauit? quā ueracis lachry-
mas profudit? optimē meruerat de te & hoc ipso quod
reuersa est.

r. Hunc q.
multa ad te
ad fidem

SERMO.

Hic per * se quidem stringendus sermo erit, [et] pu-
dor patris stringendus erit: [non] tamen tanquā cupi-

di & auari & hereditatem istam affectantis: hoc ideo non amare nec districte, primum quod potest hic esse dominus illius, si ita iudicibus uidebitur. deinde quid nobis cum eo est, cui gratias agimus, cuius uoluntate dicimus nos in libertate fuisse? In summa parte * aduocationis, aduocabimus etiam adolescentem illum quasi aduocatum, qui modo beneficio redemptus est. * Permittet praeterea, ista quae in hereditate relicta sunt, illius esse. Quam causam reuertendi habuit, aliam illi, ignorante eo, in aliqua ciuitate subsistere.

al. declamatio

v. promittit

SCHOLIA.

Inimicum enim erit] Haec ratio non perpetuo uera est. Nam tabulae nonnunquam firmæ & ratæ manere possunt, & testis ille nihilominus in seruitutem peti. s. sed cum aliquis in Institutio. de testa. ordinatur. Serui quoque nullum arbitrium est, ut Vlpianus ait ad edictum de receptis arbitris. & tamen possunt ualere quæ apud eum acta sunt, ut tamen liber non efficiatur. l. Barbarius. ff. de officio Praetoris. Sed cum utrumque uolente domino factum erit, questio illa nascitur, an tacite ei dominus libertatem donasse uideatur, ut cum eum tutorem dat, aut heredem instituit: quæ non nisi liberorum sunt nomina. circumuertes mancipium] Persius, Vappa & lippus & in tenui farragine mendax. Verterit hunc dominus, momento temporis exit Marcus Dama. Cum seruus manu mittebatur, imposita eius capiti manu uertebatur à domino, quod significaret eum iam liberum esse, ut ei quocunque liberet abire, liceat impune. Hunc morem notauit Appianus lib. 4. bellorum ciuiliū, atque ad hunc allusit Seneca ad Lucilium, Philosophia seruicias oportet, ut tibi contingat uera libertas. Non differtur in diem qui se illi subiecit, statim circumagitur. in liber-

ratem esse] Sic Cicero, In praedonum esse potestatem. Plautus, Non uero mihi in mentem fuit, uide Gellium.

Circumscriptor pauperis, diuitis raptoris socer.

CCC. XLIII.

CIRCUMSCRIPTIONIS SIT ACTIO.

Pauper & diues eadem puellam petebant in matrimoniū. Capta est illa quæ petebatur: posuit [conditionem] petitoribus pater, eius esset qui redemisset. pauper profectus est, & redemit virginem. Rapuit illam competitor diues. * educta ad magistratum nuptias optauit. Circumscriptionis accusatur * pater à paupere.

v. educti
v. pauper a diuite

SERMO.

NON tantum nobis in hoc laborandum est, ut circumscriptus sit adolescens: quantum in illo, ut circumscriptus sit a patre. Esse enim iustam querelam eius qui redemit & reduxit, cum praesertim sub pacto redemerit, manifestum est. Eximitur ex parte diuersa rei persona. Cum factum est ne duceret ille, non pater fecit. Rapuit diues, optauit puella, pater tantum promissit. Quo ergo fiet ut hic circumscripserit? Si probat omnia facta huius uoluntate, alioqui * nisi hoc obtinuerimus, frustra plorabimus & apud iudicem.

DECLAMATIO.



CIRCUMSCRIPTVM esse me probare prius uolo, quàm ab isto circumscriptum. Pactus sum: hoc pactum non seruatur, nec potest repeti. Pecuniam impendi sub pacto, neque pecuniam re-

petere possum: neque id propter quod impendi, habeo:
 nauigavi, laboravi. Sic interim loquor, Quoniam pro-
 mittebatur aliquid, hoc quod promissum erat, præstari
 non potest: circumscriptio est. Hactenus causa funda-
 menta * cepit: sed sequentia illa sunt, ut probem me ab
 hoc circumscriptum esse, & indignissime circumscriptum.
 Animadueritis (Iudices) fiduciam circumscriptoris:
 Alius rapuit, alia optavit: ideo circumscriptio est. Ne-
 que enim unquam recurritur ad hanc legem, nisi cum
 rectum ius nequitia exclusum est. Si non alius rapuis-
 set, ex pacto reprehenderem, sed nihil hoc cauillatio pro-
 derit tibi, qua crimē in generum & in filiam transferi.
 Nam si apparuerit iudicibus, omnia te uolēte facta esse,
 qui * filiam promissisti: manifestū erit à te esse circumscrip-
 tum eum, qui tibi credidit. Igitur ab initio propensio-
 rem te fuisse diuiti, non suspicionibus probo, non eo quod
 credibile est. Capta filia tua, quam posuisti cōditionem
 eius futurā qui redemisset, id egisti discrimen inter duos
 petitores, quod facilius posset præstare diues. Deceptus
 es, ac ego: redemi ego, reduxi. Qui alio modo efficere po-
 tuisti, ne mihi nuberet, nisi hoc? Dico ergo tua volunta-
 te factum esse, ut filia tua raperetur, hoc quibus colligo?
 Rapuit eam qui nō amabat. Petierit enim: sanē non re-
 demit: sub cōditione hac non redemit. Cur diutius mo-
 ror? mihi cessit. Non est ergo quod illū cupiditate impul-
 sum putes: carere illa poterat. adiucio non fuisse illum ra-
 pturum, nisi securum. Nihil loquor de patria seueritate,
 nihil de lege quæ pro pudicitia minatur, quæ mortem
 denuntiat.

denuntiat. Ille rapuisset puellam alij destinatam, alij
 pactam, nisi fiducia tua: non est credibile. Sed ne illud
 quidem credibile est, filiam nuptias optaturam fuisse,
 nisi te uolente. Primum, quod in nulla uirgine tātum au-
 daciæ, tantum confidentiæ est, ut apud magistratum,
 & de re summa audeat optare inconsulto patre: & illa
 utique [non] fecisset. & nouerā puellam, & propius
 in itinere cognoui. Adice, quod nunquam tam ingrata
 fuisset puella, ut nuptias [non] optaret eius, cui debebat
 libertatem, cui salutem. Hoc dico, Præter illum iniuriæ
 dolorem, cum id perpeffa esset in ciuitate, quod non inter
 latrones, non inter barbaros illos: non (ut dixi) credibile,
 ut aut rapuerit ille sine fiducia tua (qui nō amabat, num
 plurimum timere debuerat?) aut hac optauerit sine au-
 thoritate tua, & puella, & contra eum, qui de illa opti-
 mē merebatur: & pro eo à quo & contempta erat, &
 rapta. Existimo animum tuum fuisse manifestum: qui
 si apparet, à te circumscriptus sum. Iam ueniamus ad il-
 lam tertiam partem actæ causæ nostræ, in qua ostendam
 nobis, quā iniquē sim circumscriptus. Nuptias filia tua
 pactus sum. Nō dico qua mercede pactus sum. FIDES
 supremum rerum humanarū uinculum est: sacra inter
 hostes, sacra (quod nuper comperi) inter piratas: tanta
 etiā apud malos auctoritatis, ut cum tradere mihi tuam
 filiam nolles, negare apertē non sustinueris. Et mercede
 pactus eram, ut redimerem. non dico à quibus: nōdum
 dico, quo periculo. Scilicet malē tecum agebatur, si cui
 ceperat plus debere, quā tibi. In summa qualis sit ista

v. ad meritū conditio, si astimadum est, tu posuisti. Hoc ad * commercium pertinet: illud ad pericula. Nauigavi ad piratas, in quos incidere miserrimum est, quasiui, omnes scopulos scrutatus sum, omnia littora excussi. Accedit illud ponderis huic merito meo: Pauper hoc feci: rem diuiti graue, mihi necessariam. Et quare negata est? ut collocaretur ei qui non redemerat, qui contempserat, qui [apud] piratas reliquerat? Tantum ne pecunia valet? tantum ille fulgor diuitiarum contra ueritatem potest? * num ille melior? Non tamen feci. Quasi circumscriptio in hoc sit solo, quod non acta per testem est, in illo quod promissisti, est: in illo quod me donec ille raperet, distulisti. Non est hoc genus causae, in quod omnia crimina transferre possis. Initium à te est. promissisti. Si non erat in tua potestate, statim circumscripsisti. Scilicet ego stultus qui uirginem reduxi: qui tamē curam egi uerecundiae, [nec rapui] ut optari possem. Nō in totum iactabo uobis (Iudices) continentiam meam. Sine dubio proferre uolui ad patrem integrum munus, nec corrumpere quod praestarem. Aliquid tamen fecerūt & mores puellae: seueram uidebam & asperam. non me quidem tulisset.

Redempta meretrix à diuite pauperis filio.

CCCXLIII.

INSCRIPTI MALEFICII SIT ACTIO.

Pauperis & diuitis filij eandem meretricem amabāt. Leno conditionem posuit, ei traditurum se esse meretricem, qui premium prior attulisset. Pauperis filium in solitudine diues flentem stricto gladio inuenit. Interrogauit

causam: ille dixit se mori uelle ob amorem meretricis. Premium ei donauit: redemit adolescens meretricem. Agit pauper cum diuite Inscripti maleficij.

SERMO.

* DE parte legis utrunque ligatorum confessum est.

DECLAMATIO.

INSCRIPTVM esse id quod obuiicio non negatur. * Qua lege cōprehendi potuit hoc nocēdi genus, quod rem grauissimam facit specie liberalitatis? Omnia igitur ista quaecunque * ex aduerso dicuntur, Donauit enim pecuniam, & seruauit: hoc quo iure prohibetur? eo pertinet ut appareat inscriptum esse quod obuiicio ac per te * finitum & constitutum. Transeamus ad ea quae reliqua sunt, ut ostendam esse maleficium. Nihil dum de animo diuitis loquor, nondum prodo causas propter quas fecit. Solum fuisse filium meum credite amatorē meretricis. huic redemptam esse meretricem. * dico hoc esse maleficium, & quidem omnium maleficiorum grauissimum. Leuia sunt illa quae patrimonium populatur, leuia etiam quae aduersus corpus excogitantur. Hoc * omnibus est legis viribus uindicandum, quod seuit aduersus animum. Vtrum igitur dicis non esse deforme, non esse inutile meretricem domi habere? an eum qui rem deformē aut inutilem effecerit, non esse maleficij lege comprehensum? Quicunque mortalium graue erat, domi habere meretricem. Hoc nomen suo loco tantum fortasse deforme est:

Xy ij

rest. De parte
lenonis utru-
que ligatu-
rus sit, malefi-
cij confessum
est. vel, ut
utroque liti-
gatorū m. esse
confessum est.
v. Quale, de-
betur Aucto-
nostro hae e-
mendatio.
v. Et aduersa

v. finita &
constituta

v. de ea

v. enim

translatum in domum, etiam periculosum. Dicam nunc ego hic interceptam spem nepotum, inquinatam filij mei famam, futurorū quoque annorum * speciem esse sublatam. Hoc igitur qui fecit, non potest non admisisse maleficium? Sed periturus (inquit) erat, nisi id fecissem. Scio quæ partes fuerint seuerioris patris: diceret ille, Mallem: leuior ad me dolor prouenisset ex morte. * infelices quidem qui liberos istos ad rogum deflent. Summum orbitatis malum est, [& mortuum] desiderare. hoc uerò intolerabile est, lugere uiuentem: quotiens occurrit, flere: plenas quasdam ducere exequias dignitati. Ego sanè hanc tibi remissem partem, qua colligis moriturū fuisse. Vtrum amore periisset, non diu disputabo. Viunt qui amauerūt, ita ne? quid minus rationis habet, quàm ut mori uelit, qui habet propter quod uiuat? Stricto tamen gladio in secreto deprehendi. Iam mihi narras moras. ipsum illud secretum querere, & putare * interesse ubi perierit, nō est, nō est ardētis in mortē impetus. Nō fuerit * iste nisi subito: nec quisquā (praesertim nulla graui precedente causa) spiritum ratione deposuit. Et stricto tamen gladio, & in secreto. Quid faciētem? uidisti aptantem iam iugulo mucronem? iam incumbentem? iam penè * ad mortem usque ad sanguinem manum? nihil horum. Flentem (inquit) mirabar. Minus esse periculum crederem, si fleret antequam stringere gladium cepisset. Non est igitur quod dicas fecisse causa mea, quod ego non fecissem. Hoc iudici etiam satis erat, nisi & * inscriptum & maleficium est. Quacunque à te mente sa-

Etum est, ego laesus sum. etiam si * vindicta dolori meo non debetur, debeat tamen solatium. Videamus tamen & quare fiat ista res. Eandem meretricem amauerunt duo iuuenes filij nostri. Querebatur utrius esset. Volo te consulere, an cum scieris, pecuniam filio tuo dederis? volo consulere, an cum uidisses filium meum (ut putas) mori uolentem, tale aliquid de tuo timueris? Filius meus propter amorem dicit se mori uelle: * amat & tuus. hic deprehendam patrem. Tu si periculum mortis putasses, tu uerò ad filium tuum cucurrisses. Quæ fuit ergo causa? non tu filium * meum seruasti, sed tuum emendasti. Vna erat ratio, credo, illius ab eo quod flagrabat, impetus, si amor transferretur: si potestas illius * deformitatis adimeretur. Viuit itaq; tuus filius, & honestè uiuit, * & iam sine fabula uiuit. At tu mihi nurū meretricem dedisti, tu domum meam lupanar fecisti: & ne parum sit has iniurias intulisse, etiam nunc uis affirmare Iudicibus, filium meum nisi redempta meretrice, non fuisse uicturum.

SCHOLIA.

Inscripti maleficij sit actio.] Quintil. lib. 7. cap. 5. Præter hæc controueriarum genera, finguntur in scholis & scripti maleficij, in quib⁹ aut hoc queritur, an scriptū sit: aut hoc, an maleficium sit: raro utriusque. Siue scriptum siue inscriptum legamus (sed hoc malim) non satis liquet, quid sit id quod dubitatur, an inscriptum, an maleficium sit, an utrumque. Imprimis illud obseruauimus inscriptum nunc simpliciter & separatim à maleficio dici. Inscriptum (inquit) esse id quod obuius non negatur, & postea, eo pertinet, ut

appareat inscriptum esse quod obiiicio, & in Institutionibus eo loco quē attulimus, aut hoc queritur, an scriptum sit. Nunc copulatiuē, & adiectum quasi substantiuo, *inscriptum* aut *scriptum maleficium* appellari: *inscripti maleficij* sit actio. hic & apud Senecam lib. 5. declam. 1. & supra, prima declam. Igitur & *scriptum maleficium* est aduersus eum cum quo agitur: & *maleficium* non solum confessum, &c. Necesse est igitur vno casu maleficium generalius accipi, quod tamen scriptum, aut inscriptum non sit. & rursus alio: *Insriptum*, quoddam maleficium esse, hoc est damnum, quod tamen maleficium non sit: nempe nec sceleratum, nec impium, nefandum, aut denique vindicandū legibus: sed damnum absque iniuria, fraude, & inimico animo. At hoc cuiusmodi sit controuersæ genus, scripti, vel inscripti maleficij, nusquā memini hac formula lege agi solitum, vt id omne reuera existimem commētum fuisse Declamatorum, ducta nihilominus à iudiciis forensibus aliqua similitudine, vt de abdicatione & exheredatione, demētiæ & tutelæ controuersis antea diximus. Nā præter hæc finguntur (Quintilianus inquit) in scholis & scripti maleficij. Nec mihi propterea obiiice, in scholis omnia fingi. Id enim uerū quidem sit de ipsis controuersiarū thematibus, summis & argumentis. Sed ipsa actio, si legitima est, vt tutelæ, mandati pro socio, iniuriæ, læsæ maiestatis, non ipsa fingitur: at fictum ad eam genus facti accommodatur. Verū in scholis quædam sunt actiones, quarum ipsæ formulæ nusquam à Prætorē, aut lege ulla propositæ sunt, vt abdicationis, demētiæ, mortis uoluntariæ, ingrati, inscripti maleficij, in quibus omnia fingi, & ficta non facta rectē affirmari possit, quanquam ex Græcorum aut aliarum gentiū moribus, bonam partem earum liceat assumere. Igitur uideamus quid sit inscriptum maleficium. Sanē sic accipi potest pro eo maleficio quod scriptum non est, & *per hoc*, non legitimum, nulla lege comprehensum, vt Quintilianus ait

lib. 3. cap. 8. alia esse scripta, alia inscripta: & Varro de re Rustica, *Insriptum* pecus professum ad Publicanos. ut sit in scholis inscriptum (si quidem constet maleficium esse) quod in foro crimē Stellionatus, cum titulus criminis deficit, nullūque aliud crimē occurrat, cui legitimo crimini pœna sit legitima, vt Ulpianus scripsit lib. 8. de officio Proconsulis. Quemadmodum in proposita facti specie, numeratio pecuniæ à diuite pauperis filio facta, vt rediret perituro meretricem, in nullam legem cadit, vt huic, vel illi obligatus dici possit. Et itē apud Senecā, præcidisse laqueum suspendenti se, certum est maleficium non esse: aut si sit, certē non legitimum, non definitum vlla ad hanc rem lege lata ac proposita. Huic interpretationi assipulantur illa uerba, *An eum qui rem deformem aut inutilem effecerit, non esse maleficij lege comprehensum?* quanquam illic iam queritur non an inscriptū, sed an maleficium sit. Fieri igitur potest vt queratur, an inscriptum id sit quod obiiicitur (fortē vt eius pœna relinquatur arbitrio iudicātis si maleficium appareat esse) & quod arguitur an idem maleficium sit: vt hic (nam inscriptum esse non negatur) aut contrā: rarō uerō utrunque. Nam si reus negat inscriptum esse, fatetur scriptum esse maleficium: atqui fatetur scriptum esse, & negare tamen maleficium esse, vix, ac ne uix quidem, accidere potest. planē sic, nec scriptum esse nec maleficium esse: ut prima declamatione, in qua negabat diues scriptum esse maleficium, quia filiam pauperis non stuprauerat, nec ei uidebatur maleficium esse, decem millia parasito dedisse. At si scriptum maleficium, est (vt interpretamur) quod legitimum est, quod nominatim legibus publicorum aut priuatorum iudiciorum cōtinetur, quare actio *Scripti maleficij* nudē & simpliciter appellatur, non ex eius criminis titulo & nomine quod scriptum est? puta adulterij, parricidij, de ui, &c. hæc ratio facit, vt existimem illo loco Quintiliani, *finguntur in scholis & scri-*

pti maleficij, in quibus hoc queritur an scriptum sit, corrigendum esse ex hac declamatione & illa Senecæ, inscripti & inscripti: ut prima quoque declamatione supra sic legerem, Igitur & inscriptum & maleficium est, aduersus eum cum quo agitur. nam quod raro queri utrumque ait, an inscriptum & an maleficium sit, illic quærebatur utrumque. Quare ita concludit, Igitur & inscriptum & maleficium est: & maleficium non solum confessum, &c. Quid si quoque inscriptum maleficiū sic interpretemur? Inscribere nonnunquam est attribuere, & quicquid factū est in alium, aut aliam rem transferre & deriuare. Sit igitur inscriptum id, quod licet trahi possit in quoddam quasi maleficium: tamen ex officio, obsequio, pietate, liberalitate, actūque nec deformi, nec inutili profectū est. hoc est, quod ut maximè sit maleficium (sed de hoc queri solet) tamē ei iusta causa, æqua & speciosa prætenditur, & (ut Græci dicunt) κατὰ νόμον & δικαιοσύνην. Veluti in hoc loco, si per se maleficium est dare pecuniam adolescenti, ut meretricem redimat, non uidetur hic esse, quia cæteroquin perituro data est. Idem de aliis exemplis prædictis dici possit. Et in hanc coniecturam nos adducent hæc uerba, quod rem grauissimam fecit specie liberalitatis: & quod passim uterque & diues & pauper attendi volunt quo animo, qua causa id factum sit: diues à se bono: pauper, malo à diuite animo. *stricto* tamen gladio in secreto deprehendi] quæ duo instrumēta sunt (Annius inquit Seneca) alterum aptum morituro, alterum misero.

Pauper ad tyrannicidium mercede conductus.

CCC. XLV.

⁊ Tyrannus

* TYRANNICIDA ID OPTET QVOD VOLET.

Diues adolescenti pauperi dedit pecuniam, ut tyrannum occideret: & occidit. de præmio ambigunt.

SER.

SERMO.

DVO efficienda sunt diuiti, ut sit tyrannicida, ut dignior sit præmio. Ut tyrannicida sit, non potest aliter efficere, quàm si κατὰ νόμον & δικαιοσύνην non * indignum se præmio probauerit, & * processerit, ac si occiderit.

⁊ dignum al. persuasum
ut idē se mereri ac si, &c.

DECLAMATIO.

QVOD primum dici oportet pro eo qui præmium petit, Occidi tyrannum: num dubitari potest? num de hoc controuersia ullam aduersarius mouet? Viderimus ergo * quæ

⁊ quid

fit comparatio utriusque meritorum: interim & si maiora sunt diuitis, alia sunt. Sit optimus ille ciuis, sit egregia edere promeritus. hic tyrannicida est. Hodie porro de eo præmio cõtendimus, quod lex * tyrannicida constituit. Isti fortasse quod fecit, profuturū sit, cum petet magistratum. interim uos ad hoc ius, ad hanc legem confidistis: interim Rēpub. hic * prouoco, [ut] uerbis legis appareat * (licet mihi satis erat apud uos approbasse, si tamen de eo quæreretur) an decipere hunc oporteat. Sed quatenus in hanc contentionem descendimus, uideamus quo modo se tyrannicidam efficiat aduersarius noster. De libertate patriæ cogitauit. nondum tyrannicidium est. Hortatus est aliquem, pecuniam dedit, omnia fecit ut hic tyrannicidium faceret. Simile esse hoc tyrannicidio ut confitear, hoc ipso tamen apparet aliud esse, quod simile est. Quis autem nobis permittit inclinare leges, &

⁊ tyrannicidā constituit
istū

⁊ prouocat
⁊ uerbis
⁊ &c.

ZZ

iura transferre? Constituta sunt semel, finita sunt suis finibus, suis uerbis continentur. Et fortasse utcunque tolerabile esset quæri, an pro tyrannicidio habere deberetis uoluntatē, si tyrannicida non esset. Nunc ut sit istud tyrannicidio simile, * ipsi tamen præferri non potest, cui simile est. Ergo lex nobis dat premium, tibi nō dat. Quod ad religionem Iudicum pertinet, hæcenus causam finire satis * esset. Sed quare non iam etiam * pactioni eius respondeas? Cum illa quidem (Iudices) prima confessione esse istum bonæ uoluntatis fateamur [ciue, &] cupidum liberratis [esse] * cōcedimus: dum & ille fateatur, esse se parum * fortem, fortasse uitio infirmitatis, vel * naturali, vel (quod ipsæ per se solent asserre diuitiæ) simul uoluntate contenti. Exigamus ab eo quantum non potest, ut sciatis hanc esse inter duos differentiam, ut quicquid [ille] uoluit, hic fecerit. Volo enim tecum loqui. Quid ad hanc legem tu conscriptam audacter uenis? tyrannidium tuum nō dico approba, ostende: quid fecisti? Pecuniam (inquit) * dedi. Ita uidelicet: Lex nihil potest ad summū in Republica nostra honorē, non animus, non uirtus: nō manus mittit, sed arcet. Dispensator bene hercule * negotiatur. Sed excogitauit is non mediocre, non dico famæ atq; opinionis, sed patrimonij etiā tui, cum alioqui abundaret, compendium. Dic dic quanti emeris * quod uelis. Tu mihi dices, Pecuniā dedi: & ex * otiosa, & etiam iacente patrimonij parte, aliquid numerāui: cum ego dicam, Arcem conscendi, satellites strāui, nefarium corpus reperitis icibus trucidāui? Pecuniam de-

r. si ipsi

r. effu

r. passioni

r. nō. al. Sed

q. n. i. tyrann-

nidio, uerū

etiam pac. e.

nō respōdeat

r. contendi-

ma

r. partem

r. est. vel natu-

rali diuitum

animo, qui

sunt, quod

r. c. sola uo-

luntate, &c.

r. dedi: ita

r. vide. Lex e-

nim potest

r. negotiari.

sed excogita-

r. al. Scilicet

excogita-

uit, &c.

r. quid

r. otiose &

q. iam iacente

di, de tyrannicidio loquutus sum. Rem feceras periculosissimam, nisi in tyrannicidas incidisses. Satis sit uobis (ô diuites) hoc uestras præstare fortunas, quod per dispensatores feneratis: quod familiam per procuratorem cōtinetis, quod * pleraque possidetis absentes, quod ignorantibus uobis & quiescentibus, si quis est tantæ felicitatis labor, per alienas manus transit. cōtingat istud delictis uestris, contingat abundantissimæ * plerunque luxuriæ: [at] non dabitis tyrannicidiis * cognitorem, nec ad uos alienis periculis ueniet fama uirtutis. Velim narres Iudicibus audiēte populo, quem sermonem cum hoc adolescente habueris, * qua exhortatione usus. Permittitur tyrānidi ciuitas nostra: quotidie grauiā atque indigna patimur: opus est aliquo uiro forte, opus est aliquo bono ciue, opus est liberatore tantorum malorum. Si te hæc cum maximè dicentem interrogem, cur nō ipse facias? respōdebis pfecto, Nō possum, nō is animus mihi, nō id uirū est: & adiicies, Tu potes. Verūm nō cōtentus * hanc acquisisse gloriam, etiam nobis detrahere * conaris. Negas enim hunc iuuenem ad tyrannidium fuisse uenturum, nisi pecuniā ductus esset. O quantum erras diues, ac falleris, qui putas uirtutem posse conduci, & a-nimum pecuniā fieri. IN OMNIA enim sine lucro trahamur: ducat nos spes ad laborem, ducat ad patientiā. Nemo futuri temporis cogitatione periculum subiturus * aliquod, it in id discrimen, ex quo euasurū se non speret. Pecuniam sperauit, scilicet ut locupletior periret: ut si destitutum in illis cogitationibus manerent tormenta,

r. plerique
p. absentir. plerunque
qua
r. cognitoremr. qui exhor-
tus præmit-
titur. al. præ-
mitur tyrannider. sim
r. conatus
negatr. aliquis in
id discrimen
& quo euasurum: si non
speret pecuniam

v. illud in
contra

v. bñ

si tyranni ira, haberet* illud contra conscientiam suam, accepisse se pecuniā, & paulo ante grauem argento manum fuisse. Ante igitur* hæ uersabatur in animo huius cogitationes: ante istud, quod tu effecisse pecuniam putas, fecerat Respublica, fecerat indignatio, fecerat ingenita uirtus. Nec tu nisi hoc intellexisses, ausus esses loqui, aut committere tam periculosum alieno secretum. Videras uultum, audieras, cum raperetur aliqua uirgo, ingemiscentem. Verum tamē cur non reponamus hanc contumeliam? non pro Republica dedisti. Scimus tyrannidem præcipue ad diuites pertinere. illā, quā dederas, pecuniā redimebas fortunas, pecunias tuas, imō salutem. Quandoque perire uobis, plerunque in lucrum crudelitatis alienæ, necesse est. Habes igitur satis magna istius liberalitatis tuæ precia. Securus* es nūc dominus, nunc diues: desisti fortunam timere tuā, * obedisse, odisse, quicquid iactas. Ego tamen (inquit) dedi quod esset pro præmio. Ideo ergo exigis, ut Respublica non reddat? & si quid tu priuatus liberaliter fecisti, uniuersam ciuitatem uis facere sordidē? Quanquam ne remittis quidem istud Reipublicæ, sed in te transfers: ut ne uoluntati quidem tuæ obligati simus, si pecuniam ideò dedisti, ut præmium acciperes. Hic porro si quid auarē, si quid cupidē fecisset: tua potius pecunia, quā ipsa lege ad tyrannicidium conduceretur? Tu illi dicis, Accipe pecuniam: Respub. dicit, Opta quod uoles. Ut auarus sit & cupidus, utrum plus est? Verum hic se affirmat, ne præmia quidem ista spectasse cum faceret. Oblitus sum (in-

v. est. al. es
in domo tua,
nunc diues et
v. dedisse

quit) ante omnia salutis meæ: cōmodum ciuitatis, uniuersorum spectauī, * nō (si quid ad me propriè pertinebat) famam iturāque in posterum* gloriam. Huius quæ subinde obicitur, paupertas, si quidem facilius uirtutem aluit.

v. ill. al. am
v. gloriā hu-
iusque f. ob.
paupertatis

SCHOLIA.

Ad hanc legem confedisti] hoc est, Non de meritis aduersarij nostri, hic in uniuersum queritur: sed de præmio quod ei qui Tyrannum occiderit, lege constitutum est. Interim Remp. hic pronoco] sensus est. Etsi tyrannicidio ipso satis approbauerim, me decipi, fraudariq; præmio non oportere, ut maximē de eo quæreretur: tamē quia hoc quoque uenit in controuersiam, ipsam Remp. appello, ut suis legis suæ uerbis doceat, &c. Placet uerō hic audacior esse, & (ut mihi quidem uidetur) inuersum ordinem suo loco reponere, hoc modo, interim Remp. hic pronoco, ut uerbis legis appareat, an decipere hūc oporteat. Et mihi satis erat me cum esse qui tyrannum occiderit, apud uos approbasse, si tamen de eo quæreretur. Sed quatenus, &c. Ita uidelicet, Lex nihil potest] Ironice hæc dicuntur, quæ sceleratissima & mirum in modum deprauata ex his quæ sequuntur aliqua ducti coniectura emendauimus. Ante istud quod tu effecisse pecuniam putas, fecerat Respub. fecerat indignatio, fecerat ingenita uirtus. &c. postea, Hic porro si quid auarē, si quid cupidē fecisset, tua potius pecunia, quā ipsa lege ad tyrannicidium conduceretur? Sed non dabitis tyrannicidii cognitorem] Sicut in aliis rebus priuatis & domesticis, cognitores, amicos, procuratoresque gerunt uestra negotia, o diuites, non sic de tyrannicidio mandabitis, alienisque tanquam procuratoris aut cognitoris manibus tyrannicidæ efficiemini, ut honor & præmiū per alias personas uobis acquiratur. Si cognitorem hic pro iudice cōue qui de aliqua re cognoscit generaliter accipias.

sensus erit, Non dabitis tanquam Prætores iudicem de tyrannicidiis, qui de facto unius, & uoluntate pecuniæque alterius, inter tyrannicidas iudicet.

Tutor filij sui in adoptionem dati. CCC.XLVI.

ADVERSUS PATREM NE QVA SIT ACTIO, NISI DEMENTIAE.

videlicet pater adoptiui

Quidam dedit filium in adoptionem. moriens *ille, instituit patrem eius naturalem tutorem. ille tutelam gessit: rationes reddidit. Accusare ille vult patrem tutelæ malè gestæ. Præscribit ille, quod actio non sit aduersus patrem, nisi Dementiae.

S E R M O.

al. ferat

NATURA rei fortasse hoc *fecerat, ut hic pater, quæ filius rei vult facere, irascatur, quod de filio bene meruit, non tantum generando, sed etiam dādo in adoptionem. Sed non semper sequendi sunt affectus, & plerunque cō filium his præponendum est. Hic enim pater & si re vera irascitur, dissimulare hoc debet: & agere inuicem in diligentem. Nam cum præscribat, hoc approbare debet. Iudicibus, iccirco præscribere se, ne cum filio grauius cōtēdat: alioqui *si hæc causa præscribendi non est, supererit ut dissidentia uideatur in causa.

* se hoc

DECLAMATIO.



VM PATRE ACTIO NE QVA SIT, NISI DEMENTIAE. Alio crimine me reum fieri manifestum est. Nemo dubitabit quin id hac lege non liceat, si ego pater

sum. atqui ne de eo quidem dubitari poterit, quin pater sim. An hoc negas me esse qui genuerim, qui educauerim? & (ut aliquod argumentum ex eo ipso quod cōtra me ponitur, ducam) me esse qui dederim in adoptionē? Si hæc parū firma sunt, legas testamentum, * quo tutorē r. quod accepisti. patrem tibi tutorem dedit. At enim dādo in adoptionē, ius omne translatū est. reliqua desiderātur.

vide. l. adoptiui ff. de in ius vocan.

Absente marito rumor & nuptiæ. CCC.XLVII.

ADVLTERRVM CVM ADVLTERA LICEAT OCCIDERE.

Vxor peregrinātis mariti mortem rumore cognouit. Hæres inuenta, nupsit adolescenti cuidam, & domum in dotem dedit. Superuenit maritus nocte: utrunque occidit. Reus est cordis.

DECLAMATIO.



ADVLTROS fuisse in matrimonio constat. nemo negat. Matrimonium duobus generibus soluitur, aut repudio, aut morte alterius. Neque repudiani, & certè uiuo. Sed rumor de morte uenit: hæc statim nupsit alio marito. Quid est hoc aliud, quàm improbius adulterium? Meæ igitur nuptiæ manserunt, illæ non fuerūt legitimæ. Legitimum porrò matrimonium, nisi soluto priore esse non potest. An opinione cōtenti sumus? Isto genere etiam si cedis absoluar, omnibus * tamen periclitor bonis. quippe testamentum meum lectum est, & vxor omnium bo-

* tantum

norum heres inuenta est. Et ego scilicet testamento meo exheredatus? Quod si ius domini, post hanc opinionem retinui, retinui etiam * mariti, num mihi ad defensionem hoc satis est? Licuit* (dicitis) occisorum fortasse misereri, quod decepti sunt, quod illos spes sua fefellit.

quid si ius domini
mariti
mihi
licuit post-
ea, al. obici-
tus

Adulteri tamen fuerunt, etiam si ignorauerunt. An ego si ignorassem quomodo * liceret, non occidissem? Vtrum domum meam non fui intraturus? an me in alium cubiculum, iuxta adulteros meos collocaturus? an cum venissem in cubiculum, & iacētem cum adultero uxorem meam deprehendissem, [ne] excitaturus tamen [fui?]

dicere, al.
si ignorasset,
quo modo di-
citur, nō, & c.

quid? demum recepturus ne, an cessurus? Si talem habiturus erā animum, Dī, gratias ago quod nocte veni. Vos profecto, Dī conjugales, hanc illi mentem dedistis, ut domum in dotē daret, ut eadem familia excubaret: ut is ianitor esset, qui me admitteret: ut reuersus denique nihil nouum inuenirem, præter adulteros. Ergo uxor sic à me amata, testamento relicta heres, audita morte mariti, non inquisiuit ubi periissem: non * aliquos certiores nuntios, non reuersuros à supremis officiis seruulos expectauit: sed * festinato quoque nupsit, & in noue libidinis amorem, mea iudicia protinus [eludens] * trāstulit me-
chum in eadem domo, in eodem cubiculo, in eodem lecto. adeo mariti prioris etiam memoriā abiecerat. Desi ista mirari, cum adulterū uidi iuuenem, propter quem tam diu uidua esse nō posset, quā diu peregrinari poteram ego qui uxorem sic amari. TEMERE profecto, temere in longius ituri, coniuges nostras domi relinquimus,
subito

quoque

festinato
qua
trāstulit me
in eadem

subito absentium obliuiscuntur, & penè cum * ipsis horis uxorum pectora refrigescunt. Mirer nunc ego unde ru-
mor? quæ tam maligno mēdacij causa, cui fingere istud expedierit? Ille profecto in causa fuit iuuenis, qui ad domum meam ductus est: quæsitus est locus. Iam urbanorum meorum dira, opulatio, sicut notissimo Græcia, Vlyssi, duci, qui felicior tamen. Solā in adulteris ultus est Sylla uoluntatem. * Scio (Iudices) quā difficile sit alienorum malorum imaginem capere: * sic tamen, quantum cogitatione permittitur, unusquisque se illo loco ponat: ac primum illa quæ intra animum meum uoluo, mēte concipiat: cum reuerterer ex peregrinatione longa, quam mihi attulerit cogitationē primus aspectus.

ipso et orō.
al. cum ipsa
conspicua eris

sero iudi-
cium
sit. & post-
ea, permittit-
ur nō quæ
que: si illo

SCHOLIA.

Matrimonium duobus generibus soluitur] Paulus addit, captiuitate, vel alia contingente seruitute. Sed seruitutem morti comparamus: & præterea quod ad captiuitatem attinget, exquisita potius & subtili ratione distrahebatur hoc modo matrimonium, ut Iustinianus ait noua Constitut. xxii. eratque magis occasio quædam bona gratia diuertendi post quinquennium, aut certo de mariti morte accepto nuntio, quā ut perpetuus esset ille soluendi matrimonij modus. Licet enim uxor captiui, mutata mariti conditione, non sit quasi in matrimonio, ut Tryphoninus scripsit lib. 4. Disputatio. tit. de captiuis. tamen ita nuptiarum loco est, ut alij temere nubere non possit. l. uxores. ff. de dinortis. Sed siue hic maritus captiuitate, aut seruitute, siue militiæ expeditione, aut longinqua alia profectio- ne abfuerit, aut quatenus abfuerit, quadriennium, quinquennium, an septennium: & uel iure Ciuili uel Pontifi-

cio utamur, hæc nunc nihil ad hanc declamationem. Illa ex suis locis peti poterūt ex d. l. uxores, ex l. vxor. C. co. tit. ex noua constitu. de nuptiis. 22. & 117. ex cap. in præsentia de sponsa. & matrimo. At hic quæritur (de quo apud iuris nostri interpretes magna cōtentio est) cū accepta morte uiri, liceat uxori alteri nubere, an ad hoc sola fama, uox communis & rumor sufficiat, ut hinc certa & sat probata mors mariti dici possit. Quæ uariè à uariis tractantur in l. 2. §. si dubitetur. ff. quemad. testa. aperian. Sed me declamatio hæc persuasit, ut eorum sententiam sequerer, qui illud amplius in rumore & fama cōsiderant, an statim profecto marito, rumor ille ortus sit: an statim uxor alteri nupsit, nullūque reliquerit rumoribus tempus, quo senescerent (ut inquit Tacitus) an nihil præterea prætermiserit, quo aliunde certiorari posset. Ait enim hic Quintilianus, *Sed rumor de morte venit. hæc statim nupsit alio marito. & postea, audita morte mariti, non inquisiuit ubi periissem.* Quæ iterum tam citò nubit, non sine probri suspitione nubit. Quæ ratione Iulius Cæsar quasdā nuptias diremit, etiam cū præcessisset diuortium.

Cū proditoribus carcer incēsus. CCC. XLVIII.

IMPERATOR IN BELLO SVMMAM HABEAT POTESTATEM.

v. finitimum in proditione Imperator proditionis suspectos in carcerem coniecit. ex transfuga comperit eadem nocte * finem omnem & effectum proditionis. Incendit carcerem. perierunt illi qui erant in carcere. hostes recesserunt. Accusatur quod de indemnatis sumpserit supplicium.

DECLAMATIO.

SI ratione defendi non possem, iure defenderer. IMPERATOR IN BELLO SVMMAM HABEAT POTESTATEM. Id quod obiicitis (ut nondum [prodicionem] obiiciam) propter bellum factum est, in bello factum est. Vsus sum igitur lege: uiderimus q̄ utiliter constituta, & necessario quoque. IMP. IN BELLO SVMMAM HABEAT POTESTATEM. Ante omnia, non id esse tempus, quo iudicia exerceri, quo leges retinere uim suam possint. ista pax spectat: diligentiores rerum inquisitionem securitas habet. non uacat in bello curam agere singulorum. Ad hanc rationem accedit illud quoque, quod administrare non potest bellum, nisi* tantam potestatem *v. samam* habuerit, tot millia cōscriptorum militum in aciem educere: assignare loca interim periculosa [ad] tuendos ciues, expugnanda hostium castella, non potest sola ratio: opus est & metu. Quid si pleraque accidunt, in quibus præsentipæna castigare necesse est eos, qui peccauerint? Ad hæc igitur omnia prouisum atque probatum est, ut Imperator summam potestatem haberet. Quid tamen à nobis exigi oporteat? bonam uoluntatem. Errauerim sanè si id satis probationi existimaui, si hoc ad utilitatem ciuitatis pertinere credidi. Quis damnauerit eum, qui duabus potentissimis rebus defenditur, iure & mente? quid si etiam ratio hoc faciendi fuit? Forsitan & lentè

Et nimirum periculosè fecerim, quod suspectos proditi-
onis, tantum in carcerem duci iussi. Nihil legeram: non
satis ciuitati prospexeram. hostis idem sperauit: tamen
hoc ne ab accusatore quidem reprehenditur. Iam igitur
de his qui in carcerem duci debuerunt, leuius est suppli-
cium, quacunque ratione sumptum est. Nunc quare sum-
ptum? Proditionis finis atque effectus omnis, in proximam
nobis noctem denuntiabatur. puta falsum: quis non igno-
scit rem? tamē timentī? Non enim discrimē paucorum ca-
pitū agebatur. [Agebatur] an aliquid esset hac ciuitas,
an templa, an uetustissima uestigium saltem urbis relin-
queretur, an liberi nostri coniugesque, traditam [a]
maioribus per manus in hoc usque tempus libertatem,
semel perderent. Pro his animaduertere in paucos indi-
gnum est? Et exercitus? partem decimari uidimus, et
in aciemeductis militibus, certē innocentibus, multam
contigisse, si Imp. uideatur: etiam si non incruentam vi-
ctoriam referant. Pro hac securitate si perierunt aliqui
(parcissimē dicam) non? ignoscetis? EQVIDEM intel-
ligo hanc esse conditionem omnium, qui administratio-
nem Reipub. aggrediuntur, ut ea quae maximē pertinet
ad salutem cōmunem, cum quadam sua inuidia efficere
cogantur. Quanta vi aduersus me inimici consurrexis-
sent, si istud sine causa fecissem? Quid si proditores fuisse
manifestum ostē? Putemus esse iudicium? (quatenus
mauultis) illos indemnatos dicere? tāquam innocentes.
excute causam. Sanē non consummauerint proditio-
nem susceptam: certē transfugae huic mentiendi causa

al. talem

partem di-
cimus et in
a. ductus m.
e. in. multū. Et
postea, rēto-
riam: si serui
pro hac, et c.
ignoscere
me quidem.
al. ut nō per-
irent aliqui,
et c. nō igno-
scerem. v. a-
liquid

v. quam inno-
centes excuti-
te causam su-
am non con-
summauerint pri-
mū suscipias
certē transfu-
ga. Hoc me-
ntiendi, et c.

quae fuit? homo, relicto exercitu suo, Imperatore relicto
suo, in ciuitatem nostram transgressus, cum rem pericu-
losissimam fecisset, mentiretur, cum approbatio rei, ca-
put suum obligaret: eadem nobis nocte denūtiavit. Ma-
nifestum est autem fuisse hostibus propositum, ciuitatis
nostrae per proditionem capiendae. * Qui proditores fue-
rint, recedendo confessi sunt. Quid enim est causa, cur
qui ad illud usque tempus [in obsidione] ciuitatis permā-
serant: post incendiū carceris, post mortem suspectorum
nobis ciuium, continuo* discesserint? Hic ratio illa quoque
est, Quod* sic exegi supplicium, miratur aliquis? exerci-
tum timui educere. Si cum tanta conspiratio in ciuitate
nostra nocetium esse diceretur, ut prodere possent etiam
ex carcere: uel cū tota sua custodia eos obrui [non] ma-
luisse? Illud quoque adiici potest, plurimum differre,
utrum quis supplicium exigat ab indemnatis: an si ali-
quos securitatis publica causa occiderit, supplicium uo-
cetur, quod ciuitas praestitit. Si uero hoc pro salute com-
muni fuit: non odio illorum factum est. Imperatoris for-
tasse consilium reprehendi potest, factum certē damnari
non potest.

al. quod

v. discernis

v. si exigi f.
mitatur ali-
quis si nō ti-
mus

SERMO.

IN summa parte controuersiarum talium* quæri solet,
ea quo animo fecerit Imperator. In hac partem satis fir-
mam causae fiduciā uidetur habere, * quod non hic pro-
fecerit inimici odium, propter commune omnium pro-
ditorum.

al. quæri solet

v. quod. n.
huic profect-
vint

Nihil legeram, non satis ciuitati prospexeram] Sensus est, quātum ex his verbis colligi potest, Si quid in eo peccauit, id fuit tum maximè, cūm proditores non statim iussi interfici. Sed aliqua tamen adhuc huius facti excusatio est, quātamen in maiorem accusationem uenire possit, si ab accusatore reprehenderetur. Quia uidelicet nullum tam diligentem delectum militum habueram, nec ita ciuitati prospexeram, ut vitis & uiribus undique, & aduersus omnem proditoris metum tueri posset: debueram (inquit) statim de suspectis supplicium sumere, nec expectare indicium transfugæ. *Et exercitus partem decimari uidimus*] Multos adhuc torquebit hic locus, si restitutio nostra non placeat. Decimari uerò olim exercitū, nemo est qui ignoret. Vide Plutarchum in uita M. Crassi. Cicero pro Aulo Cluentio, Statuerunt ita maiores nostri, ut si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerneretur: ut metus uidelicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret. Nam miles qui locum non tenuit, qui hostium impetum vimque pertimuit, potest idem postea & miles esse melior, & uir bonus & ciuis utilis. Quare ne in bello propter hostium metum delinqueret, amplior & mortis & supplicij metus est à maioribus constitutus. ne autem nimium multi pœnam capitis subirent, idcirco illa sortitio comparata est. Quod autem hic dicitur, *Pro securitate*, &c. eodem pertinet, quo illud decla. CCLIII. supra. Atqui ego etiam si plurimi uitam esse ciuium in hac ciuitate spectarem, benè tamen redimi capite unius ciuis pacem putarem.

Raptoris pater, demētiae reus. CCC.XLVIII.

RAPTOR, NISI ET SVVM PATREM EXORAUERIT
ET RAPTAE, INTRA XXX. DIES, PEREAT.

Rapuit quidam. exorauit patrem raptæ: suum non exorauit. Dementiæ accusat.

S E R M O.

NON dubiè pater hic intelligi uult, se filij sollicitudine esse contentum, & hanc. xxx. dierum moram pro uoluntate habere. Sed hoc si palam indicauerit, perdet artē: & si liberare filium sollicitudine semel destinauit, breuius habet statim * ei ignoscere. Variāda erit eius actio, ut filium dicat morte dignum: an possit ipse perseuerare, dubitet. Non tamē prætereunda sunt illa, (quāuis cōmunia cum aliis controuersis generis huius) quæ circa ipsam quæstionem dementiæ uersantur. Negabimus enim crimine uno posse deprehendi dementiam: & hoc propositum nostrū adiuuabimus finitione, ut dicamus Dementiam esse ablatum rerum omnium intellectum. alioqui neminem tam fœlicem, qui non aliqua pœnitentia * digna faciat, qui nō subiectus sit errori: & hoc [non] proprium dementis esse, uerū hominis. Atque ad hoc quod commune cum omnibus est, aliquid * etiam proprium applicabimus, quod eius generis dicitur Dementia esse, de qua iudicium est, ut emendari uno uerbo possit. Porro cūm adeo confessum sit, demētiam non posse curari, ut ne illud quidem adhuc inueniri potuerit, quæ facerent dementiam, ubi animus consisteret: profecto non poterat uideri dementia, quæ est in hominis potestate.

DECLAMATIO.



I exoratus fuero, statim non modò sanus, uerùm etiam bonus pater & indulgens ero. Vis scire (fili) quid sit Dementia? Deducere [se] in periculum capitis, cupiditate: nò intelligere pacem, nò intelligere leges: & si quid supra hoc momenti fortuna presens iudicium habet, accusare eum qui exorandus sit. Non est igitur dementia. Nec * refert ad presens iudicium, neque ad uestram pronuntiationem, an ego durus pater, an ego nimium seuerus. Non de hoc queritur. satis est, non esse furiosum. Non exoro te (inquit) cùm rapuerim. miraris? Hoc est enim quod te in hoc impulerit: adhuc quid feceris, nescis. Non dicam illa quæ fortasse tibi leuiora uidentur, quæ ad materiam pertinent: Expugnasti domum, & uirginis prætextam scidisti: puellam usque in eam iniuriam traxisti, qua nihil grauius bella habent. Tu qui * in id te periculū demisisti, ut tibi exorandus esset pater, miraris quòd non exorasti patrem? Si incidisses in illos felicioribus seculis natos, cum quibus uirtus magis commune bonū erat, non expectassent legem, non expectassent trigesimum diem. Nunc meritò contemnis: flentem aliquando uidisti. non auderes accusare patrem, si * timeres eum. Si incidisses [in] illum, qui laudatas filij sui ceruices amputauit: si incidisses in illū, qui iudiciis propinquorum atque amicorum * commēdatus fuit, opinor habuisses

v. te ferit

v. inultus

v. timeres tu si

al. cōdenatus
v. cōmentum

habuisses tempus querēdi, habuisses tēpus, non dico deferēdi patrem, sed * dico, ius rogandi. ILLI VERE fortes & uiri fuerunt, qui cū hoc meminissent, liberos à se Reipub. gratia procreatos, benè impendi crediderunt exemplo. Ego tacere contentus sum, cū exorari [non] debeam. Sic agis mecum, tanquam etiam si præstitero tibi, plus alij debiturus sis. Confutabit, opinor, indulgentiam meam: Ille melior, ille mitior. Ego uerò facilius frangerer, si ille irasceretur. Aliquis, cū filia illius rapta sit, tam citò exoratus est? quis est ille tam demens? quid est illud quòd nobis * nimium conuenit? quid est istud, quòd ille se accepiſſe iniuriam non putat? quòd omnia sic agit, tanquam exoratus ante trigesimum diem? Quid ergo (inquit) occidis? Debeo: si quid in me fuerit fortis animi, si quid uirtutis incorruptæ, faciam. duret tātummodo animus: non deficiam, non * defleſcar. Etiam nunc fortissimum, etiam nunc [constantissimum vincere] posse uideor: sed supersunt dies. Non blandior tibi: quotidie me hortor, & instigo animum meum, & * totam sceleris tui deformitatē pono ante oculos. * sed illud nescio quid persuasioni meæ repugnat, Volo perdonare. Benè facis, & accusas. turpiter deficiebā, prodebāmq; necessarium ciuitati exemplū: iamq; in eam uēurus erā hominum suspicionem, tāquam me * permittentem. Hoc age: [dic] insanū, dic furiosum, dic lōgè ab intellectu sanguinis sui positum. Vide ne rogaueris. Quid enim acturus ad genua prouoluēdo, adhibēdo amicos, flendo in pectus meum? insanus sum, nihil sentio. enim illū ad patrē tuū.

al. dico plus,
rogandi

al. minimum

v. defleſcar etiam.
Non fortiss.
E. C.

v. totam

v. Et

al. permittentem

†

Similis huic & eiusdem argumēti declamatio est apud Senecam lib. 2. decla. 4. & lib. 3. controuer. 12. Ex hac facies iudicium. Item in Sermonē obseruabis eadē hīc praecepta tradi, quae ab eodem lib. 9. cap. 2. Est latens (inquit) & illa significatio, qua cum ius asperius petitur à Iudice, fit ei tamen spes aliqua clementiae: non palam, ne paciscamur: sed per quādam credibilem suspicionem, ut in multis controuerisiis, sed in hac quoque, Raptor nisi intra trigessimū diem, & raptā patrem & suū exorauerit, pereat. Qui exorato raptā patre, suū non exorat, agit cum eo Dementiae. Nam si permittat hic pater, list tollitur: si nullam spem faciat, ut non demens, crudelis certē uideatur, & à se Iudicē auertat. *breuius habet statim ei ignoscere*] hoc est, non expectato legitimo tempore, quod fuit. x x x. dierum. Agit enim hic filius praematurē, & mediis diebus accusat, idē quia exorato patre eius quae raptā est, statim suū exorari putauit oportere, si quidem sanae mentis esset. Verūm pater differt ob eam causam, quod (ut Iunius Gallio dicebat) hinc iniuria est, hinc natura: & facilius est iniuriam donare, quā crimen. *Varianda erit eius actio*] id est, coloribus & ad speciem accommodatis uerbis, exornanda erit eius actio & oratio. *ut emendari uno uerbo possit.*] Seneca ex Gallione, Tu non mecum agis, quod non exorasti: sed q. non exoraturus es. Puta enim hodie me exorari demens, num ego demens uidebor, qui uno me uerbo sanare possim? Ita enim restitui. *ubi animus consisteret*] nempe illud est quod ex Aelio Fusco ait Seneca, Non possum exorare: tandiu nouo more obicit dementiae constantia. *non expectassent trigessimū diem*] quae mora obduriores & seueriores patres lege concessa est, ut hoc interuallo mitiores fiant & indulgentiores. *qui laudatus, filij sui ceruices.*] Brutum, Cassium, Posthumium Tiburtum, Man-

lium Torquatū, Aulum Fuluiū, & alios eiusdem notae seueritatis intelligit. *tanquam me permitterem*] Quintilian. supradicto loco, Nam si permittat hic pater, &c. Seneca lib. 2. decla. 4. Puras me accusatori permissurum, quod filio negaui? ita enim legendum est, non, promittendum. & postea, me miserum quia pene permissi, non, quae poenē. *insanus sum, nihil sentio*] Seneca, Ego moriar, inquit. hoc si reo dicis, non curo: si Iudici, uidebo: si demēti, non intelligo. In iis quae sequuntur aliquid deest.

Aqua frigida priuigno data. CCC. L.

Qui habebat filium, amissa matre eius, aliam uxorem duxit. Incidit in grauem ualetudinē filius: conuocati sunt medici. Dixerūt moriturum, si aquam frigidam bibisset. dedit illi nouerca aquam frigidam. periit * magno iuuenis. Nouerca accusatur à marito ueneficij.

*al. continuū
vel magno
mulum mor-
tore. al. ma-
gno frigore*

DECLAMATIO.



VENEFICII ego filium meum periisse, & ea potione, quā dedit nouerca, periisse, non difficile probabo. Nā & datam à se potionem nō negat: & * ea perituum fuisse, quae praedicta sunt * ostēdūt. Ne ignorantiā quidē defendi potest: id quod accidit, denuntiātum est. Itaque non tam in defensione fiduciam habet, quā in lege: nec tam dicere potest, scelus se nō fecisse, quā illud, impunē fecisse. Negat enim se tamen teneri posse ueneficij, quoniam non dedit uenenum. Postea uidebimus quomodo intelligendum sit uenenum, & an hoc quod datum est, illo tempore fuerit uenenum. Interim putemus, nullam

*v. ea pericula
fuisse. vel tam
periculo su-
isse
v. ostendit*

legem huic sceleri propriè esse constitutam: nonne proximo utendum est? Non ignoro esse frequentem huiusmodi in iudiciis minoribus duntaxat cōtentionem, * *ut pecuniarius, an excidisse formulā, qui [egerit] aliter quā potuerit agere, dicatur. Sed hæc tum ualent, cū ostēditur ius aliud, quo agendum sit. Itaque si dicis qua lege alia accusare debuerim, meritò excludis hæc, * qua lege ago. Sed neque hanc actionem meam admittis, neque aliud demonstras quò recedam ab hac lege depulsus. hoc contendis, ut istud etiam si scelus sit, facere licuerit. Atque etiam si non propriè conscriptum, * consuetudini iudiciorum consequens est, quotiens aliqua propria actio in rem non detur, uti proxima & simili. N V L L A tanta potuit esse prudētia maiorum (quanquam fuit summa) ut ad omne genus nequitie occurrat. Ideoque per uniuersum, & per genera singula cōscripta sunt iura. Cædes uidetur significare sanguinem & ferrum: si quis alio genere homo fuerit occisus, ad illam legem reuertemur: si inciderit in latrones, aut in aquas præcipitatus: si in aliquam immensam altitudinem deiectus fuerit, eadem lege vindicabitur, qua ille qui ferro percussus sit. Igitur & si alia similis lex de aqua frigida scripta non erat, redeamus necesse est * tamen ad eam, quæ uenena * coercet, cū aqua frigida idem effecerit, quod uenenum. Hæc, ut remittam non fuisse hoc ueneficium, nunc uerò uenenū quomodo interpretari & intelligere possumus? Ut opinor, potionem mortis causa datam. Non queritur qualis sit, sed quid efficiat. Nam ipsorum uenenorum*

* ut pecuniā
excidisse for-
mula ut ali-
ter

* quam lego,
sed neque huc

* consuetu-
dine

* tam
* noceant

plura genera, plura omnino sunt: diuersi etiam effectus. Aliud ex radicibus herbarum cōtrahitur, aliud ex animalibus mortiferis * reseruatur. sunt quæ frigore sanguinem gelent, sunt quæ calore nimio sanguinem exurunt. omnia tamen hæc sub vnā legem ueneficij ueniunt. Quid? illud etiam in rerum natura manifestum atque deprehensum est, alia esse aliis uenena. Quædam mortifera nobis, etiam remedio quorundam animalium cedunt: quæque in uoluptates etiam & luxuriam adhibentur, multis animalibus asferre mortem. Similis ratio & remediorū est. Cū igitur * tanta sit differentia cū ueneno, [an] etiam temporis nihil * interest, quo quis id capiat? aliās nunc uenenum est, [nunc non est.] Quomodo enim comparare ista possumus? an omnia animo dantis, deinde * effectū? animus dantis qualis fuerit, non probabimus: interim de * effectū constat. vultis existimare? adeo fuit certum hoc uenenum, ut prædictum sit. In summa, quid plus pati potuerat adolescens, si uenenum bibisset? Ponamus ex altera parte illam potionem, cuius tu nomen subinde iactas: pone ex altera, potionem quam tu dedisti: de utraque idem medici dicent, Si nihil interest mortis, nihil in hoc interest criminis. Hæc ad ius: sed ad ream legi suæ applicandum, sanè scrutemur & animum. Non dico quæ sit, quæ dederit: interim hoc respondeo, Aquam frigidam dedit: sanè medici * hoc metu-
uerunt, * hoc timuerūt. satis est, non permiserunt. Personam, non uerò denūtiationem dissimulo. Dedisti ergo quod pater non dedisset. Si unus aliquis ex medicis no-

* reuersatur

* non sit
* interest
quod faciat
alias

* effectū

* non

cituram tantum potionem esse dixisset: dicerem tamen,
Fortasse moriturum non putaueris: nocere uoluisti. hoc
inter omnes medicos constitit, periturum esse, si aquam
frigidam bibisset. dedisti postquam certum erat. Velim
scire, an aliquid tale in ualitudine eius, &* sanitate fe-
ceris. nam siue fecisti, apparet quomodo ad tantum pe-
riculum deductus sit: siue non fecisti, apparet fuisse cau-
sam propter quam faceres. Non putavi nocere, dedi.
Medicis adeo ne ignota medicina experimenta sunt?

7. & ante

192
M. F. QVINTILIANI

DECLAMATIONES

TRACTATAE.

Exul index tyrannidis. CCC.LI.

EXVLEM INTRA FINES DEPREHENSVM LICEAT
OCCIDERE.

EX SUSPICIONE TYRANNIDIS SIT ACTIO.

Exul, apud quem diues fuerat hospitatus, scripsit Senatui
se facturum indicium tyrannidis, si reditus sibi decer-
neretur. In Curia cum ageretur, solus diues contradixit.
Decreto tamen reditu, exul ille intra fines est occisus.
[Diues ex suspicione tyrannidis reus est. C D.]

SERMO.

EXVLEM illum qui occisus sit, dicemus
antequam damnaretur, fuisse ciuem seditio-
sum, omnibus sceleribus confessum: sed in
illis quoque diu, non fiducia innocentiae, ue-
rum audacia nescio qua, omnia fingendi atque dissimu-
landi, latuisse. & quemadmodum multos similes sui a-
micos habuerit, sic non pauciores habuisse inimicos. vix
quidem illi, quanuis in manifestis sceleribus, nescio qua
audacia repugnātem, damnari potuisse. Expulsum au-
tē (quod fere sceleratis pectoribus eueniat) grauiter tu-
lisse pœnam: ac præcipue* auctoribus eius fuisse infe-
stum. quibus ut referre gratiā posset, quesisse occasionem

v. auctoribus
al exaltatori-
bus

7. aut
7. prius com-
perere voluis-
set.

reditus: quod* ut posset contingere, prius* eum terrere
uoluisse patriam, ut in cōmuni seruitutis metu, non tanti
vnius exulis reditum, quanti securitatem omnium iu-
dicaret. Dictitare igitur cōpisse, apparari tyrannidem,
instare patriæ grauem seruitutem, quædam se cōperisse.
Has eius uoces frequenter, cū forte eadem iter faceret,
ad diuitem prolatis: & protinus motum tali rumore,
certius aliquid ex ipso uoluisse scire, quidnam exul lo-
queretur: an arma aliqua apud eum, an uestigia saltem
tyrannidis reperiri possint. Sibi quoque exulem dixisse,
apparari tyrannidē: se nihil præter quàm inania* ver-
ba apud eum comperisse. illum autem hoc ipso accēsum,
quod fabulis suis iudicaret etiam à diuite haberi fidem,
nō distulisse quod diu cogitasset: misisse ad Senatum in-
dicij epistolam. Ad nuntiū tam atrocis rei attonito vni-
uerso Senatu, diuitem indicasse quid ipse comperisset:
quemadmodum sibi quoque eadem denuntiasset: intel-
lexisse uanam illius, sine ullis argumentis, uocem. itaque
dixisse nihil scire, exulem superuacuo reuocari. Ceteros
autem qui attoniti erant, decreuisse, tanti non esse vnius
exulis reditum, ut diuitis tali metu sollicita teneretur ci-
uitas. Hoc decretum Senatus non omnibus fuisse notum.
etenim festinatione quoque in eiusmodi metu, præci-
pitari solere omnia. legem illam quæ exulem intra fines
iuberet occidi, nemini fuisse ignotam.* Eum igitur qui
multos inimicos haberet, non omnibus decreto Senatūs,
omnibus iure exulis noto, intra fines occisum, nō esse mi-
randum. Multum adiuvat in defensione personæ diui-
tem

7. uerba se
apud

7. cum

tem, quod est integer, in qua parte etiam gloriari potest,
ut dicat se odisse etiam aliena scelera.

DECLAMATIO.

TYRANNIDEM paro, Iudices: non
cum sceleratis mihi conuenit: reuocari
exules* nolo: quin etiā ficta illorū con- 7. uolo nom
silia deprehēdo. An ego si hoc cogita-
sem, tā apertē omnia egissem? & ipse
potissimū ad exulem misissem? pro-
tinus* ne propositum meum nocenti* aperuissem? nam 7. mea
hoc ipsum timere debui. Adiecissem huic suspicioni sen- 7. apparuis-
tentiam meam, ut uiderer timere* indicem? Nihil de- 7. sem non
bui minus, quàm in metu, ipsum metum prodere. 7. indicē, 7. a
alias sepe

Reus tyrannidis, qui deliberauit uictor arma
deponere. CCC.LII.

EX SUSPICIONE TYRANNIDIS SIT ACTIO.

Quædam ciuitas, quæ bello laborabat, cū duobus præ-
liis victa esset: adolescens diues nobilis, cum seruorum
& cliētium manu processit in prælium: fugauit hostes.
Populus redeūti portas clusit, cū aperturum promit-
teret, si arma posuisset. respondit diues se deliberaturū.
triduū deliberauit. rediit in ciuitatē, positis armis. reus
est tyrannidis.

SERMO.

DIVITEM dicemus hunc natum honesta domo, pa-
tre militari, forti uiro: à primis statim annis assueuisse

studio armorum, magnum per se militiae usum collegisse. Cum autem subito bellum incidisset, factum alium ducem non iudicio, sed quodam casu, et incerta populi aura: nec sane uacasse, tam subitum * delectum ducum agere, factum ducem, qui nullum militiae usum haberet, nec aliud, de uicta duobus praeliis urbem. Tum demum intellexisse populum, qualem haberet ducem: et ante omnes amicos paternos frementes uenisse ad diuitem, palam questos de duce: adieciisse, pater tuus si uiueret, pro patria arma cepisset: non etiam passus uexari Rempub. et hostium armis, et imperitis Ducis consiliis. Accensum his uocibus pro salute, ac libertate omnium, pia arma cepisse, priuatas quoque adieciisse uires. urbe egressum, solutos laetitia uictoriae hostes, et nihil minus quam eruptionem timentes, oppressisse. Hac uictoria accensum, quasi in emulatione, graui dolore exarsisse Ducem, cum duceret malo exemplo militare priuatos: et cum omnes amici * diuites, diuites essent, non difficile persuasisse, ut * portas cluderent. Milites autem confecto praelio ad gratulationem redeuntes, portas clusas obstupuisse: * posteaquam uero iussi sint arma ponere, aliquanto grauius exarsisse: ueluti parricidas se excludi, et armatis hostibus inermes obici. Hanc seditionem uolentem sanare diuites, tempus petisse, non magis deliberandi, quam rogandi: et triduo illo nihil aliud egisse, quam modo singulos, modo uniuersos rogasse, illos quoque securiores * fuisse, posteaquam ex * tota regione cessisse hostem crediderunt. Rediisse autem se a bello ad iudicium, et in consciencia ma-

r. delectum

r. diuites: ch
diuites
r. ut patens
cluderet
r. postea qui

al. fuisse
r. totior
al. exterriti

ximi meriti, grauisimum sibi crimen obici, ut qui solus Rempub. defenderit, opprimere uoluisse dicatur.

Dispensatores torti.

CCC.LIII.

Quidam ab inficiente petebat depositum. Dispensatores utriusque torti. Contraria dominis dixerunt, de integro lis est.

SERMO.

PETITOR necesse est infamet dispensatorem suum, et dicat ab aduersario corruptum: et ea fiducia esse illum inficiatum, cum promitteret dispensator [aduersarii] negaturum se etiam in tormentis. itaque [se] ab aduersario subornatum, cum lis esset, Dispensatores torqueamus. Alterum hunc dispensatorem sani * propositi [esse] r. propositi dicet, qui semper accepisse se palam dixerit, et statim cum * datus sit in tormenta, hoc sibi proposuerit, Quid? r. datum ego quo premio mentiar? [ideo] confessum esse. Et hoc in locus ualens est, Tuus dispensator accepisse se ait, meus dedisse negat. [utra] potentior uox est? potest enim etiam per alium numerata uideri pecunia. Initio autem dicet hic sibi placuisse seruum: et ideo supra rationes esse possum. sed postea et licentia sua, et securitate domini, qui illi plurimum crediderit, isse in uitia a multis corruptum, antequam * ab hoc: et ideo [negasse] se deposuisse. r. ad se. Hac sibi deponendi fuisse causam, cum uideret in malo statui rationes esse. Hoc necesse est adicere (* quod auge- r. qui tur per interrogationem) quam causam deponendi habuerit. Inficiator dicat oportet, dispensatorem suum sine tormentorum quasisse: ideo confessum ut dimitteretur.

CC ij

v. nobilem
v. Quae sunt

Quidam* nubilem filiam habens, vxorem secretò loquentem cum adolescēte vicino formoso deprehēdit, * quæfuit quid loquuta esset. respondit mulier, de nuptiis filia se loquutam. Ei maritus filiam despōdit. mater ait, Moriatur antequam nubat. Ante diem nuptiarum, puella subitò perit: liuores & tumores in corpore fuerunt. Mulier rea est.

S E R M O.

Vide Senecā
lib. 6. decl. 6.

DICET hæc mulier iuuenem illum nunquā sibi placuisse, & repugnasse se, cū uideretur illi puella destinari. illum autem utique uolētem hanc uxorem habere, ad satisfactionem uenisse. tunc uerò minus placuisse matri generum. Itaque cū* desponsam audisset filiam, quotidiana cōsuetudine vulgi iratam dixisse, Moriatur celerius quā nubat. Caterum de facto puella, vnā cū accusatore queretur. Causa, facti crudelitate, fingitur.

v. reus pupilli

Tutor lenocini* reus.

CCC.LV.

Pupillus cum tutore agebat tutelā. Tutor cum pupillo, adulterij. Remiserunt inuicem actiones. Lenocinii tutor reus est.

S E R M O.

FVISSE quosdam utriusque inimicos, hic tutor dicit, qui ab initio molestè tulerunt, non ipsis potius relictam esse tutelam: & quoniam ab hac præda exclusi sint, distulerint spes suas in diem ultimum tutelæ, ut rudem & imperitam pupilli etatē fraudibus suis circum-

scriberent. Se autem tutela rationes, ut debebat, reddidisse. Caterum metuentē, ne dimissus à se pupillus fraudibus & insidiis inimicorum circūscriberetur, velut alteram eius tutelam gesturum, in domo retinuisse. Tunc uerò cōsurrexisse illos, qui tutelam ipsis non commissam molestè tulerant, & grauitè excanduisse, ne peracto quidem tutela tempore, à domo tutoris pupillum dimitti: nullam occasionem* ad spoliandum imperitum iuuenem dari. Cogitasse igitur quemadmodū pupillum, ac tutorem mutuo dolore distraherent. Nam si rationes tantū infirmarent, uidebant futurum, ut optima conscientia tutor non expectaret ultimam contentionem * iudicij: sed per communes amicos, propinquos pupilli, satisfaceret. inuenisse illos rationem, qua mutuo dolore distraherent. * Summissee qui dicerent, malè tractatas à tutore rationes: non omnia nosse pupillum qui tacet: si litigare uelit, futurum ut sua recipiat. Per alios inde internuntios sollicitatum maritalem animum, qui pupillum falso crimine adulterij inquinaret. Se utique maritum credulū nihil tanti putasse, ut [sua] suspicioni satisfaceret. Diu hac fraude inimicorum, pupillum tutoremque deceptes: sed posteaquam ueriores amici* inter-

v. ad te spoliandum

v. iudicij

v. summissæ

v. internuntient

v. Decepta

se tamen nōdum inimicos effugisse, à quibus reus factus sit. Accusator autem non committeret, si in pupillum dixerit. Id enim crimē illi obiiciet, quod ille noluerit [crimen adulterij] diluere. Dicit ergo propter amorē adulterā, illum in domo tutoris remansisse. Nam ante quatuordecim annos, incredibile est crimen. remansisse ergo amorem, nec illam indulgentiam in retinendo pupillo fuisse tutoris, sed conscientiam, cū sciret malē redditis rationibus, non esse offendendum pupillum. Mulieri autem multa donata: quaecunque desiderauerit, concessa. His secleribus inuicem cognitis, primò utrunque excanduisse: deinde tutorem ex conscientia rationum, omisisse potius matrimonij vindictam, quàm mutuis caderet actionibus. Sic pares acceptasque factas actiones.

Filius pro meretrice patris, suam redimens.

CCC. LVI.

Quidam luxurioso filio amanti meretricem, dedit pecuniam, ut sibi emeret eam meretricem, quam ipse [amabat.] adolescens [redemit suam, quam] amabat. Abdicatur.

SERMO.

Hic senex dicit filium fuisse luxuriosum, & non sine maximo matrimonij ac fame damno, amasse meretricem: cui malo uoluisse mederi patrem. sepe obiurgatum filium: sepe secreto, sepe etiam palam castigatum. Cū iam nec sumptibus, nec uerecundiae finis imponi posset, habuisse cum cognatis cōsiliū, quidnam se facere oport-

teret. Abdicaret? sed tantò liberior fuisset luxuria. Castigaret? sed nihil castigando profecerat. Succurrisse cognatis & amicis rationem, qua putarent iuuenem posse emēdari, si simularet * pater amari à se meretricem, & ^{v. pater} daret pecuniam potissimè ipsi filio ad redimēdam: quod si fecisset, futurum ut meretrix, redempta altera meretrice, deinde ab ipso adolescēte redempta, indignaretur, & illum amare desineret. Nam initiò statim dicendum est, culpa meretricis iuuenem * esisse: & ideo quasitam ^{al. habuisse, vel restituisse. pater & paritum monitū} qua auocaret: & illa ratione datam iuueni pecuniam. At illum potius cucurrisse ad meretricem suam: patrem autem quoniā nullo modo sanare filium potuerit, ad ultimam ultionem cōfugere: Abdicare filium, quia emendare non potest.

Vxor non relinquens ob adulterium cecatum. CCC. LVII.

ADULTER EXCARCETVR.

VXOR VIRVM IN CALAMITATE NON DESERAT.

Quidam patri de marito ter quæsta, & tacere iussa, postea ab excæcato ob adulterium viro, quia non recedit, abdicatur.

SERMO.

Hæc mulier dicit acceptum à patre maritū: se ab initio amare cepisse. adolescentem, lenoniciis * adulteræ ^{v. adulteræ} illius usque eò captum esse, ut reuocari à cupiditate non posset. Ut necesse erat, molestè se tulisse, & eò magis, quò maritū diligeret. voluisse ergò experiri quid de * adul- ^{v. alteris}

teris pater sentiret: indicasse ei adolescentis errorem. respondisse illum, ESSE QVARDAM aetatibus concessa, nec reprehendi lusus in eiusmodi inuenta debere. Tū uerò chariorem sibi uirum factum, posteaquam lusibus eius patrocinari etiā senex cōperit. Sed cū uideret nequissimae mulieris illecebris maritū teneri, & iam uindictam adulterij, atque occasionē captare adulterae maritum: iterum ad patrem uenisse, ut illius saltem auctoritate emendari adolescens posset. In eadem uoce illum perseuerasse iterum ac tertio. Miserrimū ergo iuuenem fraude & insidiis deceptum, eam fortunam sustinere, quam illi semper uxor timuerit. Accessisse nouum amoris suo sacramentum, & iudicio patris factum iuuenis affectum. Hoc colore optimē defendetur mulier, alioqui lege, [&] imbecilli natura. Ex cōtraria parte, infinitum
* patris est, illum maritum esse damnatum.

r. poterit

Exposito pulsatori amputata manus.

CCC.LVIII.

TALIONIS SIT ACTIO.

QVI PATREM PULSAVERIT, MANVS PERDAT.

Quidam, exposito, quem in locū filij sustulerat, pulsatus, tanquam pater manus incidit. Agnitus ille, aduocato naturali patre, talionem petit.

SERMO.

Contrariam
partem uide
infra dicta.
372.

HIC adolescens iure infirmus est. Nam quod lege agitur, non solet uindicari lege. Cur enim potius ab educatore, quā à carnifice petatur talio? Sed preter quā lege

lege, etiam facto laborat: quod quauis educatorem, tamen patris loco pulsauerit. Dicat tamen educatorem fuisse hunc ab initio crudelem, & hinc suspicatum iuuenem, non esse illum uerum patrem. Saepe amicis questum: quibusdam etiam mandasse, inquirerent, qui aliquando infantem exposuissent. Hac re ualidius offensus senem. itaque dedisse operam ut se pulsandum praeberet: deceptum * certē ab eo etiam tempore ipso iuuenē, incidisse in eum, quē minimē prouocatum iniuria uellet. At illum confestim tanquam de alieno non deliberrasse sanguine: & quia redditurus esset expositum, debilitasse. Certē eum [non] lege patris usum, qui sciret nec se patrem, nec hunc filium. Adolescētem autem quia nondum * perspectum illo tempore patrē habuerit, certē
r. certum habeo
r. profectum
quia probare non potuerit, tacuisse: nunc petere talionē.

Lis Publicani de vnionibus. CCC.LVIII.

PRAETER INSTRUMENTA ITINERIS, OMNES
RES QUADRAGESIMAM PUBLICANO DEBEANT.

PUBLICANO SCRUTARI LICEAT.

QVOD QVIS PROFESSVS NON FVERIT, PERDAT,
MATRONAM NE LICEAT ATTINGERE.

Matrona iter faciens, cū ad Publicanos uenisset vniones habens. cccc. in sinu abdidit. Hae cū requireret Publicanus, matrona scrutandi potestatem fecit. publicanus noluit scrutari. Translatis manum iniicit, & suos dicit.

DD

SERMO.

QVÆSTIONES sunt, an instrumenta itineris uideri vniones possint. an etiam si non possint uideri, tamen quoniam ad usum, & ornamentum matronæ parati sunt, [videri possint:] an si in usum parati sint, non ostensi teneri possint, cum ostensi nihil debuerint. an quanuis scrutari matronam non liceat, & ipsa permittente & publicano licuerit, perinde sit scrutationem permisisse, ac rem ostendisse. an dimissa res peti possit: an hæc dimissa sit. Dicit enim publicanus non rem, sed controuersiam dimissam.

Lis de dotibus socrus & nurus. CCC.LX.

PRIMA RATIO DOTIS HABEATUR.

Quædã, apud filium, amisso viro, dotem reliquit. Adole-
lescens, ducta vxore dotata, decessit. * Res soluendo non
est. Contendunt socrus & nurus, vtra primùm dotem
accipiat.

SERMO.

MVLIEREM illam socrum nurus dicet, hanc ruinã
patrimonij post mortem viui statim sensisse: non sumpsisse
dotem, ne & filium decoloraret, & dotẽ quoque per-
deret. Itaque etiam dotatam filio quæsisse uxorem, quò
facilius posset ruentis patrimonij rationem fulsire. Ad-
dat, donasse illam filio * petitionẽ, quam hodie retractare
[iniquũ est.] Sed & præscribat, Serò petis, & aliud
patrimonium est. Tu, dum hges mariti tui * erat, à filio

* petitionem
hodie quia
* erat, nam
doti hanc
* ante consu-
sa fuisse.

petere debuisti. ego ex bonis mariti mei repeto. Nã dua
mortes maritorũ, diuersas successiones habet. Bona ma-
riti mei morte, eius facta sunt: dum uiueret, patris fue-
runt. Dos est, si à viro aut ab herede eius repetatur. tu
amisso viro, cum dotem non petiisti, fecisti * creditum ex
dote. Circumscriptã se nurus * queretur: & ultimò
queret, in quem vsum antè dotem desideret. Contrà
* illa dicet, hanc mulierem ambitiosam & profusam
fuisse. non * mirum, propterea ad egestatem perductum
virum. Nurus oportet à viro dotem repetat, socrus à
* patrimonio.

at nõ crediti,
sed dotis pri-
ma habetur
ratio
* queritur
s. socrus
* minimè
at in patri-
monio filij, est
patrimonium
patris

Depositi rapti quadruplum. CCC.LXI.

QVI DEPOSITVM PERDIDERIT, IVRET, ET SIBI
HABEAT.

Quidã cum depositum furto amisisset, iurauit. postea fu-
rem dānauit, exegit quadruplum. Dominus hoc quo-
que petit.

DECLAMATIO.

MEA pecunia accessio ad me pertinet. Quid
si enim cognitor meus, quid si procurator
hoc idem respondeat? denique, quid si dam-
natus fur, non totum soluisset? nempe dam-
num meum erat. An iacturam debemus sentire, acces-
sionem non debeo? Ego enim à te recessi, cum iurasti. iam
cum fure mihi negotium est: hic quicquid soluerit, ad
me pertinet.

SERMO.

CONTRA, ille suo nomine egisse se dicet: inuesti-
DD ij

† gasse, laborasse: illum prater ea potens est pro illo non potuisse dominum illum furti agere. Itaque iudex quid pronuntiavit? nimirum mihi furtum esse factum.

Inuicem pulsatores patrum. CCC. LXII.

QVI PATREM PVLSAVERIT, MANVS ILLI INCIDANTVR.

Duo adolescentes aequales iurauerunt, ut alter alterius patrem caderet. ceciderunt. petuntur manus: patres vindicant.

S E R M O.

7. seruus FVISSE duos sodales: patribus ex austero indulgentibus, sepe coisse ad lusum: frequenter unam fuisse. Quodam tempore cum alter ex his * serius in conuiuium venisset, dixisse alterum, Fortasse te (ut solet) ille senex retinuit, sed non feret impune: ego illum uerberabo. hunc deinde respondisse, Et ego tuum cadam. Cum alternis 7. multum uerbis iactarentur minae, & uterque metueret, ne * ultum haberet patrem, iurasse in ultionem magis parentum, quam iniuriam.

al. Vestiplica ex Varrone lib. 6. de ling. Latina.

Quae à Graecis, & xoxwōw, in foro, rei uxoria dicitur. Idem lib. 7. Inst. cap. 5.

* Vestiplica pro domina. CCC. LXIII.

MALAE TRACTATIONIS SIT ACTIO.

Quidam pauper formosae maritus, à peregrino vicino negotiatore, ter de stupro uxoris, adiectione precio appellatus, vestiplicam dominae habitu misit. * Mala tractationis reus [est.]

S E R M O.

MARITVS illo colore defendendus est, ut dicatur.

fuisse diligens custos pudicitiae uxoris: naturam quoque sollicitus & sedulus. Cum esset de stupro uxoris appellatus, * admiratum tantam peregrini negotiatoris audaciam. Cum deinde etiam repetitus, suspicari etiam de uxore capisse, quantum nunc appareat, sua natura potius uitio, quam culpa uxoris. Cum uero tertio quoque instaret adulter, non potuisse dissimulare suspicionem & sollicitudinem suam. itaque quia putaret aliquid ante cum sua uxore loquutum adulterum per uesplicam, aduocasse illam, & quassisse, num aliquid de adulterio sciret. illam respondisse, innocentem esse dominam: & ne * notam quidem negotiatori: denique si dubitas, me uxoris tuae habitu mitte: uidero an possit discernere. 7. ad miratur 7. solam

Conuiciator pauper occisus. CCC. LXIII.

Pauper ad diuitis domum nocte conuitiari solebat. Quodam tempore, diues processit, & insanire cum dicens, decem seruis imperauit, ut eum domum ducerent. Cum uisus occisus postero die inuentus est. Diues cadis reus est.

S E R M O.

A PARTE diuitis color ille introduci potest, ut dicatur pauper ille fuisse factiosus, aut turbulentus: habuisse huiusmodi furoris sui comites, quibus [in] insidiis dispositis, * ipse tantum ad concitandam rixam, * se ostenderet: ceterum illos in praesidio haberet, si quid forte diues moliretur. Et hoc ipsa rei conditio monstrat: cum sit incredibile pauperem solum, & praeterea nocte ad conuiuium diuiti faciendum uenisse. Quare enim die tacuit? 7. ipso tamen 7. si

quare in foro non malè dixit? Apparet illum noctem expectasse, quò facilius comites [se] absconderent. Paratū ergo ad rixam cum telo uenisse. Diuitem nihil tale suspicatum, magis insanire credentem, dedisse qui deducere-
rent. Tunc uerò pauperem quasi custodia excanduisse: accessisse & ceteros eius conscios, qui cum eripere [vel-
lent] pauperem, rixam concitauerint, & fortasse illum pauperem silentio occiderint, ne postea cōprehensus pau-
per auctorem facinoris cogeretur fateri. Et hoc dubiè po-
nendum est (quæ constitutio in reliqua quoque cause parte seruanda est) nihil pro certo affirmare debemus: sed tamē suspicionem Iudicum à nobis aliò prauertere.
Ergo ab illis uideri factam cadem, qui adhuc beneficio temporis latet. diuitem super damna patrimonij, & tot seruorum cadem, reum esse.

v. Diui septē

* Diuisi septem iudices.

CCCLXV.

v. Diui septē
iudicēs quod
c.* QVOD MAIOR PARS IUDICVM STATVERIT, REVS
PATIATUR.Diuisi septem iudices, duo ignominiam statuerunt, duo
exilium, tres mortem. Petitur ad mortem.

DECLAMATIO.

QVOD MAIOR PARS (inquit) IVDI-
CVM STATVERIT. Ego existimo ma-
iorem partē esse, in qua plures idē sentiūt,
eandem pœnam pronuntiant, in eadē uer-
ba iurant. Et hoc uerum esse, ab ipsis uerbis legis disce.
QVAM POENAM. Non de pluribus suppliciis, sed de

vno loquitur. etenim nemo potest * plura supplicia unus
nocens ferre. Scrutare & alia uerba. STATVERIT,
inquit. nōne * ibi censetis, per omnia partis illius * iudi-
cum unam uocē includere? QVAM POENAM STA-
TVERIT, id est, quod genus supplicij placere sibi pro-
nuntiauerit, qua pœna * nocentem affici uoluerit. Sed
quatuor (inquit) iudices me noluerunt mori. Tu nunc
iudicas, quā pœnam transferint, non quā statuerint: lex
autem certam illorum sententiam exigit. Quid enim
aliud diceret, si nondum pronuntiaissent? si negassent
* liquere sibi de supplicio tuo? nūquid sententias illorum
numeraesses? minimè. Horum enim * trium iam uer-
ba signaui: illorum quatuor quæ signabo? dubitare il-
los? nescire quid pronuntiarent? etiamnum ergo sus-
petos? cur dimitti postulas, si iudex deliberat? Plures (in-
quit) me mori noluerūt. Quid igitur uelint, pronunties
oportet: illorum sententiam signare uolo. accusator reci-
tare his iudicibus uolo, ut habeāt quod sequantur. Duo
(inquit) exiliū mihi iniungunt. Iam igitur aperte [ex]
una * plures facis: iam turbam istam, quæ vniuersa no-
ceret, diuidēdo extinguis: duo exilium, duo ignominiam
pronuntiant. Vis ego illos iniūgam, qui se ipsi diuidunt?
Reuertere nunc ad uerba legis, * ut paulò antè. QVAM
POENAM (inquit) MAIOR PARS IUDICVM
STATVERIT. Partem intelligimus eodē numero ap-
plicatam. Quemadmodum sententia coniuncta, sic tur-
ba. alioqui si miscere tibi, & * ingerere dissentiētes licet,
cur hos tres separas? Quomodo enim his, ab illis quatuor

v. plures

v. tibi

v. uideri

al. pro una

parte legē il-

los apponere.

nam, &c.

v. innocētem

effici

v. dicere

v. primum

v. plures

v. & paulò

antequam

al. congerere,

vel iniungere

pro, coniunge-

re, & supra.

discrepant: sic illi inter se pugnant. Ergo non idem sentientes, non potes iungere: idem sentientes compara. Ego qui mortem pronuntiant, tres habeo. Produca illos qui exilium pronuntiant: vinco. produca qui ignominiam: aequè vinco. Dubitari potest ualentiorē esse partem, quae composita neutri succumbit, utraq̃ue superat? Quid si enim quatuor illi in totidē * discreparēt sentēcias: nunquid illos pro una parte * opponeres? Nemo sine dubio cum tribus meis staret, nemo alteri esset adiunctus: nunquid ex quatuor sententiis, unum corpus efficerem? minimè. At quid interest bini an singuli dissentiant? quae numerari pars non potest, si in partem scindere [licet?] Quid si duo ignominiam pronuntiarent, duo exilium, duo mortē, unus (ut plerunque euenit) taceret? sine dubio pares essent sententiae. Si ergo detracto uno, pares essent: adiecto, non sunt superiores? At enim ut scias non utique duas partes legē exigere, uerba inspicere: QVOD STATVERIT, inquit, non, * VTRAQUE PARS STATVERIT. Denique (Iudices) breuiter agendum est. Reus damnatus, quam pœnam tandem pati debeat, si mortis pœnā relinquit? Quam? scilicet exiliū. Ergo cum tribus sententiis quatuor non cedant, duabus quinque succumbent? At eadem iniquitas. Quid [igitur] acturus es [in hac] pœnarum controuersia? * Vtrunque ferre non potes. [At] siue ignominiam sustines, in patria * morandum est: siue expelleris, patriam relinques. Quid ergo (inquit) moriar, cum tres tantum me perire uoluerint? Quid enim? * an tam iniquum est, te mori damnatum? confessum

v. disputatis
sentis
v. oppones
nemo. al. ap-
poneres?

v. utrum po-
tuerit

v. utrunque
ferre non po-
test siue
v. narrandū
autem
v. autē ini-
quum

confessum etiam tuo iudicio? * supplicio dignissimū? Cui v. supplicio
enim te reseruabimus? uidelicet egregiū exemplum ci-
uium futurus es, qui sic uiuis, ut damnari potueris.

Legatus filius proditoris occisus. CCC.LXVI.

LEGATVS SACROSANCTVS SIT.

PRODITOR CVM LIBERIS EXVLEY.

Cuius filius legatus erat, proditoris dānatus est. Reuer-
tentem legatum quidam occidit. reus cedis est.

SERMO.

FATETVR eadem reus, sed iure defendit.

DECLAMATIO.

EXVLEM (inquit) occidi. Exul ille quādo
factus est? quis illum accusauit? quis dam-
nauit? quis expulit? Atqui sic exulem fieri,
pater illius exemplo est: & inde exul quo-
que dictus est, quasi ex solo patrio expulsus. Pater (in-
quit) illius, proditoris damnatus est: lex autē exulare
& proditoris liberos iubet. Ut omnes lex puniat, huic
tamen ignoranti, damnatio patris nocere nō debuit. Pu-
ta in priuatum compēdium peregrinatum: * num exul v. non
erit? Denique, * quādo sciuit se esse exulem? Aliquis pœ- v. quam
nam sustinet, quam ignorat? & eius est conditionis,
cuius se esse nescit? Quem talē audistis sacrilegum, quem
homicidam, quem ueneficum? Noui generis nocentem
producis, tam securum, ut se ne nocentem quidem sciat.
Sed, quod paulò antē remiseram, nego. Non lex omnes

EE

punit, sed cōscios, sed participes sceleris: illis irascitur qui cum patre peccant. NEQUE ENIM innocētes vlla lex punit. Et hic non solum legatus, sed etiam honoratus fuit. Legatus fuit, ut proditoris filium licuerit occidere, legatum non licuit. Quid enim? lex ait, LEGATVS SACROSANCTVS SIT. An hoc dubium est, fuisse legatum? creatus est, missus est. Atqui si fuit legatus, non potuit, antequam renuntiaret legationem, desinere, ^{animum} *tāquam magistratus intra suum* annum, tāquam sacerdos. Patris (inquit) damnatione desit esse legatus. Ad alium forsitan filium pertineat paterna damnatio: ad legatum non pertinet. Antē enim legatus hic factus est. Ita in eo iure fuit, in quo Respub. antē iusserat: id est, antē legatus fuit, quā damnati filius. Sed puta licuisse: non oportuit.*

SERMO.

^{al. metuens} *HIC de iniuria publica querendum, quod ignoretur quid renuntiaturus fuerit. Vltima descriptio, qua nihil tale* merens, occisus sit, etiam inter hostes tutus.*

Luxuriosi pater fortis. CCC. LXVII.

Luxuriosi pater fortiter fecit. prēmium non optauit ex lege. Dementia reus fit à filio.

DECLAMATIO.

DEMENTIAE reo quid obiciis? vsitata fortasse crimina, Traetas per publicum vestes, non reddita salutantibus nomina, non discretos ab inimicis amicos, aut diffi-

pata luxuriā bona, & aliena etati vitia. Habet hoc crimē domus nostra,* si reum mutas. An uerō desidiam obiciis? Bellum non sentio? hostem non intelligo? patriam non uindico? Prēmium (inquit) non optas. Puta me rationem non posse reddere. Non unius [est] criminis dementia. Ut hoc sit argumentum demētie: infirmum est, quia solum est. deinde nunquam [nisi] in numero demētia deprehenditur. obice & alia. Sed quid si ne hoc quidem obici potest? Quid? tu liberalitatem, demētiā uocas? Non expedit tibi, adolescens, hanc legem introducere. Non optas. Age, quisquis non est auarus, demens est? VARI sunt mores. Puta me nolle optare, non concupiscere prēmium: non inuenio quid optare possim: deinde patriam nolo bello afflictam [*præmiis ultra onerare.] Deinde GRATUITAE debent esse uirtutes. deinde hoc est prēmium, intueri debitorem populum. Liceat differre: permittes* uel tua causa. uxorem tibi* optabo, honores* optabo. Statim (inquit) opta. Si facio, sanus sum.* id crimen [est,] quod statim tolli potest? Quid uis optem? statuas? vultum contrahit. dies festos? irascitur. Quid igitur? pecuniam? & si hanc desideras, cur non fortiter pugnabas? descende in aciem. an ego pro te pugnauit? Si perseueras in foro potius militare, quā in praelio, Absolutionem opto: tolle iudicium.

Aleus patrem rapta abdicata. CCC. LXVIII.

Rapta inuito patre nuptias optauit. ab hoc abdicata,* aluit egentem patrem. Quia inuito marito alebat,* est repudiata. Ingrati agit aduersus maritum.

BENEFICIUM dedit, vitam donauit. MAGNUM beneficium est, lucē dare. ideo sunt parentes charissimi: * & illi uitam dāt non sentientibus. Quid, quod beneficium dedit, cū accepisset iniuriam? Iam non tantum uitam tuam donauit tibi, sed etiam ultionem suam: nec tantum [non] exegit supplicium, sed etiam cōcessit matrimonium. Quid his uis adiciam? exorata est. Solent dolere rapta, & * contineri non possunt, nec à patribus. Dedit ergo beneficium. Quid si etiam contra patris uoluntatem te seruauit? illum offendit, ut tibi placeret: & quā grauiter etiā abdicata est? Cū tibi beneficium dat, ipsa accipit iniuriam. Donauit tibi etiā * testamētum patris. Accipisti ergo beneficiū: [nō] retulisti gratiā. Quid, si fecisti etiam iniuriam? Expectatis ut dicam, Cultus negauit, uiduam fecit, quantum est uestis & ornamētum? MATRIMONIA sunt ab ipsa rerum natura inuenta. Sic mares feminis iunguntur, ut imbecillior sexus, praesidium ex mutua societate sumat. Puta illam habere patrem, ad quem se recipiat: * infamata est, nunc bis uidua est, mēdico patre. Ergo maritum eripis, quem tandē maritum? quem tantoperē dilexit, ut patri praefereat. Potuit tibi controuersiam facere de nuptiis iuris sui, si ad ingratum reuerti uellet. Quid his obiciis? Patrem (inquit) alit. Sic accusas quod miseretur. PATREM alii non solum oportet, uerum etiam necesse est. Sed me (inquit) perire uo-

luit. Ecquid ignoscitis, Iudices, * si talē oderat, * quē antē ^{v. qui} [non] cognouerat? nam * hoc ignorauit. Perire uoluit. <sup>sup. à filia rap-
torem dūgā</sup> Merito: rapueras. Lex te occidebat, non huius pater. Sed non defendo illum, qui non ad te uenit. Peccauit: idem te non rogat: * filiam rogat, & uxorem. Nempe haec ei pe- <sup>v. filia rogat
te uxor nupē</sup> tenti cibum senī [negasset], cui alieni porrigunt? Nec multū est quod detur, & haec misericors est. Sed [ideo] * expulsisti, & cum patre medicare cogis. * num es ingra- <sup>v. expulsisti:
cum
v. non est</sup> tus? ergo matrimonium eripis, quid? quod matrimonium? iuris sui poterat iniusti repudiū agere, [si ad ingratū re- uerti] uellet. Inimicum (inquit) meum alebat. Miraris? misericors est, & hoc accusas forsā. Non personam aesti- mauit, sed fortunam. Est hoc uitium illius: nuper & ra- ptoris miserta est. Sed quid tam ualde iste peccauit, ut mori debeat? Me (inquit) perire uoluit. Imitaris * quod <sup>v. Quid a.
ergo
v. &</sup> arguis. Ergo peccauit, idem facis. Crudelitatem * eius ac- cusas: sed imitaris. Sed ille merito: quippe raptori [lex punit.] * Pudet peccasse: satisfecit, rogat, miser est. hostes ^{v. puer} quoque parcat. Denique hoc meruit: hāc respice. Te quo- ^{v. abducas} que (inquit) * abdicauit. Relinque estimationē ipsi do- ^{v. iū} loris sui: sine ipse [se] * vindicet. Sed cur uindicet? me- ^{v. iū} rito abdicata est. Te seruauerat, meruit exulare. Sed puta iniuste abdicasse: pater est. Non respicimus in eius- modi fortuna, quid meruerit. Denique quid faciet mu- <sup>al. ad genua
reuerit. sup.
pater</sup> lier, cū ad * ianuam uenerit? & quantulum est quod ^{al. mortem} praestat? Quo nunc [se] misera conferei? cum patre ni- mirum mendicādum habet. Facile tamen * moriturum inueniet: tantum, ne impune laesa sit, solatium petit.

M. P. QVINTILIANI

Armis sepulchri victor.

CCC.LXIX.

SEPULCHRI VIOLATI SIT ACTIO.

v. viro forti Quidam arma de sepulchro *viri fortis, suis consumptis, sustulit. victor reposuit. Reus est violati sepulchri.

DECLAMATIO.

*Semeca lib. 4.
decla. 4. non
ita quidem
disert.*



v. orare

*v. &
a' observatur
v. absolutur*

*al. qua ratio
violari iurimi-
ci sepulchrum
astimatis, an
etiā, etc. fuisse
v. 70. ut volo
i. n. s. q. h. mo
etiam com.*

OTVI inficiari quod obiicitur. De tracta arma dicis? Nego. mentior? eamus in rem presentem. annumerare volo: si quicquam defuerit, damnari volo. Sed nō corrumpam gloriā meam, ut non dissimulem, propter quod vir fortis honoratus sum. Sed quid faciam? nō licet mihi ista narrare. instat liuor: & id, quo saluus est, odit. Sepulchrum (inquit) violasti. Non utcumque attingitur sepulchrum, uiolatur: alioqui nec inter mortuos licet colapsa reficere, nec *ornare. Aut si utcumque attingitur, violatur: his ergo peccaui, & cum sustuli, & cum reposui. Non ita est: *sed mens *aspicitur. Sic Romani gloriosē spoliauerunt Iouem: sic Saguntini fecerunt paricidium. Si ergo MENS IN factis spectatur, meam inspiciate. *Quare violē amici sepulchrū, estimate etiam commilitonis amici: credibile enim est similis propositi in amicos fuisse. Deinde, ut etiam uiuo nocere uoluerim, mortuo tamen parcendum est. Deinde, quo tempore? bello inter pericula odii uacua. Sed quid sustuli? aurum credo, aut defossā pecuniā? Arma. Ista virtutis instrumenta, non sceleris sunt precia, quibus prēmia merui.

DECLAMATIONES.

204

Nisi ista *sustulisset, non accusasses: non haberes leges. *v. sustulisset
nō accusassem* Sustuli, confiteor: sed publicae salutis causa. Miraris? ipsorum sepulchrorum ruinā si possem, hostem repellerem: tecta in subeuntes, & sacra, quin etiam templorum *sa- *v. safidio* figia, desperantium tela sunt. CERTVM EST omnia licere pro patria. Denique vos interrogo, quid faciam? magna pars exercitus in me cessat. Armati sunt interim etiam inermes, etiam mortui: solus nudus. Quamquam quod quero, habeo: sententiis honorastis, & sciebatis me his armis uicisse: nec sanē aliud dedissetis consilium, quā locus & tempus. Visus est mihi emergere ē tumulo uir fortis.

Rapta competitrix diuitis filia. CCC.LXX.

INSCRIPTI MALEFICII SIT ACTIO.

QVI INGENVAM STUPRAVERIT, DET DECEM MILLIA.

Pauperis & diuitis filia petebant sacerdotium. rumor erat pauperis filiam futuram sacerdotem. Eam parasitus subdiem mysteriorum, rapuit. Diues offert pro eo decem milia. Inscripti maleficij reus est.

DECLAMATIO.



ON est (inquit) *scriptum: quia certa lege comprehensum est. Hoc diceret raptor, si cum illo agerem. Sed aliter mecum tibi consistendū est. Rapere enim vsitatum est: *subiicere raptorem, nouum. Nunquam hoc timuere. *al. inscri-
ptum.* *v. abiiicere.*

M. F. QVINTILIANI

Viri fortis pater, reus proditionis. CCC. LXXI.

AEDICARE LICEAT.

VIRI FORTIS OPTET QVOD VOLET.

v. proditionis

v. reus

Qui *proditionis patrem reum habebat, fortiter pugnavit. Rogante patre ut optaret abolitionem suam, non optavit: sed in iudicio, *reo affuit. Absolutus pater abdicat filium.

DECLAMATIO.

v. reor, quo
verbo usus
non esset, quod
horridum ap-
pellat.

v. impetrare



VID peccaui cur abdicere? num aduersus patriam iners sum? luxuria deditus, bella fugio? An aduersus patrem impius? [id certe non] *vereor. In qua parte filij cessat officium? Non optasti (inquit) quod volui. Iam ex-

cedis legem tuam, pater. filio debes *imperare, forti non potes. potes peregrinationem, potes militiam: sed non sententias iudicij, non decretum magistratus, non premium fortis. Quid enim lex ait? FORTIS OPTET. Me nominat, & equum est hoc mihi contingere: pugnavi. Cum quo mihi res est? cum patre: non est contumaciter agendum. Ego etiam viri fortis optionem remitto, si equum petis. Quid petiisti? ut abolitionem optarem. MEMENTO non omnia, pater, nos posse petere: premium accipimus, non regnum. Nescis quantum sit *abolitionem petere, accusatori silentium indicare, reum eximere, leges tollere. Nec pro te tenuissem, & premium perdidissem. Sed cuius abolitionem? meam, inquit. Animaduertitis

DECLAMATIONES.

205

maduertitis quodammodo parricidij reum. Agam potius causam. Hoc premium primum turpe est: deinde supervacuum. Turpe: damnaberis tuo iudicio in perpetuum. quanto grauius est a se damnari: tamen alij possunt dicere, Gratia uicti sumus. Deinde supervacuum: innocens eras. At enim DV BIA est iudicij fortuna. sed nobis non timenda. Diluendum iudicium est: inuidia tantum [fuit:] criminis fiducia erat & in timore tuo. Itaque apparuerunt Iudicibus una omnia, & profuit tibi quod abolitionem non optavi: apparuit certa innocentie fiducia. ergo aduocatum tuum abdicas, participem laboris, *periculi? Facile & inueniam patrem: sed tibi timeo, soles periclitari.

v. de me facile est. Licet ex Platone abdicatum sumere in adoptionem.

Pulsator educatoris expositus. CCC. LXXII.

QVI PATREM PVLSAVERIT, MANVS EI INCIDANTVR.

TALIONIS SIT ACTIO.

Quidam expositum sustulit, pro filio educavit. Pulsatus ab eo, tanquam *pater manus incidit. Agnitus est adolescens. aduocato naturali patre, cum educatore agit talionis.

v. patri

DECLAMATIO.



CELERATISSIMVS omnium (Iudices) iuuenis ingratus, uel quia lucem beneficio meo accepit: uel quia in patre bis parricida est, semel domi, iterum in foro. Quam merito cruentas perdiderit manus, si quis adhuc dubitabit, aspiciat: iterum me in

FF

cōspectu uestro pulsat: etiam truncus ac debilis, sola ra-
 bie integer, in miserum senem incurrit. Quid si haberet
 manus? ac ne quis illum coercitum pōnā putet, etiā au-
 dacior factus est. Debilitatem meam concupiscit, & ei
 praeipue* corporis parti irascitur, per quam uiuit. Fa-
 teor (Iudices) fateor, [non] praecidendas fuisse has ma-
 nus: sed cum istum colerent. Nec erubescō (quod ab isto
 minimum est) malē audire, & crudelitatis quoque reus
 fieri. Sanē crudelē me uocet: dum se ostendat, non timeo
 ne istud in me crimē credibile sit, cum misericordia meae,
 aduersarius ipse monumētum sit. Nam quod pater par-
 ricidae adest, non* miror: debilem non timet, aliquando
 crudelior, cum exposuit. Neque enim dubito quibusdā
 illū somniis & prodigiis cōmotum, quia uidelicet istum
 parricidam defungi utique in patrem fatale erat, ut se
 metu liberaret, proiecisse. Ille ergo crudelis (iudices) quē
 solus iste carnificem uocat: accessi miti uultu: misertus
 sum. ad summam, * alienus sustuli quem proiecerat pa-
 ter. nec contentus, filij loco habui. Quid? hac indulgen-
 tia quid profecerim, quāritis? effeci ne deesset qui pulsa-
 ret senem: ille* quem praesidio sustulerā, ille quem uin-
 dicem etiam aduersus alienos speraueram, tam apertē
 pulsauerat, ut ne inficiari quidem posset. Stultus, eadem
 indulgentia etiamnum perseuerabam, & quarentibus
 amicis a quo essem pulsatus, mentiebar. Quid tu, in-
 quiunt, expectas donec occidat? rapuerunt me in forū:
 ostenderunt uerberationis notas. Iste fassus est: iudex
 damnauit: carnifex manus abstulit. nihil in illo iudicio

r. corpori
parter. minor de-
bilem

al. alienum

r. qui

r. rapuerat

meum, nisi fletus fuit. Dum iactatur tota ciuitate par-
 ricidium, inuenit impietas originē suam: en, ut uidetis,
 iterum pulsat. Talionem (inquit) peto. Quid ais? cru-
 delitatis arguis? * qui, si alter pulsauit, misereri soleo etiā
 alienorum? Ego te, cum meus esses, debilitaui: num per
 uinum? num per furorem? num iratus? TALIO, iniuriae
 ultio est. In hoc scripta est lex, ne quis impune petulans
 sit. Hoc ergo dicis, Me iniuriā abstulisse. lege incidi: sed
 [tamen incidit] carnifex. QVICOQVID lege factum
 est, uindicari lege non solet. & qua lege? QVI PA-
 TREM PULSAVERIT. Sed tu (inquit) pater non
 fuisti. * puta. Iudicia tamē iudicis rescindi non possunt.

r. quē saltem
pulsauitsup. id. uerum
esse

Hic de sanctitate iudiciorum. Sera post damnatio-
 nem, innocentiae defensio est. Istud quod nunc dixisti,
 ante dixisses: sed non potuisti dicere. Pater tuus eram,
 iure praesentis conditionis. Abdicare itaque potui: [po-
 tui] omnem potestatem, tanquam in filium, exercere.
 Miraris? nec ille potuit contradicere, qui* pater erat.
 Non eras (inquit) naturalis. Tantō igitur plus merue-
 ram: alienum sustuleram, cum essent qui suos proicerēt.
 Sed ut non fuerim, tu tamē putasti patrem: LEX AV-
 TEM mentem punit, ut scias uerum esse: hoc impetraui.
 Sed tu (inquit) sciebas non esse filiū tuum. Poteram qui-
 dem scire: sed meritis pater eram, sed tu tanquā patrem
 cecideras. Sed, testor, nolui. expositum* quoque college-
 ram: indignati sunt amici: ipse fassus es. Quid nunc fa-
 cies? praecides manus quae te sustulerunt?

al. pater nō-
dum erat: nec
tu, qui agni-
tus nōdum e-
ras. Non erat.

al. quādoque

M. F. QVINTILIANI
Ornamentis redemptus. CCC.LXXII.

ABDICARE LICEAT.
SEPULCHRI VIOLATI SIT ACTIO.

Amissa vxore, & defolsis in sepulchro eius ornamentis, superinduxit filio nouercā. Captus à piratis pater, de redemptione scripsit. Morante filio, vxor è sepulchro prioris vxoris, eruit ornamenta, & misit. Ob hoc à priuigno sepulchri violati accusata, * & damnata est. Pater redit, & abdicat filium.

etiam nata
est.

DECLAMATIO.



NTEQVAM parricidiū [obiiciam,] inertiam obiicio. Nō es peregrinatus, etiam me peregrinante. coactus sum tuas uices sustinere. Sed dices, non totam domum in periculum committi debuisse, rem auxisti. Vt * concedamus, redime patrem: captum deseruisti. maximum crimen, imò parricidium. Quantum in te fuit, occisus sum, & grauissimis quidem tormentis. Neque est quòd paupertatē excuses: impietas fuit. Moraris: * sed [ad] quid [hoc] facis? ut * scias [me interim à piratis] occisum. [Quid postea? sepulchri violati] accusas. hoc [adeone] vacat? & quam accusas? uxorem meam. Sepulchrum (inquit) uiolauerat. Quid ad te? mea iniuria est: ego uindicabo. Sed ne ego quidem debeo: rectè uiolauit. Vt scias (inquit) peccasse, damnata est. Miraris, absente uiro? Ego te uxor damnaui, optima faminarum: sed uindicabo.

redimus

etiam

sciam

DECLAMATIONES.

207

Abdicatus haeres ob tyrannicidium.

CCC.LXXIIII.

ABDICATVS, DE PATERNIS BONIS NIHIL HABEAT.

Quidam hortatus in tyrannicidium filium, nolentem abdicauit. Moriens scripsit heredem, qui tyrannum occidisset. Abdicatus occidit: petit bona.

DECLAMATIO.



ABDICATVS (inquit) NE * QUID DE BONIS PATRIS CAPIAT. Paterna hac esse bona constat: abdicatum te esse, aequè patet: quæ ultra quæstio est? Heredem (inquit) scripsit tyrannicidā. ego autem tyrannum occidi: Nihil refert, an aliquod ius postea acquisieris: filij perdidisti. Lex enim quæ abdicatis paterna bona negat, per omnia illos * amouet. Supernacuum namque erat, abdicatum submouere, qui alioqui perdiderat paternam domum. Igitur lex ista scripta est, ne qua lege reueri in domum posset. Licet ergo sis tyrannicida, non prodest tibi: Nec ulla lex reducit, quem aliqua excludit: & semper (iudices) potentior lex est quæ uetat, quàm quæ permittit. NE QUID (inquit) EX BONIS CAPIAT. Hoc etiam in * magistratum potestate seruatur: & plus potest (inquit) unus qui uetat, quàm omnes qui iubent. In permittente enim, libera potestas: in uetante, pœna est. Deinde hæc lex publica est, ad omnes pertinet: testamentum pri-

etiam de
bo. patris.
al. patris

admonet

magistrum

v. lege

uatum est. Potentius est quod in albo* legitur, quam quod testamento. Sed pater (inquit) uoluit me esse heredem, & ideo tyrannicidam scripsit, quia sciebat me facturum tyrannicidium. Falleris: te nanque minime uoluit. nam si uoluisset, scripsisset, Filius meus, si fecerit tyrannicidium, heres mihi sit. Nunc autem apparet dolentem, iratumque scripsisse: & adoptare in locum filij, tyrannicidam uoluisse, qui in uirtutem tyrannicide, filium excitare non potuerat. Iratum tibi dico fuisse, abdicauit. **N V N Q V A M** leuiter excadescunt patres. & qua causa? quod tyrannum non occideras. Vides quemadmodum inertia execratus sit, ne* publicis quidem malis excitatam. Tantum abdicauit? imò non reduxit. Passus est exulare: ne moriens quidem* misertus est. etiam testamento exheredauit, etiam alios adoptauit. Vltimæ partes [sunt] æquitatis. Tamen (inquit) tyrannum occidi. Puta te meruisse. habes premium à Republica. Illud uirtutis premium debet esse, hoc inertia supplicium. Sed quando occidisti? [cùm te] testamentum excitauit.

v. iudicij

v. interfectus

S E R M O .

I N ultimo tuenda mortuorum iudicia: commendabimus iudicibus testamenta. Nullam autem maiorem illi fieri posse iniuriam, quam si hunc heredem habuerit.

S C H O L I A .

[Abdicatus, de paternis bonis nihil habeat.] Huius legis meminit Quintilianus lib. 3. Institut. orato. capite, Quid sit

status, ad finem. Quoties (inquit) aliud alij petitori opponitur, dissimiles esse status necesse est, ut in illa controuersia, Testamenta legibus facta, rata sint. Intestatorum parentum liberi heredes sint. Abdicatus, ne quid de bonis patris capiat. Nothus ante legitimum natus, legitimus filius sit: post legitimum natus, tantum ciuis. In adoptionem dare liceat. In adoptionem dato redire in familiam liceat, si pater naturalis sine liberis decesserit. Qui ex duobus legitimis alterum in adoptionem dederat, alterum abdicauerat, sustulit nothum: instituto herede abdicato, decessit. Omnes tres de bonis contendunt, &c. Diserte & paucis hanc controuersiam illic tractat, & ad eam ex harum declamationum more, genere loquendi, & modo & ratione legum, thematis, & locorum seu argumentorum, ut facile has Quintiliani declamationes esse quilibet affirmare audeat. Similis quoque est illa, lib. 5. cap. 10. Cùm Thebas euertisset Alexander, inuenit tabulas, quibus centum talenta mutuo Thessalis dedisse Thebanos continebatur, &c. Illa item controuersia (quæ quasi ex hoc declamationum volumine, si omnes haberemus, transcripta uideretur) de rustico & diserto lib. 7. cap. 3. & alia de eo qui meretricem in matrimonium duxit, & ex ea natum abdicauit lib. 11. cap. 1. Si ergo hos locos cum illis, & Quintilianum ipsum, cum aliis declamatoribus cõparauerimus, apparebit, & quã sit hic sui similis, & reliquos quàm lōge superarit & uicerit.

Fortis, filius proditiōis rei, frater desertoris.

CCC. LXXV.

Proditionis reo patre, alter ex filiis deseruit, alter fortissime pugnavit. Rogauit pater, ut abolitionem suam optaret. ille fratris impunitatem optauit, & in iudicio affuit patri. Pater absolutus abdicat. Ille. CD.

Pari filij tra-
ditur supra
decla. 287.



ATEOR, non posse [me] lusus ar-
guere, qui donari aetati possunt. Non
est luxuriosus, sed cōtumax: hac mi-
nus ferenda uitia. Dica[te] licet
fortissimum, quid mihi prodest, si ma-
gis patrem contemnis? Mea (inquit)
lex est. Quicquam tibi me uiuo tuum est? Ego te in a-
ciem misi, mea est uirtus, mea lex, mea optio. Non ini-
quam rem postularem, si dicerem, Amicum reum uin-
dica: quid si patrem, etiam innocentem? Urget conspi-
ratio. Sed turpis est (inquit) abolitio. Quid ad te? Ego
mea cōditionis arbiter sum. Sed (inquit) *superuacua:
eras innocens. *Quid ad te? Ego, quia innocēs eram, pe-
tieram: uerebar fortunam iudiciorum & exempla. Sed
fratris (inquit) salutem optaui. Iam ergo noli dicere,
Superuacua abolitio fuit. alium enim mihi praeulisti:
& innocenti, nocentem: reo, damnatum, qui certō perire
debebat. Si misereris tuorum, eos saltem adiuua, de qui-
bus iudex etiam non dubitauit. Quid ergo (inquit)
periisset? Si me interrogas, occupatus sum, non audio.
*tu patris desertor es? QV AEDAM (Iudices) compa-
ratio minuit. per se crudele fuit, perire fratrem: sed com-
paratum mihi, tolerabile. Quid *ego, periissem? Fra-
trem (inquit) seruauit. Itaque nunc fratrem *aduoces:
ille beneficij gratiā debet, ego *peccati pānam. Sed quid
si non pietati seruisti, sed ut me occideres? quantum in te
fuit,

*. superua-
cua erat
*. quid autē
ergo

*. si

*. ergo

*. abdicat ille

*. peccauit

fuit, damnatus sum. Affui (inquit) *alioqui. abdic-
beris tamen.

*. alioqui ab-
dicaretur tam
meu

Expositus iuratus ob nuptias educatoris
filiae. CCC.LXXVI.

Quidam moriens, adolescētī, quem pro filio educauerat,
indicaturum se veros parētes pollicitus est, si iurasset se
filiam quam relinquebat, ducturum uxorem. Iurauit
adolescēs. ille decessit. *post mortem educatoris, a na-
turali patre receptus, *quia non uult orbam diuitē du-
cere uxorem, [quam iubet pater,] abdicatur.

*. dixit potest
*. qui ante
uult

DECLAMATIO.



BDICAT tam citō? si non eram ido-
neus, non erā recipiendus. Tam exi-
guo tēpore quid peccare potui? etiam
si quid peccaui, ignosce. nondum noui
mores tuos. Nouitiis etiam seruulis
ignoscitur. Sed quid obiciis? Uxorem
(inquit) non ducis, quam uolo. Quid tum? nescis, nostri
arbitrij esse matrimonia? Affectus nostri *uobis non ser-
uiunt. Non potes efficere imperio, ut uel amem quem
uelis, uel oderim. Matrimonium uerō, tum perpetuum
est, si mutua uoluntate iungitur. Cū ergo quaeratur
mihi uxor, *sociā thori, uitae consors, in omne saeculum
mihi eligenda est. alioqui, quid proficis inuitum *cogen-
do? repudiabo. At enim (inquit) lege cogeris, orbam
ducere. Quid? tu illius patronus es? sine me illi respon-
dere. Si potest, lege illa cogat. interim, noli mihi patriā

*. nobis

*. sociatori

*. cogendum

maiestatem opponere. Sed nimirum non potest cogere, & ideo non cogit. alioqui forsitan illi responderē, non habere orbas privilegiū, sed * agnatis indicere nuptias non occupatis. Quid ergo (inquit) orbam nō ducis? Gaudeo, pater, quod misereri fortuna potes. & hac orba est, & hac patrem perdidit. Fortuna similis, indulgentia prior est. In eadem domo educati sumus: noui mores, probo uerecundiam, probo genus. Quid si mihi à patre commendata est? quid si rogatus sum? quid si etiam iuravi? uis me fidem non præstare? & cui? qui me sustulit, qui patrem egit, qui te mihi patrem dedit, quem admodum rogauit. Non est quod dicas, Ego cogo. a quē tamen * peierauero. Et quales futura nuptia, quæ * per iurio iunguntur?

S E R M O.

ULTIMA comparatio puellarum: illam esse diuitem, facile inuenturam maritum. hanc, in totum destitutam: & nunc uerò, orbam, si eam hic quoque deserit, referendam esse gratiam, expositos colligentibus.

S C H O L I A.

Quintilianus lib. 7. cap. 2. Quædam in scholasticis controuersis ponuntur, ad coniungendā modò actę rei seriem: ut, Pater, expositum qui agnouerit, solutis alimentis recipiat. Minus dicto audiētem, filium liceat abdicare. Qui expositū recepit, imperat ei nuptias locupletis propinqui: ille ducere uult filiam pauperis educatoris. Lex de expositis, ad affectum pertinet. iudicium pendet ex lege abdicationis. ille decēsit] sup. pater educator. nam duxit, pro di-

xii, reponere omnino non possumus: cum ex sequentibus, & ex adducto illo à me Quintiliani loco, appareat, non id agi, ut eā, quæ iam ducta sit, repudiata, orbā diuitem ducat: sed pater vnā ducere filium iubet, uult filius alterā. Aut uerò ita legendum est, Ille dotem dixit: quantacūque uidelicet à paupere educatore dici potuit. Vlpianus tit. de dotibus, Dos aut datur, aut dicitur, aut promittitur, &c. Cicero pro Flacco, Quæcūque sine tutore auctore dos dicta est, nulla est. At enim (inquit) lege cogere orbam ducere. Quintilianus lib. 7. cap. 5. Huic parti subiungit Virginius causas abdicationis, dementia, malæ tractationis, orbarum nuptias indicētium. Lex fuit Athenis, quā utroque parente orbata, cui opima & opulenta successio cucerat, eam, ut ordinum dignitas familiarūque salua esset, proximus agnatus, aut cognatus ducere cogeretur: lex item altera, ut si qua indotata & egens orba esset, eam aut uxore ducerent agnati & proximi, aut dotatam alij collocarent. Quem morem conqueritur Aristoteles lib. 2. Politic. cap. 7. suis adēd temporibus vix obseruari, & orbam cui libet iam, neq; ex lege collocari. Græcis ἐπικληρος καὶ ἐπικληρίτις appellatur. Demosth. καὶ ἐπικλῆρος, ὁ νόμος καλεῖται ἐπικληρίτις. καὶ ἐπικλῆρος ἀπατῶν καὶ φανῶν καὶ ἀστῶν. & postea, καὶ ἐπικλῆρος ὅσοι δὲ θνητοὶ πλῆσιν, καὶ μὴ βέλαντοι ἔχοντες ἐξ ὑπὸ τοῦ γένους, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐδιδόκει, &c. Terentius in Phormione,

Lex est, ut orba, qui sint genere proximi,

Eis nubant: & illos ducere eadem hæc lex iubet.

Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam, &c.

Item actu. 2. sce. 1. Verum si cognata est maxime

Non fuit necesse habere: sed id quod lex iubet,

Dotem daretis: quæreret alium virum.

Qua ratione inopem potius ducebat domum?

G. Non ratio, verum argentum deerat, &c.

Ex his apparet cur Virginius has causas orbarum nuptias indicētium, materias officiorum appellaret. Hic uerò

iuuenis abdicatus respondet, se ab orba illa diuite cogi non posse, vel quia proxima nō esset, nec generis eiusdem aut familiæ: vel quia si orba id ex lege possunt, non tamen inter eas, vna maius alterā priuilegium habet: hic verò utraque orba est, licet nō ambæ diuites. nec si priuilegium habent, eo aduersus eum utuntur, qui iam alij mulieri pactus est, aliisque nuptiis occupatus: qualis hic est, fide iam maritus & sacramento.

Locutus à patre in militiam, venenum terens.

CCC. LXXVII.

PARRICIDIJ SIT ACTIO.

Pater filium in militiam vocauit. Ille ornatus donis ad patrem rediit. adhibitis amicis petit à patre, ne se amplius mitteret: non impetrauit. Iterum fortissimè pugnavit. rediit. terens venenum à patre deprehensus est. Interrogatus, dixit se mori velle. Parricidij reus est, * patre [accusante.]

v. pater

DECLAMATIO.

Hic corruptissime de-
clamations illi
ge 3. Seneca
lib 7. Et ceter.
29. lib. 4.



PARRICIDIJ reus sum. QVÆDAM
IPSA crimina magnitudine fidē non
impetrant. Parricidium legem nō ha-
buit, nec immeritò. Quis enim se fa-
cile vinculis naturæ exoluat? Vos estis
qui nascentes excipitis. Itaque ad tar-
tum nefas, magna oportet serie parricida ueniat, & per
hominum Deorumque contemptum, ad ultimum nefas
conscendat. * Quod hīc est [tanti criminis] iudicium?
maximum omnium reo crimen obicitur solum: non cir-

v. Quid hoc
est iudicium
maximum

cunscriptus amicus: cessant etiam familiaria adolescen-
tiæ crimina: & ne in scortis quidē reus, malè audio. Plus
fortasse quàm putatis (iudices) pollicebor: non quemli-
bet ex illis subfelliis, sed accusatorem ipsum, laudatorem
dabo: nunquam abdicauit. Quid ni non abdicaret? cu-
ius nō solum innocentiam, sed etiam uirtutem cognoue-
rat? Facinus indignum: inter speciosa militia opera, im-
pietatis priuati reus sum, sponso salutis publicæ. NON
SVNTE IVSDEM pectoris vitia [et] virtutes. [par-
ricida fuerim.] * qui tã pro alienis patribus dimicare so-
leo? Sed forsità non solum purã, sed etiã, speciosam inno-
centiam [desideras.] * Grauis in parricidium causa. nū-
quid abdicaueras, & exuere naturalem indulgentiam
prior * docueras? An etiam hereditatis cupiditate uole-
bam te occidere? scilicet immensis luxuriæ oneratus dā-
nis. An infelicitate te iubente pugnaueram, & inertia
pœnam uerebar? imò (inquit) inuitus militabas. Sic sit
ergò, ut quisquis hostem timēs, [ne militet inuitus,] pa-
trē occidat? Ergo iners sum. atqui parricida * non solum
audax debet esse, sed etiã temerarius. Inuitus militabã.
Quid ergo? [amplius] rogare non possum, [non] ad pre-
ces decurrere, * non ad genua, iterũ allegare amicos non
possum: denique [si] perseueras, * mori possum. Finge
nunc qualem te uelis esse. crudelem? & * hūc iudex uin-
dicabis. [mitem?] & petes hunc occidi filium? Sed me-
lius ego de te iudico. Puto te omnia indulgenter impera-
re filio. AVIDA est gloriæ paterna pietas. Nostra ty-
rānicidia timidiora sunt. * Nunquid offenderis, si te lau-

v. & tam

v. graues

v. docueras:
al. debueras?
sup. ut cau-
sam parrici-
dij haberem.

v. non sum

v. non adue-
na

v. mori non
possum. f. e-
nim

v. & nunc
in. vindicabis
& preter h.
occidit

v. nunc quid

do? Sed ne tali quidem patri parco. Quemadmodum
 * si occidere uolo, cōducam percussorem? insidiabor per-
 egrinanti? nihil horum est. Meas manus inquino, & sic
 paro uenenum, ut deprehendar? Secreta sunt parricida-
 rum scelera. Cur ergo (inquit) uenenu habuisti? O mi-
 seram liberāda adolescentiā mea sortem, & malis quo-
 que ipsis strictiora remedia! Excusandum est, quod ne
 diluerem, mori uoluerā: & ultimae cogitationes ad iu-
 dicem reuocantur. paulò minus quā post fata arcessor
 reus. Sed ne fallam te, pater, respondebo uerbis fortuna
 meae, respondebo quod * soleo. L. non alius, quā filius
 mori uolo. O quantò facilius tibi mortis causas, quā
 parricidij reddam! imò passim subiectas & publica-
 tas, tamen non transibo. Mori uolui. quæris quare? quia
 natus sum ad miseras hominum, incendia, naufragia,
 bella. FOELICES qui suo arbitrio moriuntur. Scipio
 [ille peccauit? qui transfixus, quærentibus ubinam esset
 imperator: Imperator] (inquit) bene [se] habet. puto
 quia pugnaturus * ultra nō erat. Cato & ille peccauit?
 idem [hic] fecit, quod Cato. AD QUIETEM hoc in-
 tereſt, & dulcis quadam ad securitatem uia. Quare
 mori uoluerim quæris? en, quia uiuā. Reus sum: quare?
 [quia] mori uolui. Iudex enim ex uoto adolescentiam
 agram * nihilū quā me offendit: quanquam & inte-
 rim & secundum ad usum meum faciunt quicquid ro-
 gant: & pater etiā solus exorauit (pace maiestatis tuae
 dictum sit) non omnes tamen fortes sumus, non omnes
 bella sustinere possumus. Sed non quisquis occidere ho-

r. &

†
al. solusVide Va. er.
Max. lib. 3.
cap. 2.

r. ultra

†
al. nihil un-
quam me ha-
bitis offendi

stem non potest, continuo patrem potest. Varia sunt in-
 genia. alij otio delectantur: ego tecum uolebam milita-
 re. En parricidā, sub iudicio tuo uiuere uolo, in hoc etiam
 ambiciosus apud te, pater, amicos adhibui. Sed postquā
 * iussus sum, obsequendum est (*inquam) patri, eamus <sup>sup. in mil-
tiam ira
r. uisus
r. in quem
r. alias</sup> in bellum. Quid habeo quod pro me timeam, si de filio
 pater securus est? vidi * alios sterni, * alios fugari, vni-
 uersos exercitus cadi: dedi me, me periculo subieci, tan-
 quā nilis mihi, fortuna: & ideo puto, miser, uici. * Iam ^{r. tam}
 uerò in aestimatione periculorū ac vulnerum, Quid hic
 (inquam) nemo uincere potest, nisi mori uolueris? Redij
 in domum patris, nulla erat missio, ne post * victoriam <sup>r. victoriam:
idem si</sup>
 quidem. Si necesse est, moriamur (inquam) sed domi: ibi
 certè pater sepeliet: inter haec tamen, pater. * nam cle- <sup>al. ne demen-
tiam esse pu-
taret</sup>
 mentiam sperat: uideat (inquam) pater, deprehendat:
 qui roganti non credidit, morienti credat. Ipse me cum
 ueneno obtuli, ut essem miserabilis. Sed, ut uideo, crude-
 liorem feci patrem: & non intelligo. Filium perire no-
 luisti, cum in aciem misisti: si perseueras, uenenum red-
 de: liceat meis instrumentis mori. Sed miserere heredis,
 miserere uiri fortis: iudicio impetrem, quod per amicos
 impetrare [non] potui.

S E R M O.

HOC est difficillimum in hac controuersia, quod in
 eadem conditione & parricidij, & mortis, est militiae
 metus: quem si inficiamur, non habuimus cur ipsi uelle-
 mus mori: si fatemur, habuimus cur vellemus occidere.
 medio igitur temperamento opus est.

Vista duobus praeliis ciuitate, tertia instructa acie, pollicitus pacem dolens, si permetteret sibi cum duce hostium loqui. post discessum eorum, quia non indicat patri, abdicatur.

DECLAMATIO.

v. mentior
datum



NON esse priuilegium parentibus datum* mentiendi: datam esse uideo liberis respondendi potestatem, & de abdicatione iudicem cognoscere. Dico igitur certa esse quae imperant patres, nauigationem, militiam. Quae-

v. et torque-
bas

v. dedicatis

dam excipi, senatoris, magistratus, iudicis sententiam: & liberos esse, quia ciues. Hanc uero nouam legem, Silentium crimen esse, cum abdicetur procacitatis petulantia: sub hoc patre tacere non licet. Finge te querere quid amico deliberanti suaserim: * extorquebis quare iudex teum damnauerim? quam rationem senator in sententia secutus sum? Isto modo leuissimis quoque causis expellemur, & utcumque* delicatis uisum fuerit, testamenta perdemus. Abdicas. Amaui? potaui? & fortasse ista donasti. Tanti supplicij quod crimen est? Non indicas (inquit) quid locutus sis. Finge nolle: licet. Magistratus non exigit, patria non exigit. si proditorum putas, accusa. SUNT quaedam secreta, iudices: & animi, parentum imperiis vacant.

Diues

Pauper & diues inimici. diues, pauperem quodam tempore cum uxore occisum, adulterij crimine in publicum obiecit. Postea demissus ab eo parasitus, in sacrilegio deprehensus, è lege tortus, inter alia dixit, à diuite pauperem illum inimicum iniuriâ occisum. Diues cadis reus est.

DECLAMATIO.



EO cadis quid obicitur? petulantia, improbitas, circumscriptio? Ista ne pauper quidem obiecit: nec potuit latere antea acta uita sub eiusmodi inimico, quem usque eò uehementem dicitis, ut mea manu esset iugulandus. Sed

inimicum occidi. Quem? pauperem, qui nihil in curia, nihil in contentione poterat. INIMICI sunt ex pari. Sed puta inimicum fuisse. statim [ne] ad eadem confugiendum? uerborum contentiones armis finiuntur: etiam hostibus parcitur. Caesar Catoni uoluit ignoscere. Deinde mea manu occidi. Tam effracis animi sum? non uenenum est, non percussor, & diues sum? Deinde cum uxore, ne illi quidem parco. Deinde quemadmodum rapio? de publico? non clamat, non Quiritium fidem inuocat. & tanti facinoris parasitum conscium aduoco, & eundem postea eiicio: non timeo iudicem? Quemadmodum ergo (inquit) uxorem corripit? alieni facti ratione à me exigit. Quis scio an hoc genere uindicare se uoluerit, qui

HH

aliter non poterat? Pauper (inquit) fuit. Quasi tantum precio mulieres corrumpantur, praesertim diuites: imò illecebris & blanditiis magis capiuntur. Vtique si quis domesticorum adiuuit, per parasitum factum: & ideo eiectus, ideo à nullo receptus, q̄ eū laisset, à quo liberalissime exceptus est. At enim dixit parasitus. Primum vnus testis est: deinde parasitus. Tortus dixit. Eo minus credo: mentiuntur plerunque torti. Deinde hic habuit mentiendi causam, quòd expulsus est, quòd sacrilegium propter inopiam admisit. Astuti praesens: inde ille exarsit ualidius & fefellit. hinc reus factus sum.

CruX scripta seruo non dāti venenū. CCC.LXXX.

DE INIVSTO SUPPLICIO TRIBVNOS APPELLARE LICET.

Aeger à seruo, cui libertatem scripserat, venenū petit. nolenti dare, crucem scripsit. Haeredes uolunt supplicium fumere. seruus appellat Tribunos.

DECLAMATIO.

TESTAMENTO (inquit) cautū est. Ideo Tribuni cognoscunt, non virum scriptum, sed quare scriptū sit. CruX scripta est. quare? quid commisit? antea actam vitam scrutemur. Video prius illi libertatem fuisse scriptam. Quid igitur tam subito peccauit? nunquid venenum dare domino uoluit, quò citius libertate frueretur? in cōtrarium incidit, non periclitaretur si dedisset. petēti (inquit) domino non dedit.

SERMO.

QV AESTIO an omnibus imperiis parendum: an agro adhuc imperio. hic primum nō debuisse: deinde nō potuisse parēre: ultima supplicij figuratio, sub eiusmodi titulo.

Nouerca torta filiam consciam dicens.

CCC. LXXXI.

Seneca lib. 9.
decla. ult. &
lib. 5. cōtr. 29.

VENEFICA TORQUEATUR, DONEC CONSCIOS INDICET.

Quidam filio superinduxit nouercam, & ex ea aliam filiā suscepit. Amisso filio, ambiguus signis, vxorē ream fecit. confessa illa in tormentis, communem filiam consciam dixit. Adest filiae pater.

DECLAMATIO.



T sciatis (Iudices) nocentes tantum à me ueneficij reas fieri, & hanc nō immerito prateritam, profert à sinu nutricis ream. Non * peccant hi anni, ne in nouercis quidem. Paruula serpentes non nocent: ferae etiam mansuescunt.

Personā, uirgo est: causa, soror: quā valde à fratre dilecta est? quemadmodum mortuum fleuit? Sed mater (inquit) cōsciam habuit. PRIMVM sceleratis naturale est, alienam conscientiam fugere: deinde si querant, adiutores querere. Quod autem adiutorium in puella esse potuit? emit uenenum? an cōsecit ut fratri daret? Quid? ipsa priuigno nō potuit dare? Hic uerba matris, appel-

HH ij

lantis filiam: illius, expauescentis timorem. Ego certe interrogavi, quid est uenenum? Cur ergo dixit consciā? ut me orbarer. NIHIL dulcius est ultione, laesa. Et prorsus non frustra hoc cogitavit. certe si nō alio iudicio, [ut] patrem torqueat.

Tyrannicida conductus. CCC.LXXXII.

CVIVS OPERA TYRANNVS OCCISVS FVERIT,
PRAEMIVM PETAT.

Diues senex, adolescentem robustum in tyrannicidium pecunia data conduxit. occidit adolescens tyrannum. certant de praemio.

DECLAMATIO.

CVIVS OPERA, inquit. Operā puto esse praelij, armorum. Tu, quam dicis operam? consilij. Atqui nemo, ut proposuit tyrannicidium, continuo tyrannicida est. Tuum

* profuisset
et
* tantū con-
audire pra.

ipsum consilium quid * profuisset citra manum meam? Ergo operam lex desiderat: ideo * tantum [ei qui occidit, dat] praemium. Atqui si hac opera est, ego pugnavi. Sed ego (inquit) conduxī. Puta nempe, conduxisti ut tyrannicida essem, tanquam si conduxisses, ut gladiator aut histrio essem. Si conduxisses ut hominē occiderem, nempe et ego tenerer. Non tua spē tyrannicidium fecisti. Age si hortatus esses in tyrannicidium, praemium peteres? sed tu me propter mercedem tuam putas tyrannicidium fecisse? tantum praemium mercenariae operae imputas? NON EST humilis pectoris libertatem publi-

cam capere. Etenim si tua merces mouere me potuit, multo magis praemium mouit: et ideo ad me uenisti, quia intellexisti à vultu cogitationem tyrannicidæ. Cur ergo (inquit) mercedem accepisti? non cupiditatis causa, sed pignoris: quia tentari me putavi, et te à tyrāno submissum. Quid ergo, duo praemia feres? ideo tyrannicida sum: ut tu. iam habes praemium, patrimonium, liberos, tyranni mortem desideratam.

Rapta malè tractata. CCC.LXXXIII.

QVAE VIRVM MALAE TRACTATIONIS DAMNA-
VERIT, DVPLAM DOTE M RECIPIAT. SI INDO-
TATA NVPSERIT, LITEM AESTIMET.

Rapta nuptias optauit. postea virum malae tractationis damnauit. litem morte aestimat.

DECLAMATIO.

INIMIO amore et sollicita inquisitione * hic offendit uxorem. Venit illa in forum gratiosa: ne nos quidem obstuimus, quò minus uinceret, ut sciremus quāti dotem aestimaret. Iudices dixerūt, Quid nos intercedimus? optimè ipsis conueniet. ne sine causa in forum uideatur uenisse, feras aliquid solati. benè credimus illi eius patrimonium, cuius capiti pepercit. Veneramus hilares ad aestimationem. At ista, Quid, mihi (inquit) cum pecunia est? mihi mortem desidero. * putas ne ut occideret? Obsequendum est tibi, adolescēs: nihil in mulierem dicam: sed pa-

al. hic non of-
fendit. ut à
sequentibus
incipiat decl.

* putas se ut

tiaris causam tuam defendi. Dicimus pecuniarias lites esse: litigatore esse, non reum: non qui de capite sortiatur. illud iudicium, uocari quaestionem, * quamlibet potius, quam litē: [LITEM] AESTIMET, inquit. Quam familiare, quam quotidianum uerbum est? si quid commodatum non redditur, nota sunt uerba postulantium, QVANTI AESTIMET. Ergo * pecuniarium uerbum est. huic tu mortem putas subiici? * Venefici exulant, alij scelerati mitius puniuntur: male tractationis damnatus occidetur? Mea (inquit) aestimatio est. * Imò Iudicum, [non] tua. DOTE, in lege est, QVAM HABVISTI. Et lex ubi perire uult hominē, aperte significat: DESERTOR OCCIDATUR. Vltimae sunt preces, ut exoretur mulier. Senes munus: nam remoueas licet secures. Si irasceris, morietur. alioqui putas illum dilaturū nuptias tuas? Denuncio, iterum rapiet.

Virgo immolata pestilentiae. CCC.LXXXIIII.

In pestilentia responsum est, virginem immolandam sorte ductam. Pater virginem negauit. Magistratus immolauit. non finiebat pestilentia, iterum sortiti sunt: altera immolata est: sedata est pestilentia. Prioris patris magistratus reus caris est.

DECLAMATIO.

SORTEM filiae tuae Deus inter uirgines esse noluit: sed tanquam aliena ex urbe eximitur.

Lenoni reus, qui meretrici amatorium dedit. CCC.LXXXV.

DAMNI INIURIA DATI SIT ACTIO.

Adolescens cum amaret ancillam meretricem, & multa ei donasset, amatorium dedit. videbatur amare ancilla adolescentem. agit leno cum eo, damni iniuria dati.

DECLAMATIO.

SI quis utranque partem inspexerit, intelliget profecto, ex utra parte sit damnum. Nam lenonis impudentiam satis admirari non possumus, qui non contentus in lupanari uendicare ancillam, in foro uenditat, quod plures amatores inueniat. Quod si aliquid ualet amatorium, fateor, * hic bibit. Reigesse ordinem cui necesse est exponere, in eiusmodi persona necesse est erubescere. Quaestiones illae sunt, an leno damni iniuria dati agere possit, an impune illi iniuria fieri: an cum suam iniuriam non potest uindicare, mancipij possit: an si mancipij non potest, * prostituti possit. Quid sit damnum datum esse: cum quis non habeat, quod ante possederit. Etiamnū, ut primo loco [sit] comparatio personarum, utrum credibilis sit adolescentem intulisse damnum, an accepisse. FOELICEM esse aetatem si seruare possit sua: & lenonem circumscriptionem quis crediderit? Quāquam ut fecerim damnum, merito relata tibi talio est. propter damna [sua,] omnes faciunt: LENO, est publicum damnum. Atqui tuam an-

cillam habes. Malo (inquit) exemplo datum est. Quid
ni? ais ciuitatem stare [non] posse, quia meretrix amet?
Amatorium (inquit) dedisti. Damni materiam, & ue-
neficium obiciis? Hic [quem] amatorium [poculum]
effectum habeat. Quid enim si deformis det, si debilis, si
cacus, si pro absente? nunquid enim *mandatum medi-
camentum acciperet? illud prius, Quomodo animum
mutet, quod corpori non noceat per quod trāsit, & mu-
tet animum, ut indulgētiā praeceptat: isto modo leno-
nem diuitias in manu habere. Cur ergo (inquit) dedi-
sti? MVLTA miseros etiam sine ratione tentare. Huic,
cū trīstis esset, superuenisse anum: monstrasse. * hanc,
antequam daret monstratam potionem, ne quid noceret,
priorem bibisse: reum autem sub hac culpa esse, quod nō
tacuerit. Vltima figuratio, quemadmodum leno dam-
num aestimaturus sit. nimirum uoluisse illum aestimare
ancillam, & fortasse huic uēdere. Supra etiā illud que-
remus, unde intelligat amare ancillā. Quod saepius ue-
niat. Hoc * illam saepē fecisse dicet. nempe * amat, sine il-
la non potest uiuere. hoc est miseri iuuenis amatorium.
Et illo loco dicemus, NON POSSE illū aliquando dā-
num sentire, qui nullo labore tantos quæstus faciat. In-
uidendum illi, nisi leno esset.

Epicrates cū gladio reus est. CCC.LXXXVI.

Epicrates, quod vim [in] iudicio fecerit, cū * Thracum
Regem * in iudicium adduxisset, & gladio cinctus ipse
venisset, [reus cordis est.]

DECLA-

DECLAMATIO.

NON tulimus tabellas, sed fugientes proieci-
mus: non iudices reum absoluerūt, sed reus
iudices. Quid est vis? hæc sit aliās patien-
tia, aliās metu: quorum alterum ad corpus,
alterum ad animum pertinet. Si malè iudicatū est, fuit
aliquid quod iudex timeret. Hoc sic probo, Qualis [in]
iudiciū uenis? Ego illū habitum reorum [non] noueram.
Ad summam, id solēt rei à iudicibus petere, quod nuper
iudices petiere à reo, ut sibi parcerent?

SERMO.

REVS dicet, Non (inquit) hoc animo feci, ut vim fa-
cerem. ideo (inquit) gladium retuli, ut illo me, si inno-
cens suppressus essem, interficerem.

Fortis abdicans seruatiū. CCC.LXXXVII.

* Desertorem filium, cuius desertoris * seruari vitam ipse
fortis optauerat, abdicat.

* seruatum
desertorem
* seruatum
ipse

DECLAMATIO.

DVAS leges habui, uiri fortis, & patris. Viri
fortis legem, transtuli in patrem: patris, in
uirum fortem.

Ania testis.

CCC.LXXXVIII.

Qui habebat matrem, duxit uxorem, ex qua natum filiū,
ania nutriendum dedit. Moriēs, hæredem filium fecit:
substituit uxorem. dispēsatorem suum manumitti ius-

M. F. QVINTILIANI

fit. Puer reductus ad matrem, & ab ea in fundo maritimo, visis piratis relictus, non comparuit. Post paucos dies, cadaver confusis lineamentis, quod filius putaretur, in idem littus eiectum, mater ductis sepeliuit exequiis. Dispensator manumissus ab ea, post aliquot annos negotiatum profectus, adolescentem, quem dominum dicebat, apud uenaliarium repertum, * iudicio asserens, euicit. Cum eo reuertit in patriam. Puerum agnoscit auia: negat suum mater.

DECLAMATIO.

AVSA M (iudices) probatam peregrè, probatam domi, propinquis, domesticis, libertis, auia (facinus indignum!) matri tantum probare non possumus, vsque eò * se libeter credidit orbatà, vt suos non nisi mortuos agnoscat. Quod si antea ignotum fuit, quatum pecunie cupiditas possit, uictrix etia de natura triumphat. Mulier modò cadaver, tamquam filium, coplexa: * nunc filium, tanquam cadaver, fugit. quæ funus suum, tantum * signis [confusis] credidit, infelicè puerum sola [nunc] non agnoscit, * nec propinquis [credit.] Causam queritis? quia uiuit. Habuimus adolescentem optimum, propinquum, mitissimum patronum, fidelissimum amicum: maritum uerò nimium quoque uxorium. quod ignouimus: filium sustulerat. Puer continuo ad auia translatus est. Scilicet & illa matris indulgentia occupata est, & hæc ablatum non indignata est. Toto illi corpore innotuit. non tamen * ulteriore auia nouitia profitear, nepotem suum optime facie nouit. Moriens igitur propinquus noster, testamentum scripsit bre-

DECLAMATIONES.

218

ue & * simplex. Nam neque diu de primo herede cogitandum fuit, habenti filium: nec de secundo, habenti * vxorem. Nec sanè inuidimus isti. honorata uiri iudicia, quibus, utinam gratiam * referret. Neque auia captare testamentum eius fas putauit, cui destinauerat suum. Hæc est nostra narratio. ista narret suos piratas. Nō insequar eam malignis suspicionibus, nisi * quò suos libetius mortuos agnoscit. Habetis narratione pueri, * habetis & * matris: [nunc] audite liberti. Interposito tempore, libertus * notæ probitatis (Deorum credo numine, QVOD rebus humanis, etià quæ non apparet, interuenit) peregrè negotiandi causa profectus est: cum fortè uideret puerum uenalibus interpositum, simul & cognouit, & agnitus est. Quis (inquit) uobis narrauit, in quas terras delatus essem? num auia uiuit? Itaq; habuit puer, assertorè: assertor, spòsorè: peregrinus, aduocatos. cū ipse uultus, causam ingenuitatis suæ agerer: filium istius, quid aliud dicā, quæ agnouerūt? Nec mirum: nihil erat confusum. Fateor multum absentium quoq; profuisse nomina, cum diceremus, Habet matrem, habet auiam. In una re (iudices) mentiri sumus: Affirmauimus enim futurum, ut mater agnosceret. Bona paterna filio peto. Sed ego (inquit) heres sum. Sed * hic prior heres. Perit, inquit. Quando? apud auia ualuerat, ad * mortem arcessitus est? diutius captiui apud piratas uiuunt. Visis (inquit) piratis, relictus, fluctibus obrutus est. Quid ais, relictus? ulli metus filij memoriam tibi excutiunt? matrem non agnosco. QVÆ D A M animalia, ipso ore, in periculis catulos suos transferunt: nouasque

Nam vulgare
viter tantum
filio substatue-
rat.

v. priorem
v. refert

al. quæ
al. habebit
v. & matrē
v. nota

v. hæc

al. ad matrē
accesit
v. inde inci-
piat matris
narratio, huius
verbi inter-
rupta, uia-
tine, &c.

illis indulgētia manus cōmentā est: noxios alioqui morsus, huic uni officio mitigant. Nidulorum, si infestantur, crebra mutatio est: nec quicquam usque eò ferum est, ut non cum progenie sua migret, adeò illis quibus omnium rerum intellectus * deest, hic tamen affectus relinquitur. Romani generis auctor, diuisis inter patrē & filium pietatis officiis, cū utrunque ad fugiēdum anni deficeret, alterum tulit, alterum traxit. Mater disce fugere, [sed] * porta tuum gnatum. Cur [uerò] mater cum recipiat, quem tam uilem habet, ut tanquam cadauer relinquat? Primus (inquit) heres periit. Ni fallor (Iudices) in hoc cōtrouersia est, * utrum fluctibus submersus sit puer, an à piratis raptus sit. Si doceo nō periisse, nimirum raptus est: si raptum ostendo, doceo etiam uiuere: si uiuit, nimirum hic est quem inuenit libertus, euicit assertor, iudex remisit, auia recepit. Verū ut propositum ordinem sequar: nego in mari periisse. Littus amānitate notū, nunquam elato alluitur mari, sed molliter deuexum, & equali planitie, paulatim superueniente pelago, subsedit. Longo spatio ingredientē fatigat, antequā destituat. Porro, tu tranquillo mari, * an iam aestuante progressa es? Credibilius scilicet, ad hæc oblectamenta latiores eligimus dies: horridus uerò decidenti uie undarum fragor, & aestuatis fluctus minax * facies est: tibi opportuna secundum * ipsa habitari littora, non rapienda, sed expectanda * obsessio est. ita habitas, ut tibi etiam * tranquillitates eligere fastidiosè liceat. Sanè tamen aduersis tempestatibus, & sauiensibus * te undis offerre libuerit: ne hoc

quidem periculosum. uenientis enim fluctus, & consurgētis * freti facies, antè terret, quàm decipit. Vtinā quidem eiusmodi tēpestatibus productus esses, puer: tu potius patrem reliquisses. Denique quo tēpore submersus? an dum applicant piratæ? an antè? necdū scis, [et] tam secura es. hoc matri non credo. Cur enim nemo ex pēdagogis uidit? si uidit, cur laboranti auxiliū non tulit, dum applicant? necesse est utique tunc fluctus uitauerint, & ipsi quoque piratas fugerint. An uerò eodem tēpore & pirata applicat, & fluctus prędatur? Rogo uos, qui ante aduentum tutus fuit, aduentu piratæ periit? Cur ergo (inquit) nemo clamantē audit? Primū uicinus undarū sauiensium fragor, audientium auribus minorē excludebat sonum. deinde in tanto tumultu fugientium, pręterisse uocem non mirum est. Quid ita, nō auditus est? Ne quæso, infælici puero uilitatem * sui imputauerit, q̄ relictus, q̄ desertus est. Cur non audisti? lōgius fugeras. Sed post paucos dies, corpus expulsū est. Quid mirū, ubi piratæ uagantur? Quid tu porro, impunè sæpè maria traici putas? non minus possum dicere alienū fuisse, q̄ [tu] tuum filiū signa cōfusa sunt: imò credibilius est, naufragi * fuisse (littus enim amānū, nō infestos scopulos habet.) viique post paucos dies, cū dicas expulsū: illū uerò, longo tempore nō expulsū, sed aduolutū. Quomodo autē potuit confusa facie agnosci? Aetas (inquit) cōueniebat. Hoc * in te est argumētum: mea nimirum est statura. hoc in actione loci. Quare ergo mater sepeliuit, nescio. hoc unum dico, non poterat agnosci: festinauit. * cui bono?

Submouimus peregrinū cadauer: restat vt inducamus filium. Primus (inquit) heres sepultus est. Hic ergo, quis est? unde? qua fiducia [uenit?] Aetas eadem est. Quid si solet quidem hoc argumentū apud te ualere? Sed cur ex equalibus nemo alius hāc spē uindicat? Hoc argumentū transeo: statura suffragatur: nec hoc me mouet, & tu hāc dicis. Sed hāc ualeāt, ubi cōfusus est uultus, ubi lineamenta oris, oculorū, & coloris proprietates, capillorūq; habitus, *omnia statuere leuia. At similiter fecit illi animū. Age, quid si ancilla cognoscit? Est quidem humilis persona, & ei fortuna grauitatē detrahit. Sed *SAEPE* magnorū fides *ex[nō] magnis uenit. Quid si frugi, probata domino? Sūt etiā in his morū discrimina. Quid? ad fontē causae per gradus uenio. Libertos patronus agnoscit, frugi seruos, libertos facimus. sortimur genus, non eligimus: nec ante nos nostrī arbitriū sumus. Et nescio an *maius sit facere genus libertis, quā mulierē [instituere.] cuius iudiciis gloriaris, qui te filio substituit, hūc etiā à filio manumisit, quod tibi dedit, nulli abstulit: quod huic, etiā filio subduxit. ET FACILIVS viro placere, q̄ domino. Sed *per se mētur: agnoscit patronum. Seruitutē sibi manumissus imponit? Huic (inquit) debeo munus, operas, testamētum. Vindictā magno redimere solet, colludit cum auia. Benē *agis. Tu euertere uis testem, alterum dedisti. Cōuenit (inquit) illis. Proba conuenisse. Sperauerunt effectum mendaciū. Qui potuit esse sermo? nepos meus perit fluctibus, & sepultus est. Tu tamen uade, aliquē uenale adduc, ego agnoscam, perfectū

rest. hac omnia
statuere leuia.

* &

* manus sit. f.
g. libertus: au
mulier

al. pro

* agitur

est. Non timet deprehendi? non omnia signa cōfusa sunt? si odit, testamētū potius demētiae accuset, dicat subiectū, dicat falsum, accuset te, quod filiū ad mare duxeris, dicat, tua culpa periisse. Quare deinde tam serò post annos cōsiliū initum est eiusmodi? RES INTER initia urunt, & liuor morā soluitur. Sed ad hoc proficiscitur, quā ratione alienum seruū euincit. modo dicebam, libertum habeo, etiam praediciū habeo: si testis honestior iurauerit, conficitur controuersia. At ego multos iudices iuratos dabo: causa cognita, excussa & absoluta est. Nego * soluenda esse iudicia: hunc esse puerū, inuenti sunt qui iurarēt. Peregrē, inquit, illic dicis, ubi nō gratia, ubi cōtra hāc omnia nuda ueritas stabat, hoc meum argumentum est. Quid? quod non tantū iudicatū, sed etiam peregrē iudicatum est, ubi non propinqui, ubi uix quisquā erat, qui patrē huius nosset? At hercules, quale domi iudiciū est? ibi solus libertus uicit: hic & auia defendit. Dedit (inquit) libertus pecuniā uenalitario, ut prauaricaretur. Sanē nec auia libertū timuerit, nec libertus uenalitariū. Proba libertū habuisse pecuniā, tulisse, dedisse. necesse est multum uenalitarius poposcerit. Aestimauit enim nō rem suā, sed spem nostrā. Age, deinde non timet libertus, ut * ille qui puerū uendit, ibi uēdat iudiciū? ne ueniat, ne scribat? si corruptū iudiciū non probas, uici. Agnoscit auia, quā maiore temporum partiē huius oblectatione cōsumpsit. Filius meus (inquit) in hac aetate talis fuit. Digna est testis: notitiā de nepote * dicit causam: nullū testamētū caprat, etiā suum pigno-

* soluenda.
al. negat soluenda

* illi

* dicit

M. F. QVINT. DECLAM.

† ratur. Serò hoc placuit. hoc & tuum argumentū est, Filium sustulit pudicè: argumentū est. hunc curiosè educavit, in nullū littus duxit. Sed filius illam [in ius] uocavit. Si meritò, huius crimē: si immeritò, illius. Dic quare in monili mortuū illius criminari filiū non queritur. Sed sperat pecuniā. eius atatis est, ut debeat continere. Odit me, inquit. Quam habet iniuriā tuā? nihil queritur: nisi quòd filiū tuum in littus duxisti. ideò perierat: nimirum oscula sua venalitario inquinat. Nō debeo (inquit) videri inuita filium agnoscere: mater sum. In multis, nihil matris ultra titulū est: nec nouerca omnes. In matrem & illa Cicero dixit, Mater enim à me tamen in hunc hostili odio, & crudelitate est, mater (inquam) appellabitur. Sub hoc tamen titulo insidiatā, filio dicit quæsisse pericula, ut filij sui bona se tot possideret. Nihil quidem contra hac timendum fuit: & supra fidē laesus est. Gratulari tamē tibi inter calamitates tuas, cruenta, possum, quòd auia secunda heres non fuit. Multa sunt quæ animum tuum sollicitet: ingens patrimonij hereditas, & grauior possessionis, q̄ spei iactura est: & diu cū ea fuit. Illa tecū (certū habeo) cogitas, Si recipio, ducet uxorem, quā fortasse chariorē habeat, q̄ matrē. Ergo sola obstat patrimonij cogitatio. A piratis dimissum, à fortuna, ò te, liberte, inofficiosum! reduxisti, non ad imagines, sed ut propius amissam dignitatem aspiceret. Etiam (inquit) fortunam meam noueram. Non est, puer, quòd cum liberto queraris. omnia tibi reddit, præter matrem.

FINIS.

RERVM ET VERBORVM, IN HAS quæ supersunt M. Fabij Quintiliani Declamationes, Index.

A

Abdicare liceat, 204.b. 206.b
abdicare & recusare liceat 68.b
abdicare sine narratione culpæ non licet 67.a
abdicationi patri licet contradicere 212.b
abdicationis in schola, in foro exhereditatio est 26.a
abdicationis fulmen patrum est 19.b
abdicatione aliter Romani, aliter Greci vsi sunt 25.b
abdicatione grauiora crimina puniri non sufficit 79.a
abdicatione puniri an debeant omnia contra patrum voluntatē admissa 69.a
abdicationis formæ duæ 26.b
abdicationis explanatio, L. abdicatio. tit. de patri. potest. 25.b
abdicationis cum nulla certa causa est, quid agendum 65.b
abdicationis & exheredationis differentia 26.a
abdicationis iudicium 14.b

abdicationum causas approbare oportuit 13.b
abdicationis generatio 46.b. 48.a
abdicatos alere an liceat 21.a
abdicatus, de paternis bonis nihil habeat 207.a
abolitione uti turpe est 208.b
abolitione petere magnū est 204.b
Accessio pecuniæ ad eum pertinet cuius pecunia est 198.a
accusator damnati rei bona possideat 132.b
accusator innocens plus auctoritatis habet 124.b
accusator qui reum non damnauerit, capite puniatur 109.b. 144.b
accusatorem falsum cur lex punit 145.b
accusatores esse Reip. interest 111.a
accusatori reus priusquam accuset approbari debet 111.a
accusatori sufficit si credibilia afferat 110.b
accusatoris calumnia, non error puniendus est 111.a
Actio circumscriptionis 86.b
actio conscientie 98.b
actio damni iniuria dati 216.a
actio dementiae, 78.a. 183.b
actio iniusti repudij 27.b
actio inscripti maleficij 6.a. b. 177.b
actio male tractationis 29.a. 198.b
actio rei uxorie 29.a

actio sepulchri violati	84.a	aduocati dum vni profunt, alteri	39.b
actione pleraq; magis exprimi pos-	127.b	ludent	39.b
sunt quam verbis	127.b	aduocati persona quando videndum,	21.b
actionem variare quid	189.b	vel non	21.b
addictus quis sit, & quid a seruo	107.a	aduocatus quando dandus sit	109.b
differat	107.a	aduolutus quis dicatur	219.a
addictus, donec pecuniam soluerit,	107.a	affectedata tyrannidis actio	36.a
seruiat	107.a	affectedatio tyrannidis multorum sce-	37.a
adolescentiae familiaria crimina,	211.a	lerum socia	37.a
adoptione ius paternum omne tras-	184.a	affectione praediorum ducimur, ut	83.b
fertur	184.a	hominum	83.b
aduersus tormenta	166.a	affectus nostri aliis non seruiunt	209.a
adulter excacetur	196.a	aequatio patrimoniorum utilis an	26.b
adultera venefica, quibus verbis se	121.b	perniciosa Reip.	220.a
tueatur	121.b	astimationis affectio	16.b
adultera supplicium quando sumi	57.b	atatis privilegium	128.a
possit	57.b	atatum comparatio	35.a
adulteri bona maritus possideat,	50.a	agere de eadem re bis ne liceat	153.b
50.a	195.b	agendi fides quantum permittat a-	207.b
adulterij crimē ante quatuordecim	105.a	etori	216.a
annos incredibile est	54.a	albo contentum potētius, quā quod	216.b
adulterij bis damnatus ignominio-	67.b	testamento	216.b
sus sit	184.a	amatorium. s. poculum	216.b
adulterij ob causam qui pecuniam	184.a	amatorium poculum an aliquem	216.b
acceperit, ignominiosus sit	60.a	effectum habeat	216.b
adulteros liceat occidere	63.b	amatorium poculum malo exem-	102.a
adulterium improbius est, statim	179.a	plo dari	179.a
accepta viri morte alteri nube-	88.a	amici nomen sanctius quam pro-	186.b
re	88.a	pinqui	186.b
adulterum cum adultera liceat oc-	186.b	amoris remediū est amorem trans-	186.b
cidere	186.b	fervi	186.b
adulterū aut occidere, aut accepta	186.b	ancillarum erat pensafacere.	186.b
pecunia dimittere liceat	186.b	animaduvertere in paucos salutare	186.b
aduocatio	186.b	est nonnunquam	186.b

— 219 —

animi vitia omnium legum viri-	caro per se quid	43.a
bus vindicanda	causa mortis esse quid sit.	42.b. 43.
animorum comparatio	a. & b. 72.a. 74.b	
applicare quid	causa nulla mala putatur his qui	155.a
argumenta ex incommotis quibus	prauo sunt ingenio	155.a
respondere non potest	causae extraordinariae, ut de vi	122.a
arma nequitiae quae	causae instrumentum	165.b
asperior in suos quis dicatur, &	cedere, gerere se pro domino est,	159.b
quare	Cessio facta, creditoribus non pra-	159.b
asserentium se in libertatem fauor.	iudicat	159.b
107.a	cessione facta, ius penes cedentem	160.a
assertor	remanet	160.a
assertoris euictio	Ciceroni eloquentia mortem attu-	39.b
assertoris sponsor	lit	39.b
Athenienses more maiorum pri-	Ciceronis de matre locus.	220.b
uatis viribus publicam salutem	Cimon Miltiadis filius	90.b
propugnabant	circumscripção quid	87.b. 89.a
Atheniensium genus vetustissi-	circumscripção quando esse dicatur.	176.b
imum. 131.a. Sacerdotes omnes.	circumscriptionis actio. 89.a. 176.a	
131.b	cogitationes vltimae ad iudicem re-	211.b
B	uocari quo pacto possint.	199.a
Bellilex quae	color à parte diuitis	199.a
belli tempore iudicia exerceri, &	comitia, non famae, sed rumoribus	5.b
leges vim suam retinere nō pos-	consentientia	5.b
sunt	commissum sit, quod quis per pu-	
bona sunt, quod detractō ere alie-	blicanos improfeßum transstu-	171.b
no superest	lerit	171.b
bonum summum, in quo consistat.	commissum rem an personam se-	
38.b	quatur	172.a
C	conditione traditum, non sit acci-	
Cedes quid propriè significet.	pientis nisi impleta conditione.	159.a
190.b		
cedes imprudens		
capitalia iudicia quae sint.		
capite taxari		

INDEX.

- confessi supplicium sumat magi-
stratus 112.b
confessio quid 48.b.112.b
confessio de se dementia est 112.b
confessio non est nisi quæ a sano pro-
ficiscitur 112.b
confiteri aliud est quam enuntiare,
48.b
consilia publica quæ dicantur 5.a
consilia publica qui nuntiaverit, ca-
pite puniatur 48.a
consiliarij qui admittendi, quibus
summa rerum potestas detur,
& quibus non 168.b
C. D. nota contradictionis 11.a
contradictiones quando sumendæ
in oratione 164.a
controuersia à lite differt 48.a
controuersia sunt quibus responderi
non potest 134.a
controuersiam confici 220.a
contumacia in filio minus ferenda,
208.b
contumeliæ quæ estu habere, quale
vitium 83.a
conturbare quis dicatur 52.a
crimen læsæ Reipub. 22.a
criminis nihil interest, ubi mortis
quoque nihil interest 191.a
D
Damna & lucra sociis communia,
122.b
damnari eum iniquum est, qui iure
& mente defenditur 186.a
damnari suo iudicio grauius, 205.a
damnatorum supplicia in diem tri-
cesimum differantur. 109.b.
& quare. 111.a
damni iniuria dati sit actio. 216.a
damnorum fatalium causas homi-
nibus non imputari vetuit lex,
137.a
damnum quid sit, & quid à pœna
differat 123.b
damnum datum esse quando dica-
tur 216.a
debitor & sponsor eadem actione
tenentur 50.a
debitor quod non soluerit, sponsor
soluat 50.a
Declamationes quædam Coloratæ,
aliæ Tractatæ 136.a
decolorare, pro diffamare. 197.b
dedicationes templorum quibus con-
ueniant 131.a
defuncto nulla maior fit iniuria
quam si hæres sit is quem habe-
re noluerit 207.b
delicta specie necessitatis defendi
non oportet 28.b
delitiæ diuitum quid mali secum
ferant 83.a
dementia quid 188.a.b
dementia quæ sit dicenda 116.b
dementia crimine vno non depre-
henditur 188.a
dementia non est, quæ est in homi-
nis potestate 188.a
dementiæ accusatio 188.a
dementiæ actio. 201.b. signa, ibi-

INDEX.

- dē. nō vnius est criminis. 202.a
dementiæ actio in patrem 183.b
Demostheni eloquentia exitio fuit,
39.b
Decorum apud philosophos senten-
tiæ 38.b
deposita res si subripiatur, cui fur-
tum fiat 198.b
depositarius an quod à fure conse-
cutum est, domino reddere de-
beat 198.a
depositæ pecuniæ probatio 41.a
depositi sit actio 40.b
depositi periculum ad quem perti-
net 198.a
desertor occidatur 215.b
desertorem lex occidi voluit tan-
quam inutilissimum, tanquam
inimicissimum 115.b
desertorem vir fortis sua manu oc-
cidat 114.a
desperantium tela quæ 204.a
difficultatibus aliquando vrendū,
134.a
Dij coniugales 184.b
discipline militari seueritas debe-
tur 116.a
diuites oīa per alios facere 182.a
diuitiarum fulgor veritati inimi-
cus 177.b
diuitiæ id afferunt, ut velint qui-
dem bene agere qui habent, non
verò agant ipsi 181.b
domus plena 138.b
dos à quo peti debet 197.b
dos si duabus ab eodem debetur, v-
trius causa prior sit & potior,
197.b
dotis primam rationem esse 197.b
durare ad sanguinem quid 61.a
E
Ebrietatem non facit illa potio quæ
concidendum est, sed tempesti-
uum conuiuium 147.a
educator an pro patre habeatur,
196.b
egestas pudicitia argumentū 143.b
eloquentia infelix quare dicatur,
153.a
enuntiare aliud est quam confiteri,
48.b
enuntiatio quid 48.b
ἐπαγγελία quid 50.a
epicrates cū gladio reus est 216.b
epilogi & proæmij differentia 163.b
epilogus quid in oratione 163.b
equestris ordo ex laude militiæ no-
men accepit 89.b
Eunuchi preciosiores 171.a
ex dote si creditum fiat, amittitur
priuilegium 198.a
excacato dux sit qui excacauit, aut
ralio esto 80.a. 81.a
excacauerit si quis aliquem, aut ta-
lionē præbeat, aut excacati dux
sit 80.a
exhereditatio in foro, abdicatio in
schola vocatur 26.a
exemplum malum nunquam pro-
dest 12.b

INDEX.

- exercitus, pars populi fortissima, 161.b
 exercitus non ratione solum, sed metu quoque retinetur 186.a
 exilium quinquennale ad quid institutum 68.b
 exponere, crudele est 205.b
 expositi filij probatio 165.a
 expositorum, diuersa ratio, 97.a
 expositus filius nisi solutis alimentis non recipitur 59.a
 exul quis dicatur 201.a
 exul qui secretum ad Rempublicam pertinens indicare voluerit, habeat in ciuitatem redeundi potestatem: & si indicauerit, maneat in ciuitate 8.b
 exulem intra fines deprehensum occidito 91.b. 92.b
 exulem intra fines deprehensum, liceat occidere 78.b. 91.b. 192.a
 exuli quando licet in ciuitatem redire 8.b
- F
- Fabulae ut aliquid fingant, ab exemplo tamen aliquo prodierunt 113.b
 fama quando vera 5.a
 fama, sensus est ciuitatis 41.a
 ferarum quaedam procul a cubilibus rapiunt 139.a
 fideicommissum tacitum difficile est probare 134.a
 fidei experimentum difficillimum 18.b
 fides ex pari facilius spectatur 109.a
- fides, rerum humanarum supremum vinculum 177.a
 figuratio vltima supplicij 214.a
 filia mendici patris bis vidua est 202.b
 filij memoria nullo metu excuti potest 218.a
 filij, ovoi λóγoσ exheredes sunt, 67.b
 filio actio nulla aduersus patrem, nisi dementiae 183.b
 filio datur actio dementiae aduersus patrem 77.b
 filio viuo patre nihil proprium 208.b
 filios habere magnum praesidium est 164.a
 filium in adoptionem dare, honoris causa factum esse 183.b
 filius quo modo agnosci possit 97.a
 filius quo modo probetur 165.a
 filius in partem viscerum matris ponitur 165.a
 flere proprium homini ab initio vitae 117.b
 foemina infirma persona est 134.b
 136.b
 foemina quam vir citius senescit 96.b
 foemina inter prodigia numeranda, quare dicatur 121.a
 foenerari per dispensatores 182.a
 fons causae quid 219.b
 formula errare, causa cadere est 21.b
 formula quando quis cadat 190.b
 formula excidit qui aliter egit quam

INDEX.

- debuerit 190.b
 formulae inimicitiae quando valere possunt 105.a
 fortes, duo aut plures qui fortiter fecerint, de premio armis contendunt 16.a
 forti viro cur lex praemium dederit 95.b
 fortis vir optet quod volet. 16.a
 fortis, num sacerdoti praeserendus 91.a
 fortunae potestas qualis 153.a
 forum est, instar pacis templum 53.b
 fraternitas quid 125.a
 fraternitas amicitia potior iudicatur 124.b
 frugalitas quid sit pauperibus 87.b
 fugitiui serui non sunt in possessione libertatis 170.a
 fulmine ictus quo quis loco fuerit, eodem sepeliatur 52.a
 funerum olim ritus 142.b
 furiosum ligare licet 77.b
 furor ignorantiae similis 13.b
 furti actio est a natura 172.b
 furtiua res improfecta, an cadat in commissum 171.b
- G
- Generis & natalium probatio 96.b
 gladiator quis dicatur 89.b
 gladiator in quatuordecim gradibus ne sedeat 89.b
 gratiosi Iudices 105.a
- H
- Haeredes ari alieno pro hereditariis partibus tenentur 159.a
 haereditis primi non diu cogitandum fuit, habenti filium 218.a
 haereditis secundi non diu cogitandum fuit, habenti uxorem. 218.a
 haereditis vicem habet qui alicuius vniuersa bona possidet 51.b
 haeres primo loco institui, honoris est 149.b
 haereditas defertur ut credito satisfiat 51.a
 haereditates non tantum meritis contingunt 135.a
 homicida & qui causam praestat pari poena puniuntur 43.b
 homicida est & qui occidit, & qui alterum ad occidendum conducit 214.b
 homicidium imprudens quinquenniali exilio puniri 78.b
 homicidium prudens exilio perpetuo puniri 92.a
 homo errori subiectus 188.a
 honor est pauperi census preciosissimus 6.a
 honesta, ut minus saepe laudis, plus tamen securitatis habent 12.a
 hospes in ciuitate, qui prius ciuis fuit 161.b
 hostis, non idem quod transfuga. 119.a
 hosti qui opere rulerit, capite puniatur 129.a
 hostium euersio iniuste petitur 75.b
- I
- Iacturam sentire non debet, qui ac-

INDEX.

cessionem non sentit	198.a	possunt	105.a
ignominioso ne sit actio iniuria-		inimicitia inter alienos innocenter	
rum	33.a	geri possunt	139.a
ignominiosus quis dicatur	29.b.	iniuria pasci, quale vitium	83.a
54.a		iniuria finis inter beneficia annu-	
Imperator etate senex	118.b	merari non potest.	142.a
Imperator in bello summam ha-		iniuriam sapius facere est quale ho-	
beat potestatem	185.b	minem occidere	146.a
Imperator victor premium acci-		iniuriam qui in templo fecerit qua	
piat	68.b	poena plectatur	33.a
Imperatori proprium quid.	118.b	iniuriam si quis in templo fecerit x.	
Imperatoris virtus est, aliquando		millia det ei, cui iniuriam fece-	
non pugnare	118.b	rit, decem millia ciuitati	33.a
improffum publicano committi		iniuriarum actio capitalis non est	
197.a		146.b	
imprudens cedes	91.b	iniusti repudij actio	29.a
indemnatus supplicio affici nemo		in libertate esse voluntate domini	
debet	185.b	quid sit	169.b. 174.a
indicatū inter peregrinos caret gra-		in libertate aliquem esse quibus ar-	
tia suspicione	220.a	gumentis appareat	170.a
indiciū reipub. pertinentia reue-		innocentia, non solum pura, sed etiā	
lans iure veteri in ciuitate reti-		speciosa	211.a
netur	9.a. 10.a	innocens si damnatur non semper	
infamis qui terrogationi contradi-		iudicium causa est	36.a
xerit, nec tenuerit	29.b	innocentes nulla lex punit	201.b
infirmæ personæ quæ dicatur	136.b	innocentiæ damnum, vitæ damno	
ingenuam qui stuprauerit, det de-		grauius	93.b
cem millia	6.b. 204.a	innocentiæ defensio fera est post dā-	
ingenuitas vultu cognoscitur	218.a	nationem	206.a
ingrati actio	152.b. 202.a	inquisitio in præterita seua est,	
ingratus quis sit.	153.b	110.a	
ingratus quando quis dici possit, vel		inscripti maleficij sit actio	6.b.
non	152.b	177.b. 204.a. quid sit	179.a
ingratus omnium sceleratiss.	205.a	inscriptum maleficiū est quod nulla	
inimicitia formule quando valere		certa lege cōprehensum est	204.a
		insepultum	

INDEX.

insepultum iacere graue est	90.a	iudiciorum cōsuetudo est, vbi pro-	
insepultus quis abijciatur, & qua-		pria actio non est, vbi proxima	
re	161.a	& simili	190.b
insepultus abijciatur qui sibi sine		iudiciū capitale quod sit	145.a
causa approbata manum attu-		iudiciū constitui non potest inter	
lit	156.b	eum qui cedit, eūque qui sibi	
interrogatio auget	194.a	asserit	164.a
intestatus quis dicitur	100.b	iudiciū nihil magis trahit, quā	
intestatorum bona ad quos perti-		diffidentia petitoris	95.b
neant	100.a	iudiciū duplex est quod vnam	
instrumenta itineris nihil Publica-		pœnam habet	106.a
no debent	197.a	iudicium nimia seueritas malè au-	
instrumentum causæ	165.b	dit	85.b
Ioue gloriose spoliare quid	203.b	iudicium omne opus esse debet, vt	
ira affectus quā multa sæpè desi-		inueniant veritatem	134.a
gnet	165.a	iudicium pronuntiandi mos	110.b
ire in rem præsentem	203.b	iudicium quod maior pars statuerit,	
iudex interdum male iudicat non		reus patiatur	199.b
sua culpa	86.a	iudicium maior pars quæ sit	199.b
iudex vbi nihil lege cauetur debet		iudicium verba signare	200.a
sequi proximum	145.a	iura constituta sunt semel suis ver-	
iudicatarū rerū auctoritas	102.b	bis, suis finibus	181.b
iudices gratiosi	105.a	iura non ideo scripta sunt, vt fal-	
iudicia non esse arbitraria	113.a	lant	146.b
iudicia olim diu differri solita	121.b	iura pleraque tempore circumscri-	
iudicia iudiciis non rescindi	206.a	buntur	59.a
iudicia capitis certam formam ha-		iura deflekti, nec pro defensione qui-	
bent	146.a	dem æquum	110.a
iudicia publica singula suas pœnas		iura transferre non licet	181.b
habent	106.a	ius in vniuersum & per genera	
iudicis libertas	85.b	conscribitur	190.b
iudicij fortuna dubia	205.a	ius & mens, duæ res potentissimæ,	
iudicij male tractationis aestima-		186.a	
tio	215.a	ius præsentis conditionis	206.a
iudicio laborare quid	157.b	ius sedendi in. 14. ordinibus implet	

INDEX.

- ingenuitas & census 89.b
iustitia si valeat, oratore vix opus habemus 39.a
iustum repudium non protinus est si necessarium 28.a
- L
- Latrones longè à receptaculis suis spoliant 139.a
legat⁹ quādo quis esse desinit 201.b
legatus sacrosanctus sit 201.a
lege lata quæri non debet an iusta sit, vel utilis 32.b
lege quod agitur non solet lege vindicari 196.b. 206.a
leges cur primum latae sunt 32.b
leges usu approbantur 123.a
leges comprehendere omnium rerum & criminum species non possunt 145.a
leges grauius quid aliquando permittunt, ut terreant modò 94.a
leges inclinare non licet 181.a
leges non debent in aliud valere, in aliud scriptas esse 105.a
leges minores sacramento 47.b
leges omnibus notæ sunt, non decreta & iudicij sententiæ 192.b
leges Tyranno in pœnam scribuntur 52.b
legum interpretatio perniciofa. 32.b. pro ingenio singulorum 110.b
legum scriptarum voluntas magis quàm verba spectanda 118.a
legi fraudem facere quid 89.a
legis Voconia ratio 33.a
- legibus nihil contrariū est quod sit ad dignitatē Reipublicæ 168.a
leno est qui ob adulteriū pecuniam accipit 54.b
leno an suam iniuriam vindicari possit 216.a
lex & æquitas ad idem 172.b
lex duplex si simul ad publicum & ad priuatum pertinet 34.b
lex conuictantē conuictari non prohibet 86.b
lex mentem punit 206.a
lex iubet absolui, qui pares sententias tulerint 10.b
lex nullum reducit, quem alia excludit 207.a
lex ne bis de eadem re agere liceat, & utrū tam in publicis quàm priuatis iudiciis 35.a
lex an mutāda cum personis 150.a
lex potentior quæ vetat, quàm quæ permittit 207.a
lex ubi perire vult hominem, aperte significat 215.b
lex quæ non comprehendit, natura quandoque excipit 115.a
lex circumscriptionis ad quos pertinet 87.b
lex Roscia theatralis 90.a
lex sacerdotis 6.b
lex Scatinia 6.b
lex Voconia de mulierum hereditatibus 31.b
liber & ingenuus non torquetur 166.b

INDEX.

- liber sit, qui voluntate Domini in libertate fuerit 169.b. 173.b
liberorū hominū acta sunt, signare, sententiā dicere, &c. 174.a
liberorum multitudo ad honores proficit 59.a
libertatem quibus modis quis assequatur 174.b
libertatis forma 174.a
libertis genus maius, quàm mulierem instituere. 219.b
libertus patrono debet munus, operas, testamentum 219.b
liberū, siue pro libero se gerere quis dicatur & quibus rebus 174.a
liberum hominem in seruitutem redigere indignū videtur 170.a
liberum esse, & in libertate esse differunt 170.a. 174.a
licet & oportet differunt 201.b
lus vera non est, quæ ad propinquos deducitur 86.a
lus à controuersia differt 48.a
litibus priuatis quæ lego succursum sit 35.a. & supra. 12.a
litigator & reus differunt 215.b
littoris amœni descriptio 218.b
littus amœnum non infestis scopulos habet 219.a
lucem dare, magnum est beneficium 202.b
lucra & damna socii communia, 122.b
lupanar cinædorum 171.a
lusus iuuentæ, etati condonari possunt 202.b
- 208.b
- M
- Magistratui durum munus incumbit, executio legum 112.b
magistratum pater & filius ne simul adipiscantur 16.a
magistratum petentibus benefacta proficiunt 181.a
maiestas patria 209.b
mala diuisa, aliquādo solatium afferunt 161.b
malefici inscripti actio 6.a.b
malorum alienorū imago difficulter capitur 185.a
manum injicere 197.a
maria transire sæpè impune nō datur 219.a
maritalis animus 195.a
maritum non satis est osculo putari 61.a
maritus deprehensi adulteri bona possideat 50.a
materie officiorū quæ dicantur 26.a
matri filium vindicanti onus probationis non incumbit 165.a
matris uiscerum pars filius 165.a
matrimonia libera esse debent 14.b. 209.a
matrimonia constant duorum voluntate, & ideo libera esse debent 96.a
matrimonium legitimum quod sit 184.a
matrimonium, naturæ inuentum 202.b

INDEX.

matrimonium non est inter eos qui litigant	134.a.136.a	mortem differre, quam non recusare, sortius	77.a
matrimonium perpetuum mutua voluntate iunctum	209.a	mortis causa quid	72.a
matrimonium solvere quid	74.a	mortis causa qui fuerit, capite puniatur	42.b.71.b
matrimonium soluitur repudio, aut morte	184.a	mortis ubi nihil interest, nihil interest criminis	191.a
matronam non licuisse attingere,	197.a	mortis poena brevis	55.a
medicina quam sit vniuersis utilis,	38.a	mortuo parcendum	203.b
medicinae laus	39.b	mulieres non tantum precio, sed illecebris potius corrumpuntur,	213.b
mens in factis spectatur	203.b	mulieri ne liceat nisi dimidiam partem bonorum dare	31.b
mens lege punitur	206.a	mulieri ultra dimidium patrimonij sui relinquere non licuisse	31.b
mens & ius, duae res potentissimae,	186.a		
mensium decem memoriam, quae pepererunt, habent	166.b		
meretricem domi habere deforme & inutile	178.a		
metu communi praecipitari solent omnia	192.b		
miles, iuuenis & robustus	118.b		
militaris homo litibus minime idoneus	105.a		
militum ius ne torqueantur	109.b		
misericordiae monumentum quis,	205.b		
mores varij	202.a		
mori si quis velit, causas senatui approbet	156.b		
moriendi causa duplex	161.a		
mors an rumore satis probetur,	184.a		
mors liberalis quae	22.b		

INDEX.

officio impulsus qui labitur, quasi legis consilio labitur	112.a	211.a	parricida onerosum inferis monstrum	85.a
officiorum materiae quae	78.b		Parricidae animum probasse sat est	65.b
officiorum materiae in nuptiis quae dicantur	210.a		parricidae insepulti abiiciantur	84.a
onera sicut sunt, bona ita communia esse debent	159.b		parricidia omnia homicidia appellari	128.b
ope hosti ferre quis dicatur	130.b		parricidij instrumenta quae	66.a
opera & consilium differunt	214.b		parricidarum poena	84.b
opera necessitatis quae	154.b		parricidarum scelera secreta	211.b
opera quis praestitisse dicatur	214.b		parricidium non probari ad vota pertinet	113.a
oportet & licet differunt	201.b		parricidium legem non habuit	210.b
optio an etiam ex uno non pluribus esse possit	55.b		parricidium, ultimum nefas	210.b
optio, una electione consumitur	103.b		pars ea valentior est, quae composita neutri succumbit	200.b
oratio infesta quae	153.b		pater quae filio imperare possit, vel non	212.b
orbam proximi ducere ex lege coacti sunt Athenis	209.a		patrem captivum deferere, parricidium	206.b
orbam privilegium	209.b		patrem qui pulsauerit, manus perdat	196.b.198.b.205.a
orbitatis malum summum	178.b		patria maiestas	209.a
osculo non satis est maritum putari	61.a		patriae defendendae omnia licent,	204.a
ossa & nervi controuersiae	43.a		patris damnatio filiis ignorantibus nunquam nocet	201.a
otium plurimum studij confert	153.a		patrimoniorum aequatio num utilis Reip.	26.b
			patronum quando ex lege optare liceat	152.b
			patronum omnes causas amplecti non oportet	155.b
			Patronus cum damnato prodicio-	

INDEX.

nis exulet.	155.a	quàm ad exemplū pertinet	54.a
pauper securus qui	42.a	pœna omnis supplicium non dicitur	
pauperibus æqua cum diuitibus libertas	86.b		58.a
paupertas acerbior quæ	42.a	pœna publica ob metum publicum	
paupertatis incommodum in amicitiiis	149.a		27.b
pædagogi qui	219.a	pœna eius qui in templo iniuriam fecerit	33.a
peccata singulorum habent suas leges	168.b	pœna simili, similia continentur,	146.b
pecunia non omnium domina	5.b	pœnam grauius improbi ferunt,	192.a
pecunia iacens & otiosa	181.b	pœnam nemo sustinet, quam ignorat	201.a
pecunia cupiditas quanta	217.b	pœnam remitti non posse	81.a
pecunie usus quis	22.b	pœnis & præmiis omnibus tempus quoddam finitum est.	63.b
petierant etiam coacti	209.b	pœnis similibus paria crimina respondent	43.b
penates sacri creduntur	161.b	pœnitentia locum habet etiam in sapientibus	138.a
perdonare, hoc loco idem videtur quod ignoscere, parcere, & gallice pardonner	189.a	pregnatum supplicia in diem partus differri lege iubentur	57.a
peregrini, ius connubij cum ciuibus Rom. non habuerunt	98.a	pregnatum supplicia propter patres differuntur	58.a
peregrinis aduocati dabatur	218.a	præmia antiqua virorum fortium	95.b
pericula odiis vacua	203.b	præmium nullum, quod non contra legem aliquam	35.a
permittentis libera potestas	207.a	habes in scholis explicatum scire.	11.b
petitionem donare	197.b	præmiis & pœnis omnibus tempus quoddam finitum est	63.b
philosophia, paucis contenta	38.a	prætexta non nisi ingenuorum est	170.b
philosophi, Vani & otiosi	38.a	prætexta non solum libertatis, sed	
pietas paterna auida gloriæ	211.a		
pietatis inuidiosæ filius quis	143.b		
pœna & damnum quomodo differant	123.b		
pœna iniuste diuertentium	29.b		
pœna omnis non tam ad delictum			

INDEX.

etiam dignitatis signum	170.b	publicanorum actio publica est,	
prætexta sacerdotibus, magistratibus, & ingenuis pueris sacra	171.a		172.b
priuati malo exemplo militare dicuntur	193.b	publicanos omnibus artibus decipi,	172.b
privilegium ætatis	16.b	publicum hoc loco, pro vestigali dicitur	170.b. 171.b
privilegium omne contra reliqua iura existit	114.b	pudicitiam violatâ lex morte vindicat	176.b
probatum satis est quod duo sciunt,	109.a	pugna prouocatio	118.a
proditoris causa omnibus aliis periculiosior	35.b		
proditoris reos causam de vinculis dixisse	90.b	Quæstio geminata tū granior	99.b
proditor cum liberis exulet	201.a	quæstio & lis differunt	215.b
proditor non est absque cōscio	98.b	qui in consilium sint admittendi,	168.b
proditoris quæstio in conscios	98.b	quies felicitate felicior	116.a
proximum quid, & quam formam in oratione habeat	163.a	Quintiliani cum Seneca inimicitia	17.b
proximij & epilogi differētia	163.b		
proferri quis etiam rem alienam potest	171.b		
proximo utendum est cum nulla lex de re specialiter constituta est	190.b		
pubertas aspectu olim cognoscebatur	62.b		
publica fides quid	37.b		
publica fides etiam tyranno seruanda	36.a		
publicani an solam retentionem habeant	172.b		
publicano omnes res quadragesimæ debuisse	197.a		
publicano scrutari licuisse	197.a		

INDEX.

raptus an committatur in volentem	21.a	Sacerdos casta castis, pura puris sit, 6.b
receptores delinquentibus proximi, 12.b		sacerdos, nū forti preferendus 91.a
reconciliationis laus	125.b	sacerdos vnius supplicio liberandi habeat potestatem 67.b
reipublica laesa crimen	22.a	sacerdos delinquendo amittit sacerdotium 67.b
reipublica laesa actio ad quos casus pertinet	137.a	sacerdotis lex 6.b
Religio potissimum in Republica seruari debet	34.b	sacerdotum prerogatiua & premia 91.a
religionis ratio omnibus praefertur, 133.a		sacrilegi bona ad quem pertinent, 133.a
remediorum contra venenum plura sunt genera	191.a	sacrilegij lex ipso facto obligat, nō expectata damnatione 133.a
reorum habitus	217.a	sacrilegium Alexandri pestilentia vindicatum 131.a
repudiū iniusti sit actio 27.b. 138.a		sapiens adhuc nullus inuentus 39.a
repudium an a parte impetrari possit	14.b	Scatinia lex 6.b
reus delatus nisi accusatio peragatur nunquam absoluitur	70.b	scelera magna, non nisi sterilitate, morbis, & ira numinis expiari solent 119.b
reus, vbi pares sententia sunt, beneficio legis absoluitur	10.b	sceleris cause notae, non statim ipsum scelus docent 139.a
rogatio ad singulos homines pertinet quandoque recipienda 9.a		sektor quis 220.b
rogatio contra legem quare dicitur	11.b	Seneca cum Quintiliano inimicitiae 17.b
rogatio contra leges accipienda non est, nec aduersus singulos 168.a		senectutem affert non summus dies sed longus ordo vitae 147.a
rogationibus qui tribus contradixerit, nec tenuerit, ignominiosus sit	29.b	senis vitae termini 157.a
Romani generis auctor	218.b	sepulchri violati sit actio. 84.a. 203.b. 206.b
rumor quid	5.a	sepulchri violatio, non manu, sed mente potius sit 203.b
rumor an sufficiat ad probationem mortis alicuius	184.a	sepultura & cogitatione futurorum

INDEX.

rum plerique mouentur	52.b	debitor	50.a
sermo, in forensibus actionibus, quid	11.b	sponsorem contra sit actio, quae aduersus debitorem	50.a
serpentes parua non nocet	214.a	sponsoris creditū non nisi iure summo exigendum	50.b
seruire & seruum esse differunt, 107.b		sterilitatis medicamentum	138.a
serui appellatio ad Tribunos	213.b	stupratoris poena	6.b
serui qui periclitantes dominos non seruauerunt	140.a	subsellis ex diuersis litigabant rei, 164.a	
seruis nouitiis ignoscitur	209.a	supplicia praegnantium in die partus differantur	57.a
seruo crux a domino testamento relicta	213.b	supplicia plura vnus nocens ferre non potest	200.a
seruo stolam dare	174.b	supplicij appellatio ad quae crimina iudiciūque pertinet	57.b
seruorum connubium nullum	98.a	supplicij iniusti actio	91.b. 92.b
seruorum differentia	107.b	supplicij iniusti ad Tribunos appellare liceat	213.b
seruorum est torqueri	41.b	supplicium ab indemnatis sumi non dicitur, quod securitatis publicae causa factum est	187.a
seruos frugi liberos facimus	219.b		T
seruus an omnibus imperiis parere debeat	214.a	Talionis sit actio	196.b. 205.a
seruum supra rationes ponere	194.a	talionis lex quare scripta	206.a
signare, actus est liberi hominis, 170.a		tamen, pro tandem hic dicitur, quo tamen modo, vt alias saepe	142.b. lin. 3.
silentium crimen esse, cur dicatur, 212.b		tempus non praefinitum est potestate dantis	76.b
societas quid sit	123.a	testamenta quae rata sint	100.a
sociorum communia quae	122.b	testamentum quid	101.a
Socratis schola copiosa & varia, 38.b		testamentum captare	220.a
sortiri iudices de capite	215.b	testamentum pignoriari	220.a
sortimur genus, nō eligimus	219.b	testamentum plenum	138.b
spiritus per omnes rerum naturae partes fusus	113.b	testamentum vitiosum pro non scriptum	
spoliare Iouē gloriose quid	203.b		MM
sponsor cur accipitur	50.b		
sponsor eadem actione tenetur quae			

INDEX.

pro habetur	101.a	tyrannicida premium etiam ultra	
testamentum viuentis aperiri pe-		mortem	141.b
riculosum est	184.a	tyrannidis actio ex suspitione	193.a
testamentum vltimum quod sit,		tyrannidis affectate actio	36.a
101.a.b		tyrannidis affectatio multorum sce-	
testamentorum cur vltima quæque		lerum socia	37.a
voluntas potior	101.b	tyranni ad iniuriam Deorū atque	
testamentū ad vnum, lex ad omnes		hominum nascuntur	141.b
pertinet	207.a	tyranni corpus extra fines abiicia-	
testamentorum ea ratio est, vt non		tur	52.a
perpetuo propter merita quis le-	135.a	tyrannis diuitum facultatibus sem-	
get		per imminet	182.b
testantium vltimæ voluntates fa-		tyranno leges in poenam scriptæ de-	
uorabiles	100.a	bentur	52.b
testatoris obscura voluntas pauperi		tyrannum qui occiderit, in foro se-	
magis accommodari debet	151.b	peliat	140.b
testimonium vnius nullū est	165.b.	tyrannum qui occiderit, premium	
non sufficit	213.b	petat	214.b
theatro prohibiti qui	90.a	tyrannus ex suspitione reus sit	192.a
tormentis cum diuersa extorquen-		V	
tur, quid credendum	166.a	Vacans mulier	164.b
tormentorum vis sæpe ad menda-		vectigalia siue portoria quæ de fa-	
cium cogit	165.a	turo lucro sunt, minus iniusta	
tormentis contraria	166.a	& tolerabiliora	172.a
torti plerumque mentiuntur	213.b	vectigalia cur imponantur	172.a
transfuga, ab hoste differt	119.a	vectigalia non iniqua esse, sed ne-	
transfuga an recipiendi	12.a	cessaria	172.a
tribunos appellare licet de supplicio		vectigalium conductio	172.b
iniusto	213.b	vendita res vendicari non potest,	
tribunorum cognitio	213.b	cuius precium solutum non est,	
tutela præda	194.b	159.b	
tyrannicida vter sit, qui occidit, aut		Venefica torqueatur, donec cōscios	
qui mandauit	180.b	indicit	214.a
tyrannicida premium	66.a.	venenum quid sit	190.b
180.b		venenorū plura sunt genera	191.a

INDEX.

Venenum consideratur ex animo dantis & affectu	191.a	tur	182.a
Venenum nunc quid est, nunc non est	191.a	virtus non conducitur	182.a
Venerem omnem à conceptu refu- giunt animalia bruta	58.a	virtus olim magis cōmune bonum	
Vera multa esse, quæ credibilia non videantur	110.b	188.b	
Veritas quomodo in causis latenti- bus inueniri possit	134.a	vis fit aut patientia, aut metu,	
Veritas in Reipub. periculis excu- tienda	154.b	217.a	
Vestiplica	198.b. 199.a	vita, nulla lex innocentem punit	
Vetans vnus plus potest, quàm o- mnes qui iubent	207.a	156.b	
Vetatus, poena est	207.a	vita in poenam nulli apponitur,	
Vindarum vicinus fragor, mino- rem sonum ex auribus excludit		161.a	
219.a		vite damnum facile	93.b
Viduitas est quædam pudicitia spe- cies	94.b	vite suæ terminos senex habet,	
Vincere nemo potest, nisi mori vo- luerit	212.a	157.a	
Vindicta magno redimitur	219.b	viuunt qui amauerunt	178.b
Vir fortis, laude dignus	70.b	Vindarum seuientium fragor auri- bus officit	219.a
Viribus priuatis publica salus de- fenditur	169.a	voconia lex de mulierum heredi- tatibus	31.b
Viro forti cur lex premium dederit		voconia legis ratio	83.a
95.b		voluntas bona ab imperatore exig- tur	186.a
Virorum fortium præmia antiqua		voluntas duorum in matrimonio exigitur	96.a
95.b		voluntas in testamētis potior	101.b
Virtus gratuita, vt supra, virtus auara	202.a	voluntates vltimæ fauorabiles,	
Virtus per se, non per alios, acquiri-		100.a	
		voluntati in criminibus parcitur	
		19.a	
		vsus legem approbat	123.a
		vsus auctoritas, vno verbo dicitur	
		80.a	
		vultu cognoscitur ingenuitas	218.a
		Vxor, thori socia, vitæ consors,	
		209.a	

INDEX.

<i>Vxor accepta morte viri an statim</i>	<i>Vxorius maritus</i>	217.b
<i>aliq nubere possit</i>	184.a	
<i>Vxores, infirma personæ</i>	136.b	
<i>Vxores per lictorem deductæ</i>	69.a	
<i>Vxoris fecunditas viro grata,</i>	<i>Vxoribus quid</i>	52.a
138.a		

FINIS INDICIS.

VARIÆ ALIQVOT LECTIONES

post excusum librum animaduersæ.

- p. 37. b. lin. 2. *vis augmentum*, al. *vis argumentum*
Ibidem, lin. 10. à fin. *velitisne*, al. *velitisque*
p. 38. a. lin. 10. à fin. *easdem*, quas ceteri habent: al. *easdem habet*,
quas ceteræ habent:
p. 39. b. lin. 12. *vires* [*extinctas*,] al. *vires* [*fractas*]
p. 40. a. lin. 12. *vsque ad ea*, al. *vsque ad eam ætatem*
p. 41. b. lin. 6. & 5. à fin. *quem* [*diligo*] *calumniari elegi*, al. *quem*
calumniarer elegi:
p. 43. a. lin. 9. *interiores vires*, al. *interiora*, *maiores vires*
Ibid. lin. 5. à fin. *etiam honestissimum*, al. *causam honestissimam*
p. 44. a. lin. 14. à fin. *tuta est*, al. *usa esset*.
p. 57. b. lin. 10. *manum carnificis*, *quam sententiâ iudicis*, *quàm*
imperium magistratus, al. *manum carnifici*, *quàm sententiâ*
iudici, *quàm imperium magistratui*.
p. 67. a. lin. 12. & [*timiditatus*] al. *quod ei* [*timiditatis*]
p. 73. a. lin. 11. *nemo gratulatus*, al. *nemo non gratulatus*
Ibid. b. lin. 9. à fin. *ignoscamus*, al. *ignoscimus*
p. 75. b. lin. 12. à fin. *agere nolo*, al. *agere volo*
p. 87. a. lin. 13. à fin. & *notitia*, al. & *mollitia*
p. 89. b. lin. 4. à fin. & *ministri*, al. & *magistri*:
p. 92. a. lin. 8. à fin. *miseri pro furto*, al. *miseri profecto*,
Ibid. b. lin. 10. à fin. *hoc nobis*, al. *hoc vobis*
p. 96. a. lin. 14. à fin. *quomodo potest*, al. *quomodo posset*
Ibid. b. lin. 5. *benedictam*, al. *benemeritam*.
p. 103. a. lin. 6. à fin. *temerarie*, al. *temerè*, vel *temerariè*
p. 109. a. lin. 10. à fin. *nomen*, al. *momentum*
p. 142. a. lin. 14. *iniurie tantum*, al. *tantum iniurie*
p. 177. b. lin. 13. à fin. *qui tamen*, al. *qui talem*
p. 184. b. lin. 11. *excitaturus tamen*, al. *excitaturus quidem*
p. 188. b. lin. 11. à fin. *virginis*, al. *virginitatis*
p. 192. a. lin. 10. à fin. *confessum*, al. *confossum*:



p. 206. b. lin. 12. à fin. captum, al. captivum
p. 213. a. l. 10. à fin. armis, al. amicus
p. 215. b. lin. 11. à fin. secures. al. securus.
Ibid. lin. ult. vrbe eximitur. al. vrbe eicitur.

ERRATA SIC EMENDABIS.

Pagellæ prior facies, a: posterior, b. notatur.

Pag. 15. b. lin. 7. catenas:

- p. 24. b. lin. 7. larium suorum?
p. 35. a. lin. 3. à sine. agere non liceat.
p. 42. b. lin. 4. tu [hos] arbitrio
p. 58. b. lin. 5. millia.
p. 64. b. lin. 10. à fin. scio [eam] omnia
p. 78. b. lin. 9. iure nostro cura
p. 82. b. lin. 5. à fin. [finem] affectibus
p. 84. a. ad marginem. v. probatius.
p. 97. a. lin. 10. exponi, is qui
p. 109. b. lin. 6. non * vteris
p. 113. a. lin. 10. à fin. pertinebat, an dybium est si diuersam ha-
buit pronuntiationem?
p. 129. b. lin. 9. Iudicum
p. 149. lin. b. 7. à fin. nem quod reliqui. Quantum fieri potest,
p. 151. b. lin. 4. à fin. dimidiam partem omnino
p. 167. b. Rogatio Demosthenis. CCC. VIII
p. 172. a. lin. 9. dedita. Hæc
Ibid. lin. 7. à fin. quod.
p. 185. b. lin. 9. Sed mihi
p. 190. a. lin. 7. nihil sentio]
p. 206. b. lin. 1. Ornamentis redemptus. CCC. XXIII.

EXCVDEBAT FEDERICVS MORELLVS

ANNO DOM. M. D. LXIII.

MENSE IVLIO.



EXORDIUM THEOLOGICVM MORIVM

AVGVSTINVS DE S. N. S. S. S.

DE S. N. S. S. S.



DOMINICUS



